

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого

Кафедра філософії

ФІЛОСОФІЯ І ПРАВО

Тези доповідей
XIII Міжнародної наукової конференції
аспірантів та студентів
(24 травня 2017 року)

Харків
2017

УДК 340.12

ББК 87.66

Ф56

Організаційний комітет:

Голова – А. П. Гетьман, доктор юридичних наук, професор, академік Національної академії правових наук України, проректор з наукової роботи Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Члени: О. Г. Данильян, доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії; С. Б. Жданенко, кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії; І. І. Коваленко, кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії; Н. І. Сатохіна, кандидат юридичних наук, асистент кафедри філософії

Тези друкуються мовою авторів у авторській редакції

Філософія і право : зб. тез доп. і повідомл. XIII Міжнар. наук. конф. аспірантів та студентів (24 трав. 2017 р.). – Харків : НЮУ ім. Ярослава Мудрого, 2017. – 278 с.

У пропонованій до уваги читачів збірці тез і повідомлень XIII Міжнародної наукової конференції аспірантів та студентів «Філософія і право» висвітлюється широке коло як загальнофілософських проблем, так і різноманітних аспектів філософії права. Певна частина матеріалів конференції розвиває і поглиблює філософські уявлення у царині правової онтології, правової антропології, теорії правових цінностей, теорії пізнання права та інституційного виміру права. Деякі напрацювання містять спроби не тільки по-новому підійти до осмислення вже достатньо розробленої проблематики, а й виявляються кроком на шляху пізнання раніше не відрефлектованого шару правової реальності. У цьому сенсі зміст нижченаведених тез засвідчує зацікавленість майбутніх фахівців права у більш глибокому теоретичному освоєнні тих феноменів правової реальності, пізнання яких є умовою розв'язання нагальних практичних завдань правотворчого й правозастосовного характеру у контексті гідного виконання професійної місії у розбудові правової державності в Україні.

УДК 340.12

ББК 87.66

Адреса редакційної колегії:

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
вул. Пушкінська, 77, Харків, 61024, Україна

© Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2017

ВСТУПНЕ СЛОВО

Щиро вітаю з відкриттям XIII Міжнародної наукової конференції аспірантів та студентів «Філософія і право»!

Сьогодні наша держава відчуває нагальну потребу у високоосвічених юристах, здатних зміцнювати її демократичні основи і долати кризові прояви суспільного розвитку. У професійній підготовці юристів філософське знання відіграє суттєву роль, адже завдяки мудрості авторитетів минулого та знакових фігур сучасності воно сприяє формуванню їхньої зрілої громадянської культури.

Порівняно із минулим роком значно зріс кількісний та якісний склад учасників конференції, що свідчить про великий інтерес студентів до актуальних філософських проблем, пов'язаних із розвитком суспільства, його духовного життя та правової культури.

Учасники зібрання представляють усі навчальні підрозділи Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, а також провідні вищі навчальні заклади України, Естонії, Словаччини, Іспанії та Німеччини.

Завдання нашої конференції можна визначити як:

- показ потенційних можливостей філософського знання у розвитку суспільства та людини;
- обговорення актуальних проблем духовного розвитку нашого суспільства, його правової культури, системи правового виховання;
- поглиблення культури мислення та практичних дій, пов'язаних із особистісним існуванням людини та громадянина.

Тематика, зміст та якість ваших робіт свідчать не тільки про стійкий інтерес до світоглядних засад пізнання культури, а й показують упевненість молодих дослідників у тому, що філософсько-правову методологію можна доцільно та ефективно використовувати у майбутній професійній діяльності.

Дуже приємним є й те, що чимала кількість випускників нашого вузу, які у минулі роки брали активну участь у роботі наукового гуртка кафедри філософії та виступали на попередніх конференціях, за останні роки не тільки поповнили лави аспірантів і здобувачів наукових ступенів при різних кафедрах університету, а й блискуче захистили дисертації, в яких вони спиралися на фундаментальні знання з філософії та філософії права.

Конференція – це особливий крок на шляху відкриття нових і перспективних горизонтів. Бажаю всім учасникам плідної праці, творчої результативної дискусії, активності, оптимізму та набуття дружніх контактів. Також хочу висловити сподівання на ваші подальші вагомні здобутки у дослідженні актуальних проблем філософії та права.

**Проректор з наукової роботи Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України А. П. Гетьман**

ІДЕОЛОГІЇ НЕРІВНОСТІ: ПСИХОАНАЛІТИЧНІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

Психоаналіз давно вже є не лише терапевтичною методикою, а й методологією осмислення багатьох проблем соціальної філософії. Зокрема, психоаналітики запропонували власне нетривіальне пояснення причин виникнення і бурхливого розвитку ідеологій нерівності у ХХ столітті. Сьогодні, у часи кризи демократії та ліберальних цінностей у всьому світі, ці ідеї набувають нової актуальності.

В основу усіх теорій психоаналізу покладено вчення З. Фрейда (фрейдизм, або ортодоксальний психоаналіз»). Виходячи з принципу, згідно з яким людську поведінку потрібно пояснювати несвідомими психічними процесами, австрійський лікар розробив (суто умоглядно) цілісну теорію людської психіки і психічного розвитку, поділивши психіку на три частини: панівне «воно» (id) з його двома основними вродженими інстинктами – ерос (лібідо) і танатос (потяг до смерті і руйнування), підлегле «я» (ego) – вікно в реальність і «над-я» (superego), яке стримує неприборкане примітивне «воно» (несвідоме) згідно з принципом реальності. Як же фрейдизм і неофрейдизм пояснює соціальні конфлікти, появу ідеологій нерівності та їх вплив на маси?

Маса та її психологія розглядаються З. Фрейдом (слідом за Г. Лебном) як «регресія людини до первісної орди», або «регресія до більш раннього шаблю, який ми звикли бачити у дикунів і дітей»: «Ми вже знаємо, що страшне відчуття дитячої безпорадності пробудило потребу в захисті – люблячому захисті, – і цю потребу допоміг задовольнити батько; усвідомлення, що та ж безпорадність триває протягом усього життя, викликає віру в існування якогось тепер уже більш могутнього батька». Підпорядкування мас еліті З. Фрейд, як і Г. Лебон, пов'язує з феноменом масової психології, воно викликається не розумом, а інстинктами та емоціями: «Слід очікувати, що пригноблені класи будуть відчувати заздрість до переваг привілейованих... Цілком зрозуміло, що у цих пригноблених розвивається інтенсивна ворожість до культури, яку вони зміцнюють своєю роботою, але від плодів якої мають лише незначну

частку». При цьому протиріччя еліти і маси розглядаються З. Фрейдом не стільки як вираз об'єктивного соціального конфлікту, скільки як конфлікт у внутрішньому світі людини, її психічна драма.

У свою чергу, неофрейдисти відходять від пансексуалізму і справедливо критикують З. Фрейда за біологізм та недооцінку соціальних факторів при аналізі поведінки людей. Один з найяскравіших представників неофрейдизму – Е. Фромм. Він показує, що «нахили людини не випливають з фіксованої, біологічно обумовленої людської природи, а виникають в результаті соціального процесу формування особистості», цілком слушно зазначаючи: «Для апологетів елітної системи соціального контролю (коли все контролюється елітним прошарком суспільства) дуже зручно вважати, що соціальна структура виникла як наслідок вродженої потреби людини і тому вона немінуча. Однак егалітарне суспільство первісних народів свідчить, що справа зовсім в іншому». В експлуаторських суспільствах влада спирається на силу, страх і підпорядкування; панівна ідеологія цього суспільства стверджує, що «все і вся повинно бути керованим – людина і природа – і кожен має відношення до влади: одні її здійснюють, інші – бояться. Щоб управління було ефективним, люди повинні навчитися слухняності (підкорятися). А щоб підкорятися, вони повинні повірити в перевагу своїх правителів, якою б вона не була – фізичною або магічною».

Неофрейдисти вважають, що основними психологічними механізмами, що породжують елітарну соціальну структуру, є садистско-мазохістські. З. Фрейд намагався пояснити їх як явища сексуальні. Е. Фромм (а ще раніше А. Адлер) спробував дати несексуальну інтерпретацію цих механізмів. За Е. Фроммом, садистські і мазохістські тенденції виявляються завжди разом, це єдність протилежностей. Садистські орієнтації переважають в еліті, мазохістські – в масі; вони і пояснюють втечу мільйонів людей від свободи до авторитарних диктатур, готовність підкоритися пануючій еліті і навіть отримати мазохістське задоволення від цього підпорядкування, яке виявляється тим більшим, чим більш повним є це підпорядкування. Е. Фромм тонко підмічає: «... в психологічному плані жага влади вкорінена не в силі, а в слабкості... Це відчайдушна спроба придбати заміник сили, коли справжньої сили бракує... «влада» і «сила» – це зовсім різні речі».

Не можна не згадати ще двох видатних представників неофрейдизму – К. Юнга та В. Райха. Якщо за приклад теорії нерівності взяти режими, встановлені у Європі до початку Другої світової війни, то за

К. Юнгом, всі лідери повинні були осмислити історичні архетипи. Тільки тоді вони змогли використовувати символіку для встановлення ідеології та керувати масами. В. Райх стверджує, що породження фашистської ідеології слід шукати в особливих формах сексуальної поведінки, які призвели до появи фашизму. У німецькому соціумі, на думку вченого, були прийнято подавляти сексуальні бажання та потяги, що й зумовило появу психологічного синдрому агресивності та фанатизму, що й призвело до перемоги фашистської ідеології.

Таким чином, психоаналіз дозволяє зрозуміти, що в основу ідеологій нерівності покладено не розум, а інстинкти, виявляє патологічний характер таких ідеологій і причини їх появи, що, можливо, дозволить не допустити поширення їх в майбутньому та запобігти черговим трагедіям.

Анисимова Лилия
*Национальный юридический
университет
имени Ярослава Мудрого
4 факультет, 1 курс, 11 группа*

ИДЕЯ ТОЛЕРАНТНОСТИ В ТВОРЧЕСТВЕ ВОЛЬТЕРА

Социально-философские идеи Вольтера по-праву входят в золотой фонд гуманизма. Все ошибки человечества объясняются, с точки зрения Вольтера, невежеством; именно из него вырастают религиозные распри, жестокость и нетерпимость. Хотя в «Задиге» Вольтер устами ангела Изрода утверждает, что людские бедствия до конца не могут быть устранены (иначе на земле был бы рай), тем не менее все силы должны быть направлены на борьбу с ними. Главное свое оружие – смех, иронию, сатиру – Вольтер направляет против религиозной нетерпимости в защиту толерантности и милосердия.

Вольтер подробно исследует и описывает непримиримую вражду двух главных конфессий Франции – католицизма и протестантизма. В частности, философ обращает внимание на ежегодное (в течение 200 лет) «празднование» в Тулузе истребления четырех тысяч гугенотов, что само по себе свидетельствует о жестокосердии граждан.

Анализируя реальный случай смертной казни невинного человека, осужденного по религиозным мотивам, Вольтер с ужасом приводит

слова святош о том, что лучше казнить одного невинного, чем заставить восьмерых судей отказаться от своего приговора, и гневно пишет о том, что после Варфоломеевской ночи это был самый жуткий случай жестокости и невежества.

В «Трактате о веротерпимости» (1763 г.) Вольтер останавливает свое внимание на тех страшных «процедурах», которыми одни люди подвергают других из-за религиозных разногласий. «Можно подумать, – пишет Вольтер, – что люди дали обет ненавидеть своих братьев».

Философ уверен, что доброта рождает лишь ответную доброту, а не жестокость. И более того: «...не только очень жестоко преследовать в этой краткой жизни тех, кто мыслит иначе, чем мы, но я не знаю, не дерзко ли это – говорить об их вечном проклятии. Мне кажется, что не нам – малым песчинкам мироздания – предупреждать намерения Создателя. Я очень далек от того, чтобы оспаривать утверждение: «Без церкви невозможно спасение»; я её уважаю, как и все, чему она учит; но исповедимы ли пути Господни, понимаем ли мы всю широту его всепрощения? Разве не позволено нам в равной степени бояться его и надеяться на него?».

Вольтер был одним из первых, кто начал распространять и развивать идеи толерантности, кто понял, что иные мнения не только возможны, но и необходимы. Именно ему принадлежит высказывание о том, что, даже если он не разделяет чьи-либо взгляды, он готов отдать жизнь за то, чтобы их можно было отстаивать. «Свобода мысли» и «свобода слова» – краеугольный камень веры этого мыслителя.

Отношение Вольтера к Богу всю жизнь оставалось сложным: такой циничный и ироничный ум вряд ли мог безоговорочно верить в того Бога, которому учила церковь. Не мог он всерьез относиться и к религиозным обрядам. Но ссориться всерьез с Богом и церковью он не хотел – главным образом потому, что боялся, что его тело выбросят на свалку. Он изобретал всяческие уловки, чтобы создать мнение о себе как о пусть и не слепо, но все же верующем человеке. И при этом всегда клеймил фанатизм. Именно фанатичное следование догмам, полагает Вольтер, привело к тому, что сами христиане становились гонителями, палачами и убийцами. И кого же? – спрашивает он: наших братьев. «Мы с распятием и библией в руках разрушали сотни городов, не переставали проливать кровь и разжигать костры, начиная с царствования Константина».

Обличая жестокость к иноверцам, Вольтер в то же время обращает внимание на примеры мирной жизни народов с разными конфессиями и культурными традициями.

Вольтер ставить общие вопросы, которые остаются актуальными и сегодня: является ли нетерпимость законом природы или же она представляет его извращение? Конечно, – отвечает он, – это не закон природы: Бог призывает каждого возлюбить своих ближних, как самого себя.

«Закон человеческий, – пишет Вольтер, – может основываться только на законе природы, и великий принцип, общий для всех повсюду на земле, гласит: «Не делай ближнему того, что ты не хочешь, чтобы делали тебе». Следуя этому принципу, ни один человек не мог бы сказать другому: «Веруй в то, во что я верую и во что ты веровать не можешь, или ты погибнешь...» В некоторых других странах удовлетворяются тем, что говорят: «Веруй, или я тебя возненавижу, веруй, или я причиню тебе все зло, какое смогу; чудовище, ты не моей веры, у тебя, значит, нет никакой веры, так пусть же к тебе питают отвращение твои соседи, твой город, твоя провинция».

Закон нетерпимости, убежден философ, нелеп и варварски жесток. Естественнее для человека любить своих братьев. «Да помнят люди, что все люди братья! Да убоятся они тирании над душами, как устроятся разбоя, силой похищающего плоды трудов наших и мирных дел наших», – пишет Вольтер. Свое исследование терпимости философ считает ничем иным, как «ходатайством, которое человеколюбие смиренно подает властям и благоразумию. Я бросаю семя, которое когда-нибудь может дать урожай».

«Трактат о веротерпимости», «Рассказ о смерти кавалера де Лабарра», «Вопль невинно пролитой крови» проникнуты духом милосердия, доброты, терпимости. Написанные Вольтером почти 200 лет назад, они по-прежнему взывают к лучшим сторонам человеческой натуры и служат примером человеколюбия.

Бабіч Альона

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
7 факультет, 1 курс, 5 група*

ФІЛОСОФІЯ СЕРЦЯ Г. С. СКОВОРОДИ

Розвиток духовної культури України та її народу нерозривно пов'язаний з іменем великого філософа, поета і письменника, педагога Григорія Сковороди, який жив і творив у XVIII столітті. Григорія Сково-

роду відносять до типових представників української просвітницької філософії, а також часто називають українським Сократом.

Духовним джерелом думок Сковороди була Біблія. Для мислителя це – не просто Книга, а цілий світ, який, опосередковуючи собою божественний та земний світи, гарантує їх цілісність. Саме через Біблію людина може долучитися до божественної істини. Але це джерело не кожному доступне, бо приховане від «недостойних» особливим світом символів, Біблія – це символічний світ. Останнє є причиною безлічі негативних висловлювань Сковороди про Біблію, точніше – про той символічний шар, під яким прихована істина. Наголошенням на «тлінності», хибності, поверховості цього зовнішнього шару, Сковорода намагається його розірвати і прорватися до справжнього, істинного буття. Отже, мислитель не просто є речником біблійних істин, він намагається здійснити певний прорив крізь символічний світ до істинного буття. Можна простежити використання певної усталеної схеми, яку ми (з деякими варіаціями) можемо побачити майже в усіх його діалогах і трактатах. Фактично, в усіх випадках вона складається з трьох етапів: 1 – цитування символу Святого Письма; 2 пояснення біблійного символу через власні символи; 3 – момент прориву до істинного смислу. За цією схемою можемо розглянути і біблійний символ серця. Сковорода намагається проникнути до істинної суті того, про що говорили святі й пророки, вибудовуючи тим самим власне вчення про серце. Ведучи мову про серце як невидиму натуру, Сковорода розділяє його на «старе» та «нове». При тому «старе» серце повинне «вмерти» для народження «нового».

Для Сковороди центральне в людині – не її «теоретичні», «пізнавальні» здібності, а більш глибоке за них емоціонально-вольове єство людського духу – «серце» людини. Із серця піднімається, виростає і думка, і стремління, і почуття. На «серце» людини повинна бути звернена і головна увага моральної чинності людини. Звідси вимога «пізнай себе», «поглянь у себе» і т. д. Звідси і визнання рівноцінності різних людських типів і людських індивідумів. Звідси і своєрідна теорія «нерівної рівності» людей щодо їх морального та релігійного життя.

Внутрішня людина, на думку Сковороди, так само захована у зовнішній людині, як ідеї в матерії. І душа має свою «поверхню», свою «зовнішність», що прикриває глибину внутрішнього. Ці обидва зовнішні шари людської істоти слід усунути, щоб дати вільно проявитися внутрішній людині, щоб вона вийшла зі своєї глибини.

Перший засновок для звільнення внутрішньої людини є пізнання, що внутрішня людина взагалі існує. Цей теоретичний ступінь є лише перший та підготовчий ступінь на шляху до «нових народин», на шляху до «дійсної людини». «Дійсна людина» є «таємниця», яку необхідно відкрити для пізнання справжньої сутності особистості. Відкриття цієї таємниці утворює підвалини, щоб з'єднатися із «внутрішньою», «дійсною», «правдивою» людиною.

Таким чином, вчення Сковороди про людину, її антропологію, що є основою його етики, – антитетичне. Як весь світ, так подвійна по природі своїй і людина. Проте Сковорода протиставляє «внутрішню людину» не лише тілу, а ще й якийсь «поверхній» психічного життя. Він відрізняє останню, а також глибину, яку називає «серцем». «Серце» є корінь усього життя людини, вища сила, що стоїть поза межами і душі, й духу, – шлях до «дійсної людини» веде через «преображення душі в Духа, а Духа – в серце».

Бігдаш Віола

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
I факультет, I курс, II група*

ПРИНЦИП ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ ЯК ПРОЯВ ФЕМІНІСТСЬКОЇ ТЕОРІЇ В ПРАВОВІЙ СФЕРІ

Поняття «фемінізм» може бути розглянуте як у широкому, так і у вузькому сенсі. По-перше, воно означає політично-ідеологічний рух або низку рухів, які спрямовані на досягнення для жінок права голосувати на виборах, обирати та бути обраними, гідних умов праці та ін. По-друге, фемінізм – це інтелектуально-ідеологічний напрям у філософії, який за своєю природою та обсягом має більший сенс, ніж класичний політичний фемінізм.

Основоположником терміну є французький філософ Шарль Фур'є, якому належить висловлювання про те, що «соціальний стан жінки є мірилом суспільного прогресу», але першим феміністом вважають ще самого Платона. У своїх працях давньогрецький мислитель наголошував, що жінка, якщо вона є освіченою та розумною, має право бути правителем держави на рівні з чоловіками.

Класично у періодизації виникнення, становлення та розвитку феміністської теорії виділяють три періоди (хвилі), кожен з яких має свої особливості та характерні риси. Перша хвиля ототожнюється з появою у суспільстві такого політичного руху, як рух суфражисток, головне завдання якого полягало у боротьбі та досягненні політичних прав для жінок. Принципи першої хвилі деяким чином вплинули на цілі політично активних жінок періоду другої хвилі, які прагнули досягнути повного політичного та юридичного рівноправ'я з чоловіками. Третя хвиля є закономірною послідовністю другої, її виникнення обумовлено низкою невдач та гострою критикою останньої. У цей період значно поширюються дослідження в області гендерної психології, гендерної політики та ін.

Сучасне суспільство постійно знаходиться в русі, проблеми, що виникають в області права, так або інакше обов'язково досягнуть національного або міжнаціонального масштабу. Однією із особливостей права є здатність до динамічного розвитку, оперативного регулювання нових суспільних відносин, відповідності до нових суспільних умов. Тому, говорячи про це, доречно згадати про фемінізм. Безумовно, стрімкий розвиток взаємодії суспільства та жінки не може залишитися поза правовою сферою.

Одним із основоположних принципів права є принцип рівності. Принцип рівності між жінкою та чоловіком, що походить з нього, дістав назву «принцип гендерної рівності». Важливо зазначити, що він є офіційно передбаченим на законодавчому рівні у багатьох країнах, у тому числі і в Україні. Особливо значущими в КУ є статті 21, 24 та 38, положення яких наголошують на рівності усіх людей не зважаючи на якісь особливі ознаки, в тому числі стать, та на можливість рівного доступу до всіх передбачених конституцією прав та свобод, включаючи право на зайняття державної посади. Однак законодавство нашої країни не обмежується Конституцією, серед нього можна також виділити Сімейний кодекс, Указ Президента України від 25 квітня 2001 р. «Про підвищення соціального статусу жінок в Україні», Закон «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» та ін. В Україні продовжується робота з адаптації законодавчої сфери згідно засад гендерної рівності.

Зважаючи на усе вищесказане, можна зробити висновок, що наше суспільство робить значні кроки у подоланні гендерного суб'єктивізму. Тому доцільно продовжувати почату роботу з впровадження принципів гендерної рівності на законодавчому і соціально-політичному рівнях задля побудови ефективної моделі демократичної держави.

ФІЛОСОФІЯ СЕСТРИНСЬКОЇ СПРАВИ

Говорячи про філософію взагалі, ми говоримо про те, як ми мислимо, у що віримо, як сприймаємо життя. Це цілісна система поглядів на світ (природу, суспільство, мислення), що роблять істотний вплив на діяльність людини. Це спосіб подумати хто ми такі і яка роль наша в суспільстві. У перекладі з грецької мови філософія означає «любов і мудрість». Якщо бути більш точним, то філософія характеризується, як любов до мудрості. У Стародавній Греції була сформована філософія сестринської справи. Люди тоді вірили в різних богів, кожен з яких відповідав за свою «категорію». Богинею здоров'я вважалася Гігієя. Вона являла собою мудрість, попереджала людські хвороби, гармонійно об'єднувала душу і почуття, тіло і розум.

Філософія сестринської справи цікавила багатьох великих людей. Грецький філософ Епікур говорив, що мета медицини – вилікувати тіло, а філософії – душу. Наприклад, Френсіс Бекон був переконаний, що філософія і медицина – два нерозривні поняття. Вчений вважав, що якщо одна з них не доповнює іншу, то в ній немає сенсу. Разом же вони, на думку вченого, повинні були зробити людину вічною. Перше визначення сестринської справи дала всесвітньо відома медична сестра Флоренс Найтінгейл. У своїх відомих «Записках про звільнення» в 1859 р. вона писала, що сестринська справа – це «не що інше, як мистецтво давнини і наука сучасності, головним завданням якої є турбота про пацієнта, його здоров'я та емоційному тлі». Отже, філософія сестринської справи об'єднує область медичних проблем, життя людини, її душу і проблематику.

Філософія сестринської справи базується на таких аспектах, як: здоров'я; особистість пацієнта; спеціальність як наука; професія як мистецтво; навколишній світ. Кожен з них надзвичайно важливий. Сучасна сестринська справа – це наука і мистецтво. Вона припускає, що персонал знайде підхід до будь-якого пацієнта, компетентно відреагує на його проблеми, не стане засуджувати за помилки. Шанобливе ставлення до цінностей життя, традицій і переконань – особливість філософії сестринської справи. Філософія сестринської справи діє за такими принципами:

повага до життя; повага людських прав; повагу минулого і сьогодення пацієнта; повага людської гідності. Персонал сестринської справи вірить у те, що життя – священний дар для кожної людини, розпорядитися яким має право особисто вона. Кожна особистість – це єдине ціле з її перевагами, правами, вибором і потребами. Не можна відокремлюватися ці поняття, так як вони є нерозривними. Сестра – та людина, яка дбайливо впливає на людину, не зачіпаючи її особистісні якості, не засуджуючи, поважає її вибір і вподобання, допомагає їй досягти гармонії із самим собою і навколишнім світом.

Отже, філософія сестринської справи – це система поглядів на взаємини між людським здоров'ям і його душею. Дуже важливо домогтися цієї єдності своїми силами або за допомогою фахівців. Зараз філософія сестринської справи вважається популярним і затребуваним напрямом, який користується попитом.

Бойко Артур

*Харківський національний
університет Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба
І факультет, 4 курс, 145 група*

ПРАВОВА КУЛЬТУРА ОСОБИСТОСТІ ВІЙСЬКОВОГО ПРОФЕСІОНАЛА: СУТНІСТЬ І СОЦІАЛЬНИЙ МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ

Актуальною проблемою для Збройних Сил України в умовах професіоналізації військової діяльності є формування правової культури особистості військового професіонала. Необхідність формування правової культури особистості військового професіонала у сучасних умовах має загальнолюдську, суспільну (загальнодержавну), військово-професійну та особисту зумовленість.

Правова культура особистості військового професіонала – це характер ставлення до права і системи нормативно-правового регулювання діяльності збройних сил, взаємовідносин суспільства і збройних сил, ступінь реалізації правових норм у виконанні військово-професійних обов'язків і повсякденній життєдіяльності.

Формування правової культури особистості військового професіонала є цілеспрямованим процесом оволодіння системою правових норм і формування навичок їхнього застосування у різних сферах суспільної життєдіяльності, життєдіяльності збройних сил, що зумовлений впливом природних і соціокультурних факторів, індивідуальними особливостями окремих військовослужбовців, соціально-типологічними та професійно-ментальними особливостями військовослужбовців.

Соціальний механізм формування правової культури особистості військового професіонала – це спосіб прямого та опосередкованого впливу на духовний світ особистості, що детермінований потребами суспільства, збройних сил та особистості, зумовлюється об'єктивними закономірностями формування військових колективів та особистості і реалізується через систему суб'єкт-об'єктних і суб'єкт-суб'єктних відносин. До основних елементів механізму формування правової культури належать: цілі формування правової культури; система суб'єкт-об'єктних і суб'єкт-суб'єктних стосунків процесу формування правової культури; шляхи і форми діяльності щодо забезпечення прямого та опосередкованого впливу на духовний світ особистості; суб'єкти, у діяльності яких реалізуються закономірності формування та розвитку особистості.

Шляхи формування правової культури особистості військового професіонала зумовлені: цілями формування правової культури; закономірностями процесу формування особистості; досягнутим рівнем та тенденціями розвитку правової культури суспільства; детермінантами процесу формування правової культури особистості військового професіонала.

До основних шляхів формування правової культури особистості військового професіонала належать: формування вимог суспільства до правової культури; створення у суспільстві стабільної соціально-професійної групи військовослужбовців і надання військовій службі професійної престижності; забезпечення відповідного функціональному призначенню збройних сил соціального і правового статусу військовослужбовців; приведення соціального і правового захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей у відповідність до встановлених законодавством обмежень у правах і свободах, що зумовлені особливостями військової служби та порядком її проходження; приведення життєдіяльності військовослужбовців у відповідність до чинного законодавства; забезпечення високого рівня вимогливості до виконання військовослужбовцями своїх функціональних обов'язків, дотримання порядку та правил проходження військової служби.

Бойко Олександра
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
4 факультет, 1 курс, 9 група

ХРИСТИЯНСЬКА ЕТИКА ТА ЕСТЕТИКА У КОНТЕКСТІ СЕРЕДНЬОВІЧНОГО СИМВОЛІЗМУ

У стереотипному сприйнятті Середньовіччя переважно вважається «темною добою», однак чимало сучасних медієвістів (Й. Гейзінга, У. Еко, Ж. Ле Гофф) застерігають від поверхневого ставлення до середньовічної етики та естетики.

Краса сприймається як Божий атрибут. Зокрема, С. Еріугена вважає космос Одкровенням Божим та виявленням невимовної краси через красу душевну та тілесну. Переживання умоглядної та чуттєвої краси сприймається як моральнісна та психологічна реальність. Так, за Боецієм, краса притаманна праведній душі, що перебуває у праведному тілі, краса ж цнотливої душі виявляє себе у зовнішньому вигляді праведного християнина.

Важливим для розуміння середньовічної культури є символіко-алегоричний аспект. Символізм та алегоризм відсилають до неосягненої реальності, яку неможливо виразити в словах і поняттях. Відтак знак, символ, алегорія вважаються проєкціями божественного, універсальна символіка пронизує все суще й править ним, а образна форма полегшує сприйняття християнських істин.

Ікона є одним з найхарактерніших символів/комплексом символів у християнстві. Іконопис призначений спрямовувати «внутрішній» духовний погляд кожного глядача від образу до першообразу, тобто через візуальне бачити сутність. Діонісій Ареопажит зазначає, що видимі речі – це об'явлені ікони речей невидимих, а все творіння функціонує як «ікона» для ума, який шукає Бога. Оскільки людина є образом і подобою Бога, вона теж є іконою, ликом.

Головне в іконі – це «лик». Іконічні лики не тотожні Божеству, однак освячені Його присутністю і тому дозволяють людині через поклоніння іконі проникати в горні сфери. Грецькою лик означає ейдос – ідею. Тобто це духовна сутність, одвічний смисл. Саме в цьому сенсі лик нагадує ідею Платона, тобто першообраз матеріальної дійсності, або її духовний центр. Відмінність лику від платонівського ейдосу полягає в тому, що

лик позначає особистість людини, яка досягла святості. Лик демонструє істину та справжню реальність. Лик святого показує, що смисл життя людини полягає в перетворенні та преображенні, у розкритті її духовної сутності.

Ікона закріплює метафізичну велич у символічній формі. У буквальному сенсі ікона виступає вікном, дверима між чуттєвим і понадчуттєвим. Прикладами символів в іконописі можуть бути трон, книга, лілія, голуб, перст у хмарах, трикутник з оком всередині, три накладених одне на інше кола, хрест із трьох листів, три риби з однією головою, три орла чи лева. Христос символізується агнцем, що дається у жертву Богу і «уносить гріхи людства». Також символами Христа вважаються вино (виноградна лоза) і хліб причастя, що символізують тіло й кров Христову. Якщо вино символізує божественну природу Христа, то вода – людську. Наступний символ Христа – риба – має подвійне значення: по-перше, літери слова «Христос» грецькою значать «риба», тому раніше християн часто називали рибами; по-друге, Христос говорив своїм учням, що вони стануть «ловцями людей» як рибалки є ловцями риб.

Одним із вагомих християнських символів є серце. У богословській літературі зазначається, що Бог є світло, тому і ум є світло. Це світло народжується не в голові, а в духовному серці, яке неможливо підпорядкувати владі розуму (мозку). Умом називається сутність душі, яка сконцентрована в серці як в «розумовому органі». Серце символізує центр особистості, через який пізнається Бог. Максим Сповідник підкреслює, що різниця між розумом (мозком) і серцем полягає у тому, що серце «бачить» речі у чистоті і потребує очищення; розум же запам'ятовує і виражає побачене. Коли у Священному Писанні говориться про серце, мається на увазі духовне серце і плотське серце. Серце, з одного боку, – це плотський орган, а з іншого – символ центру особистості і духовного світу, в якому відбувається спілкування з Богом, поєднання з Богом. Звідси народжується кордоцентризм. Згідно з вченням святих отців, душа знаходиться в усьому тілі людини, хоча сконцентрована у плотському серці, що є духовним. Духовне серце невідоме не тільки оточуючим, але й самій людині, яка ним володіє. Благодать Божа таємно творить спасіння людини у її серці. Це можна порівняти з таємним світлом усередині символічної печери, а також з символом гірничного зерна, що Господь сіє у серцях віруючих. Серце – це також символ храму, де відбувається безперервне богослужіння. Коли мета-

фізичне світло як Божа енергія (думки, увага, помисли) розсіюється по всьому тілу крізь органи чуття, воно повинно повернутися у серце, і тоді людина єднається з Богом. Таке розуміння серця можна порівняти з точкою у середині кола, де коло може символічно означати людське тіло. Це своєрідний «духовний кровообіг», завдяки якому людина крізь серце прагне до Бога як до центру, звідки усе бере початок і до якого усе повертається. Саме тоді, коли людина «відчиняє» серце своїм благодатним вчинком чи народженою у серці молитвою, вона стає особистістю. Отже, одкровення серця – це одкровення особистості. Тільки у серці людина відчуває світло Боже і любов до Бога. Підкреслимо, що графічно символ серця у сакральному мистецтві зображується як серце, з якого по колу виходять промені.

Отже, Середньовіччя зробило важливий крок до розуміння специфіки символу як інструменту для вираження такого смислу, який не може вміститися в розумово-дискурсивну тезу. Пізнання вищої істини можливе лише на основі розкодування символічних образів: саме в них закладено знання першооснови буття.

Бойчук Жанна
*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
1 факультет, 1 курс, 13 група*

ФІЛОСОФСЬКІ ПОГЛЯДИ ПЛАТОНА НА СТАНОВЛЕННЯ ДЕМОКРАТІЇ

Прийнято вважати, що яким би шляхом не пішло подальше цивілізоване суспільство, воно неминуче буде розвиватися – все це загальний закон діалектики, якому об'єктивно підвладний будь-який соціум, якщо, звісно, він не прагне до самознищення. І головними домінантами цього розвитку повинні бути демократизація суспільних відносин і зміцнення влади справедливого правового закону. Таким чином, якщо для сучасного цивілізаційного суспільства нормальний розвиток означає його еволюцію, на шляху до прогресу, то нормальною системою його управління і функціонування є розширена демократія. Але разом з тим демократія завжди була об'єктом суперечок філософів і політиків, та

найбільш змістовно, на мою думку, свої погляди щодо демократії виразив саме Платон.

Платон з його ідеєю про те, що державою повинні правити відібрані і навчені філософи, з його захопленням спеціалізацією (кожен повинен займатися своєю справою, до якої схильний за своєю природою), не знаходив демократію привабливою. Афіського філософа відрізняє неприязнь до будь-якого роду чисельного і галасливого натовпу, будь то в народних зборах, суді, театрі або військовому таборі, натовп, на його думку, – це «величезний звір».

Аналогія або, скоріше, тотожність структури суспільства і окремої людської душі означає, що добробут держави безпосередньо обумовлено моральним добробутом громадян, які в ній проживають. Отже, найперше завдання державного будівництва – створення найкращих громадян, тобто виховання і, більш того, – виведення їх породи. В ідеальному суспільстві філософа має панувати рівність чоловіків і жінок, дух змагальності і загальної дружби одночасно.

З іншого боку, належне виховання громадян обумовлено правильним устроєм держави, в якому вони ростуть. Тут виникає порочне коло: погані люди становлять погане суспільство, в якому відтворюються погано виховане покоління. Саме тому створення справедливої держави – справа неймовірно важка, якщо взагалі можлива.

Платон говорить про демократію в «Державі» буквально наступне: біда демократії в тому, що вона, проголошуючи рівність в правах, зрівнює нерівних за своєю природою, при демократії закони, писані і неписані, перестають вшановуватися громадянами; з законами там не рахуються, щоб не мати над собою ніякого пана; сенсом існування громадян стає споживання; люди стають егоїстами. Зрештою, замість свободи демократія обертається крайнім ступенем рабства, коли свавілля демосу стає свавіллям однієї людини. Слід відзначити, що платонівська критика демократії близька за змістом до шпенглеровської критики цивілізації.

Підсумувавши, можна сказати, що Платон допускає існування такої форми правління як демократія, але тільки в тому випадку, якщо громадяни своєї країни будуть освічені і зацікавлені в створенні сприятливих умов для своєї життєдіяльності. Адже тільки народ, який розуміє, що відбувається в державі і чого він хоче, здатний створити ідеальну демократичну державу, і послужити прикладом для решти світу, тим самим змінюючи долі інших людей.

Болдова Світлана
*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
4 факультет, 1 курс, 5 група*

СУЧАСНІ КОНЦЕПЦІЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ

Важлива роль у розвитку сучасного українського суспільства належить ідеї справедливості, яка в умовах поглиблення соціальної, політичної та правової реформ виступає визначальною умовою подолання наслідків тоталітаризму, зародження цивілізованих засад розбудови державності.

У період глобалізації змінюється сам спосіб обговорення справедливості, людина змушена по-новому поглянути на відому здавна проблему.

Відродження в сучасну епоху (з початку 1970–х років) кантіанського лібералізму і деонтологічної концепції справедливості пов'язано з реакцією на утилітаризм як політику та ідеологію держави добробуту, що, у свою чергу, виникла під впливом нових історичних обставин, а саме формування в лоні європейської культури особливого політичного і соціально-психологічного феномену – масового суспільства.

У загальнокультурному сенсі політичне панування мас у XX столітті означає радикальну переоцінку цінностей, кажучи словами Ф. Ніцше. Перш за все, суттєвим виявився ліберальний ідеал свободи, на місце якого активно претендує інша ідея – добробуту. В результаті на зміну правової ідеології класичного лібералізму приходять утилітаризм – ідеологія не права, а користі.

У сучасній філософії основними концепціями справедливості виступають: ліволіберальна (Дж. Роулз), лібертаристська (Р. Нозік), комунітарна (А. Макінтайр).

Теорія Дж. Роулза – сучасний варіант концепції суспільного договору, відмінність якої від класичних полягає у тому, що договір носить не реальний, а гіпотетичний характер. Дж. Роулз ставить свободу і рівність можливостей попереду завдання забезпечення добробуту (останнє було ключовим для класичного утилітаризму, з яким полемізує концепція «справедливості як чесноти»). Свобода повинна володіти пріоритетом. Особливе місце займає думка Дж. Роулза про таланти: він вважає, що це один із чинників несправедливості.

У центрі уваги Р. Нозіка – традиційна для лібералів тема прав та їх забезпечення, що походить від класиків лібералізму. Індивідуальні права

носять абсолютний характер і не можуть бути порушені задля досягнення соціальних цілей, наприклад, цілей блага або безпеки всього суспільства. За Р. Нозіком, справедливість може бути досягнута в анархії. Незважаючи на те, що Дж. Роулз та Р. Нозік відносяться до ліберальних теоретиків справедливості, між ними є і суттєві розходження. Різниця між ними пов'язана з інтерпретацією самого принципу чесності.

Критиком ліберальних теорій справедливості виступає А. Макінтайр. Моральною вадою обох концепцій А. Макінтайр вважає відсутність в них апеляції до поняття заслуг, яке є частиною сучасної моральної традиції. У розділі XVII своєї книги «Після чесноти» філософ показує це на прикладі двох різних соціальних позицій щодо принципів справедливого розподілу (умовно позначені А. Макінтайром як позиції індивідів А і Б, де концепція Р. Нозіка відповідає позиції А, а концепція Дж. Роулза позиції Б). А. Макінтайр зауважує, що спір між А та Б, мов би як між Дж. Роулзом та Р. Нозіком не піддається розв'язанню. При цьому характерно, що аргументи першого щодо необхідності перерозподілу ресурсів на користь «найменш успішних» можна відкинути на тій же підставі, що і аргументи другого.

З огляду на ці особливості сучасного морального дискурсу, найбільш конструктивною етичною системою А. Макінтайр вважає етико-політичне вчення Аристотеля. Його перевага полягає в тому, що на відміну від більшості сучасних ліберальних теорій, Аристотель виходить не з абстрактних принципів і норм, а з певних конкретних уявлень про життя суспільства, намагаючись вивести з них раціональні підстави справедливої політики. В аристотелівській теорії чеснот передбачається важлива відмінність між тим, що вважає благом конкретний індивід в конкретний час, і тим, що насправді є для нього благом як для людини. Ми виявляємо свої чесноти саме заради іншого блага, і робимо ми це через вибір засобів для досягнення цієї мети, засобів в обох раніше окреслених сенсах. Саме заради здійснення цього завдання і створюється політична комуна з її етично регламентованим способом життя, яка є не тільки проектом із досягнення блага, але і свого роду виховним закладом. Саме благо комуни є, з точки зору Аристотеля, кінцевим критерієм справедливого і несправедливого. Ідеальним типом такого роду спільноти є аристотелівський поліс.

Отже, у сучасному світі існують різні підходи до розуміння справедливості. На Заході найбільш популярною є теорія Дж. Роулза, де підкреслюється індивідуалізм, а концепція Р. Нозіка виступає як опозиційна. Ці теорії відображають різні ліберальні погляди. Однак досить ціка-

вою і обґрунтованою видається також комунітарна теорія, яка звертає особливу увагу на заслуги і у якій важлива роль надається не лише індивіду, а й усьому суспільству.

Бондаревич Майя

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
2 факультет, 1 курс, 2 група*

УТОПІЯ ЯК МОТИВАЦІЯ

Ідея державного ладу, запропонованого Платоном, в філософській літературі оцінена як утопія. Наукові монографії, підручники з філософії відносять твір Платона «Держава» до ряду утопічних ідей. У філософському словнику утопія визначається як процес створення ідеальної моделі, необтяженої науковим обґрунтуванням, що окутує її ореолом нездійсненності. Не зважаючи на це, утопія виконує важливу функцію.

Утопія – це завжди зображення найбільш бажаного та ідеального, притому в ній не йдеться про те, як досягти цього результату. Недоказовість, необґрунтованість ідеї, її фантастичність, а тому і недоступність втілення будь-яку модель роблять утопічною. Ці характеристики утопічної ідеї безпосередньо обумовлюють її статус ідеалу. Останній має своєю метою служіння орієнтиром, еталоном, вказує на потрібні вдосконалення, в даному випадку, реально існуючих державних ладів, що описані в «Державі» Платона (в своєму діалозі Платон вдається до характеристики політичних режимів від тимократії до тиранії, при чому описує в порядку від менш поганого до найгіршого та непродуктивного). Ідеальність державного ладу, запропонованого Платоном, виявляється в жорсткій замкненості громадянина в межах певного класу (чи то мудреців-філософів, чи то воїнів, чи то ремісників-землеробів), що гальмує його саморозвиток, віддаляє його від мистецтва, яке, до речі, не відіграє значної ролі в платонівській державі. Також ідеальною виглядає ідея відсутності приватної власності. Але Платон і не вимагає точного, без ніяких відходів втілення його ідеї держави. Більш того, античний філософ пише: «Чи може що-небудь бути виконано так, як сказано?.. Вже по самій природі дія менше, ніж слово, причетна до істини... Так не змушуй ж мене доводити, що і на ділі все повинно повністю здійснитися так, як ми це

розібрали словесно. Якщо ми опинимося в змозі знайти, як побудувати державу, найбільш близьку до описаного, погодься, ми зможемо сказати, що вже виконали твою вимогу, тобто показали, як можна це здійснити».

Для ідеї статус утопічної дуже часто має наслідком її відверте відкидання, несприйняття. Наприклад, В. Ф. Асмус в коментарях до діалогу «Держава» пише: «Це модель «ідеальної» держави, тобто такої, що повинна, за переконанням Платона, існувати, але якої до сих пір ще не було і не існує ніде в реальності. Завдяки цьому, діалог «Держава» включається в літературний ряд або жанр так званих утопій». Утопічність помилково вважають недосяжністю, але, якщо оцінити утопічну ідею з точки зору її функції, то бачимо, що утопія породжує ідеал, який забезпечує людину мотивацією, ініціює її до дій, вдосконалення, і саме на цій підставі до нього треба прагнути.

Праця античного філософа Платона є серйозним дослідженням феномену держави, на ґрунті якого розвивались та вдосконалювались політологічні та соціологічні теорії. Вибудовуючи модель еталонної держави, Платон спирається на попередній досвід людства і характеризує типові риси інших політичних режимів: тимократії, олігархії, демократії та тиранії, тим самим здійснюючи вплив на визначення вектору розвитку соціально-політичного пізнання аж до нашого часу. Ці моделі державних устроїв вже випробувані людством. А те, що мети поки що не досягнуто, не означає, що її взагалі не існує. До речі, стародавні греки поняття «мета» і «благо» не розділяли і визначали їх одним словом «telos».

Таким чином, головною функцією утопічних ідей є пробудження мисленнєвої активності людини, її потягу до пізнання і вдосконалення у соціо-політичному сенсі.

Бондаренко Анастасія
*Национальный юридический
университет
имени Ярослава Мудрого
1 факультет, 1 курс, 16 группа*

В ПОИСКАХ ИДЕАЛА ЧЕЛОВЕКА

Человек – трансцендирующее бытия. Выходя за пределы своей биологической природы, человек сталкивается с проблемой должного, идеала. И хотя идеалы никогда в полной мере не осуществляются в дей-

ствительности, они должны все же существовать, ибо, если мы вовсе не будем к ним приближаться, то все погибнем. Таким образом, именно благодаря стремлению к идеалу происходит прогресс в обществе, и удержание человека в пределах собственного человеческого бытия.

Интерес античных философов к человеку появился не сразу. Софистам удалось произвести смещение оси философского исследования с космоса на человека. Благодаря Протагору, провозгласившему: «Человек есть мера всех вещей», стало возможно дальнейшее изучение человека. Сократ считал, что основой идеального человека должна быть храбрость, умеренность и справедливость. Аристотель сделал человека ответственным за свою судьбу и благополучие, а идеал, по его мнению, заключается в добродетельности.

Идеалистическая ориентация большинства философских систем средневековья диктовалась основными догматами христианства. А. Августин сделал Бога центром философского мышления. Бог является причиной существования всего, всех перемен; он не только сотворил мир, но и постоянно его сохраняет. Без него нельзя ни совершать, ни познавать.

Человек эпохи Возрождения был охвачен жадной самоутверждения, великих свершений. Гуманизм стал идейной основой культуры Возрождения. Философы выступают с критикой аскетизма. По мнению Лоренцо Валла достичь нравственного идеала можно только в полнокровной земной жизни. Идеал человека эпохи Ренессанса – образ свободного, разносторонне-развитого, творческого человека, создающего самого себя. Превыше всего ставится индивидуальность, неповторимость личности.

Идеал человека в эпоху – высшая ценность, высшая норма нравственной личности (личностный идеал), совершенство в отношениях между людьми (этический идеал), наиболее совершенное устройство общества (социальный идеал). В нем показывается конечная цель воспитания и самовоспитания человека.

В эпоху Просвещения И. Кант писал о том, что главное в жизни – уметь пользоваться своим разумом. Идеал того времени – человек разумный, устроенный по законам логики. Люди этой эпохи по-прежнему верят в Бога, но в умах появляются идеи свободомыслия. С развитием капитализма идеальным становится человек труда, а подлинными ценностями – трудовая дисциплина. Энгельс считал, что еще на заре возникновения человечества «люди приобрели способность выполнять все более сложные операции, ставить себе все более высокие цели». Идеалом

была совесть, люди помогали друг другу, сопереживали не только родным и друзьям. Современное общество переживает тяжелые времена: низвергнуты прежние идеалы и не найдены новые. По Тоффлеру информационная цивилизация порождает новый тип людей – «третья волна», которые и создают новое информационное общество. Он считает, что «цивилизация третьей волны может оказывать предпочтение таким чертам характера у молодых, как независимость от мнений сверстников, меньшая ориентация на потребление и меньшее гедонистическое заикливание на самом себе». Человек становится потребителем, постоянно находящийся в погоне за чем-либо. Образы и идеалы в современном мире слишком навязчивы, а мир впадает в излишние крайности. Человеку необходимо кому-то подражать, опираться на чей-то пример. Если личность достигла какой-то определенной цели, перешла на качественно новый уровень своего развития, то поменяется и идеал. Они не могут быть одинаковыми для всех, люди разные, а значит, подвести их под одну черту не получится никогда.

Бородавко Альбіна

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
3 факультет, 3 курс, 2 група*

МОРАЛЬНІ ЯКОСТІ ЮРИСТА ЯК ЦІННІСНЕ ПІДГРУНТЯ СПРАВЕДЛИВОГО СУДОЧИНСТВА В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Високі моральні якості юриста завжди є невіддільним елементом юридичної професії, його професійного статусу. Їх реалізація забезпечує ефективне здійснення ним своїх фахових функцій, і навпаки, низька моральна культура юриста – є одним з показників його професійної непридатності.

Конституцією України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека проголошені найвищою соціальною цінністю держави, тому на перший план висувуються проблеми забезпечення та захисту прав і свобод людини. Лише юрист з розвиненими моральними якостями може повною мірою реалізувати дане положення Основного закону нашої держави.

Отже, вивчення моральних аспектів і проблем юридичної професії сьогодні є надзвичайно важливим, адже перебуває в діалектичній єдності зі знаннями законів і механізмів їх застосування, необхідних кожному правнику, який прагне до глибокого опанування професійними навичками, усвідомлення гуманістичного сенсу та покликання юридичної професії.

Особливої гостроти моральні вимоги до юристів набувають в часи світового розвитку правових гуманітарних цінностей, компонентою яких є право на справедливий суд. Можна стверджувати, що морально-ціннісна складова є одним з базових елементів справедливого судочинства.

Питання моральності як стрижня ціннісного орієнтиру правника, базового підґрунтя справедливого судочинства в Україні набирає все більшої актуальності, адже в умовах глобалізаційного розвитку, соціально-економічних, політичних перетворень професія судді відіграє одну з основних ролей – вона базується на діях, наповнених соціально значущим змістом, що й відрізняє її від інших.

Тому так важливо для судді в своїй діяльності виконувати професійні обов'язки не тільки згідно з нормами права, а й дотримуватись специфічних, притаманних професії високих моральних стандартів, етичних принципів юридичної професії. Безсумнівно, високі морально-етичні якості – це базисна невід'ємна складова юридичної професії, професійного статусу працівника суду, необхідний елемент здійснення ним своїх фахових функцій.

Охорона прав та законних інтересів фізичних й юридичних осіб є змістом професійної діяльності суддів, але їх професійний обов'язок може реалізуватися повною мірою лише за умови розвинених в них моральних якостей. Саме висококваліфіковані правники, які мають сформовану моральну та правову свідомість, чітке розуміння своєї відповідальності, здатні ефективно впливати на зміцнення законності та правопорядку в державі.

Таким чином, рівень розвитку моральних якостей юриста є ціннісним підґрунтям здійснення справедливого судочинства та знаходиться у діалектичній єдності з усіма складовими юридичної професії: знаннями конкретних законів і механізмів їх застосування; досвідом діяльності у юридичній сфері; навичками оптимізації своєї професійної діяльності; здатності до самоосвіти та самовдосконалення. Вочевидь, здійснення справедливого судочинства в Україні потребує якісного підвищення моральної свідомості юриста, вироблення шляхів формування демократичної за змістом правової і моральної культури всіх суб'єктів правосуддя.

Васильєва Валерія
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
1 факультет, 1 курс, 1 група

НАТУРАЛІСТИЧНІ ТЕОРІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ: СПОСОБИ РОЗУМІННЯ ТА РОЛЬ У СВІТОВІЙ ПРАКТИЦІ

Права людини – складне й багатоаспектне явище, тому й не дивно, що існує декілька підходів до розуміння такої наднормативної форми взаємодії людей, упорядкування їх поведінки та координації діяльності.

Існує три етапи становлення концепції прав людини, які зазвичай називають правами першого, другого та третього покоління. Права людини першого покоління зосереджені на індивідуальних громадянських і політичних правах, гарантуванні як приватної свободи, так і демократичної участі. Права людини другого покоління виникають, коли у центрі уваги опиняються соціальні права. Третє покоління прав людини можна назвати колективними, тобто правами всього людства. Вже зараз можна говорити про формування четвертого покоління прав людини, до якого О. Аврамова та О. Жидкова зараховують права на зміну статі, трансплантацію органів, клонування, використання віртуальної реальності, одностатеві шлюби, штучне запліднення, евтаназію.

Сьогодні ж важливим є питання про те, що ж мається на увазі у ствердженні, що «права людини є природними правами» і чи дійсно це так? Існує декілька думок з цього приводу, адже це є контроверсійною проблемою філософії прав людини.

На думку Дж. Сіммонса, існують вагомі аргументи, які підтверджують думку, що немає ніяких прав людини як таких, тому що або люди в біологічному розумінні не мають навіть мінімального когнітивного і афективного потенціалу для таких прав, або ж немає таких прав, які не є *в принципі* невід’ємними або непорушними, проте деякі природні права є майже універсальними, тобто є вродженою власністю майже всіх людей як біологічних істот, і відчужуються лише у виняткових випадках. Дж. Сіммонс висуває ідею щодо «вічних» прав, які можуть бути одержані в доінституціональному стані.

Права людини визнані в «Праві народів» Дж. Ролза «не залежать від будь-якої конкретної всеосяжної релігійної або філософської доктрини

людської природи», але «тим не менше, «Право народів» не заперечує ці доктрини».

Чарльз Бейц висунув більш систематичний позов до всіх теорій прав людини, які є «натуралістичними» за своєю формою. Найбільш загальною претензією Бейца з приводу натуралістичних поглядів є те, що «наше розуміння міжнародних прав людини спотворюється, а не допомагає осмислити їх за зразком природних прав». Права людини «на відміну від природних прав, не передбачають яких-небудь уніфікованих уявлень про їх основи або обґрунтування».

Варто зазначити, що існує дві традиції природних прав : Кантіанська та традиція природних прав Локка.

Кантіанська традиція прагне тільки до одного вродженого природного права – права на максимальну свободу, що включає право бути в громадянському суспільстві з іншими людьми, регулюється інститутами, необхідними для реалізації всіх соціальних умов для повної свободи.

Міркування ж Локка щодо природних прав в першу чергу зосереджуються на широких правах самоврядування і більш обмежених правах на позитивну допомогу з боку інших людей. Його традиції відстоюють природне право, яке не піддається політичним / правовим інститутам.

Отже, з вищенаведеної дискусії можна зрозуміти, що впорядкування різноманітних бачень та вимірів прав людини є справою нелегкою. Не існує однозначного вирішення цього питання. Проте варто сподіватися, що рано чи пізно все ж буде сформульований всебічний та добре збалансований підхід, який сприяв би попередженню ідеологічних маніпуляцій ідеєю прав людини.

Вишневська Інна

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
1 факультет, 3 курс, 17 група*

ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ЛАТЕНТНОСТІ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ ТА СПОСОБИ ЇЇ ПОДОЛАННЯ

У сучасному суспільстві інформація та технології займають панівне становище і є одними з найвагоміших механізмів впливу на життя людини. Невід’ємним елементом інформаційного суспільства є комп’ютерні

технології. Розвиток технічних засобів та збільшення впливу інформації створює умови для вчинення злочинів у цій сфері. Це явище отримало назву «кіберзлочинність».

Під кіберзлочинністю слід розуміти злочинність, пов'язана як з використанням комп'ютерів, так і з використанням інформаційних технологій і глобальних мереж. Дані злочини охоплюються розділом XVI Особливої частини Кримінального кодексу України.

Особливістю кіберзлочинності є динамічність її розвитку, яка повністю залежить від розвитку технічних засобів та програмного забезпечення, за допомогою яких вчиняються злочини такого характеру. Це можна простежити і за кількістю змін, які були внесені законодавцем у вказаний вище розділ Кримінального кодексу України.

Однією з характеристик кіберзлочинності є високий рівень її латентності. Латентність злочинів полягає у їх прихованості, в певному сенсі навіть неможливості виявлення у зв'язку зі специфічним джерелом виникнення або важкістю визначення особи, яка вчинила злочин.

Ознака трансюрисдикційності кіберзлочинів також сприяє латентності, адже вони не обмежуються територією однієї чи двох держав і можуть вчинятися одночасно на територіях кількох країн, що суттєво ускладнює процес визначення територіальної юрисдикції.

Також латентність кіберзлочинів характеризується неможливістю, в більшості випадків, визначити винну особу та постраждалого (постраждалих). З точки зору соціальної філософії можна виокремити два аспекти даної ознаки: юридичний та психологічний.

Юридичний аспект полягає в тому, що до органів державної влади не надходять заяви від потерпілих про вчинення кіберзлочинів. Психологічний аспект – особи не завжди здатні в повній мірі усвідомити, з якого боку вчинено злочинну дію або злочинний вплив, спрямований на них. Так як кіберзлочинність здійснюється у сфері технологій, то вагому роль відіграє й засоби боротьби та виявлення такого типу злочинів. Звичайно, швидкому та ефективному виявленню кіберзлочинів перешкоджає низький рівень технічного оснащення правоохоронних органів. Аналізуючи філософсько-правовий аспект, необхідно звернути увагу на випадки багатоепізодичності кіберзлочинності. Наприклад, зараження однією вірусною програмою сотні комп'ютерів у декількох країнах. Особа потерпілого піддається встановленню у випадку спрямованості злочину на конкретну установу або організацію.

Способами подолання кіберзлочинності є: вдосконалення міжнародного та національного законодавства; розробки механізму і порядку збирання та аналізу статистичних даних вчинення таких злочинів, які повинні збиратись з усіх країн в єдину систему, адже дослідження рівня кіберзлочинності лише у рамках однієї країни є нелогічним у зв'язку з її транскордонним характером; формування сучасних комплексних механізмів захисту від кібератак; удосконалення взаємодії органів державної влади у боротьбі проти кіберзлочинності.

Війтова Діана

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
1 факультет, 1 курс, 3 група*

ІСТОРІЯ ФЕМІНІЗМУ ЯК РУХУ ЗА ПРАВА ЖІНОК

Правова дійсність влаштована таким чином, що за своєю сутністю відбиває явища об'єктивної реальності, що стосуються соціуму, який врегульовує власні суспільні відносини за допомогою права. Як правило, чим значніше явище або подія – тим швидше, якісніше і змістовніше вона відіб'ється у праві. Одним з надзвичайно яскравих явищ ХХ сторіччя став фемінізм. Рух за права, що змінив соціальний, правовий, майновий та сімейний статус половини людства за півтора сторіччя еволюціонував у філософську доктрину, що наразі здійснює значний вплив на усі врегульовані правом сфери життя людини, а отже і на саме право.

Серед найбільш яскравих авторів феміністичних досліджень можна виділити Е. Баєр, Л. Алкофф, К. Менкель-Мідоу, К. Карст, С. де Бовуар.

Фемінізм прийнято поділяти на хвилі – за хронологією, а також на напрямки – за філософським підґрунтям. Існують три хвилі фемінізму: перша – що відбулася з кінця ХІХ століття до 20-х років ХХ століття та пройшла під лозунгом отримання жінками виборчих прав; друга – 1960-1980 роки, що ознаменувала зміни у сприйнятті жінки соціумом, зміни її соціального статусу; третя – що почалася у 1990-х роках і продовжується до сьогодні, у рамках якої еволюції піддано сприйняття жінкою самої себе, а також оточуючого світу. Не видається можливим достеменно перелічити усі без виключення напрямки та школи фемінізму, оскільки рух, що перебуває у безперервному процесі швидкого

розвитку невпинно породжує нові гілки, залишаючи у минулому старі. Серед найбільш популярних та значущих для правової дійсності можна виділити наступні чотири напрями: ліберальний фемінізм, культурний фемінізм, соціалістичний (марксистський) фемінізм та радикальний фемінізм.

Кожна із хвиль, як і кожен із напрямів співвідносяться з правом у свій власний особливий спосіб. І якщо феміністки першої хвилі досягали поставлених цілей численними протестами, то друга хвиля фемінізму вже опанувала значно більш ефективний інструмент – судовий позов.

Конкретні надбання у правовій сфері феміністок кожної з хвиль такі.

Феміністки першої хвилі подолали найбільш складний з бар'єрів на шляху до становлення ідеалу вільної жінки – відсутність в жінок виборчого права. Видається очевидним, що навіть маючи найсильніші аргументи та теоретично-філософську базу на підтримку своєї позиції, але будучи позбавленим практичної можливості донести їх до своїх опонентів або соціуму, досягти будь-чого за їх допомогою буде неможливо.

Однак, здобуток першої хвилі фемінізму довгий час – майже сорок років – залишався майже не використовуваним в інтересах руху. Коли праця С. де Бовуар «Інша стать» набула поширення, друга хвиля фемінізму захлеснула Європу та Сполучені Штати. Маючи цього разу на своєму озброєнні інструмент політичного контролю – право обирати, феміністки перетворили боротьбу за права жінок на професію – професію юриста. Використовуючи Верховний Суд США та систему загального права у якості інструменту нормотворчості, представниці другої хвилі перемогли у низці справ, здобувши такі права як: рівність з чоловіками у сфері управління майном, право на соціальну допомогу сім'ям жінок-офіцерів на рівні з сім'ями чоловіків-офіцерів, право на вчинення деяких дій (аборти тощо), що раніше заборонялися з етичних причин. Прикладом може слугувати рішення щодо абортів, яке Верховний Суд прийняв 22 січня 1973 року, відоме в США за іменами сторін як «Роу проти Уейда», а також прийняття у 1979 році Конвенції Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, в якій закріплено принцип рівноправності жінок і чоловіків.

Крім того, саме цей період був ознаменований появою більшості сучасних великих напрямків фемінізму – ліберального, культурного, соціалістичного. Варто зазначити, що саме представниці першого з них – ліберального – здобули найбільше перемог для всього руху фемінізму на політичній арені та в судових дебатах.

Третя хвиля фемінізму з'явилася не так давно – лише у 1990-х роках – і представляє собою філософське переосмислення сутності жінки, концепції її власного погляду на себе як особистість і на оточуючу дійсність. Хоча патріархат в усіх сферах суспільного життя так чи інакше визнавався і представницями попередніх хвиль, саме феміністки радикального напрямку, який народився у третій хвилі, зосередили увагу на активному протистоянні проявам патріархату в усіх сферах життя. Як продовження сексуальної нерівності розглядається примусове материнство. Щодо питання порнографії радикальний фемінізм розглядає її як нелюдську торгівлю жінками, яка встановлює стандарт жорстокого поводження з жінками, породжуючи зґвалтування, сексуальні наруги над дітьми, примусову проституцію тощо. За самою своєю природою порнографія сприяє соціальній і правовій нерівності жінок.

Отже, жіночий рух у ХХ столітті пройшов значний шлях розвитку. Слід зазначити, що починаючи зі свого зародження, фемінізм домігся багатьох прав для жінок, тим самим подолав різні форми суспільної дискримінації. Однак, на жаль, здобутки фемінізму втілюються в життя лише частково і лише у розвинутих демократичних країнах з високим рівнем правової культури. Тож можемо очікувати появи наступних «хвиль» боротьби за гендерну справедливість.

Власенко Сергій

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
І факультет, І курс, 8 група*

КОНЦЕПЦІЯ БЛАГА І СПРАВЕДЛИВОСТІ В ДІАЛОЗІ ПЛАТОНА «ДЕРЖАВА» ТА ЇЇ ІНТЕРПРЕТАЦІЯ НА СУЧАСНУ УКРАЇНУ

Тема держави, в якій вирує благополуччя і злагода, є однією з чи не найважливіших проблем сучасності. Першим хто створив концепцію ідеальної, досконалої держави був давньогрецький філософ Платон, який виклав власний погляд по досягненню мети, коли в державі панують такі принципи як: справедливість, рівність, єдність, гармонія між населенням і владою тощо. У наш час, коли відбуваються процеси перетворень в дер-

жаві, зміна її пріоритетів, ця тема набуває актуального значення. Актуальність полягає у тому, аби на вже закладеному підґрунті побудувати державу, в якій не має місця матеріальним стимулам існування, широкому майновому розшаруванню, різного роду дискримінаціям.

Злагода у вченні Платона, полягає головним чином у тому, що у кожного громадянина є своє чітко визначене місце, кожна людина займається своєю справою, справою яка продовжується протягом усього життя. Права кожної особи будуть захищені однаково, незалежно від матеріальних, економічних чи інших факторів. Все населення вважається рівним за своїми правами, однак для нього, все ж таки, характерна певна ієрархія, яка полягає не можновладді чи в фінансовій забезпеченості панівного стану, а в покладених на них обов'язках, однак всі вони спрямовують свою діяльність на досягнення однієї спільної мети – блага держави. На наш погляд поділ населення за сферою діяльності є позитивним явищем, оскільки це значно збільшує його ефективність. За такого устрою усіма сферами займаються професійні, компетентні особи, які розуміються на поставлених перед ними задачах. На прикладі нашої держави, а також інших країн, ми бачимо, що проблема доступу висококваліфікованих кадрів до посад, все ж таки, залишається відкритою.

Відповідно до Платону, держава досягає значного розвитку бо нею керують наймудріші, найрозумніші люди, яких не цікавлять матеріальні, соціальні чи будь які інші стимули. Така держава, де вирує злагода між населенням і владою, може досягти колосальних результатів у будь-якій сфері.

Також невід'ємним атрибутом справедливості і блага є правосуддя. Відповідно до Платона, будь-яка держава перестане бути державою, якщо в ній не належним чином діють суди. Головною тезою принципу законності Платон вбачає у тому, що закону повинні підкорятись усі без винятку, і тільки та держава досягне успіхів, в якій закон є владикою над правителем, а вони – його рабами. Дана теза, як і взагалі більшість ідей Платона, є дуже актуальними у наш час, бо зараз Україна стала на шлях зближення з Європою, і побудовою істинно правової держави.

Для досягнення цієї мети, на нашу думку, вчення Платона «Про ідеальну державу» має неабияке значення, звернення законодавця до якого може вирішити не одну проблему в нашій країні, і стати тим фундаментом для побудови дійсно правової держави.

ПРАВОВА РЕАЛЬНІСТЬ ФРАНЦА КАФКИ

Феномен Кафки і «кафкіана» неодноразово ставали предметом роздумів для письменників і філософів ХХ століття. Адже про Кафку думають завжди як про явище, і навіть не стільки літературне, скільки соціальне, тому поширеним стає слівце «кафкіанський» – визначення, що трактує безглуздість, відразу до пізнання, оскільки будь-кому це відомо з власного сумного досвіду, – і книги цього пражського вигнанця починають сприйматись як такий собі белетризований посібник для того, хто вивчає механіку тотального чи бюрократичного всевладдя трагічного алогізму, буденності. Гершом Шолем пояснює прозу Кафки з позицій кабалістики, Адорно знаходить у Кафки недолік діалектики (у її гегелівському розумінні), Брехт вписує Кафку в широкий соціальний контекст, Крафт вказує на більш складний зв'язок текстів Кафки з законом і його представниками, де знаходить своє втілення правова реальність. Кафкіанська реальність постає як світ, у якому все на диво зрозуміло та незрозуміло, можливо та неможливо, реально та ірреально. І найбільш показовим зрізом цієї дійсності, через який ми власне і потрапляємо у світ Франца Кафки, виявляється реальність правова!

Письменника вважають родоначальником літератури абсурду і чи не першим екзистенціалістом у світовій літературі. Відштовхуючись від філософії Фрідріха Ніцше, Франц Кафка надзвичайно трагічно і песимістично оцінював людину як жертву долі, яка приречена на самотність, страждання та муки. Він, перш за все, відмовився від раціонального пізнання світу і вважав, що лише інтуїтивне сприйняття є вірне. Твори Кафки надзвичайно образні та метафоричні. Його невеликий твір «Перетворення», романи «Замок» та «Процес» – це все переломлена в очах письменника реальність, яка оточувала не лише його, а й тогочасне суспільство. Його твори перетворилися на такі собі інтелектуальні бестселери. Є різні причини такої популярності: наочність підтверджень давньої сентенції, що напрошується: «Ми породжені, щоб Кафку зробити минулим», – усе-таки навряд чи пояснює все і до кінця. Як не намагалися представити Кафку творцем абсурду, що запанував у світі, таке прочитання є лише

однією з граней його творчої індивідуальності: суттєвою, але не визначальною. Але Кафка не хотів бути явищем. Менш усього він усвідомлював себе в якості репрезентативної фігури, так ніколи і не почував дійсної причетності до того, чим жили, до чого прагнули інші. Ці міркування майже незмінно носять форму гірких докорів самому собі.

У творчості Франса Кафки простежується використання такого методу філософії, як рефлексія – при якому об'єктом пізнання може бути сам спосіб пізнання (гносеологія) або знання, думка, вчинок (епістемологія). Кафка може його застосовувати навіть і не знаючи, що він його застосовує. У творах Франса Кафки не існує зв'язку між людиною та світом. Світ ворожий людині, в ньому панує зло і влада його безмежна. Всепроникаюча сила роз'єднує людей, вона витравляє в людині почуття співпереживання, любові до ближнього і саме бажання допомогти йому, піти назустріч. Людина у світі Кафки – істота страждаюча, вона не захищена, слабка, безсила. Зло у вигляді долі, фатуму всюди чатує на неї. Підтверджує свої думки письменник не стільки психологією персонажів, бо характери його героїв психологічно бідні, скільки самою ситуацією, становищем, у яке вони потрапляють.

Майстерність та феноменальність Франса Кафки полягає в тому, що він примушує читача перечитувати свої твори. Розв'язки його сюжетів підказують пояснення, але воно не виявляється відразу, для його обґрунтування твір повинен бути перечитаний декілька разів, щоб оцінити його з різних сторін, під іншою точкою зору. Іноді існує можливість подвійного тлумачення, тому з'являється необхідність подвійного прочитання. Але марно намагатися концентрувати всю увагу на деталях. Символ завжди виявляється в цілому, і при точному розборі твору можемо відтворити лише загальний рух, не допускаючи буквральності. Особливість стилю автора полягає в тому, що він, зберігши всю традиційну структуру мовного повідомлення, його граматики-синтаксичну зв'язність і логічність, зв'язність мовної форми, втілив в цій структурі, волаючи нелогічність, незв'язність, абсурдність змісту. Специфічно кафкіанський ефект – «все ясно, але нічого не зрозуміло». Але при вдумливому читанні, усвідомивши і прийнявши правила його гри, читач може переконатися, що Кафка розповів багато важливого про свій час. Починаючи з того, що він абсурд назвав абсурдом і не побоявся втілити його в життя. У своїй творчості Кафка дивився на життя одночасно з обох сторін: з зовнішньої – повсякденним поглядом і внутрішньої – духовним поглядом. Тому в його творах життя показана зовнішність як абсолютно позбавлена сенсу (оскільки вона бачиться по-

всякденним зором). Але, в той же час як абсолютно логічна і ясна, оскільки вона бачиться з внутрішньої сторони духовним поглядом.

Цей подвійний погляд і подвійний рахунок – не є успіхом у буденності і гіпер-успіхом у вічності. Він здається одним з головних парадоксальних проявів феномена Кафки і його творчості.

Гамаюнова Вікторія

Тартуский университет,

юридический факультет,

1 курс магистратуры (Эстония)

ФАУСТ КАК АРХЕТИП

После работ О. Шпенглера в культурфилософском сознании прочно утвердилось понятие «фаустовской культуры». Обращение к проблеме Фауста в научной литературе – свидетельство как актуальности и постоянно утверждающейся символичности фаустовского героя, так и тех процессов, которые происходят в культурном сознании того или иного геополитического целого.

Фауст считался основополагающей фигурой эпохи Возрождения, со всеми ее позитивными и негативными аспектами. С тех времен Фауст превратился в главный архетип и парадигму современного западного человека, основной миф самоидентификации западной культуры и западной цивилизации.

К середине XVI века Фаустус прочно утвердился в лютеранских проповедях в качестве отрицательного примера. В одной из них он открыто сравнивается с Симоном-волхвом: «Симон-волхв пытался взлететь на небеса, но молитва Петра заставила его упасть... Фауст попытался проделать то же самое в Венеции. Но он был с силой брошен на землю». В глазах церкви его вина состоит в жажде знаний и в поиске средств для утоления своей жажды. Эти средства лежат за пределами христианского учения. Именно поэтому они должны быть объявлены дьявольскими.

В более поздних версиях истории – особенно в поэме Гете – стремящегося к знаниям Фауста не всегда ждет печальная судьба. Не признается он также виновным с точки зрения морали или теологии. В частности, Фауст Гете в финале поэмы не только обретает спасение, но и становится фигурой, равной Прометею. Здесь образ Фауста воплощает в себе такие черты раннего нового времени, как увлечение наукой,

неразрывно связанное с магией, индивидуализм, трансgressию как стремление выйти за веками установленные границы, будь то социальное положение, уровень знаний, пределы Ойкумены и тому подобное. А также страх перед дьяволом, боязнь греха и редкостное бесстрашие.

Фауст с точки зрения философии последующих столетий приобрел качество метафоры архетипического поведения. Фигура доктора Фауста, соединяющая в себе все вышеперечисленные качества, может быть рассмотрена как некий культурный тип, объединяющий в себе черты европейского человека: и Фауст, и человек западной культуры стремятся к аналитическому познанию Вселенной, превозносят разум в качестве высшего авторитета, часто забывая при этом об известных духовных истинах; Фауст, как и человек западной культуры конца XIX – начала XX века, переживает кризис, который заключается в нехватке некоторой полноты жизни, её интенсивности и насыщенности, которые были доступны предшествующим поколениям; Фаусту, в отличие от человека западной культуры, привыкшего рассчитывать только на себя, практически и рационально решать реальные жизненные задачи, недостаёт развитости адаптивных способностей, рационализма и практицизма.

Таким образом, осмысление образа фаустовской души позволяет глубже понять концепт фаустовской культуры, в характеристике которой условно можно выделить три ключевых момента: волю к прорыву в беспредельное, заключающую идею преображения пространства; вечное познание как волю к власти и тоску по прошлому (неразрывность традиции).

Ганжело Вікторія

Національний юридичний університет

імені Ярослава Мудрого

1 факультет, 1 курс, 9 група

РЕВОЛЮЦІЯ ГІДНОСТІ КРИЗЬ ПРИЗМУ ФІЛОСОФСЬКОЇ КОНЦЕПЦІЇ ЦИЦЕРОНА

Salus populi suprema lex esto

(Хай буде вищим законом для них благо народу).

Цицерон («Про закони»)

Ще в I столітті до нашої ери відомий адвокат, мислитель, державний діяч Стародавнього Риму М. Т. Цицерон наголосив, що людина буде

дитиною доти, доки не знатиме своєї історії. Революція Гідності, або Євромайдан, стала однією із ключових подій незалежної України. Процес боротьби за утверджені століттями цінності – справедливість, рівність, законність, гуманність – став предметом не лише для палких дискусій, а і зміни вектору державного розвитку.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що вперше сучасні події українського державотворення, а саме Революція Гідності, стали предметом аналізу крізь призму філософських засад М. Т. Цицерона. Джерельною базою є трактати самого Марка Тулія, зокрема «Про державу», «Про закони», наукові праці Бобровникової Т. А., Грималі П., Утченко С. Л. та інших, а також інформаційні дані ЗМІ, праці Палія О. А., Головка В. В. тощо.

За Цицероном, держава – це громадська община, що, насамперед, є втіленням загального правопорядку, справедливості та права. Ідеальну форму правління правознавець визначає як змішану республіку, де суворе табу накладається на можливість встановлення одноосібної диктатури. В контексті державно-правового розвитку України, період від 1991 – 1995 року та з 2005 року до 2010 (рік виборів, на яких перемогу здобув В. Ф. Янукович) увінчався відповідністю форми правління (парламентсько-президентська республіка) засадам Марка Тулія Цицерона. Проте вже першої весни опісля виборів Конституційний суд встановлює незаконне рішення про передачу Президенту повноважень, що були значно ширші, ніж ті, з якими він вступив на посаду, а саме: право звільняти уряд, формувати основний склад міністерств і відомств, Генеральної прокуратури та інше. Як наслідок, повна протилежність до ідеї римського адвоката – взаємної рівноваги у республіці. За період президентства Янукович оточив себе власними протеже, що у подальшому допомогло утворити так звану «сім'ю». Цицерон у своїх працях же згадує, що держава покликана на встановлення та закріплення усіх умов для «загального блага». Однак яскравим показником ситуації в державі є статистика «Transparency International», в якій Україна за світовим індексом сприйняття корупції опинилася на 144-му місці відразу після Нігерії (у списку всього 148 держав). «Саме за Януковича небувалих висот досягли кумівство, хабарництво, аморальність і жорстокість, яка легко переходить в насильство проти будь-яких інакомислячих» (журналіст Жак Шустер, видання «Die Welt» (Німеччина), 31 січня 2014 рік).

Крім цього, Марк Тулій наголошує на тому, що на чолі держави повинна стояти освічена, грамотна, мудра, стримана, красномовна, обізнана у державознавстві та праві людина, адже без основ права «ніхто не може бути справедливим». Аналізуючи історичний матеріал, Янукович є людиною, що не лише цілком не відповідає такій характеристиці (крім його «красномовства», що залишилося поза увагою його редакторів та копірайтерів), а і має кримінальне минуле. Словами Цицерона – «державна така, якими є люди, що займають у ній найвище положення».

Поштовхом до Революції, що змінила свідомості людей, вплинула на моральні засади, позиції щодо державного ладу і погляди на майбутнє та життя в цілому, стала неочікувана для народу, проте передбачувана аналітиками права та політики, відмова уряду від підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС (далі Угода), яка була перспективою для подальшого розвитку та становлення держави у руслі справедливості, рівності, законності, демократії та інших європейських цінностей, що є аналогічними до поглядів Цицерона. Стало зрозуміло, що це перший крок до приєднання до Митного союзу, а в подальшому уніфікації з Росією. 21 листопада 2013 року першими вийшли на Майдан декілька журналістів, за якими послідувала молодь, зокрема студенти. Адже як і римський оратор, вони були переконані, що служіння державі – «найславніша засада мудрості і найбільший прояв доблесті, і її обов'язок». Перший мітинг на Європейській площі (названо в честь вимоги підписання Угоди) став наймасовішим в історії незалежної України: близько 100 тисяч громадян стали на бік боротьби за майбутнє. Хоча мітинги і не були заборонені судом, майдан було жорстоко, ганебно та недемократично розігнано озброєним «Беркутом». А далі події розвивалися стрімко та криваво: перші поранення (11 грудня 2014р.), «ленінопад» (08.12.2013), розгони мітингарів, агітації, крики, пошкодження власності активістів... Постаła держава, що стала антагоністичною протилежністю до держави Цицерона, в якій панує право та охорона приватної власності. 16 січня 2014 року влада ухвалила горезвісні «драконівські закони» (іншими словами – розстрільні), що негуманно і всупереч усім міжнародним домовленостям обмежували конституційні права населення, що призвело до масових поранень та вбивств. Крізь призму філософської концепції Цицерона такий закон не є за-

коном, адже «істинний закон – це рішення, що відрізняє справедливість від несправедливості». На відміну від неідеальної держави, в Україні постали ідеальні громадяни, які, як і приписував Цицерон, намагались пізнати істину, справедливість, велич духу. Вони допомагали один одному, мирно виступали за народне благо. «Майдан – це така реальна народна містерія. Нічого схожого ніколи не було у Москві – я в житті нічого такого не бачив. Цього нема не лише в Росії, цього нема взагалі, я думаю, ніде у світі. Тобто я не знаю, як це все відбувається в Таїланді, або як це було в Єгипті. Думаю, там це було по-іншому. Там якось все це було шумно, агресивно. А тут просто такий могутній монолітний народ» (А. Троїцький, музичний критик (Росія), 17.12.2013). І як Цицерон вважав, якщо держава стоїть на межі розпаду, знищення загального правопорядку, державний діяч повинен як «диктатор встановити в державі порядок», але не задля власного, а для державного інтересу, благодаті народу. 22 січня 2014 року було вбито перших людей (С. Нігояна, М. Жизневського, Р. Сеника), далі Януковичем були дозволені розстріли, діяльність снайперів, прилюдні знущання над мітингарями (як це було з М. Гаврилюком), відкритий вплив російської влади на ситуацію в країні. І на межі краху держави В. Янукович не передбачав і не планував способи повороту державних справ, щоб запобігти несприятливому перебігу ситуації, не сприяв силі держави як показнику «загального правопорядку» за Цицероном, а погіршив ситуацію для надання можливості російським силам проявити агресію, крім того, зруйнував економіку України, дав змогу збагатитись та втекти своїм поплічникам. Насправді, минуло більше двох тисяч років, а істина Цицерона залишилася актуальною : «Зло не тільки в тім, що проступки здійснили перші особи, скільки в тім, що знаходиться дуже багато тих, хто їм наслідує».

Одним із найбільших здобутків Революції Гідності є формування нації, що є достойним прикладом наслідування філософських поглядів Цицерона про ідеальних громадян. «Українці практично голіруч змусили відступити «Беркут», з гідною великих народів холонокровністю завдали історичної поразки тиранії, і тому не просто європейці, а кращі з європейців, європейці не тільки з історії, а й за пролитою кров'ю» (французький філософ Бернар Анрі-Леві, 5.03.2014р.). Наступною метою українців є побудова ідеальної держави на основі концепції М. Т. Цицерона, де обов'язково «благо народу – вищий закон».

ЕВТАНАЗІЯ ТА ПРОБЛЕМИ ЇЇ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Життя людини – це найвища цінність, визнана як суспільством на рівні моралі, так і законодавством. Право на життя у людини скалося набагато раніше за його теоретичне осмислення філософами та юристами. Логічно виникає питання, яке полягає у тому що, якщо існує право на життя, то чи може існувати право «на смерть»? Евтаназія стала найбільш неоднозначним явищем сучасного етапу розвитку інституту прав людини. До того ж, кожен оцінює таку медичну практику, керуючись різними підходами осмислення буття. Саме тому проблема евтаназії наразі є досить актуальною і мало розробленою.

Термін «евтаназія» є складним і походить від двох грецьких слів: прикметника «*eu*» – тобто благо і «*thanatos*», що означає смерть. Цей термін уведений у науковий обіг у XVI ст. англійським філософом Ф. Беконом у творі «Про гідність і примноження наук». Підходи до визначення евтаназії у різних науках різняться. Але саме зміст евтаназії та її сутність вивчає філософія. Загалом евтаназія – це умисне прискорення настання смерті невиліковно хворого з метою припинення його страждань.

У науковій літературі евтаназію класифікують на різновиди, а саме: активна і пасивна, добровільна і примусова, пряма і непряма.

Ідея евтаназії зародилася дуже давно і має глибокі історичні корені. Перший етап формування ідей про таку медичну практику ґрунтується на філософсько-правових вченнях античності (Платона, Арістотеля, Сократа та інших тогочасних філософів), де евтаназія розглядалася як благо і неминучість у певних випадках. Другий етап розвитку поглядів на евтаназію розпочався у Середньовіччі, в якому панування християнського релігійного світогляду призвело до негативного ставлення до ідей евтаназії більшої частини філософів (Августин Блаженний, Тома Аквінський та ін.). Третій етап розвитку ідей евтаназії починається в період Нового часу, триває в Новітній час і зумовлений зростанням плюралізму думок щодо цієї проблеми, появою нової аргументації на користь її легалізації. Починає набирати силу і затверджуватися ідея про те, що життя людини – це осо-

бистий вибір кожного. Великі філософи цього часу, такі як М. Монтень, Д. Юм, Ф. Бекон, Т. Гоббс, відстоювали ідею про те, що право на добровільну смерть є таким же природним, як і право на життя, власність тощо.

З точки зору християнства, евтаназія є абсолютно неприпустимою. Вона є порушенням Закону Божого, тому що у Бога існує свій план стосовно кожної людини і якщо людина вторгається в цей план, це означає, що вона хоче привласнити собі роль Бога і тим самим посягає на його владу.

Моральна оцінка такої практики є найбільш неоднозначною. Причина в тому, що евтаназія водночас слугує як і джерелом порятунку від нестерпних страждань невиліковно хворого, так і способом позбавлення людини її найбільшої цінності – життя, а також гальмівним процесом в усвідомленні його значущості.

Питання щодо легелізації евтаназії у міжнародному правовому полі підняте вже дуже давно. Перша у світі спроба легалізації евтаназії була здійснена в 1906 р. у штаті Огайо (США). Залежно від ставлення суспільства і держави до евтаназії, можна виділити наступні групи держав:

- 1) держави, де дозволена активна евтаназія;
- 2) держави, де дозволена пасивна евтаназія (Нідерланди, Уругвай, Швеція, Фінляндія, США);
- 3) держави, де заборонено обидва види евтаназії (більшість країн світу, в тому числі й Україна, де медичному персоналу забороняється здійснення евтаназії, а особа, що здійснила таку процедуру, несе кримінальну відповідальність згідно з законодавством України).

Тож евтаназія є філософською проблемою, яка не вписується в існуючі суспільні рамки і потребує глибокого осмислення та подальшого розроблення.

Годованець Денис
Харківський національний університет
Повітряних Сил імені Івана Кожедуба
1 факультет, 4 курс, 145 група

ОСОБИСТІТЬ ВІЙСЬКОВОГО ПРОФЕСІОНАЛА: СУТНІСТЬ І ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ

Актуальною проблемою для українського суспільства в умовах анексії Криму і гібридної війни на Сході України є зміцнення обороноздат-

ності держави і підвищення бойового потенціалу Збройних Сил України. Важливою передумовою вирішення проблеми є професіоналізація військової діяльності, насамперед формування особистості військового професіонала.

Військовий професіонал – це військовослужбовець, який у процесі опанування системою суспільних і військово-професійних цінностей, набуття соціального і військово-професійного досвіду, формування власної системи цінностей і ціннісних орієнтацій, набув соціально-типологічних якостей соціуму, військовослужбовців і відповідної ментальності, усвідомлює свою належність до них і постає суб'єктом військово-політичних відносин, військово-професійної творчості.

Формування особистості військового професіонала зумовлена впливами різноманітних факторів, що детермінують її стан, динаміку та тенденції, визначають зміст, особливості функціонування та існування на певних історичних етапах розвитку суспільства та життєдіяльності соціуму.

До системи детермінант формування особистості військового професіонала належать: природні фактори (природне середовище, в якому перебувають військовослужбовці і відбувається розгортання їх біологічної, соціальної та духовної природи); соціокультурні фактори, що у залежності від рівня організації соціуму та впливу на процес формування особистості мають багаторівневу диференціацію); індивідуально-особистісні, соціально-типологічні та професійно-ментальні фактори.

У структурі соціокультурних факторів виділяються: економічні, соціальні, політичні та духовні процеси буття людства в цілому; економічні, соціальні, політичні та духовні процеси буття людства в цілому, українського суспільства; процеси життєдіяльності Збройних Сил України; процеси безпосередньої життєдіяльності військовослужбовців.

Першим рівнем факторів соціокультурної детермінації процесу формування особистості військового професіонала є процеси буття людства в цілому.

Другий рівень факторів соціокультурної детермінації процесу формування особистості військового професіонала – це економічні, соціальні, політичні та духовні процеси життєдіяльності українського суспільства.

Третій рівень факторів соціокультурної детермінації процесу формування особистості військового професіонала – це стан і тенденції розвитку армії, процеси у військово-професійній, соціальній, військово-політичній, соціальній та духовній сферах життєдіяльності Збройних Сил.

Четвертий рівень факторів соціокультурної детермінації процесу формування особистості військового професіонала – це безпосередні умови життєдіяльності військовослужбовців, стан та особливості військово-професійних, соціальних та духовних процесів життя військових колективів.

Третю групу факторів формування особистості військового професіонала складають індивідуально-особистісні, соціально-типологічні, професійно-ментальні фактори. Дана група факторів виявляється: через особливості психічної діяльності військовослужбовців на рівні умовного рефлексу та їх життєдіяльності як процесу адаптації; через психологічні особливості різних груп військовослужбовців, що виявляються у специфіці функціонування колективного та індивідуального неусвідомленого, у формуванні певних стереотипів та архетипів, у життєвому та історичному досвіді військовослужбовці.

Горovenko Сергій

*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
юридичний факультет, 2 курс, 3 група*

ДЕЯКІ ПІДХОДИ ДО КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО ТЛУМАЧЕННЯ УМОВ ВОЄННОГО АБО НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ

Актуальність роботи пов'язана із внесення змін до Основного Закону України у частині реформування правосуддя, які були прийняті Верховною Радою України 2 червня 2016 року за № 1401-VIII. У центрі дослідження є основні підходи до розуміння положення «в умовах воєнного чи надзвичайного стану» як ключової нормативно-правової проблеми Конституції України.

Варіанти правового визначення наявності чи відсутності умов воєнного чи надзвичайного стану в Україні чи в окремих її місцевостях для юридичної допустимості (легітимності) внесення змін до Конституції України, на нашу думку, зводяться до 2 основних концепцій. Їх двояке розуміння походить від неоднорідності та неоднозначності у трактуванні як загальною теорією права так і безпосередньо філософією права бази

права. Наявність різних концепцій визначення сенсу та змісту права та його суб'єктивного розуміння багатьма вченими призводить до неоднакових варіантів трактування як загального «духу» так і «букви» конституційно-правових норм Основного Закону України.

Фундаментальним є аксіологічна (природно-правова) метаконцепція та нормативістський (позитивістський) підхід до трактування усієї парадигми права. Погодимось, що доктринальні засади зазначених концепцій поділяють більшість сучасних українських науковців та вчених. В основі їх принципової відмінності є протилежність у підході до трактування нормативно-правових норм, які загалом пов'язані з розрізненням або отождоженням права і закону.

Положення ч.2 ст. 157 Конституції передбачають неможливість зміни останньої в умовах воєнного або надзвичайного стану. На виконання ст. 159 Основного Закону України Конституційний суд України у висновку № 1-в/2016 від 20 січня 2016 року визнав таким, що відповідає вимогам статті 157 Конституції України законопроект про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) (реєстр. № 3524). Суд взяв до уваги свої попередні позиції та констатував, що на момент розгляду ним законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) рішення про введення в Україні або в окремих її місцевостях воєнного або надзвичайного стану за процедурою, визначеною Конституцією України, не було прийняте.

Загалом концептуально погоджуючись із висновком суду конституційної юрисдикції щодо можливості запровадження спеціального правового режиму як воєнний або надзвичайний стан лише згідно з чітко визначеною в Конституції та законах процедурою. У той же час, методологічною помилкою є неналежне філолого-теоретичне оцінювання поняття «умови», яке, враховуючи формально-абстрактний висновок Суду, не є врахованим при кваліфікації наявності чи відсутності відповідного стану. Обмежившись формально-юридичним (вузьким) підходом до розуміння конституційної матерії Суд неналежно оцінив реалії сучасної об'єктивної дійсності на території України. Незважаючи на те, що тлумачний словник дає принаймні сім значень слова «умова», ми притримуємось думки, що конструкція «в умовах чогось» означає обставини, які є передумовами чогось і це щось зумовлюють, наприклад воєнний або надзвичайний стан.

Конституція, з її фундаментальними принципами, цінностями і нормами, є одним з вирішальних чинників суспільного та державно-право-

вого розвитку і це, у свою чергу, зумовлює необхідність розширеного тлумачення її статей, базуючись на доктрині природно-правових поглядів сучасних науковців. Суду вартувало взяти до уваги зазначені позиції, а не обмежуватись формальними посиланнями на попередні свої рішення без субстанційного зв'язку з вимогами ст. 157 Конституції України.

Примітним є навіть той факт, що із 13 суддів складу Конституційного Суду України, які давали відповідний висновок, 10 суддів скористалися своїм законним правом на висловлення окремої думки. З цього приводу колишній Голова Верховного Суду США Чарльз Г'юз висловився так: «Окрема думка у суді останньої інстанції є зверненням ... до розуму майбутнього, коли пізніше рішення може ймовірно виправити помилку, яку, на думку незгодного судді, вчинив суд». Враховуючи те, що певним чином «незгодними» були переважна більшість суддів, можна презюмувати певну абстрактність та відносність Висновку Конституційного Суду України від 20 січня 2016 року № 1-в/2016.

Грекова Александра

*Национальный юридический
университет*

имени Ярослава Мудрого

1 факультет, 1 курс, 18 группа

ПРОБЛЕМА СВОБОДЫ В КОНТЕКСТЕ ЭКЗИСТЕНЦИАЛИЗМА

В концепции экзистенциализма человеческое бытие есть совершенно уникальной реальностью, в которой ничто внешнее не властно над человеком, он есть причина самого себя. Поэтому в контексте экзистенциализма человек атрибутивно свободен, ведь свобода – это сама экзистенция.

В каждый период времени, учитывая его особенности, философия обогащалась новым определением термина «свобода». В частности, в философии экзистенциализма, между учеными очень разнилось смысловое значение термина. У Хейдеггера – это свобода смерти. В рамках своей философии он вопрошает: существует ли для пребывания в мире более высокая инстанция его возможности бытия, чем смерть? Иными словами, для человека нет никакой другой свободы, кроме свободы умереть. Инте-

ресным есть высказывание Менде относительно данной концепции: «Свобода Хейдеггера подобна свободе восковой свечи, которой, если она зажжена однажды, предоставляется только одно – поглощать саму себя».

Взгляды Сартра относительно свободы противоположны взглядам Хейдеггера. Для него свобода является сущностью человека: она предстает как самое первое условие человеческой активности. Соответственно, активность – это возможность человека осуществлять свободный выбор собственной позиции (своего «Я»). Одним из важнейших тезисов Сартра является: существование человека предшествует его сущности.

Необходимо отметить, что не все философы рассматривали свободу как философскую категорию позитивно. Например, анализ данного понятия Эрихом Фроммом в его известной работе «Бегство от свободы». Что именно есть основным противоречием, по мнению автора? «Почему современный человек, освобожденный от оков доиндивидуалистического общества, которое одновременно и ограничивало его, и обеспечивало безопасность и покой, не приобрел внутренней свободы, реализации личностного потенциала, т.е. реализации своих интеллектуальных, эмоциональных и чувственных способностей.» Свобода принесла человеку независимость и наделила смыслом его существование, но в тоже время изолировала его, пробудила в нем чувство бессилия и тревоги. К категории философов, которые относят свободу к негативным характеристикам, можно причислить Камю. В его философии абсолютная свобода делает бремя ответственности настолько тяжелым, что для его несения необходим «героизм Сизифа».

Понятие «свобода» в контексте экзистенциализма иногда менялось вследствие политических событий, которые отражались во взглядах авторов. Свобода как состояние приобретала большую ценность при угрозе ее потери (во времена войны, например). Сложившаяся в то время обстановка стала экзистенциалистам трагическим поводом для выявления самого смысла человеческого существования, сути процессов нравственного выбора, отношения к смерти (то есть для постановки проблем, которые философия экзистенциализма с самого начала ставила в центр внимания).

Экзистенция является «обителью» человеческой свободы, а потому человек – это свобода, и он осужден принимать эту свободу. Ее основанием в экзистенциализме является то, что человек сам себя создает, и он ответственен за все, что делает. Экзистенциалисты подчеркивают, что человек свободен совершенно независимо от реальных возможностей

осуществления его целей. Свобода человека сохраняется в любой обстановке и выражается в возможности выбирать, делать выбор. Речь идет не о выборе возможностей для действия, а выражении своего отношения к данной ситуации. Таким образом, свобода в экзистенциализме – это, прежде всего, свобода сознания, свобода выбора духовно-нравственной позиции индивида.

Григорцев Артем

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
1 факультет, 1 курс, 1 група*

ВПЛИВ ОСОБИСТИХ ЗАСЛУГ ЛЮДИНИ НА ОБСЯГ ЇЇ ПРАВ

Права людини мають природні витoki і невід’ємні від індивіда, вони позатериторіальні і позасоціальні, існують незалежно від закріплення в законодавчих актах держави, є об’єктом міжнародно-правового регулювання і захисту. У випадках закріплення у законодавчих актах конкретної держави вони стають і правами громадянина такої держави.

Права належать усім людям, проте якщо заслуги відіграють (або мають відігравати) велику роль у формуванні прав людини, то володіння та/або дієвість цих прав має змінюватись індивідуально.

Особиста заслуга може враховуватись, бути доречною та навіть обов’язковою для отримання пільг, навантажень та обмежень, які мають призначатися людям на основі моральних якостей, їхньої поведінки та/або характеру. За таким принципом відбувається нарахування пенсій відповідно до трудового стажу особи, а також умов праці (наприклад, знижений пенсійний вік для осіб, що працюють за шкідливих умов).

Негативні заслуги є підставою для призначення кримінального покарання у разі вчинення злочину. Люди, які не вчинили ніяких злочинів не заслуговують на покарання за них.

Проте у кримінальному процесі України особа, незалежно від її процесуального статусу, наділена всіма правами, що є невідчужуваними та непорушними і існують незалежно від їх визнання чи невизнання державою. Процесуальні права, якими наділений засуджений є юридичним вираженням природного права захищати свої права і свободи, відстою-

вати свої інтереси. При цьому ця сукупність прав повинна бути достатньою для вирішення завдань кримінального судочинства і для захисту прав і законних інтересів особистості.

Будучи жертвою нанесення суттєвої моральної шкоди основним заслугам, вимагається будь-яка компенсація або відшкодування збитків. В даному випадку заслуги виступають лише складовою, бо підстави для надання компенсації значно ширші. Згідно з ЦК України, моральна шкода полягає:

1) у фізичному болю та стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я;

2) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів;

3) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку із знищенням чи пошкодженням її майна;

4) у приниженні честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи.

Проте підстави заслуг не мають значної нормативної сили, навіть у тих випадках, коли вони найбільш значущі. З цієї точки зору ці міркування просто не рівні до таких норм, як право на життя, добробут, право на захист від жорстокості і несправедливості, а також право на моральну та соціальну рівність.

Гуськов Антон

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
2 факультет, 1 курс, 4 група*

КОСМОЦЕНТРИЗМ АНТИЧНОЇ ФІЛОСОФІЇ

Космоцентризм античної філософії – це перший етап розвитку світової філософської думки, який тривав з шостого століття до нашої ери по шосте сторіччя нашої ери. Рання антична філософія була заснована на міфологічному уявленні про світ, який нерозривно пов'язаний з природою та її явищами, тому вона носила назву «фізичної», тобто натуральної. Космоцентризм античної філософії розглядає космос як центр світобудови, в основі якого лежить природна гармонія.

Головним було питання про походження світу – з чого зародилося життя. Філософи-«фізики» знаходили відповідь в природних явищах, а джерелом порядку і гармонії вони вважали природу. У давньогрецькій мові слово «природа» було протилежністю слова «хаос».

Основним завданням своїх роздумів мислителі ставили пошук першооснови буття, якоїсь матерії, з якої зміг зародитися не тільки весь видимий світ, але і розумні одушевлені істоти.

Для позначення поняття «першооснова» давньогрецькі філософи ввели термін «Архе». Представники мілетської школи в якості неї розглядали всі можливі природні явища, наприклад, Фалес першоосною всього суцього називав воду, Геракліт – вогонь, Анаксагор – землю, а Анаксимен – повітря. А представники шкіл нематеріалістичної спрямованості в якості первородної субстанції ввели абстрактне поняття «логос».

Я вважаю, що справжнім переворотом в філософській думці стала логіка Парменіда, згідно якої «ніщо» не може існувати, а «бути» для речі означає, що вона вже не зможе стати чим-небудь, чим вона не є в поточний момент часу. Такий абстрактно-логічний підхід до пояснення суцього знайшов подальший розвиток у багатьох філософських школах. Зокрема, Демокріт, як представник напрямку атомізму, вважав, що світ складається з найдрібніших неподільних частинок, які рухаються в порожнечі. З його точки зору «ніщо» існує – це вакуум, у якому рухаються атоми.

Космоцентризм античної філософії прагнув також виявити причину світової гармонії і порядку.

Матеріалісти-натурфілософи вважали, що причина гармонії закладена в самій природі, у фізичних процесах і явищах. Вода, земля, повітря, вогонь, атоми – все це несе в собі природні закономірності.

Ідеалісти-раціоналісти бачили причину світового порядку в духовних процесах і явищах. Основні поняття для цієї лінії філософії – ейдос, ідея, розумне початок, безмежне – апейрон.

Разом з тим космоцентризм в філософії намагався об'єднати ці дві протилежних по суті течії. Таким чином, виникли узагальнюючі вчення, такі як піфагорійська школа. Їх основна ідея така: світ так гармонічний, тому що протилежності в ньому єдині, а суть гармонії – це «закінчена мозаїчність». На думку цих філософів, моральне очищення, інтелектуальне проникнення в природу дозволяло врятуватися духовно.

Отже, космоцентризм античної філософії бачив єдність в різноманітті: світ – це єдине, яке стало багатьом. Всі предмети і явища взаємопов'язані, при цьому ніщо не є самодостатнім.

Дайнеко Катерина
*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
1 факультет, 3 курс, 4 група*

ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ СТАНОВЛЕННЯ ФЕНОМЕНУ ГЛОБАЛЬНОГО (МІЖНАРОДНОГО) ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Феномен громадянського суспільства завжди був предметом вивчення та філософського осмислення багатьох вчених та філософів. У своїй праці «Основи філософії права» Гегель вперше розробив цілісну концепцію громадянського суспільства як відносно відокремленого від держави явища, що має власний зміст і структуру. Він відокремлював громадянське суспільство від держави та сім'ї й наголошував на необхідності створення різних незалежних від держави інститутів для реалізації приватних інтересів населення.

Розвиваючи цю ідею в подальшому виокремилось декілька моделей громадянського суспільства: 1) громадянське суспільство було певним додатком до держави, державної влади і остання превалювала над ним; 2) громадянське суспільство протиставлялось державі й було, так би мовити, по іншу сторону барикад; 3) громадянське суспільство та держава виступають на паритетних засадах, є рівними та мають спільні цілі. А також становлення двох протилежних точок зору на склад такого суспільства: чи все суспільство є громадянським.

Яку б з моделей ми не взяли бачимо, що класичними є зв'язки між конкретною національною державою та громадянським суспільством в цій державі. Але в умовах сьогодення, коли процеси глобалізації невпинно продовжують набирати оберти; коли з'явилася ціла низка різноманітних наддержавних утворенні (від парламентів, урядів до наддержавних судів та інших органів й установ); при формуванні міжнародного правопорядку та появи в науковому дискурсі таких поняття як «міжнародне верховенство права», «транснаціональна злочинність», «транснаціональні корпорації» та ін. з поля зору випали люди та суспільство, зокрема й громадянське.

Під глобальним (міжнародним) громадянським суспільством слід розуміти сукупність людей, за рамками однієї держави, та їх об'єднання,

які є відокремленими державних і міжнародних наддержавних структур та об'єднані спільними цінностями.

Прикладами цього можуть слугувати: по-перше, міжнародні неурядові організації, здебільшого правозахисні – Amnesty International (має представництва майже у 70 країнах та діяльність якої направлена на припинення грубих порушень прав людини), The Civic Solidarity Platform (об'єднує організації більше ніж з 30 країн та має за мету спільний захист прав людини); по-друге, рухи солідарності – рух «Je suis Charlie» після нападу на редакцію газети «CHARLI HEBDO» у січні 2015 року, висловлення підтримки громадянкам Білорусі після розогнів людей у центрі Мінська на День Волі 25 березня 2017 року; по-третє, акції засудження тих чи інших дій певних держав – засудження розгону студентів на Майдані у 2014 році, військової інтервенції Росії та анексії Криму.

Підбиваючи підсумки слід відзначити наступне, що зараз йде процес становлення глобального (міжнародного) громадянського суспільства, як сукупності людей, за рамками однієї держави, та їх об'єднання, які є відокремленими як державних і міжнародних наддержавних структур та об'єднані спільними цінностями. Фактором, який об'єднує та формує так суспільство є фундаментальні права людини, але реагує це суспільство *post factum*, тобто після грубих порушень прав людини. А діяти на попередження цих порушень таке суспільство зможе тільки тоді, коли більшість його члені здобуде чотири свободи: свободу слова, свободу переконань, свободу від страху та свободу від нужди.

Демченко Василь

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
1 факультет, 1 курс, 3 група*

МАЙБУТНЄ ЛЮДСЬКОЇ ПРИРОДИ (за однойменною книгою Ю. Габермаса)

Чи можуть генні технології та генна інженерія змінити моральну самосвідомість людства, і якщо можуть, то як?

У праці видатного німецького філософа Ю. Габермаса «Майбутнє людської природи» це питання є основним. У своїй книзі автор розглядає

декілька аспектів цієї проблеми: плюси і мінуси генних технологій, ліберальна євгеніка, її загроза і вплив на свідомість людей.

З часів зародження генних технологій, а саме з 1973 року, коли вдалося відокремити елементарні складові частини геному один від одного, а потім з'єднати їх знову, ці технології помітно еволюціонували. Особливо в галузі репродуктивної медицини. З'явилися такі поняття як «генна інженерія» і «генний дизайн», які означають втручання в генетичні структури людини і штучне вирощування органів. Ю. Габермас неоднозначно оцінює еволюцію цієї сфери. Спочатку він пише, що це має позитивні наслідки, так як преімплантаційна діагностика, шляхом генетичного втручання в ембріон 8-клітинної стадії розвитку, дозволяє батькам ще ненародженій дитині виключити можливість передачі плоду спадкових захворювань. Але протягом всієї книги автор розмірковує над тим, чи загрожує це людській природі.

Ці роздуми виводять філософа на іншу сторону цієї проблеми – проблему ліберальної євгеніки. Євгеніка – це вчення про селекцію, стосовно людини – про шляхи поліпшення її спадкових властивостей. Ю. Габермас розділяє її на два види: негативну (правомірну, яка веде боротьбу зі спадковими захворюваннями, патологіями) і позитивну (неправомірну, яка має на меті додавання різних ознак, якостей , що спирається на суб'єктивні бажання, тобто поліпшення людської природи в цілому).

З точки зору права, беззаперечно, що індивідуальні переваги тут дуже різноманітні. Наприклад, в Сингапурі уряд створив закони, які передбачають створення сімей в залежності від інтелектуального рівня чоловіка і жінки. Але проблема полягає в самих нормативно-правових актах, так як вони не встановлюють жорсткі рамки, які обмежували б позитивну євгеніку, а отже, вона виявляється необмеженою. А якщо вона необмежена, то вона й неконтрольована. Надмірна свобода у цій сфері викликає наступну проблему – проблему моралізації суспільства. На сторінках твору можна побачити яскраве протиставлення моралізації (комунікативної дії людей, спрямованої на розгляд загроз і вирішення проблем) і технологізації («вирощування людей»): «Дослідження на ембріонах і преімплантаційна діагностика викликають бродіння умів і перш за все тому, що вони загострюють небезпеку, пов'язану з перспективою «вирощування людей»».

Іншими ключовими поняттями виступають гідність людського життя та гідність самої людини, які полягають в праві володіти невідчужимим

чужому втручанню генетичним спадком і в питанні про допустимість переривання вагітності. І тут перед нами постає парадокс: «Ще до вступу в публічні взаємозв'язки, людське життя, як вихідна точка наших обов'язків, отримує правовий захист, при цьому воно саме не є суб'єктом обов'язків і носієм прав людини. Так і ліберали відмовилися від більшості, яка в пріоритет ставить права жінки та віддає їм перевагу на самовизначення».

Іншими словами, якщо ми ембріону надаємо статус особистості і наділяємо його володінням своїми «природними правами», то виходить, що дитина, яка не народилась, урізує права матері на поводження зі своїм власним тілом, в разі якщо мати зазіхає на життя дитини та її права. Взагалі тут піднімається питання зовсім іншого характеру – морально-етичного. Тобто якщо мова йде про програмування людини або позбавлення її права «бути такою, якою вона повинна бути».

Ю. Габермас говорить: «Генна маніпуляція і технолізація людської природи може і змінює нашу свідомість і саморозуміння як видових істот з позиції етики виду таким чином, що ми вже більше не здатні розуміти себе як етично вільних і морально-рівних, які орієнтуються на норми і основні принципи, істот. Ми будемо не в змозі розуміти себе як особистостей, які сприймають себе нероздільними творцями свого життя і ставляться до всіх інших людей без винятку як до рівних за народженням особистостей. Іншими словами, знання про запрограмованість свого генома може взагалі перешкодити формуванню само розуміння, за межами якого ми існуємо». Таким чином, з точки зору Ю. Габермаса, генні дослідження мають право на існування. Однак основними їх умовами повинні бути: обмеженість правовими нормами та інститутами, широка комунікативна дія і автономний, самовизначений вибір людей.

На нашу думку, генна інженерія має право на існування і повинна заохочуватись, але лише в позитивному аспекті, коли йдеться про попередження генних і спадкових вад, адже будь-яка людина хоче бути здоровою. Відтак, у цьому випадку певне урізання прав ще не народженної особистості на самовизначення буде актом доброї волі, а не аморальним діянням. Але, звісно, потрібно пильно контролювати діяльність людей в цій сфері, і роль держави тут найголовніша, адже саме вона має видавати закони та правові акти, які мають регулювати ці процеси.

Дергачев Артем
*Национальный юридический
университет
имени Ярослава Мудрого
4 факультет, 1 курс, 13 группа*

ОДИНОЧЕСТВО КАК КУЛЬТУРНАЯ ПРОБЛЕМА: ОПЫТ ТРАНСЦЕНДЕНТАЛИЗМА И ЭКЗИСТЕНЦИАЛИЗМА

Пристальное внимание исследованию феномена одиночества было уделено мыслителями XIX столетия. Одним из новых методологических ориентиров в исследовании одиночества стали концепции американских трансценденталистов, среди которых видную роль играл философ, писатель, натуралист Генри Дэвид Торо.

Представители трансцендентализма придерживаются позиции, что каждый человек должен по максимуму быть независимым от социума. Каждый индивид должен быть приверженцем собственных идей и принципов и их претворение в жизнь не должно зависеть от внешних обстоятельств. Ни Бог, ни политические власти, ни общество не должны главенствовать над человеком, подавлять его стремления.

По мнению трансценденталистов, человеческая личность содержит в себе беспредельное духовное богатство, которое сковано мещанско-обывательской средой; для его раскрепощения необходимо уединение и близость с природой. Торо показывает, что человек может установить связь с природой и универсумом (космосом), учитывая собственные силы и возможности.

Уединение от людей на лоне природы Торо расценивал не как замкнутость, а, напротив, как вступление в общение и единство с величественным космосом, восприятие в себя его гармонии, чистоты.

Существенно то, что трансценденталисты первыми в истории западной мысли стали проводить различие между одиночеством и уединением. Проводя различие между этими понятиями, трансценденталисты приписывают первому отрицательный характер, а второму – положительный. Человеку порой сложно находиться в обществе, где превалируют одиночество, отчужденность и разочарование, то есть где имеют место все отрицательные силы бытия. Поэтому порой люди стремятся обрести состояние уединения для «перерождения» души. Несмотря на то, что человек

не только биологическое, но и социальное существо, он может жить автономно от общества, так как личность сама по себе самоценна. Главное, чтобы человек понял смысл уединения и стремился к самопознанию. Таким образом, основная позиция трансценденталистов выражается в преобразовании отчужденного одиночества в состояние уединения, где возможна реализация индивидуальных творческих способностей.

Нелишне отметить, что у трансценденталистов есть определенное сходство с представителями экзистенциализма в оценке уединения: и те, и другие считают его благотворным для человеческой личности. Расхождение между ними в трактовке одиночества основано на разном видении мира и места человека в нем: трансценденталисты, в отличие от экзистенциалистов, воспринимают мир как гармоничное целое, чувствуют себя в нем «как дома». Поэтому трансценденталисты далеки от мысли об «изначальном одиночестве» человека. По мнению Г. Торо, «мы никогда не бываем одиноки».

В экзистенциализме феномен одиночества напротив пронизан настроением человеческой «бездомности». Одиночество личности становится принципом замкнутого антропологического универсума. Внутренняя изолированность человека – это основа любого индивидуального бытия как такового. Там, где личность начинает вступать во взаимоотношения с миром и другими людьми, человек неизбежно сталкивается с холодной, безжизненно-мертвой объективностью, превращающей все внешнее во врага субъективности, что в свою очередь ведет к ее (личности) омертвлению, отчуждению, одиночеству. Согласно Сартру, человек становится таким, каким он был сформирован задачами, стоящими на его пути.

Экзистенциалист, принимая одиночество за вечное и неизменное состояние человека в обществе, пытается преодолеть его при помощи духовного уединения, ухода от общества. А поскольку истинно действенной силой, способной бороться с отчуждением, являются плодотворные человеческие связи и «гуманизация» общественных отношений, то экзистенциалиста можно охарактеризовать как человека, отвергающего единственный путь, следуя которым он может обрести утраченные, но столь желанные для него человеческие ценности.

Предлагаемые экзистенциализмом решения проблемы человеческого существования столь же разнообразны, сколь различны сами мыслители. Кьеркегор призывал отрешиться от разума и земных надежд, противопоставляя им веру в сверхъестественное. Перед богом, говорил он, все неправы. Камю проповедовал презрение к абсурдному миру и видел свобо-

ду в незаинтересованной и не сулящей успеха преданности идее. Сартр понимал свободу как нечто сугубо личное, внутреннее, основанное на независимости от любого внешнего принуждения, даже когда оно диктовалось прямой необходимостью сотрудничества с другими людьми.

Діброва Карина
*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
I факультет, I курс, II група*

АНТРОПОЛОГІЧНА КРИЗА СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА КРИЗЬ ПРИЗМУ ФІЛОСОФСЬКОЇ РЕФЛЕКСІЇ

Проблема кризи є однією із загальних та провідних тем сучасної філософської й культурологічної думки. На початку ХХ століття європейська цивілізація зіткнулася з безліччю проблем, які вимагали осмислення: економічна нестабільність, розгубленість і відчай перед лицем суспільних катастроф, занепад традиційних цінностей тощо.

Серед цих проблем на передній план висувається проблема антропологічної кризи людини, яка має планетарний масштаб. Для вирішення цієї проблеми людині необхідно передусім усвідомити негативні наслідки впливу людини на природу, соціум і культуру. Розгляд цих питань і зумовлює актуальність поставленої проблеми.

В останні два десятиліття розвитку українського суспільства особливо актуальною стала проблема виявлення різних аспектів буття індивіда в кризовому суспільстві. Це знайшло відображення в наукових дослідженнях життєвих криз особистості Л. В. Сохань, О. А. Донченко, особистості як суб'єкту суспільних криз, адаптації особистості до суспільної нестабільності О. Г. Злобіної та В. О. Тихоновича, світоглядних орієнтацій особистості в умовах трансформації суспільства Л. В. Кривеги, проблеми душевної гармонії особистості в умовах духовної кризи суспільства О. Г. Курбатова та інших.

Антропологічна катастрофа – крайній прояв кризи сучасної людини і людства, що виражається в негарантованості долі людини, її сьогодення і майбутнього, в підриві біологічних основ людського буття, а також в деградації людини, духовному зубожінні тощо.

Ознаками антропологічної кризи є:

По-перше, матеріалізація, зміст якої полягає в односторонньому розвитку суспільства, коли головною і єдиною метою стає поліпшення матеріальних умов на шкоду всьому іншому.

По-друге, примітивізація, її зміст – духовне життя суспільства і окремої людини рік від року спрощується та стає грубішим. Стираючи відмінності між націями, статями, релігіями, людство намагається перетворитися в сіру безлику масу. Усе насправді велике, індивідуальне знищується, висміюється, відторгається.

По-третє, егоїзм та байдужість: фокусом суспільного життя стають інтереси окремої особистості. Егоїзм перетворюється в основу світогляду сучасного суспільства.

По-четверте, ненормальність: поведінка людини поступово зводиться до рівня примітивних інстинктів тварини. І це не дивно, адже якщо раніше існували певні «табу» на окрему поведінку, то зараз зовсім навпаки: людство робить все, що було заборонено раніше, і не соромиться цього.

Отже, занепад культурних цінностей призвів до ускладнення пошуку індивідом власної ідентичності, а неможливість відповідати соціальним вимогам поглибила кризу ідентичності, в якій перевага надається груповим інтересам, ігнорується індивідуальна автономність. Основною вимогою, яка ставиться сьогодні до духовної культури, є створення суспільного ідеалу індивіда, що містив би передусім такий комплекс цілей, як активність, свобода та автономність у процесі самореалізації.

Дрозд Владислав

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
2 факультет, 1 курс, 5 група*

ТРИ ПРАВОВІ ПРИНЦИПИ ОСОБИСТОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ, ЯК ФУНДАМЕНТ ПРАВОВОГО СУСПІЛЬСТВА

Одним із основоположних принципів права є справедливість, яка зумовлює на рівні свідомості людини встановлення та дотримання правомірної поведінки, забезпечуючи добровільне слідування праву. У Дигестах Юстиніана зазначалось: «Право отримало свою назву від (слова)

«справедливість», бо згідно влучному визначенню Цезаря право є місцевістю доброго і справедливого». Саме у Давньому Римі всі правові вимоги втілилися у трьох принципах.

Перший принцип – «Живи чесно». У латинській мові слово «*honestas*» пов'язує честь з гідністю, чесністю та моральністю, інакше кажучи, «Живи чесно» встановлює елементарні, первинні засади правової поведінки, тим самим, вимагаючи не допускати порушення права та зробити добровільне недопущення постійною поведінкою. Так, за Іммануїлом Кантом, можна додати моральну складову до цього принципу. У своїй праці «Вчення про право» він писав: «Потрібно зберігати по відношенню до інших свою гідність як людини» – тобто бути людиною, що дотримується права та поважає інших людей.

«Ні з ким не вчиняй несправедливо» – другий принцип особистої справедливості відноситься не лише до тілесних, але й до будь-яких інших правопорушень («нікому не шкодь»), тобто забороняє вчиняти несправедливість по відношенню до інших, але разом із тим вносить новий елемент. Він передбачає, що особи вже мають певні права, які потрібно поважати та охороняти.

Отже, другий принцип стверджує, що кожен володіє частково вродженими, частково набутими правами, які будь-хто повинен поважати без виключень та компромісів.

Третій принцип «Віддавай кожному належне». Правильне розуміння цього принципу є спірним. У традиційному перекладі «віддавати кожному своє» (*suum cuique tribue*) здається безглуздом, адже потребує дати право тому, хто вже ним володіє за другим принципом. Тому цей принцип тлумачиться по-іншому: гарантуються права, якими вже володіють; за надання прав слідує забезпечення їх гарантій з боку держави.

Таку характеристику трьом принципам дає німецький філософ Отфрід Хьоффе у своїй роботі «Справедливість». Якщо дати визначення особистої справедливості, на основі аналізу роботи Хьоффе, – це здатність людини розрізняти справедливі та несправедливі вчинки, проявляти повагу до особистих інститутів права інших людей та не порушувати їх.

На мою думку, вираз цих принципів можна віднайти в українському правовому менталітеті. По-перше, це наявність такої риси, як «гостре» відчуття справедливості, яке сформувалося внаслідок багатовікового гніту українців з боку держав, під владою яких вони знаходились, тому розуміння, що таке несправедливість, бажання його викорінити та подолання утисків прав з боку держави і приватних осіб їм відоме вже

давно – другий принцип проявляється у прагненні надання та охорони певних прав, подолання несправедливості. По-друге, присутність толерантності – «духу терпимості» – з правової точки зору тлумачиться, як прояв поваги до інших людей та гідного ставлення, рівність у суспільних відносинах – перший принцип. Гарантіям прав людини, якими вона вже володіє, присвячені статті 21-64 розділу II Конституції України – третій принцип.

Таким чином, взаємодію трьох принципів можна описати словами Сократа: «Краще терпіти несправедливість, ніж скоювати її самому», точніше другою її частиною – абсолютна заборона несправедливих вчинків. Якщо у першому принципі відбувається визнання самого себе та своїх прав; у другому – визнання та охорона прав інших, то у третьому – взаємне і одностороннє підтвердження цих прав, що гарантується публічною сферою, тобто державою.

Жмуренко Влада

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
1 факультет, 1 курс, 13 група*

ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ ПОГЛЯДИ Й. Г. ФІХТЕ

Повноцінне вивчення держави та права, а також побудова сучасної правової держави, неможливе без вивчення філософсько-правових доктрин та поглядів вчених минулих століть. Особливу увагу, на мою думку, заслуговують погляди Й. Г. Фіхте, основою яких є рівність, свобода та розумність.

Основу суспільства, за Фіхте, повинен становити поділ праці, реалізований без приватної власності на засоби виробництва. Тобто власність складається з права індивіда у своєму розпорядженні користуватись засобами, необхідними для виконання роботи в обраній галузі. Однак, щоб дати людям гарантію реалізації своєї зайнятості, держава повинна регулювати розподіл і визначати число людей, що займаються тією чи іншою галуззю праці, щоб ні в одній із них не було надлишку або нестачі трудових ресурсів. На мою думку, така система не тільки сприяє раціональній організації суспільства, що призводить до зростання економіки, а й урівнює людей, які від природи позбавлені цієї рівності.

Наступною вимогою для рівності людей є принципове розширення прав держави. Тому що тільки держава зможе забезпечити, щоб кожен отримав у власність те, що він повинен мати по праву. Повинна бути усунена випадковість вступу у володіння власністю, всі повинні бути рівні не тільки формально, а й по розміру належної їм власності. Також державний контроль зможе забезпечити стійкість суспільства та не допустити підриву його підвалин зсередини.

Найважливішим завданням у цьому плані Фіхте вбачав у суворому дотриманні встановлених законів і невідворотному покаранні злочинів, що забезпечується ефективним функціонуванням органів громадського порядку. Але слід підкреслити, що, за Фіхте будь-якого свавілля поліції чи інших державних органів неприпустимо і їх діяльність повинна чітко відповідати встановленим нормам законодавства.

Отже, звісно філософсько-правові погляди Фіхте є досить критичними, та не позбавлені недоліків, але я вважаю, що вони є досить цікавими та актуальними у наш час. Побудова держави на основі політичної концепції чи на основі окремих положень Фіхте зможе забезпечити рівність людей у суспільстві, а також побудову сучасної правової держави, основою якою буде рівність та справедливість .

Журавель Неонілла

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
1 факультет, 1 курс, 16 група*

СМЕРТЬ ТА БЕЗСМЕРТЯ В КОНТЕКСТІ ПРОБЛЕМИ СЕНСУ ЖИТТЯ

В спектрі питань, на які людина шукає відповіді, проблема сенсу життя посідає особливе місце. Сократ казав, що неосмислене життя не варте того, щоб його проживати. Дійсно, на певному етапі особистісного становлення формуємо запитання: хто я є? Нащо живу на світі? В чому моє призначення та сенс мого життя? І. Кант вважав, що сенс життя утворює ідея, яка набуває вигляду морального закону, обов'язку, якому людина слідує добровільно, усвідомлюючи власне буття саме як людське, слідує заради вищого блага.

Питання сенсу людського життя, індивідуального життя та його раціональної структурованості набувають в наші часи виключної актуальності. Справа в тому, що цивілізаційний та соціальний контекст сучасного філософування пов'язаний з ситуацією катастрофічних впливів – як природних, так і техногенних. В глобалізованому світі ефект негативних впливів локальних та регіональних катастроф також має глобальний характер. Можна сказати, що людство опинилося в пастці власної могутності.

Сенс життя споконвічно існує в глибинах самого життя. Для цього варіанта характерне релігійне тлумачення життя. Єдине, що робить осмисленим життя і має для людини абсолютний сенс, є не що інше, як активна співучасть у Боголюдському житті. Не перероблення світу на основах добра, а вирощування в собі субстанціального добра, зусилля жити з Христом і у Христі. Бог створив людину за своїм образом і подобою. І ми своїм життям повинні проявити його, бо емпіричне життя світу, як писав Семен Франк, безглузде, як безладно вирвані з книги сторінки.

Особлива важливість смерті зрозуміла. Адже смерть – це не просто подія серед інших подій людського життя. Смерть – це кінець людського життя, особлива, остання його подія, після якої в ньому не буде вже ніяких інших подій. І цієї події ніхто не може уникнути. Смерть ніби підбиває підсумки людського життя. Тому німецький філософ Мартін Хайдеггер говорив, що людське життя – це буття-до-смерті. А давньогрецький філософ Епікур вважав, що вміння добре жити й добре помирати – це одна й та сама наука.

Мігель де Унамуно писав, що проблема особистого безсмертя – «єдина справді життєва проблема, що зачіпає найглибшу основу нашого буття». Саме ця проблема породжує релігію і віру в Бога: «...саме з культу мертвих предків починались звичайно примітивні релігії, і, строго кажучи, більш за все відрізняє людину від інших тварин саме те, що вона так чи інакше хоронить своїх мерців... Цей культ – не смерті, але безсмертя.

З цього ж прагнення людини до безсмертя народжується й ідея Бога. Людина «створює», тобто видумує Бога як гаранта її безсмертя, і, по суті, ідея Бога лише для цього і потрібна: «Якось, розмовляючи з одним селянином, я запропонував йому гіпотезу, згідно якої справді існує Бог, який править світом і землею, як якась Світова Свідомість, але з цього не слідує, що душа кожної людини безсмертна в традиційному і конкретному смислі цього слова. «А для чогож тоді Бог?» – заперечив мені він.»

Отже, філософія в своїй основі також є спробою людини осмислити проблему смерті та безсмертя: «...жага не помирати, голод по особистому

безсмертю... це є афективна сторона всякого пізнання і внутрішній, особистий вихідний пункт всякої людської філософії, людиною створеної та для людей призначеної... Усе інше – або самообман, або спроба обманути інших. І спроба обманути інших заради того, щоб обманути самого себе.»

Запаскіна Анастасія

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
2 факультет, 1 курс, 2 група*

РОЛЬ ФІЛОСОФСЬКИХ ІДЕАЛІВ ТА НОРМ У РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ НАУКИ

Особливу актуальність та необхідність у наукових дослідженнях обраної теми тез практики можуть відчуті підчас реалізації конституційно закріпленого наміру сформувати та у подальшому розвивати демократію, правову орієнтованість, соціальну державу. Але зараз правова свідомість суспільства в Україні, як і в інших пострадянських країнах, має якісну характеристику у вигляді підвищеної рефлексії, саме тому спочатку науковцям, а потім і нормотворцям варто переглянути своє ставлення до філософських понять «ідеал» та «норма» .

Так у філософії ідеали та норми науки – це сукупність цінностей всередині науки, методологічних і інших вимог, установок, які організують, направляють і оцінюють як сам хід наукового дослідження, так і його результати – наукове знання на кожному конкретно-історичному етапі розвитку науки.

На наш погляд саме зараз правники мусять використовувати основи функціонального призначення ідеалів і норм наукового пізнання, а саме: організаційну; регулятивну.

Ці дві функції можуть зорієнтувати юридичні дослідження на ефективніші шляхи для розвитку. В свою чергу серед ідеалів і норм науки можна виділити три сфери:

- 1) власне пізнавальні ідеали і норми;
- 2) соціальні вимоги (нормативи), які визначають роль науки в суспільному житті;
- 3) специфічно предметні ідеали і норми, де установки першого і другого рівня стосовно конкретної науки.

Такий поділ було запропоновано та розглянуто у процесі проведення XXI конгресу Міжнародної асоціації філософії права і соціальної філософії. Основною тематикою на обговореннях в робочих групах та спеціальних секціях були: «Правова теорія і філософія», «Логічний аналіз юридичної аргументації» та ін.

Ми в свою чергу вважаємо, що такі філософські поняття, як «ідеал» та «норма» можуть позитивно вплинути на регулювання побудови різних теорій, а також бути корисними при спостереженні і формуванні різних емпіричних фактів у розвитку правової науки.

У системі таких знань це може попередити виникнення еталонних форм, на які орієнтується дослідник, наслідком чого це заважає створенню у його працях наукової новизни.

Підсумовуючи можна погодитися з визначенням у науковій літературі, що ідеали і норми наукового пізнання – це певна сукупність визначених концептуальних, ціннісних, методологічних і інших установок, які властиві науці на кожному конкретно-історичному етапі її розвитку. Їхньою основною функцією є організація та регуляція процесів наукового дослідження, орієнтація на більш ефективні шляхи, способи і форми досягнення конкретних результатів.

У наш час відбувається перехід на новий рівень наукових правових досліджень. До прикладу від класичної до некласичної науки, у зв'язку з цим кардинально змінюються його ідеали та норми. Характерні особливості визначається в першу чергу предметом юридичного пізнання, специфікою досліджуваних об'єктів, а їхній зміст завжди формується в конкретному соціокультурному контексті.

Заточна Вікторія

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
1 факультет, 1 курс, 17 група*

КАТЕГОРІЯ «СВОБОДИ» У ФІЛОСОФІЇ М. МАМАРДАШВІЛІ

Питання свободи завжди було важливим в різних країнах, епохах, століттях. Саме філософи намагалися освітлити її. Вони ставили цю

проблему, однією з головних у своїх працях. Не є виключенням й відомий філософ ХХ ст. Мераб Мамардашвілі.

Він вважав, що свобода не існує на рівні лише змісту, головне – це свобода як форма думки і спосіб життя, у випадку якого свобода і наповнюється певним змістом. Але свобода не зводиться до будь-якого змісту.

Свобода – це необхідність. Свобода і влада розпоряджатися самим собою і своїми намірами, контролювати свої почуття, думки, слова. Наприклад, відчуття нещастя і нерішучості – несвобода, тому необхідно бути вільним від їх визначальної дії. Свобода існує через свободу, тобто обов'язковою умовою свободи є її реалізація людиною.

Свобода це феномен, який має місце там, де немає ніякого вибору. Свободою є щось, що в собі самому містить необхідність – як введена категорія. Щось, що є необхідністю самого себе, і є свобода.

Людина вільна у одному простому розумінні слова: вона не є елементом якогось причинного природного ланцюга, вона не виробляється природою. У цьому сенсі вона «вільна».

Свобода першочергово визначається як чиста форма (ідея), яка не має певного змісту. Вона отримує своє визначення в процесі реалізації. При цьому свобода вже не є просто ідеєю, а – визначена фактична дійсність, встановлена дослідним шляхом.

Мамардашвілі вважав, що під свободою зазвичай емпірично розуміють «свободу вибору». Вважається, що ми вільні тоді, коли можемо вибирати; і чим більше вибору, тим більше свободи. Якщо у людини є свобода вибору, то свободою називається, по-перше, сама наявність вибору, і по-друге, непередбачуваність того, що саме він вибере. Такий емпіричний зміст терміну «свобода».

Свобода – це коли свобода одного впирається в свободу іншого і має останню своєю умовою. Тобто, її межами є інтереси іншої людини, соціальних груп і суспільства в цілому.

Вільним явищем називається таке явище, необхідність якого і є воно саме. Необхідність! Щось, що робиться з необхідністю внутрішньої достовірності або просто внутрішньої необхідності, і є щось, що робиться вільно.

Отже, свобода виступає як загальнолюдська цінність. Люди прагнуть до свободи, бо тільки в ній і через неї можна реалізувати творчий людський потенціал. Свобода це не тільки право людини, а й її обов'язок – перед собою («необхідність себе»), і також перед усім світом. Мамардашвілі стверджує, що «якщо є щось чим людина може пишатися в своєму житті, то це реалізація свободи вибору».

Зельцер Максим
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
7 факультет 1 курс, 1-ма група

ПАТРІОТИЗМ ЯК ПРОБЛЕМА ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Питання патріотизму та проблема громадянської ідентичності хвилювали філософів із часів перших форм державності. Для України, державність якої тільки нещодавно перетнула рубіж у чверть століття, ці феномени є надто *актуальними*, але особливої уваги набули в останні роки, від листопада 2013 року, коли революційні зміни в суспільстві призвели до переосмислення уявлень кожного громадянина про самого себе, свою сутність, приналежність, свою Батьківщину та власну роль у житті держави. Ці події стали крапкою неповернення для всього українського суспільства, майбутнє якого залежить тільки від нього особисто.

Підґрунтям для розробки окресленої проблеми стали праці таких відомих сучасних науковців як: В. І. Шинкарук, Є. К. Бистрицький, З. Бауман, Л. Донскіс та ін.

Патріотизм можливо розглядати, по-перше, як соціально-психологічне почуття, яке має широку гаму проявів: від гордості за досягнення Вітчизни, поваги до історичного минулого до гіркоти переживань за невдачі і втрати рідної країни, страждань через її біди тощо; по-друге, як соціально-історичне явище, яке виявляється в практичній діяльності, спрямованій на розвиток своєї країни, захист її інтересів. Громадянська ідентичність – ототожнення себе зі спільнотою громадян національно-державного утворення. Потреба у такому ототожненні виникла ще на первісних етапах розвитку людства, але тоді вона була пов'язана з інстинктом самозбереження. Згодом потреба в самозбереженні перетворилася на інші соціальні та духовні потреби, які втілюються у громадянській ідентифікації сучасної цивілізованої людини.

Постіндустріальне суспільство характеризується популяризацією неоднозначним за оцінками сучасників космополітизмом. В сьогоденньому світі поняття «патріотизм» і «космополітизм» розглядаються як антагоністичні, бо радикальний космополітизм можна розцінювати як ідеологію, що проповідує зречення національних традицій, культури, заперечує державний і національний суверенітет. Крім цього, в останні

десятиріччя набули поширення інтеграційні процеси, до яких долучилася й Україна. У свою чергу патріотизм у своїх крайніх, шовіністичних формах відверто протистоїть тенденції світової глобалізації та взаємозбагаченню культур.

Флагманом в міждержавних інтеграційних процесах вважається Європейський Союз, але останні роки дещо підірвали впевненість науковців у «довгому та щасливому» житті цього об'єднання. Економічні, соціальні та політичні проблеми призвели до розвитку і збільшення впливу націоналістичних партій «євроскептиків». Загалом, дослідження показують, що частка людей, що ідентифікують себе як громадяни ЄС надзвичайно мала.

Сучасні філософи Леонідас Донскіс і Зигмунд Бауман впевнені, що важливо розглядати ідентичність як вчинок самотнього морального суб'єкта, що означає максимальну відповідальність кожного за виконання власного обов'язку. Тобто не правильно оцінювати колективні дії як витоки патріотизму або ідентифікації. В такому разі ідентичність трансформується з питання зумовленості в питання досягнення, роблячи її в такий спосіб особистим завданням і особистою відповідальністю. За цією логікою можна побудувати політичну партію, яка сповідуватиметься ліберальний націоналізм, що вже успішно здійснено у багатьох країнах колишнього соціалістичного табору але, доки що, неможливо в Україні. Євген Бистрицький бачить причину провалу цієї політики не стільки у моральній слабкості її політичних прибічників, їх дискурсі популізму, скільки в наявності в українському суспільстві «збуреної ідентичності», з якою з самого початку варто рахуватися як зі способом буття наших співвітчизників. Культурне співбуття складає кінцеві підвалини моральної мотивації окремого українця.

На фоні цих інтеграційних процесів ми можемо бачити піднесення патріотизму і громадянської свідомості як на колективному, так і на індивідуальному рівнях. Учасники «Євромайдану» відстоювали не стільки інтеграційні процеси, скільки спільні для українців і європейців цінності, що і зумовило переважання національних прапорів на демонстраціях. Найяскравішим показником патріотизму українців є їх військова праця, коли люди лишають свій бізнес, посаду задля оборони держави, або ставають волонтерами. Яскравим прикладом патріотизму та громадянської ідентифікації є поведінка кримських військових, які відмовилися зрікатися своєї присяги та слугувати іншій державі, не зважаючи на обіцяні привілеї.

Загалом, останні роки суттєво вплинули на кожного громадянина України, змусили його у певній мірі усвідомлено здійснити самоідентифікацію. За даними соціологічної групи «Рейтинг» кількість людей, що вважають себе патріотами України за 5 років (з 2010 до 2015) збільшилася на 10%, з 76% до 86%, що є приємним фактом, але, з іншої сторони, поняття «патріотизм» зазнало суттєвої деформації, спрощення. Проявилися залишки радянських цінностей, які вплинули на громадянську самоідентифікацію певних вікових прошарків нашого суспільства. На думку видатного британського вченого Арнольда Тойнбі, розвиток будь-якого суспільства відбувається за схемою «виклик-відповідь», де в залежності від коректності відповіді на виклик буде відбуватися розвиток або занепад суспільства. Саме перед таким викликом наразі стоїть Україна, і слід зауважити, що коректних альтернативних відповідей на вищезгаданий виклик існує багато.

Зозуля Анна

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
1 факультет, 1 курс, 18 група*

БІОПОЛІТИКА

З безперервним розвитком науки у ХХІ столітті, людство має змогу досконало вивчати природу не тільки світу, а й самих себе. Внаслідок цього, відбувається розширення політичної науки новими дисциплінами. Проте, таке підґрунтя створює належні умови і для біології. На даному етапі, біологія являє собою мікс природничо-наукової і соціо-гуманітарної дисципліни. Похідним від них є біополітика – дослідження біологічних підстав політичної поведінки. Вона є сукупністю біології, генетики, екології, еволюційної теорії в політичній сфері.

На даний момент, біополітика активно розвивається в міжнародному масштабі. Як самостійна наука вона з'явилась в 1960-і роки і її засновником вважається Мішель Фуко. Згідно з ним, біополітика є сукупністю політичних засобів впливу на біологічне начало людини та контроль за нею задля реалізації певних політичних та соціальних інтересів. Цікаво те, що його концепція біополітики є багато в чому похідною від його власного поняття біовлади.

Іншу концепцію біополітики розглядає італійський філософ Джорджіо Агамбен. Вона полягає у двозначності і парадоксальності статусу підданих держави, який Агамбен визначає як «*homo sacer*». Проблема така біополітики розкрита у його творах таких як: «*Homo Sacer. Суверенна влада і голе життя*» та «*Надзвичайний стан*». *Homo sacer* описує основне відношення між біологічним фактом людського життя і суверенною владою як основною формою організації політики. Досліджуючи його праці, можна прийти до висновку, що у межах біополітики приймаються рішення про межі політичного, які, в свою чергу, постають межами між життям і смертю.

Біополітику як парадигму розуміння феномену політичного в сучасній філософії ретельно досліджував сучасний український філософ Дмитро Шевчук. Він стверджує, що біополітична парадигма, яка закладає специфічне розуміння феномену політичного та його сучасних форм, демонструє наслідки трансформації політики, що почалася від часів Маккіавеллі, коли відбувся розрив між етикою і політикою, було здійснено інструменталізацію політики та впровадження в цю сферу політичних технологій.

Отже, біополітика засновується з розвитком і появою технологій, які безпосередньо спрямовані на покращення людської природи. Вони активно втручаються у життя людини радикально його змінюючи дуже швидкими темпами. З філософської точки зору, біополітика визначається як сукупність взаємних впливів політики та біології, коли за допомогою біологічних засобів реалізується політичні цілі, і, навпаки, за допомогою політичних засобів реалізуються біологічні цілі. Фундаментально біополітика розглядає людину як частину єдиного планетарного біорізноманіття.

Серед науковців існує думка, що за допомогою поняття біополітики можна найбільш адекватно зрозуміти безліч змін та трансформацій, які є характерними для всієї сучасної політики, а також пояснити, наскільки життя людини структурується біовладою. Біополітика є результатом двох зустрічних епохальних характерних для сьогоденної культури процесів – соціалізації та гуманітаризації біології і в той же час певної біологізації соціальних і гуманітарних наук з включенням біологічного знання в їх орбіті.

Таким чином, ця відносно нова наука досліджує «людину політичну» як біологічний вид з акцентом на психофізіологічних механізмах політичної поведінки та їх впливом на політичний процес.

Зубашков Максим
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
1 факультет, 1 курс, 21 група

НАРОДНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ: ОБ'ЄКТИВНА ІЛЮЗІЯ ЧИ СУБ'ЄКТИВНА РЕАЛЬНІСТЬ?

Із самого початку існування людської цивілізації ми, люди, об'єднувалися у різні форми спільностей, починаючи з племені і закінчуючи державою, задля ефективної взаємодії одне з одним та з оточуючим світом. Оскільки людині як істоті притаманне прагнення гармонії, то й побудова відносин всередині тієї чи іншої суспільної формації історично відбувалася і відбувається не хаотично, не анархічно, а виходячи із суб'єктивного уявлення того чи іншого суспільства про гармонійне співіснування і взаємодію. Це має наслідком утворення суспільної ієрархії, системи управління суспільством, феномену суспільної суверенної влади, зародження спочатку звичаєвого права і його трансформацію у право кодифіковане тощо.

З розвитком людської цивілізації ускладнювалося і суспільство. У свою чергу, заради ефективного керування ним, ускладнювалася і владно-правова система. На сучасному етапі суспільство є настільки складною і громіздкою системою, що керування ним потребує спеціальних вмій та навичок, а також ефективності та швидкості ухвалення рішень. Саме на цьому й базується раціональне обґрунтування необхідності передачі частини прав і обов'язків індивіда суверенній владі.

Філософська ідея про народний суверенітет пройшла довгий історичний шлях, починаючи з часів Античності, набувши розвитку в добу Просвітництва і закінчуючи сьогоденням. Однак чи стала ідея дійсністю? Вчені-правники та провідні філософи сучасності у своїх працях змушують засумніватися не лише у обґрунтованості концепції народного суверенітету як такої, а й у її актуальності як складової сучасного суспільного ідеалу – демократичної держави. Адже сучасна політико-правова реальність повністю розходиться з ідеями Ж.-Ж. Руссо, Дж. Локка, Ш. Монтеск'є та їхніх сучасників.

Сучасний авангард філософської критики ідеї народного суверенітету очолює відомий італійський філософ Дж. Агамбен. У своїй культуровій

книзі «Homo Sacer. Суверенна влада і голе життя» філософ описує фактичну дійсність, політико-правової реалії сучасного світу як дійсну «мертву світову демократію».

Влада – така вихідна думка Дж. Агамбена, – як, втім, і мова, як і буття, має в собі щось містичне, бо так само, як мова або буття, вона почалася раніше, ніж почалися осмислювані процеси у світі. Тому будь-які спроби осмислити владу «позитивно» неминуче закінчуються лише продовженням самого проекту, втіленнями якого є і фюрер, і тоталітарні практики, і гедоністичні суспільства споживання, і етнічне регулювання, і світ «відкидання» – коротше, «третьій світ».

Саме влада у будь-якій країні і виступає в сучасності основним регулятором суспільних відносин. Факт наявності народного суверенітету у плані основи побудови політико-правової системи сучасних демократій мав би нівелювати будь які намагання суверена обмежити суспільні відносини індивідів всередині держави як прояв їх природних прав, себто особистого суверенітету. Та чи відповідає це твердження дійсності?

За Дж. Агамбеном, «номосом сучасної державної системи є концентраційний табір... який покликаний створювати біополітичні тіла споживацького складу».

Відтак, чи є місце народному суверенітету у сучасному суспільстві «голих життів»? І якщо ні, то на чому ґрунтується демократія сьогодні?

Зубенко Аліна

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
вечірній факультет, 1 курс, 2 група*

ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВЕ РОЗУМІННЯ СВОБОДИ

Як з правової, так і з філософської точок зору свобода – одна з найголовніших проблем, яку неможливо оминати, осмислюючи людину. На мою думку, ілюзорним є питання: свобода дана людині від природи або набувається протягом життя. У Загальній Декларації прав людини сказано, що усі люди народжуються рівними у своїй гідності й правах. Вони наділені розумом і совістю і мають чинити по відношенню один до одного в дусі братерства (Стаття 1). У свою чергу, у Статті 2 вищезначеного документу констатується, що кожна людина повинна мати всі права і всі

свободи незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища.

На мою думку, бути вільною для людини, безумовно природно. Але за сучасних умов під тиском суспільства, обійманої посади, політичних та моральних катаклізмів частіше за все людина не відчувається вільною та насправді не є вільною.

І. Кант вважав: «Свобода не може бути частковою: людина або зовсім вільна, або зовсім невільна». Але я не можу з ним погодитися, бо все відносно. Все той же І. Кант стверджував: «Свобода є – свободи немає». В наш час, в нашій країні повна свобода неможлива – бо вона має прояв у свободі дії, думки, слова, вибору та ін., а ми можемо спостерігати безліч прикладів утиску свободи слова, вибору, дії, а також економічну, класову та суспільну нерівність (при якій панівна верхівка контролює, утискає та керує переважною частиною населення), на жаль людина до цього вже звикла.

Німецький філософ К. Ясперс зазначав: «Якщо людина існує, то обирає. Людина – це і є свобода.» І я з ним цілком згодна, бо, іншими словами, свобода для людини – це можливість робити вибір слідуючи своїм цілям, інтересам, бажанням в об'єктивній дійсності.

Предметом філософського осмислення є питання як саме має проявлятися свобода: як духовна свобода, свобода пізнавати світ або діяти. Безперечно важливі усі три прояви, та якщо схилитися до правової сторони питання, слід розглядати свободу дії. Зокрема І. Гегель наголошував на тому, що право – є свобода.

З юридичної точки зору свобода – це здатність індивіда реалізувати свої волевиявлення, тобто робити те, що бажаєш – за умови, що це не заборонено законом та не завдає обмежень правам та свободам інших людей.

Свобода людини є необхідною для фізичного існування та духовного розвитку та має бути закріплена у нормативно правових актах. Основоположним з яких є Загальна декларація прав людини, яка прийнята Генеральною Асамблеєю ООН прийнята у 1948 році. Вона розроблялася протягом двох років 18-ма членами комісії з прав людини різних національностей та політичних поглядів, під головуванням Е. Рузвельт, яка була відома своєю правозахисною діяльністю.

На мою думку, найголовнішими з існуючих свобод є право на життя, право на особисту свободу та недоторканість, на повагу людської гіднос-

ті, на свободу думки й слова, на вільне висловлювання своїх поглядів і переконань, вільний розвиток, свобода світогляду і віросповідання.

У підсумку зазначимо, що кожна людина має знати свої права та відстоювати їх за будь-яких умов. А питання, чи можлива свобода, очевидно збігається з питанням, чи є людина справжньою особистістю і воно ще довго залишатиметься темою для дискусій.

Зубко Анна

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
1 факультет, 1 курс, 1 група*

ГІДНІСТЬ: ОСНОВА ПРАВ ЛЮДИНИ ЧИ ЇХ СКЛАДОВА?

Припущення відносно того, що гідність є основою прав людини зустрічається в преамбулі Конвенції про захист прав і основоположних свобод людини і досить часто в риторичі вчених, що звертаються до теми права. Воно вивчається з таких підстав:

- 1) через нещодавнє поновлення у філософії вивчення поняття гідності;
- 2) тому що люди продовжують розходитися в думках щодо прав людини;
- 3) основоположний характер гідності поставить під сумнів інші цінності;
- 4) сумнівність самої ідеї основ для політичних ідеалів.

У преамбулі Міжнародного пакту про громадянські та політичні права вказано, що права, які в ньому вміщені, «походять від гідності, яка притаманна людській особистості», тобто нібито весь зміст прав полягає в захисті й утвердженні людської гідності. У Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права зафіксовано дещо подібне, хоча обидві Конвенції проголошують, що «визнання властивих людині гідності та рівності й невід'ємних прав усіх членів людської общини є основою свободи, справедливості й миру в усьому світі», ніби ці два принципи скоординовано: це враження посилюється першою статтею Загальної декларації прав людини: «Всі людські істоти народжуються вільними й рівними у своїй гідності та правах».

1. Отже, з такого формулювання випливає кілька суттєвих висновків:
2. Людська гідність розглядається як джерело прав людини, тобто підноситься на рівень принципу права.
3. Людська гідність належить кожному, незалежно від її законодавчого закріплення.
4. Право людини на гідність впливає з принципу людської гідності.

Також у пактах присутня гідність у рамках змісту окремих прав. У статті 10(1) МПГПП закріплено: «Усі особи, позбавлені волі, мають право на повагу до гідності, властивої людській особистості». Вона також включає певні конкретні вимоги щодо соціально-економічних прав. Стаття 13(1) МПЕСКП, визнає право на освіту та визначає, що «освіта повинна бути спрямована на повний розвиток людської особистості й усвідомлення її гідності», а в статті 23(3) Загальної декларації прав людини зафіксовано, що «кожен працюючий має право на справедливу і задовільну винагороду, що забезпечує для нього самого і його сім'ї гідне людини існування».

У разі безпосереднього застосування поняття вона розглядається як:

1. Філософська основа, елемент антропологічної концепції. Декларація ООН про ліквідацію всіх форм расової дискримінації наголошує на необхідності забезпечення поваги гідності людської особистості;

2. Морально-правовий стандарт. Декларація про ліквідацію дискримінації стосовно жінок визнає, що остання «несумісна з гідністю жінки як людини, благополуччям сім'ї та суспільства»;

3. Елемент законодавчих дефініцій, що формулюється для досягнення конкретних цілей відповідного міжнародного правового акту. Конвенція ООН про запобігання злочину апатриду і покарання за нього визначає «злочин апатриду» як посягання на свободу чи гідність;

4. Стандарт, якому суперечить явище, що засуджується відповідним міжнародним правовим актом. Це можуть бути, наприклад, голод, релігійна неповага, дискримінація жінок, расова дискримінація, тортури, нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження чи покарання; тощо.

Отже, людська гідність може розглядатися як основа для певних прав людини (наприклад, права на свободу від катувань, свободу віросповідання, таємницю листування тощо), що не суперечить ідеї множинності основ, так і виступати окремим правом (наприклад, Конституція України закріплює положення, згідно з яким гідність людини є недоторканою).

Иванова Алина
*Национальный юридический
университет
имени Ярослава Мудрого
4 факультет, 1 курс, 10 группа*

О СПЕЦИФИКЕ КОНТРАКТУАЛЬНОГО МЫШЛЕНИЯ

Над человеческим мышлением все большую власть приобретают контрфактуалы, и это общая тенденция. Грамматическая форма контрфактуалов такова: если бы было А, то было бы С, т. е. ($A \rightarrow C$). Термин «контрфактуальный» означает – буквально противоположное фактам. Например, если бы не большевистский переворот 1917 года, Украина была бы самой экономически развитой страной в Европе. Контрфактуальные высказывания представляют собой условные предложения, составительная форма которых подразумевает, что реальное положение дел отлично от описываемого антецедентом и консеквентом, взятыми в изъявительной форме. В этом случае возникает логическая проблематика контрфактуальных высказываний, которая состоит в отыскании критериев, позволяющих считать такие высказывания истинными. И это реальная проблема, поскольку приходится оценивать мыслимые ситуации, которые противоречат реальным фактам и непонятно, где искать факты (или «контрфакты»), которые делают контрфактуальные высказывания истинными. Одно из решений заключается в том, что этими фактами обеспечивает нас аппарат семантики возможных миров с отношением сходства между мирами. Впервые семантика возможных миров для контрфактуалов была предложена Р. Сталнакером и затем модифицирована Д. Льюисом. В связи с этим возникает вопрос: почему человеческие существа имеют строгую предрасположенность генерировать контрфактуалы, непрерывно порождая этим мыслимые (воображаемые) альтернативы происшедшему? Что определяет эту способность человека? Наконец, какую основную функцию выполняет контрфактуальное мышление и что оно означает?

Сегодня установлено, что контрфактуальные рассуждения являются базовыми для человеческого мышления и встречаются повсеместно как в естественных рассуждениях, так и в формализованном дискурсе. Они играют значительную роль в различных когнитивных процессах, таких

как концептуальное (понятийное) научение, планирование, принятие решений, социальное познание, перемена настроения и повышение производительности. Еще в самом начале систематических исследований контрфактуального мышления подчеркивалось, что без рассмотрения альтернатив реальности, человек должен принять прошлое как бывшее неизбежным и верить, что будущее не будет отличаться от прошлого. Порождение контрфактуалов дает гибкость в мышлении о возможных вариантах будущего и настраивает на лучшее в этом будущем. Постепенно пришло понимание того, что контрфактуальное мышление предстает как общее свойство человеческого сознательного ментального ландшафта. Очевидно, что контрфактуалы являются ментальными имитациями различных вариантов того, что могло бы произойти в прошлом. Характерным свойством контрфактуального мышления является репликация: человек может по своему желанию легко реконструировать происшедшие события. На экспериментальном уровне показано, что две уникальные человеческие характеристики – контрфактуальное мышление и фундаментальное стремление создавать смыслы в жизни – причинно взаимосвязаны. Особенно важно утверждение, что контрфактуальные события не просто фантазии – они на самом деле могут заменять реальность. Контрфактуальное мышление в целом свойственно всем нациям и проходит через все культуры.

В мире контрфактуалов особое место занимают вариации прошлого. В научных работах об альтернативной истории утверждается мысль, что контрфактуалы фундаментально необходимы, и лучшие исторические работы должны высвечивать альтернативы, доступные действующим лицам на исторической сцене.

В качестве таких действующих лиц выступают персонажи, во многом определившие тот или иной ход мировых событий. Каково было бы развитие западноевропейской философии, если бы Сократ погиб в Пелопоннесской войне? Что было бы, если бы Гитлер был убит во время Первой мировой войны? Конечно, трагические события первой половины XX в. с двумя мировыми войнами способствовали обострению чувства контрфактуальности. Неслучайно первые специальные работы стали появляться сразу после окончания Второй мировой войны. Но наблюдается и противоположный эффект. Например, террор, и в особенности государственный террор против собственного народа, лишает людей способности к контрфактуальному мышлению, препятствуя таким образом развитию и даже делая государство нежизнеспособным, поскольку контрфактуально оценивая прошлое, люди тем самым прогнозируют будущее с благоприятным

исходом, что может иметь практическое значение для выживания в сходной ситуации. Но если будущего нет или оно раз и навсегда predetermined, то способность к контрфактуальному мышлению отмирает. Контрфактуальную историю следует отличать от интерпретации уже устоявшихся архивных материалов и отчетов, а также от альтернативных историй, описывающих миры, отличные от нашего. Сутью контрфактуальной истории является намеренное отрицание любого исторического события и, вследствие этого, порой неосознанное активное вмешательство субъекта в исторический процесс посредством изменения прошлого.

Вариативность прошлого становится объектом тщательного исследования, и это вполне согласуется с общей контрфактуальной направленностью человеческого разума.

Іващенко Валерія

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
7 факультет, 1 курс, 4 група*

«ФІЛОСОФІЯ СЕРЦЯ» Г. СКОВОРОДИ

Григорій Сковорода – найвизначніша постать в Україні доби бароко. Це перший український культурний діяч, що здобув міжнародне визнання, а в такий спосіб відкрив світові нашу культуру, засвідчив її довершеність і самобутність. В його житті, й у творчості залишилося чимало таємничого, нез'ясованого, легендарного. Отже, перед нами людина-загадка, людина-легенда. Філософія, як і література, і навіть власне життя, були для нього засобом для досягнення вищої мети. Якої? Тут варто пригадати, як Сковорода називав себе сам, підписуючи листи: «учитель Закона Божія», тобто він – християнський богослов. Відтак за сенс існування обрав наслідувати Ісуса Христа, учити Закону Божому.

Духовним джерелом думок Сковороди була Біблія. Для мислителя це – не просто Книга, а цілий світ, який гарантує цілісність божественного і земного світів. Саме через Біблію людина може долучитися до божественної істини. Але це джерело не кожному доступне, бо приховане від «недостойних» особливим світом символів, Біблія – це символічний світ. Сковорода намагається проникнути до істинної суті того, про що говорили святі й пророки, вибудовуючи власне вчення про серце.

Сутність концепції Сквороди полягає в тому, що, розглядаючи людину як «мікрокосм», він розділяє її на «внутрішню» та «зовнішню», ставлячи «чисте серце» в центр цієї «істинної», «внутрішньої» людини і навіть ототожнюючи з ним. Проблема серця пов'язана з проблемою Богопізнання. Тому шлях пізнання свого серця – це шлях до досягнення трансцендентного. Серце у Сквороди – це крапка, центр людської душі, яка не існує ніде в світі, але водночас воно є усюди, в усій людській істоті.

Ведучи мову про серце як невидиму натуру, Скворода розділяє його на «старе» та «нове». При тому «старе» серце повинне «вмерти» для народження «нового». Як узгодити цей момент з вічністю невидимої природи? Одним із тлумачень може бути розуміння «старого» серця як такого, що долається проривом крізь нього спершу до «нового» серця, а потім – у «истое существо, и сущую исту, и самую ессенцию». Так само можемо розуміти і «смерть душі». Адже Скворода тут слідує за апостолом Павлом, який розділяє «тіло душевное и тіло духовное». І якщо Скворода ототожнює «серце» та «душу», то можемо це розуміти як ототожнення «старого» серця з душею, а «нового» – з духом, який народжується від Бога, тобто з Христом. Показовою тут є така думка Сквороди: «...все, что осязает в наружности твоей, аще віруеши, все тое имієш во славі и в тайности истое, твоею ж внѣшностію свидѣтельствуемое, душевным тілом духовное». Тож простежуємо певний шлях до Бога, істини, упродовж якого вмирає не тільки видима натура, а й невидима – «старе» серце, «душа» як суто людські, одиничні, індивідуальні явища.

Можемо побачити найважливіший для Сквороди розподіл – на суще й несуще. Суще в його вченні охоплює всю невидиму натуру, в тому числі й Бога, а несуще стосується виключно зовнішнього, тлінного, мінливого, матеріального світу.

Поступово ми наблизилися до окреслення площини, в якій Скворода розглядає серце. Те істинне буття, до якого Скворода здійснює прорив, можна було б помістити у сферу трансцендентного, але цього ми зробити не можемо, бо та сфера, в якій розглядається серце у вченні Сквороди, вільна для досвіду, що суперечить самому поняттю трансцендентного. Для мислителя найголовнішим є переживання контакту з цією сферою, зумовленого чуттєвою доступністю її існування. Це переживання контакту виражене, з одного боку, феноменом інтуїтивного знання, а з другого – самим явищем перетворення. Відразу виникає запитання: чи можемо ми розуміти останнє як перетворення в істинне буття (що означало б у Бога?)? Хоча Скворода і здійснює «прорив»,

проте таке «розчинення у Бозі» передбачається в майбутньому. Серце є тим, завдяки чому божественна повнота буття виявляється в суцюзі (невидимій натурі, за Сковородою) й несущому (видимій натурі).

Далі постає нове запитання: чого прагне Сковорода – дістатися крізь біблійні символи істинного буття, розірвавши завісу суцюзі, чи осягнути його смисл? Напевно, перше зумовлює наступне, тобто, лише прорвавшись до цього буття, розумієш його смисл. Відтак Сковорода не вдається до теоретичних розмірковувань щодо смислу буття, а зосереджує увагу на духовно-практичній сфері. Адже сам процес «прориву» не простий і передбачає виконання головної умови: щоб дістатися буття, ти мусиш сам стати буттям (звісно, тією мірою, якою це можливо: йдеться не про абсолютне буття), переобразитися у буття, скинути з себе машкару зовнішнього світу. Саме тоді людині відкривається істина, і питання про смисл буття кожен вирішує для себе в його досвіді особистісного одкровення.

Отже, ідея серця посідає центральне місце у філософії Сковороди. Пізнавати себе і Бога людина може тільки за допомогою серця. Цим символом Сковорода позначає почуття, «безодню» людської душі (теж символ – те, що згодом науковці назвуть позасвідомим): «Голова усього в людині є серце людське. Воно ж і є сама дійсна людина в людині, а усе інше є докільля». Що ж людина відкриває, пізнаючи себе і Бога в собі, тобто що є першоосновою світу, рушієм життя? Це любов: «Серце – корінь життя, обитель вогню і любові». «Що є приємнішим, солодшим і цілющим за любов? Що дає основу? Любов. Що творить? Любов. Що зберігає? Любов. Що дає насолоду? Любов – початок, середина і кінець». Лдина без любові – ніби позбавлена сонця, напівмертва. Любов не виникає між негідниками: «Як гниле дерево не склеюється з іншим гнилим деревом, так і між негідними людьми не виникає дружби».

Капліна Владислава

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
4 факультет, 1 курс, 1 група*

ЕКЛЕКТИЗМ У ФІЛОСОФСЬКІЙ ДУМЦІ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

Сприйняття й оцінка еkleктизму в історії філософського знання на різних етапах його появи та існування неодноразово змінювались. На-

приклад, представники Олександрійської школи еkleктизм розуміли як поєднання елементів різних вчень. Філософи Нового часу намагалися представити еkleктизм як якусь цілісну систему. Подальший перегляд підходів до еkleктики та її «засудження» відбулося в рамках філософії Гегеля. Після епохи Відродження еkleктизм довгий час залишався білою плямою в історії філософії. Це можна пояснити тим, що історія філософії, як наука, переважно формувалась в рамках гегелівської школи, яка розглядала історію філософії як історію філософських систем. Стає очевидним, що питання еkleктики є особливо актуальним в періоди корінної перебудови теорій або світоглядних схем.

Феномен еkleктизму існував і існує не тільки в становленні і розвитку філософії, але і в історії природних, соціальних і гуманітарних наук, в мистецтві тощо, тут, як в історії філософського знання, змінювалися в часі і культурі не тільки розуміння та оцінка еkleктики, але і розуміння того, що слід вважати еkleктичним.

Необхідно відмітити, що багато дослідників відмовляються визнавати еkleктику в якості самостійного філософського методу. Однак, еkleктизм, що зустрічається в період формування нових систем наукового знання і являє собою первинну форму засвоєння нової проблематики (так звана конвергентна еkleктика). Можна сказати, що така еkleктика готує «систему» до корінної перебудови, в цих випадках вона набуває позитивного значення і є закономірним моментом пізнання, виступаючи засобом активного впливу на сформовані теорії та погляди. Вона являє собою необхідний проміжний етап пізнання багатогранного явища і тому повинна бути діалектично подолана, тобто усунена на більш високому рівні синтезу багатообразного знання в цілісну систему уявлень.

Наша цивілізація переживає кризу, яка має глобальний характер і торкається самих основ суспільної свідомості та суспільного буття. Тому, саме в цих умовах постмодернізм починає визначати сучасні тенденції розвитку філософії, науки, культури та суспільства. Постмодернізм – це парадигма, яка проголошує, що немає нічого встановленого, істинного без сумніву, раз і назавжди даного, йому, як типу світогляду, притаманні початкова фрагментарність – мозаїчність, калейдоскопічність, клаптиковість, поєднання несумісного і т. д., при цьому конструювання цілісного світогляду суб'єкту стає неможливим. Тому, постмодернізм, по своїй суті та змісту, не може розглядатися в якості самостійної та визначеної філософії, що робить вживання терміну «філософія

постмодернізму» нелогічним. В даному випадку можна говорити про постмодернізм як світоглядну концепцію, що є наслідком реакції на кризу ідентичності людини.

Існування еkleктизму в різних філософських, природничо-наукових і гуманітарних науках, а також сучасне визнання і навіть розквіт особливого стилю в мистецтві та культурі – постмодерну з його – «принциповим еkleктизмом», переконує в необхідності вивчати і оцінювати ці феномени в усіх проявах в сучасному контексті.

Як філософська течія постмодернізм, дуже схожий на еkleктизм та має такі самі негативні наслідки. В першу чергу це проглядається кризь призму основного його критерію – плюралізму. Взагалі, плюралізм іноді трактують як випадок еkleктики. В тій чи іншій мірі, особливості постмодерну є благотворним середовищем для розвитку різних форм еkleктизму.

Таким чином постмодернізм, як світоглядна концепція, що є наслідком реакції на кризу ідентичності людини, є «осучасненим» еkleктизмом новітньої філософії.

Кахнова Марина

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
1 факультет, 1 курс, 8 група*

ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ ПОГЛЯДИ М. ДРАГОМАНОВА

Державно-правова концепція, розроблена видатним українським філософом, істориком, публіцистом і вченим М. Драгомановим мала значний вплив на розвиток вітчизняної філософії права.

Ідеальною формою державного устрою вчений вважав федерацію як закономірний етап розвитку держави. У випадку, якщо централізована держава відстає в соціально-економічному або ж культурному розвитку, на думку вченого, можливо залишити централізований устрій, проте застосувати децентралізацію влади з наданням широких прав місцевому самоврядуванню.

Погляди вченого на форми державного режиму зводилися до наступного: терор і диктатура не придатні для побудови прогресивного суспіль-

ства та держави. За концепцією Драгоманова, основою його держави мала б стати політична свобода, при якій суспільство отримало б основоположні права і свободи такі як: свобода друку, совісті, віросповідання. На думку Михайла Петровича, тільки така політична свобода з недоторканістю особистості, зібрань, товариств тощо, у поєднанні з контролем над діями виконавчої влади, здатна забезпечити узгодження дій останньої з громадською думкою.

Водночас, вченим було передбачено поділ державної влади на три гілки: законодавчу (була б представлена Державною і Союзною думою), виконавчу, судову. Головою держави мав стати імператор або голова Всеросійського державного союзу. За державно-правовою концепцією вченого Україна повинна була стати суб'єктом федерації з розгалуженою системою самоврядування, яку представляли сходи і збори. При цьому система самоврядування вибудовувалась би з урахуванням національних традицій та відповідала б потребам українців. Згідно поглядів М. Драгоманова, передбачалось також створення обласних дум, які були б наділені правами розпоряджатись частиною коштів для вирішення питань освіти, питань, пов'язаних з господарством та ін. Судова влада, до якої було віднесено судові палати обласних, повітових, міських дум, а також Верховних суд (як вища інстанція) мала стояти на сторожі захисту прав і свобод. Таким чином, ми бачимо модель парламентської держави із засадами самоуправління, яка виступала ідеальною моделлю для М. Драгоманова.

На окрему увагу в аналізі державно-правової концепції вченого заслуговують його погляди щодо засобів реалізації та захисту політичних прав. По-перше, науковець вважав, що громадянські права і свободи мають бути захищені від сваволі чиновників, які у разі їх порушення, повинні притягатися до відповідальності за незаконні дії або розпорядження. По-друге, передбачалось позбавлення державних установ права суттєво обмежувати політичні права і свободи, навіть у разі надзвичайних обставин.

Створюючи державно-правову концепцію держави, Михайло Драгоманов дійшов висновку про неминучість перемоги вільної держави для вільної людини.

Таким чином, концепція держави Драгоманова справила значний вплив на розвиток правової та філософської думки в Україні, підвищення правотворчої культури та правосвідомості населення.

Кичигина Нелли
*Национальный юридический
университет
имени Ярослава Мудрого
7 факультет 1 курс, 2-мв группа*

ПОНЯТИЕ «СОЦИАЛЬНОЕ РАВЕНСТВО» В ИСТОРИИ ФИЛОСОФИИ

Вопрос «кто что получает и почему?» интересовал человечество всегда. Древнегреческие философы, в том числе Платон и Аристотель, подробно обсуждали институт частной собственности и рабства. В своем диалоге «Государство» в 370 г. до н.э. Платон писал: «Любой город, каким бы малым он ни был, фактически разделен на две половины: одна для бедных, другая для богатых, и они враждуют между собой».

Неравенство между людьми существует в любом обществе. Несмотря на ощутимую несправедливость, это вполне естественно и закономерно, с учётом того, что люди различаются по своим способностям, интересам, жизненным предпочтениям, ценностным ориентациям и т.д. В каждом обществе есть бедные и богатые, образованные и необразованные, предприимчивые и не предприимчивые, обладающие властью и лишённые её. В связи с этим проблема происхождения социального равенства, отношения к нему и путей его устранения сохраняет свою теоретическую и практическую актуальность на протяжении всей мировой истории государственности. Целью работы является анализ исторических особенностей философского содержания понятия «социальное равенство».

Конкретный смысл исследуемого понятия менялся с развитием общества. В истории общественной мысли, начиная с эпохи античности, неравенство людей объясняли по-разному. В аристотелевском трактате «Политика» присутствует следующее изречение: «Вообще повсюду причиной возмущений бывает отсутствие равенства, коль скоро это последнее оказывается несоответственным в отношении лиц, находящихся в неравном положении». Однако: «Равенство же бывает двоякого рода: равенство по количеству и равенство по достоинству... Вообще, ошибка – стремиться провести повсюду тот и другой вид равенства с его абсолютной точки зрения». По Аристотелю, справедливость не есть равное распределение благ и не есть правый суд. Справедливость есть правильная оценка объема и степени сложности труда, которая проявляется

в обмене и может измеряться деньгами. Речь идет о том, что никогда нельзя кому-либо разделить что-нибудь, по справедливости. Аристотель говорит, что «воздаяние равным имеет в виду пропорциональность, но не равенство, ибо общество держится тем, что каждому воздается пропорционально его деятельности».

В христианской философии средневековой Европы равенство являлось религиозной нормой, определяющей отношение людей к Богу («перед Богом все равны») и не имеющей никакого отношения к сословному неравенству в обществе. Но уже в социальных утопиях Возрождения и в философии Просвещения идея социального равенства приобретает светский характер, ставится вопрос о природном равенстве людей. Так Дж. Локк в своем трактате «Опыт о человеческом разуме», прибегая к латинскому словосочетанию «*tabula rasa*», утверждал, что изначальное равенство детей в смысле отсутствия у них знаний, служит предпосылкой первоначального естественного равенства, а постепенное развитие разных, и неравных их способностей и задатков, в том числе трудолюбия, является причиной того, что в последующей истории действуют люди с самыми разными возможностям и перспективами». Равенство, как его трактует Дж. Локк, вовсе не имеет в виду природного единообразия индивидов и не содержит в себе запроса на их примитивное уравнивание по способностям, силам и имуществам. Речь идет о равенстве возможностей и притязаний, суть его сводится к тому, что ни один из индивидов, сколь бы скудным ни было его естественное достояние (его интеллектуальные и физической силы, его умения и благоприобретения), не может быть исключен из конкуренции, отторгнут от свободного обмена благами и услугами.

Влиятельную политическую теорию в XIX веке создал К. Маркс. Немецкий экономист связывал социальное неравенство с появлением частной собственности и борьбой интересов различных классов и социальных групп. Основной предпосылкой достижения равенства, согласно К. Марксу, является завоевание трудящимися политической власти. При этом условии решается вопрос о социальном и политическом равенстве рабочего класса, крестьянства и трудовой интеллигенции.

В противовес К. Марксу, М. Вебер, кроме экономического аспекта стратификации, учитывал также такие аспекты, как власть и престиж. М. Вебер рассматривал собственность, власть и престиж как три отдельных, взаимодействующих фактора, лежащих в основе иерархий в любом обществе. Для М. Вебера конфликт классов по поводу рас-

пределения ресурсов был естественной чертой любого общества. Не следует даже мечтать о мире, гармонии и равенстве. С его точки зрения, собственность – это лишь один из источников дифференциации людей, и его ликвидация приведет только к возникновению новых. Однако, он никогда не обсуждал вопроса о возможном революционном выступлении масс. М. Вебер, в отличие от К. Маркса, сомневался в вероятности того, что рабочие смогут подняться до настоящей классовой сознательности и объединяться в общей классовой борьбе против системы, эксплуатирующей их.

Таким образом, социальное неравенство, будучи неизбежным и необходимым, проявляется абсолютно на всех этапах исторического развития, изменяя только формы и степень; варьируется также понимание его источников. Однако, при условии отсутствия материального поощрения и конкурентной борьбы у индивидов пропал бы стимул заниматься сложными, трудоемкими и опасными видами деятельности, повышать свою квалификацию. Так, современная модель социальной справедливости с помощью неравенства в доходах и престиже побуждает индивидов к занятиям нужными, но тяжёлыми и рискованными профессиями, стимулирует наиболее образованных и талантливых, при условии их равных стартовых возможностей.

Климович Юлія

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
7 факультет, 1 курс, 4 група*

ИНДИВИДУАЦИЯ В КОНЦЕПЦИИ К. ЮНГА

Индивидуация в концепции К. Юнга означает становления единой, цілісної істоти, і тому, що індивідуальність містить в собі нашу таємну, досконалу і незрівнянну унікальність, індивідуация означает ще й очікування нашої власної Самості. Ми, отже, могли б інтерпретувати індивідуацию, як «шлях до особистості» або «самореалізацію». «Індивідуация – це те, що дерево робить деревом. Індивідуация – природний, органічний процес. У ньому розкривається наша потаємна природа і головний шлях кожного з нас. Терміном «індивідуация» К. Юнг називав триваючий усе життя процес перетворення на повноцінну людську істоту, якою, власне,

і повинна стати людина. Юнг вважав, що в процесі індивідуації людина може подолати вузькі межі Его та особистого несвідомого і з'єднатися з вищим «Я», що відповідає всьому людству і всьому космосу. Тому це усвідомлення нами нашого повного «Я», розвиток нашої усвідомленої особистості до такої міри, що вона включить в себе всі основні елементи, присутні в кожному з нас на передсвідомому рівні.

Чому цей процес повинен називатися «індивідуацією?» Тому що цей процес самореалізації і перетворення на більш повноцінну людину оголює й індивідуальну структуру, властиву тільки даній конкретній особі. Він демонструє, наскільки універсальними є людські риси і здібності, що в кожній конкретній людині складаються в певну неповторну комбінацію. Юнг підкреслює унікальність психологічної структури кожної окремої людини. Таким чином, він не випадково назвав цей процес індивідуацією. Ця назва відображає його переконаність у тому, що чим ближче людина підходить до несвідомого і чим більше вона з'єднує його вміст із вмістом усвідомлюючого розуму, тим сильніше стає її відчуття унікальності своєї індивідуальності.

Концепція Юнга широка і може бути чітко простежена в трьох основних темах: диференціація індивідуального від колективного, взаємини індивіда і колективу, природа і умови розвитку індивідуації, як такої. По-перше, Юнг робить акцент на індивідуації як на процесі освіти і спеціалізації індивідуальної натури, який диференціює її від загальної колективної психології. Цей процес він описує як «природну необхідність», відкрити спотворенням, як в сфері психологічного, так і фізичного або фізіологічного. Через те, що цей індивідуальний аспект спеціально не розглядають, хоча він має апіорі свої підстави в психіці, Юнг використовує сильні вирази для опису будь-якої фрустрації, котру він може зустріти. Будь-яке зниження до рівня колективних стандартів може бути «шкідливим для вітальності індивіда». Хоча колективне іноді може становити загрозу індивідуальному, останнє набагато частіше розглядається в сенсі диференціації, ніж протиставлення колективу. По-друге, визначаючи індивідуацію через її ставлення до колективного, Юнг робить акцент на її комплементарній природі і взаємній залежності. Життєздатність суспільства залежить від існування здорових індивідів всередині нього. У протиріччі з цим індивід залежить від підтримки колективу і потребує дотримання певного мінімуму колективних стандартів. На захист цього Юнг використовує побутове порівняння, що «рослина повинна зуміти вирости в горщику, в який її

посадили». Далі він робить висновок, що індивідуація призводить до почуття сильної і універсальної солідарності, а не до простої ізоляції. Але якщо індивідуальність поведінки зводиться в норму, то відбувається гострий конфлікт з колективними нормами, і стає звичним те, що Юнг називав індивідуалізмом. Оскільки індивідуація обов'язково веде до природного визнання колективних норм, Юнг приходить до висновку: чим більше життя людини пронизане колективними нормами, тим більш аморальним є індивід.

Кобенко Олександра
*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
4 факультет, 1 курс, 9 група*

ЕММАНЮЕЛЬ ЛЕВІНАС: СПРОБА ПОШУКУ ДОВІЧНОГО МИРУ

У європейській філософії другої половини ХХ століття антивоєнний рецепт Левінаса є одним з найяскравіших і найдраматичніших. Його *opus magnum* «Тотальність та нескінченне» – приклад моральної величчї та спроби здолання війни суто філософськими засобами.

Передмова автора починається з категоричного протиставлення війни і моральності: «Стан війни призупиняє мораль; він позбавляє довічні інституції та обов'язки їхньої довічності, і відтак тимчасово анулює безумовні імперативи... Війна є не просто найбільшим з випробувань, яких зазнає мораль. Вона робить її [мораль] нікчемною».

Отже, порятунок моралі вимагає усунення «стану війни». Онтологічну суть цього стану Левінас висловлює з граничною ясністю: «Обличчя буття, що показує себе у війні, усталене у понятті тотальності, що панує у західній філософії». «Онтологія війни», по суті, є «онтологією тотальності, що впливає з війни». Тому шлях до здолання війни проходить через долання тотальності. Опиратися ж тотальності може лише нескінченне. Левінасове «нескінченне..., що не охоплюється тотальністю», є водночас і панацеєю від війни, і основою моралі. Ця логіка надає антивоєнного забарвлення всій Левінасовій темі нескінченного, включно з її осереддям: асиметричними етичними стосунками між Я (мною) та Іншим. Якщо, зокрема, у Вітгенштайна «трансцендентне Я» роздво-

юється на (більш побіжно згаданого) Бога і «філософське Я» як «метафізичний суб'єкт», то у Левінаса «трансцендентне Я» постає лише як Інший. Можливо, тут краще казати не про «трансцендентне Я», а про «трансцендентну самість», бо цей Інший (Autrui) не є «іншим Я» того ж гатунку, що Я суб'єкта філософування. Я не можу «вжитися» в Іншого, вступити з ним у стосунки «на рівних», навіть розглянути його як «не-Я», через загрозу охопити Я і не-Я знайомим від часів Фіхте рухом тоталізації: «Я покладаю у Я проти подільного Я подільне не-Я». Тому Інший – це принципово вища за мене істота, те «Найвище, якому підкоряється моя свобода». А. Ямпольська справедливо зауважує, що «у філософії Левінаса інша людина посідає те місце, яке у релігійній філософії завжди відводилося божеству».

Найважливіше (і найдраматичніше) те, що моя етична настанова стосовно Іншого, яка в Левінаса ранжує від благовоління до благоговіння, не передбачає жодної взаємності з боку Іншого. «По суті, йдеться про необхідність винесення за дужки того факту, що Я є іншим для Іншого, і що Інший також може ставитися до мене етично». Моє замирення з Іншим, як і долання війни через заперечення тотальності, є суто моєю відповідальністю і предметом мого особистого зусилля. «Отже, мир не може ототожнюватися із завершенням битви, що припиняється через брак бійців, через поразку одних і перемогу інших, тобто із цвинтарями чи майбутніми всесвітніми імперіями. Мир мусить бути моїм миром, у стосунках, що виходять від мене і йдуть до Іншого, у бажанні та благості, де моє Я водночас зберігається та існує без егоїзму». А що як цей піднесений мною Інший відповідь на мою пропозицію миру декларацією війни? Що як ця мало не обожнена мною істота, яка «підходить до мене не ззовні, а згори», має на меті «поставити мене під питання» не у високоморальному сенсі, а так, як це роблять бойовики, озброєні автоматами? Що як він «паралізує» моє володіння (Autrui – absolument autre – paralyse la possession...) просто тим, що заволодіває ним або знищує його?

Левінас свідомий такої можливості. В іншому місці він розмірковує над тим, чи є опором злій волі іншої людини рішучість ризикнути своїм життям у двобої з нападником. «Той, хто погодився прийняти свою смерть, залишається відкритим для насильства з боку вбивці, але хіба не відкидає він до кінця свою згоду із чужою волею?» Як виявляється, ні: бо інший (тут – з маленької літери) може «хотіти цієї самої смерті». «У

граничній ситуації битви на смерть, відмова погодитися з чужою волею може обернутися задоволенням, наданим цій ворожій волі. Отже, визнання смерті не дає змоги впевнено опиратися вбивчій волі іншого. Відмова служити іншому своїм життям не виключає служіння йому своєю смертю».

Але якщо я не можу «впевнено опиратися вбивчій волі іншого», навіть вступаючи з ним у двобій із готовністю прийняти смерть, як мені взагалі опиратися цій «вбивчій волі іншого»? На це питання у Левінаса немає відповіді. Проблема етичного ставлення Іншого до мене виносить-ся Левінасом «за дужки», тож Інший насправді може ставитися до мене не етичніше, ніж Чужий у відомому серіалі ставиться до супутників Риплі. Тож моя беззахисність перед Іншим стає по-справжньому жахливою. Але тим самим руйнується базова ідея Левінаса: «Мир мусить бути моїм миром, у стосунках, що виходять від мене і йдуть до Іншого». Проект подолання війни через одностороннє виголошення найшляхетніших намірів та побудову етично асиметричних стосунків з Іншим зазнає поразки. Для миру, як для танго, потрібні двоє.

Козлова Ганна

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
1 факультет, 1 курс, II група*

ОСОБИСТІТЬ І САМОГУБСТВО: ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ

Проблема самогубства відноситься до розряду найбільш складних екзистенційних і філософсько-правових проблем. Самогубство – одна з вічних проблем людства, оскільки існує як явище практично стільки ж, скільки існує на Землі людина.

У всі часи існували сотні філософів, соціологів, психологів, лікарів, які вивчали проблему самогубства в самих різних аспектах. Мислителів цікавило не тільки лише питання причин вбивства себе, але і ставлення до цього феномену з боку суспільства, держави, релігії. Таким чином, доцільно зазначити, що проблематика самогубства розглядалася у різні історичні періоди і сповнена дослідженнями багатьох науковців. Роз-

гляду поняття самогубства присвячені роботи Карла Ясперса, Альбера Камю, Девіда Юма, Артура Шопенгауера та багатьох інших. Свій добре відомий для філософського світу твір «Міф про Сізіфа» А. Камю починає з символічного вступу: «Є лише одна по-справжньому серйозна філософська проблема – проблема самогубства».

Психологічні якості особистості: власне сприйняття індивідом цінності свого життя, ставлення до свого минулого, теперішнього і майбутнього, ритм і швидкість перебігу психологічного осмислення сенсу власного буття – є важливими складовими для дослідження причин самогубства. Усі ці якості великою мірою залежать від світобачення, світовідчуття, емоційного стану. Тому дослідження самогубства є актуальним і сьогодні.

З ходом історії ставлення до самогубства змінювалося. Зняття кайданів релігії, наукова революція, розвиток філософії, призвели до того, що самогубство стало предметом дослідження різних сфер соціально-гуманітарного знання.

Людина навчилася позбавляти себе життя задовго до того, як винайшов колесо і підкорив вогонь, – перші випадки суїциду відносяться ще до доісторичних часів. Там, де умови існування були особливо суворі (голод, холод, дефіцит звіриних шкур), самогубство перетворилося практично на норму поведінки. Як правило, добровільно йшли з життя люди похилого віку і каліки, що не бажали обтяжувати одноплемінників.

Людина – єдина істота в природі, яка усвідомлює свою смерть. Істинне самогубство передбачає жорстокий двобій життя і смерті, в якому зазнає поразки все, що утримувало людину на цьому світі. Якщо людина вирішує позбавити себе життя – це означає, що в її свідомості зазнала серйозної зміни фундаментальна етична категорія – сенс життя.

Смерть взагалі і самогубство зокрема є одними з найцікавіших явищ життя. Причиною зростання самогубства, перш за все, є зростання самотності особистості, відірваність від суспільства.

Проаналізувавши праці філософів, бачимо, що людина зважується на самогубство, коли під впливом тих чи інших обставин її існування втрачає сенс. На мою думку, втрата сенсу життя – це одна з найчастіших умов суїцидальної поведінки. Коли весь світ можна пояснити будь-якою теорією, то він має сенс, коли ж ці ілюзії зникають, відповідно людина позбавляється можливості пізнання світу, він стає стороннім для неї, наслідком чого часто стає самогубство.

Колосов Илья
Национальный юридический
университет
имени Ярослава Мудрого,
аспирант кафедры трудового права

ФИЛОСОФСКАЯ ПРОБЛЕМА РАЗВИТИЯ В КОНТЕКСТЕ УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ СОВРЕМЕННОЙ ПРАВОВОЙ СИСТЕМЫ

Современное философско – правовое исследование должно, в числе первоочередных, ставить задачу осмысления феномена развития, его особенностей, специфики и места в науке философии права. В приведенном состоит актуальность предлагаемой работы. Развитие любой системы неотъемлемо связано с феноменом потребности, который является движущим началом, исходной точкой указанного процесса. Потребность – это состояние неудовлетворенности системы, при котором она стремится достичь такого качественного уровня, чтобы обрести равновесие.

В науке философии принято полагать три основных пути развития: эволюцию, бифуркацию и флуктуацию. Эволюционный подход как нельзя лучше можно познать, используя законы гегелевской диалектики: переход из количества в качество – это ли ни есть пример накопления количественных изменений до определенной меры, после превышения которой возникает новое качество? Эволюцию следует рассматривать как прогрессивную позитивную модель развития, в ходе которой возникают более сложные, усовершенствованные, соответствующие потребностям системы качества окружающего нас бытия. Бифуркация (от лат. *bifurcus* «раздвоенный») – это всевозможные качественные перестройки или метаморфозы различных объектов при изменении параметров, от которых они зависят. В то же время, каскад бифуркаций – один из типичных сценариев перехода от порядка к хаосу, от простого периодического режима к сложному аperiodическому при бесконечном удвоении периода. Флуктуация (от лат. *fluctuatio* – колебание) – это любое случайное, хаотичное, непредсказуемое отклонение какой-либо величины. Примером флуктуации может служить любое случайное научное открытие, ведущее к необходимости развития новых отраслей знания (например, случайное открытие резуса-фактора и групп крови стало неожиданным толчком к развитию иммунологии).

Как известно, для права характерны системность и устойчивость. Какие-либо неконтролируемые изменения, по типу каскада бифуркаций, весьма опасны для процесса развития правовой системы, т.к. могут повлечь за собой правовой хаос, что в целом угрожает целостности и управляемости государственным механизмом. Каскад бифуркаций крайне затруднителен для внешнего контроля, а в контексте правового развития – просто может повлечь за собой революционный беспорядок, что несет за собой угрозу стабильности общества и жизни людей. Следовательно, стоит полагать, что для позитивного развития правовой системы наиболее подходит модель эволюции (диалектической перестройки), поскольку поступательные изменения, накопления количественных предпосылок к появлению новых качеств в большей степени безопасны для общества. Вместе с тем, эволюционный путь достаточно длителен во времени, что может не соответствовать ожиданиям от права, в связи с чем флуктуации также необходимы, в качестве эвристических переходов к более совершенным формам правового регулирования общественных отношений.

Коробка Влада

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
I факультет, I курс, 14 група*

СУСПІЛЬСТВО СПОЖИВАННЯ

(за працею Жана Бодрійяра

«Суспільство споживання: його міфи і структури»)

Живучи в суспільстві споживання, ми, однак, не часто задаємося питаннями: «Що таке суспільство споживання?», «Чи є проблеми в суспільстві споживання?», «Яким буде майбутнє в такому суспільстві?» Проте відповіді на них зараз – життєва потреба людства. Першим кроком у пошуку відповідей на поставлені питання є, звичайно, визначення суспільства споживання. Суспільство споживання – це суспільство, яке деградує, ставить своїми вищими цінностями речі, займається їх непотрібним нагромадженням, схиляється перед грошима. Це не тільки сфера задоволення матеріальних і духовних потреб, але й сфера соціалізації, формування соціальних норм і цінностей.

У праці Ж. Бодрійяра «Суспільство споживання: його міфи і структури» яскраво описано ту модель стосунків людей і речей, які склалися у ХХ столітті. Філософ намагається розкрити суть цього феномену. На думку Ж. Бодрійяра, суспільство споживання – це також суспільство навчання споживанню, соціального дресирування в споживанні, тобто новий і специфічний спосіб соціалізації, що з'явився у зв'язку з виникненням нових продуктивних сил і монополістичним перевлаштуванням економічної системи з високою продуктивністю. Тобто споживання є активною і колективною поведінкою, воно є примусом, мораллю, інститутом. Воно включає всю систему цінностей разом з функцією інтеграції групи і соціального контролю, що належить їй.

Сучасний стан суспільства показує, що саме статусності людина надає все більшого значення, саме це поняття породжує в людині ідеї нагромадження, різноманітності. Тенденції диктують людині порятунком через речі. Людина стала заручницею між постійним збільшенням об'ємів виробництва та необхідністю збуту таких речей. Споживач сучасного світу відрізняється від колишнього споживача вже тому, що центральним питанням стає питання про те, «чи повинна людина споживати, щоб жити, або ж людина живе, щоб споживати». Життя і споживання стають взаємозамінними поняттями. Сучасна людина постійно заклопотана своїм матеріальним становищем, що виявляється в деградації людей як особистостей, занепаді масової культури. Основними характеристиками сучасного соціуму виступають такі дефініції, як «речизм» – пристрасть до речей, матеріальних цінностей, на протигагу духовним. Духовний розвиток людини у суспільстві споживання є досить низьким, це свідоме досягнення економічних цілей господарів життя, ось вони і прагнуть не допустити культурності і освіченості (які, до того ж, заважають їм маніпулювати населенням як позбавленим інтелекту стадом).

Філософська категорія «суспільство споживання» перетворюється на жахливу реальність. У гонитві за покупками людина втрачає саму себе, нею керують інстинкти задоволення вимог суспільства, прагнення «бути не гіршою». Відтак з кожним днем ринок збільшує асортимент, прагнучи комерціалізувати задоволення, створити стійкий зв'язок «річ – задоволення – статус». Проте сучасний ринок став більш інноваційним, цьому сприяє мережа «Інтернет» з постійними рекламними запрошеннями щось придбати. Навіть читаючи книгу чи передивляючись фільми ми стикаємось з рекламою, яка нав'язливо пропонує: «Купи». Звісно пересічній людині тяжко протистояти таким тенденціям, масштаби яких дійсно вражають.

Отже, можна зробити висновок: якщо сьогодні людство не зупиниться, в майбутньому стане можливою ситуація, коли сама річ стане сутністю людського буття, слова «життя заради речей» набудуть нового змісту, людство стане хронічно залежним від ринку, від бажання щось придбати. Щоб цього не сталося, необхідно якомога більше звертати увагу на проблему консюмеризму, щоб людство принаймні усвідомлювало, до чого прагне кожного дня.

Котько Катерина

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
1 факультет, 1 курс, 20 група*

ПОСТМОДЕРНІСТСЬКА КОНЦЕПЦІЯ ПРАВА

Сучасне суспільство невпинно розвивається і змінюється, проблеми сьогодення вже не можна вирішити за допомогою філософських методів попередніх століть. З'являється нова система поглядів – постмодернізм. Постмодернізм як спосіб осмислення сучасної соціальної реальності пропонує несподівані й оригінальні рішення багатьох проблем.

Постмодернізм представляє собою епоху в розвитку людства для якої характерно нелінійне спрямування, якісне збільшення невизначеності багатьох соціальних реалій, що пов'язано з випадковістю, багатоваріантністю і альтернативністю розвитку, а також з виникненням віртуальних реальностей, в яких панують симуляції. Постмодерн – це ера індивідуалізму, нарцисизму і неолібералізму. Сьогодні індивідуальні бажання більш бажаніші, ніж групові та класові інтереси; більш бажана приватизація, ніж колективна діяльність; гедонізм більше вітається, ніж форми спільних дій. Якщо в минулі часи індивід мав би підпорядковуватися загальним колективним раціональним правилам поведінки, то нині ці правила відкидаються і пріоритет надається особистій свободі. Інакше кажучи, права окремої людини зводяться в абсолют і абсолютно ігноруються колективні форми людського існування.

Якщо відбуваються кардинальні зміни в соціумі, то вони, вочевидь, не можуть залишити поза увагою і сферу права. Право як соціальне явище повинно розглядатися динамічно у відповідності до етапів історичного розвитку і змін суспільства. Право – це не статична структура – певна даність, а постійно мінливе явище, яке конструюється і перебудовується

людьми. Постмодернізм пропонує своє бачення механізму відтворення правової реальності. Універсальність права сьогодні переосмислюється як його контекстуальність в панівній картині світу епохи постмодерну, закономірність поступаєтья місцем ймовірності, універсальність – локальності, тотожність – відмінності, об'єктивність перетворюється на суб'єктивність, одномірність витісняється багатомірністю, референтність – симулякрами. Усе це не може не визначати і основні характеристики права епохи постмодерну. У якості принципів постмодерністської наукової юридичної картини світу і раціональності можна окреслити такі: багатомірність права, сконструйованість правової реальності, релятивізм і невизначеність. Сучасні права, як правило, підкреслюють поняття ідентичності, хоча однією з найяскравіших ознак сучасного світу є розмивання традиційної форми особистої і соціальної ідентифікації: стать, клас, раса, профспілка, гетеросексуальні сім'ї, засновані на моногамії і т.д. Відповідно, головними парадигмальними настановами постмодерністської рефлексії права є: позбавлення права об'єктивності, визначеності та стабільності; тлумачення права як способу встановлення владних відносин шляхом їх вербальної містифікації; розуміння легітимності права як ідеологічної фікції; відсутність кореляції між верховенством права, правовими інтересами та свободою, рівністю і справедливістю; заперечення досягнення розумом об'єктивного знання.

Підсумовуючи, можна зазначити, що постмодерністська концепція права не є повністю сформованою. Проте можна визначити найхарактерніші ознаки права доби постмодерну, що постає як завжди незавершене і мінливе явище. У свою чергу, постмодерністський погляд на право акцентує проблеми сучасної правової раціональності, відповідальності, індивідуальної і групової ідентичності.

Крутько Катерина

*Национальный юридический университет
имени Ярослава Мудрого
4 факультет, 1 курс, 13 группа*

КОНЦЕПТ АНДРОГИНА В ФИЛОСОФСКОЙ АНТРОПОЛОГИИ ВЛАДИМИРА СОЛОВЬЕВА

Представление об андрогине Соловьев изложил в трудах «Смысл любви», «Жизненная драма Платона» и «Идея сверхчеловека». Пробле-

му сверхчеловека автор считает исключительно актуальной, ведь «человеку естественно хотеть быть лучше и больше, чем он есть в действительности, ему естественно тяготеть к идеалу сверхчеловека».

В «Идее сверхчеловека» присутствует намек на решение проблемы «сверхчеловеческого» бессмертия. Во-первых, достичь бессмертия для человека вполне реально даже «в пределах единичного существования» «при теперешнем состоянии человечества», заявляет мыслитель, отнеся, впрочем, окончательную победу над смертью в отдаленное будущее. Во-вторых, поскольку смерть уже преодолена Христом, Соловьев утверждает, что именно Он – «действительный победитель смерти», а потому «подлинный «сверхчеловек»». Тем не менее, философ продолжает говорить о некоем «сверхчеловеческом пути» к победе над смертью, идущем как бы в обход Христа.

В «Смысле любви» Соловьев в модифицированном виде воскрешает платоновский миф об андрогине. Прежде всего, он решительно отсекает ту часть мифа, которая имеет отношение к апологии однополрой любви: в версии Соловьева, фундаментальным свойством человеческой природы выступает именно андрогинность. Но главное – возврат к «первоначальной природе» человека означает не столько обретение блаженства, сколько (и в первую очередь) стяжание бессмертия. Если источником зла, царящего в мире, является, по Соловьеву, сила эгоизма, которая вызывает распад вселенской целокупности на отдельные субстанциальные единицы, то реально противодействовать ей может только половая любовь. Смысл этой «светлой и творческой любви» в том, чтобы «воплотить в себе и другом образ Божий и из двух ограниченных и смертных существ создать одну абсолютную и бессмертную индивидуальность». Принципиальным в этом убеждении Соловьева является следующее: любовь, создающая андрогина, – духовно-плотская, но к телесному соединению она не ведет.

В основе «Смысла любви» лежит религиозная концепция. По Соловьеву, «образ Божий» в человеке – это его утраченная в результате грехопадения и подлежащая восстановлению андрогинность. «Созидание» и соединение человека с «предметом любви» как бы автоматически есть «соединение в Боге, которое ведет к бессмертию». Соловьевский «андрогин», таким образом, это возвратившийся в Божественное бытие, некогда отпавший от него истинный человек. Примечательно, что, говоря о заданности бессмертия для человека, Соловьев ни разу не упоминает крестной жертвы Спасителя; для стяжания бессмертия

нет нужды и в Церкви: по Соловьеву, его обеспечивает подвиг любви отдельной пары. Соловьев прямо говорит, что его антропологическая концепция опирается на почитание не Христа, а Софии: «Небесный предмет нашей любви только один, всегда и для всех один и тот же – вечная Женственность Божия», и при этом «индивидуальное лицо», «женское дополнение» человека есть «живой и действительный» «луч» этого «идеального светила».

Специфический характер соловьевской теории любви и учения об андрогине проступает еще более отчетливо в «Жизненной драме Платона». Для философа совершенно ясно, что «рождать в красоте» означает рождаться в вечность. «Эрос-победитель», согласно Соловьеву, «останавливает процесс умирания и тления, закрепляет жизнь в мгновенно живущем и умирающем, а избытком своей торжествующей силы оживляет, воскрешает умершее».

Куксіна Крістіна

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
1 факультет, 1 курс, 3 група*

РОЗУМ ТА ЕМОЦІЇ У ПРАВІ

Питання про взаємозв'язок раціонального та ірраціонального у праві постає через те, що серед більшості дослідників права дуже незначна роль відводиться емоціям, уяві, або сприйняттю права, при тому, що холодному розуму та розрахунку приділяють значну увагу, вважаючи його значно важливішим при створенні та застосуванні правових норм. Тема має також і практичну актуальність. Як приклад, судді під час розгляду справи, приймають рішення, керуючись, в певній мірі, своїм суб'єктивним баченням позицій сторін (отже, емоціями), а певні галузі права (наприклад, сімейне), взагалі регулюють сферу відносин, заснованих на людській емоційності.

Варто зазначити, що тема зв'язку між розумом, емоціями та правом піднімалася на Всесвітньому конгресі Міжнародної асоціації філософії права і соціальної філософії у 2015 році у Вашингтоні, за результатами якого була видана низка цікавих досліджень, таких, наприклад, як праці Р. Вест, М. Мальман, П. Міндус та інших вчених. Цю проблематику

у своїх працях також висвітлювали вітчизняні науковці, зокрема, професор С. І. Максимов.

То яку ж роль відіграють у праві розум та емоції?

По-перше, під час практичного застосування норм права часто виникає необхідність визначити ступінь вини, чи суб'єктивне відношення особи до вчиненого діяння, бажання чи небажання вчинити певну дію, або усвідомлення чи не усвідомлення таких дій. Від цього в багатьох випадках залежить розмір або вид юридичних наслідків, які мають наставати для такої особи.

До того ж, для того, щоб спрогнозувати поведінку всіх суб'єктів правовідносин під час правового регулювання, необхідно враховувати психологічні складові правосвідомості. Правова психологія, як структурний елемент правової свідомості в науковій літературі ще недостатньо досліджена. Саме тому є потреба у з'ясуванні поняття, сутності, соціальної цінності та ролі правових почуттів, емоцій, настроїв, ілюзій, стереотипів, як у контексті розвитку перспективних напрямів загальної теорії правосвідомості, так і в контексті аналізу проблематики правового регулювання.

Раціоналізм у праві покликаний відобразити об'єктивно існуючі факти та відносини в конкретних нормах права для уніфікації їх регулювання, і, як результат, гарантувати дотримання загальновизнаних принципів – гуманізму, рівності тощо. На індивідуальному рівні розвинена правосвідомість зумовлена активізацією таких раціональних компонентів, як самооцінка, самоконтроль, самопізнання, самоідентифікація щодо існуючої правової системи, місця конкретної людини в ній. Із розвитком раціональних компонентів правосвідомості у людини прогресує здатність критично сприймати право, розуміти шляхи його вдосконалення, визначити своє місце у правових процесах суспільства, застосувати існуючі правові механізми для захисту власних інтересів тощо. Розум є протилежністю емоціям у рамках людської психіки. Розумність і раціональність у всіх сферах суспільного життя дають змогу позбавитись від хаотичних ірраціональних рішень, несвідомих чи необдуманих вчинків. Якщо казати про право, то вони здатні відфільтрувати юридично значуще від незначущого для того, щоб зробити об'єктивні та справедливі правові висновки.

Натомість емоції можуть мотивувати до якоїсь діяльності, тому можна впевнено стверджувати, що вони мають неабияке значення для пра-

вильного тлумачення передумов того чи іншого діяння, яке в подальшому породжує певні негативні чи позитивні юридичні наслідки.

Відтак, для того щоб система права була ефективною, повно і справедливо регулювала існуючі суспільні відносини, необхідно враховувати як раціональну складову фактично існуючих суспільних процесів, так й ірраціональність сприйняття її окремими особами чи певні фактори, що можуть впливати на поведінку окремих членів суспільства.

Цікаво також прослідкувати зв'язок між розумом та емоціями у принципах права. В основоположних принципах права, таких як справедливість, законність чи верховенство права, органічно поєднуються як емоційність сприйняття, що виражається в суб'єктивному визнанні таких принципів, так і розумність, в сенсі об'єктивізації основних положень, закріплених в них.

Так, ефективний принцип справедливості за Дж. Ролзом ґрунтується на внутрішньому переконанні кожної особистості у необхідності існування певних універсальних для всіх правил поведінки, не виключаючи раціональну оцінку кожним членом суспільства положень такого принципу, що черговий раз підкреслює значення взаємозв'язку раціонального і емоційного для існування і втілення в життя загальноправових принципів.

Єдність розуміння та застосування законів, як реалізація принципу законності, повинна забезпечуватися як розумним та об'єктивним відображенням основних положень в нормативній базі, так і єдністю розуміння та сприйняття їх окремими громадянами та законотворцями на емоційному рівні, адже для повного і неухильного підкорення правилам поведінки, встановленим у відповідних законах, необхідне їх емоційне визнання кожним окремим суб'єктом.

Забезпечення принципу верховенства права, наприклад, при прийнятті судового рішення, можливе лише за умови гармонійного поєднання об'єктивного сприйняття суддею всіх обставин справи, дотримання встановлених законодавством меж компетенції та суб'єктивного сприйняття ситуації взагалі на основі власного досвіду.

Таким чином, розум та емоції у праві тісно взаємопов'язані, що відображується як у структурі правосвідомості, так і у принципах права. Відповідно, лише правова система, яка прагне максимально врахувати цей сутнісний зв'язок, здатна забезпечити ефективне регулювання суспільних відносин.

КОНЦЕПЦІЯ НООСФЕРИ У ФІЛОСОФСЬКІЙ СПАДЩИНІ ВОЛОДИМИРА ВЕРНАДСЬКОГО ТА П'ЄРА ТЕЙЯРА ДЕ ШАРДЕНА

Виникнення концепції ноосфери у різних інтерпретаціях найтісніше пов'язане з іменами двох видатних мислителів ХХ століття – українця Володимира Вернадського та француза П'єра Тейяра де Шардена. Обидва вони приділили значну увагу цьому феномену і кожен своєрідно, з нових методологічних позицій осмислив його сутність та значення. Основні ідеї В. Вернадського про ноосферу викладені в його визначній монографії «Наукова думка як планетне явище» та у статті «Декілька слів про ноосферу». В останній він пише: «Людство, взяте в цілому, стає могутньою геологічною силою. І перед ним, перед його думкою та працею, постає питання про перебудову біосфери в інтересах вільно думуючого людства як єдиного цілого. Цей новий стан біосфери, до якого ми, не помічаючи цього, наближаємось, і є ноосфера». Рушійною силою такої еволюції, або, точніше, трансформації біосфери в ноосферу, він бачив людський розум, або наукову думку як «планетне» явище. У своїй останній праці «Кілька слів про ноосферу» В. Вернадський визначив ще декілька загальних умов, необхідних для створення ноосфери, зокрема: людство має стати єдиним в інформаційних й економічних зв'язках; ноосфера – явище загальнопланетарне, тому людство має прийти до цілковитої рівності рас, народів та ін.; ноосфера не може бути створена до припинення війн на Землі. «Ноосфера – нове геологічне явище на нашій планеті. У ній вперше людина стає найбільшою геологічною силою. Вона може і повинна перебудовувати своєю працею і думкою сферу свого життя, перебудовувати докорінно порівняно з тим, що було раніше. Перед нею (людиною) відкриваються все більш широкі творчі можливості», – зробив висновок Вернадський. В свою чергу П'єр Тейяр де Шарден під ноосферою розуміє сферу розуму. Це мислячий пласт, що розгортається над світом рослин і тварин. Ноосфера знаходиться поза біосферою, над нею. «Дух тече і розгортає покрив ноосфери. Земля покривається мільярдами крупинок думок, єдиною мислячою оболонкою.

Вона «змінює шкіру» і отримує душу», – писав філософ. Ноосфера знаходить своє завершення, синтезуючи прояви людської свідомості в духовному центрі універсуму – точці Омега. Синтезуючи індивідуальні осередки свідомості, точка Омега набуває якість центру, «сяючого в центрі системи центрів». Точка Омега призначена для гармонізації, врівноваження простору і часу. Вона знаходиться в космосі і володіє чотирма атрибутами: автономністю, готовністю, необоротністю і трансцендентальністю. «Точкою Омега» для Тейяра де Шардена є Бог, який завдяки силі свого тяжіння дає напрям і мету прогресивно еволюційному синтезу. Процес еволюції – природне приготування до надприродного порядку, зазначеного Христом. Логічний ланцюг еволюції за Тейяром де Шарденом такий – від ноосфери повинен здійснитися перехід до христосфери. Еволюція знаходить своє найвище втілення в християнстві, яке філософ представляв як динамічний, природно-історичний процес. Як бачимо, обидва філософи розглядають ноосферу як підсистему, яка концентрує усі духовні та інтелектуальні сили людства. Але, на відміну від В. Вернадського, П. Тейяр де Шарден наділяє її божественною сутністю. Однак обидва вчених не приділили необхідної уваги тій сфері, яка є проміжною між біосферою та ноосферою. Більшість дослідників називають її техносферою, яка визначає сучасну стадію людської цивілізації і є фактором, що сприяє руйнуванню біосфери й відчуженню людини від природи. Саме техносфера виявляє себе як механізм, який, з одного боку, робить можливим єднання всього людського виду в єдиний організм за допомогою глобальної системи комунікацій, а з другого боку, сприяє колосальному викиду вільної енергії в біосферу, що призводить до глобального потепління, виникнення озонових дір та інших негативних змін в екосистемі.

Курохта Катерина
*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
вечірній факультет, 1 курс, 3 група*

ФІЛОСОФСЬКІ РОЗДУМИ ПРО СУТНІСТЬ СПРАВЕДЛИВОСТІ

Актуальність даної роботи обумовлена вічними неперервними розмірковування людства про сутність справедливості. Це питання хоча б раз

у житті, але турбувало кожного. Багато з нас, на жаль, замислюються над ним лише тоді, коли їх стосується тема несправедливості, а саме прояв несправедливості в оточуючій дійсності. Але чи це є незаслужені події в житті, вчинки зі сторони інших та викрути долі?

Аналізуючи тему справедливості, я замислилась над питанням, чому час від часу людям не шкода інших, навіть якщо здається, що в певних ситуаціях вони цілком заслуговують на співчуття? Все дуже просто: абсолютно кожен з нас має те, на що заслуговує. Мені здається, що життя розумніше за нас та дає кожному за заслугами та стараннями. Такий своєрідний баланс і називається справедливістю. Кожен раз, коли ти запитуєш себе «чому так?», «чому я маю це?» або навпаки «чому не маю?», варто пам'ятати, що щастя як уособлення справедливості ти отримаєш рівно стільки, скільки заробив.

Необхідно зазначити, що філософи різних епох у своїх працях зверталися до проблеми справедливості. В праці Платона «Держава» справедливість розтлумачується як риса людини. Але не просто як риса, а скоріше як та якість, носієм якої може бути людина. Вона виступає знаряддям справедливості тому, що сама чинить справедливість, або ж навпаки – несправедливість, за допомогою своїх дій. Я цілком згодна, що наші думки, дії та життєві принципи впливають на те, що в результаті ми маємо. Жадібна людина може не розраховувати на щедрість з боку інших, корисливі люди можуть не чекати ширості й альтруїстичної допомоги, підлість не обернеться чесністю, за образи завжди повертаються образи, тощо.

Особисто мені близькі погляди Ф. Ніцше щодо справедливості, який зазначав, що кожен має стільки, наскільки заслуговує. На моє переконання, справедливість існує, її можна відновити за допомогою моральних вчинків. Іноді потрібно щось почати робити, а не просто вимагати справедливості. Не дозволяйте зовнішнім обставинам зупиняти вас. Треба вміти приймати те, що дала вам доля, використовувати це – і досягнете того, чого прагнете. Але якщо ви не готові йти до успіху, жертвувати зусиллями, часом, працею, особистими принципами – тоді задовольняйтеся невдачею. Ось це буде справедливо.

Варто підкреслити, що існують й інші погляди на співвідношення справедливості й несправедливості у світі. На думку письменника Харукі Мураками, який присвячував свої твори багатьом філософським темам, зокрема аналізу людського буття, пошукам себе, сенсу життя та шляху до істини, життя влаштоване несправедливо. «Деякі змушені до-

кладати масу зусиль, щоб отримати те, що іншим дістається просто так, за гарні очі» – писав він. Безумовно, в житті є місце, на перший погляд, дуже непередбачуваним та несправедливим подіям, але кожен – господар свого життя. Можливо, коли відчуваєш, що щось складається не так, як хотілось би, потрібно спробувати пошукати причину в собі.

Як висновок зазначу, що проблема справедливості складна та багатогранна. Справедливість завжди є «недосяжним» станом людини, оскільки мова про неї йде тоді, коли вона порушується, як реакція на несправедливість. На мою думку, у питанні справедливості необхідно слідувати кантівському категоричному імперативу: вчиняй завжди так, як би ти хотів, щоб чинили з тобою. Ми не можемо відповідати та впливати на дії інших людей в світі, але ми здатні ставитися зі справедливістю до оточуючих, здійснюючи справедливість від себе.

Кучеренко Дар'я

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
4 факультет, 1 курс, 5 група*

ЗНАЧЕННЯ ГУМАНІТАРНИХ НАУК ДЛЯ ДЕМОКРАТІЇ

Сучасна криза демократії в усьому світі змушує нас вкотре переосмислити не лише сутність цього феномену, а й місце та роль освіти у вихованні майбутнього покоління в дусі демократичних цінностей. Суперечності, труднощі та проблеми демократичної освіти висвітлює американська дослідниця Марта Нуссбаум у своїй книзі «Не заради прибутку».

Сьогодні ми стверджуємо, що відчуваємо симпатію до демократії та самоврядування. Ми також вважаємо, що цінуємо свободу слова, поважаємо різноманітність культур і розуміємо інших людей. Але гонитва за матеріальними цінностями збиває нас з пантелику, тому освіта породжує лише людей, здатних отримувати матеріальний прибуток, а не мислячих громадян своєї країни. В часи процвітаючої демократії важко знайти модель освіти, спрямовану на економічне зростання, адже демократія будується на повазі до кожної людини, а модель економічного зростання шанує тільки великі об'єднання людей. Проте, системи освіти в усьому світі все більше і більше наближаються до моделі економічного зростання, не думуючись про те, наскільки така модель відповідає цілям демократії.

В епоху, коли люди почали вимагати демократичності, системи освіти в усьому світі були реформовані. Їхньою метою стало виховання людини, здатної швидко пристосуватися і добре функціонувати згідно з новою формою правління: світу був потрібен не освічений джентльмен із знаннями про багатотисячлітній досвід своїх пращурів, а активний, розбірливий, мислячий член спільноти рівних. Натомість сьогодні більшість дітей з дитинства привчають до того, що метою освіти є отримання хорошої роботи. Думки ж про те, що слід вивчати предмети, здатні виховати людину як активного і мислячого громадянина своєї країни, не беруться до уваги. Навпаки, наявність у студентів незалежної думки є небезпечним, коли необхідно отримати групу технічно навчених, слухняних фахівців, які могли б втілювати в життя плани правлячої верхівки. У цьому випадку критичне мислення буде зайвим.

При цьому якщо одну частину проблеми становить зміст освіти, то іншу – методика викладання. Зміст освіти спотворюється через неспроможність держави фінансувати «невигідні» для країни гуманітарні науки, а методика викладання страждає через нову тенденцію до тестування учнів. Зі змісту навчальних курсів виключаються корисні, розвиваючі матеріали, їх місце займають ті, що «готують» до тестування. Тим самим, учні позбавляються здатності до формулювання питань на користь механічної зубріння. Настільки ж згубна для дітей і сумнозвісна практика приватних уроків, коли вчителі за окрему плату навчають дітей після уроків в школі. Подібна практика привчає педагогів до того, що протягом шкільного дня вони ведуть заняття абияк. Крім того, вчителі вкрай рідко намагаються використовувати на уроках будь-які нововведення, спонукати дітей до навчання.

То що ж ми отримаємо, якщо існуючі тенденції продовжать розвиватися? Цілі спільноти людей, які мають технічну освіту і не здатні критикувати «верхи». Освіта, націлена винятково на досягнення економічної ефективності в рамках світового ринку, виховує жадібність і тупість, технічний професіоналізм і покірність, тобто якості, які суперечать самому існуванню демократії.

Таким чином, якщо ми не виступимо на захист гуманітарних наук, культури і мистецтва, вони будуть забуті, адже вони не приносять грошей. Проте вони роблять те, що є значно ціннішим, – створюють світ, в якому приємно жити; людей, які здатні бачити в оточуючих повноцінних членів суспільства, що володіють власною думкою і почуттями, що заслуговують повагу і любов. Вони створюють держави, які здатні подолати війни та страх на основі взаємної поваги і відкритої дискусії з обґрунтованими доводами.

ПРАВДА Й ОБМАН ЯК ОБ'ЄКТИ ФІЛОСОФСЬКОГО АНАЛІЗУ

Актуальність даної роботи обумовлена тим, що на сучасному етапі категорії правди й обману являються майже не дослідженими. Зважаючи на складність цих комунікативних феноменів, вони рідко стають предметом наукових досліджень. Тільки в минулому столітті розпочалися більш детальні дослідження цих явищ, але в більшості випадків це праці з психології.

Якщо людині поставити два запитання: «Чи добре Ви вмієте розпізнавати обман?» і «Чи гарний з Вас брехун?», кожен відповідь на перший варіант відповідь ствердну, а на друге – заперечну. Насправді все з точністю навпаки. Вчені дослідили, що за десять хвилин розмови людина вдається до обману в середньому 3-4 рази. Навичка брехати перетворилась на звичку, імпульсну реакцію. Самоконтроль базується на усвідомленні власних недоліків, що гармонійно поєднується з умінням їх приборкати. Постає питання, як ми можемо контролювати власні прояви нещирості, коли ми їх навіть не усвідомлюємо?

Правда – це соціально-філософська категорія, яка являє собою об'єктивно-істинне знання про світ, що міститься в соціальному контексті та проявляється як ціннісне усвідомлення людиною світу та самої себе. Це особлива форма поєднання істини з життєвими нормами людини. Правда є цілком суб'єктивною.

Обман (брехня) – це висловлення, яке претендує на достовірність, коли особа свідомо та цілеспрямовано намагається приховати чи змінити певні факти без будь-якого попередження про свій намір зробити це. Видатний психолог К. Мелітан надає класифікацію брехні на повну та неповну. Неповна складається з трьох основних способів: умовчання, перебільшення (використовується зазвичай, щоб справити враження на оточуючих) і прикрашення (полягає в тому, що деякі факти можуть замовчуватися, а деякі додаватися).

Самообман – це свідомий обман самого себе, прагнення видати бажане за дійсне та уявити собі реальність такою, якою її хочеться бачити. Він має деякі позитивні сторони, але в цілому негативне. Самообман

призводить до викривлення парадигми світобачення, неправильного розуміння себе та оточуючих, помилкового відображення дійсності. Все це тягне за собою негативні наслідки. Неправильно проаналізувавши ситуацію, неможливо правильно діяти. Хоча така форма обману допомагає не зневіритися в собі в період сильних життєвих потрясінь.

Імануїл Кант наполягав на тому, що людина повинна бути правдивою завжди та з усіма, оскільки брехня підриває довіру, стає на шляху вільного розвитку людини та псує характер, чим перетворює її на «суб'єкта» досягнення власних примх та вигод або на неодухотворену річ.

Люди обманюють, щоб справити позитивне враження на співрозмовника, захистити себе від почуття осуду, отримати перевагу, уникнути покарання або заради соціальних відносин. В 25% випадках обманщики задоволені собою. За дослідом, проведеним професором університету Вірджинії Беллою Де Пауло, виявлено, що найчастіше люди нещирі з тими, до кого відчують симпатію.

Отже, людське життя неможливе без обману. Брехня сприяє підвищенню самооцінки (якщо це самоорієнтовна брехня), налагодженню соціальних взаємозв'язків, а в деяких випадках може врятувати людину та зберегти її нервову систему. Про виявлення неправди нам відомі здебільшого стереотипи. Погляд, жести, міміка – все, на що ми звикли опиратися при виявленні брехні насправді прямо на неї і не вказує. Можна припустити, що людина обманює, але не означає, що це дійсно так, оскільки все це надто легко контролювати.

Можемо погодитись зі словами Ніцше, який наголошував на тому, що «правдива людина в кінці кінців приходиться до висновку, що вона завжди бреше». Тобто, обман – це частина людської сутності, який в деяких випадках може бути навіть корисним. Особисто я дотримуюсь думки, що обман припустимий, але виключно в тих випадках, коли це дійсно необхідно.

Лебедєва Аліна
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
1 факультет, 1 курс, 8 група

ПРАВОСУДДЯ ЯК ГЕРМЕНЕВТИЧНА ПРАКТИКА

У центрі усієї гами правової дійсності лежить правосуддя, сутність якого полягає в забезпеченні здійснення функції правового контролю

в суспільстві і в державі зокрема. Безперечно проблема правосуддя являє собою одну з найважливіших і найгостріших у сучасній юриспруденції, оскільки саме ця галузь державної влади зараз набирає обертів реформування в Україні. Але, не менш глобальною, як виявилось, є проблема правосуддя в рамках герменевтичної практики, так як співвідношення правосуддя і герменевтики є важливим засобом на шляху вдосконалення судочинства.

Методологічною основою юридичної герменевтики є філософська герменевтика, підвалини якої заклад сучасний німецький філософ, учень Мартіна Хайдеггера, Ханс Георг Гадамер. Згідно з його позицією герменевтика – це філософія розуміння. У свою чергу розуміння для Гадамера – засіб існування людини, що пізнає, оцінює і діє. На сьогоднішній день яскравими представниками правової герменевтики є А. Кауфман, Х. Ломпарт, О. Гьоффе, Л. Фуллер, які схиляються до думки про те, що закон – лише зразок рішення, яке пропонується судді. Слід відзначити найвідомішого німецького герменевтика права А. Кауфмана, який висуває гіпотезу стосовно того, що герменевтичний метод дає розуміння «справжнього» права, оскільки основу його герменевтичного знаходження складає така онтологічна сутність, яку в свою чергу неможливо вилучити безпосередньо з абстрактної юридичної норми і якою суддя не може розпоряджатися на свій розсуд, – це «річ-право».

Відповідно до герменевтичної концепції природа правосуддя розкривається шляхом роздвоєння об'єктивності обставин справи та суб'єктивності їх сприйняття учасниками судового процесу. Головною характеристикою юридичної герменевтики є аплікативність, тобто норма права має бути обов'язково співставлена з життєвими обставинами.

На фоні тривалої методологічної кризи, яка підкорила собі вітчизняну юридичну науку, що викликана майже сторічним існуванням абстрактної моделі, в Україні виникає необхідність вдосконалення та реорганізації правосуддя, зокрема крізь призму герменевтичної методології, яка, будучи новим способом філософського інтерпретування правової реальності для нашої країни, вже досить довгий час практикується на Заході, так як вона дає змогу продуктивно оцінити сам парадокс розуміння, який покладено в основу усієї професійної діяльності судді.

Отже, можна як підсумок зазначити, що у наш час дана тема не тільки не втрачає своєї актуальності, а й набуває нового значення у світі юриспруденції у зв'язку з тим, що філософсько-правовий сенс правосуддя виражається у процесах самоорганізації права, держави і громадянського суспільства в сучасній Україні

ХРИСТИАНСТВО ТА НОРМИ ПРАВА: ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИЙ ДИСКУРС

Розвиток українського суспільства як демократичної держави значною мірою залежить від переосмислення явищ і процесів, які відбуваються у країні, виявленні актуальних проблем та пошуку шляхів їх вирішення. Однією з таких проблем є співвідношення християнства та норм права. Соціальні зміни у нашій державі, які відбулися впродовж останніх десятиліть, призвели не тільки до зламу багатьох стереотипів, але й до руйнування усталеного світогляду значної частини громадян. Ці зміни стали поштовхом до з'ясування таких питань: «У чому полягає сутність норм права та чи є вони ефективним регулятором суспільних відносин?», «Значення та роль християнства у сучасному житті?», «Як співвідносяться християнство та право?».

Проблеми прав людини привернули увагу С. С. Алексєєва, В. І. Гоймана, В. В. Копейчикова. Багато уваги в правовій літературі приділено розглядові проблеми свободи совісті й віросповідання, питанням державно-правової регламентації діяльності релігійних об'єднань. Цей аспект, зокрема, досліджували М. П. Адріанов, А. В. Колодний, Б. А. Полешко.

Природні права притаманні всім людям від народження, вони не зумовлені належністю до громадянства певної держави й не залежні від того, чи визнає їх держава, чи ні. Релігійна норма часто регулює такі відносини, що знаходяться поза компетенцією інших соціальних норм, оскільки ці відносини виникають під час відправлення релігійних культів, задоволення релігійних потреб, однак вплив релігійних норм на свідомість людини інколи виходить за межі регулювання різноманітних обрядів та культів церкви і може прямо визначати поведінку людини у суспільстві.

Релігійні норми взаємопов'язані з іншими соціальними нормами, взаємодіють у механізмі соціально-правового регулювання.

Право і релігія, зокрема християнство, є найважливішими регуляторами суспільних відносин. З юридичного погляду право наділене пріоритетом у соціальному регулюванні, оскільки завдяки своїй обов'язковості

(імперативності) воно здатне оптимально забезпечити нормальне функціонування суспільства, що є складним соціальним організмом. У той же час ефективність правового регулювання багато в чому залежить від узгодженої взаємодії з іншими, не юридичним регулятивними системами, в тому числі і з християнськими засадами, які містять численні оцінки належної і забороненої з позиції закону поведінки.

Впродовж тисячоліття руське, пізніше українське право взаємодіяло з християнською етикою. Християнська мораль стала невід'ємною частиною душі українського народу, її менталітету, тому творення права держави має опиратися саме на неї. Законодавство, яке суперечить християнській моралі, відкидається народом і виконуватися не буде.

Біблія як джерело вивчення саме позитивного права є надзвичайно важливою. Заборона вбивства, засудження інших, заздрості, вимога до дітей шанувати своїх батьків, праця протягом шести днів та відпочинок на сьомий день, теза про рівність усіх перед Богом – це положення Біблії, що стали загально визнаними нормами людського співжиття і які відображено в позитивному праві. З цього випливає, що християнські норми виступають як підґрунтя права, формують його внутрішній зміст.

Отже, аналізуючи поставлену проблему, робимо висновок: коли між церквою і державою простежується тісна співпраця і взаєморозуміння, то нація, як засвідчує історичний досвід, досягає значних успіхів у соціально-правовому, економічному та духовно-культурному розвитку.

Леута Оксана

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
1 факультет, 1 курс, 10 група*

ПРАВОВА АКСІОЛОГІЯ: ЦІННІСНІ ЗАСАДИ ПРАВА

Право – один з основних засобів утілення в життя таких загально-людських цінностей як свобода, справедливість, рівність і його дослідження потребує аксіологічного підходу. Так, правова аксіологія досліджує певні ідеальні цінності, які є першоосновою права та його метою.

Український дослідник А. Б. Чефранов визначив головним завданням аксіології показати можливість існування цінностей у загальній струк-

турі буття та їх співвідношення з фактами реальності. Він наголошував на тому, що сила права з аксіологічного погляду – це не лише необхідність, не просто засіб соціального регулювання, але й таке утворення, яке саме виступає як цінність, соціальне благо. У підході до предметів, а також явищ природи і суспільного життя дослідник розрізняє дві нерозривно пов'язані сторони – теоретичну та ціннісну. В результаті чого, він робить висновок, що аксіологія відноситься до сфери індивідуального духовного буття, вона завжди є продуктом особистих уявлень, ідей та переконань. У зв'язку з цим вона не є наукою і ніколи не будується у суворій відповідності до її вимог.

Безумовно, активізація аксіологічних досліджень призвела до оформлення аксіології у самостійну сферу пізнання. Фома Аквінський говорив про твердження, які очевидні тільки для мудрої людини. Більш того, він додавав, що складно дійти однакості в питанні про ціннісні орієнтири, адже їх визнання пов'язано не тільки з пізнавальними здібностями, але й з інтересами, почуттями.

Усвідомлення самостійності цих двох напрямків можна простежити у Іммануїла Канта, для якого науковий підхід є сферою «практичного розуму», а ціннісний – більш близький до «чистого розуму».

Так, за словами С. В. Максимова, одним з необхідних елементів будь-якої науки є її основоположення, тобто деякі аксіоматичні положення, які не обґрунтовуються, а беруться як такі. Видатний правознавець О. В. Мартишин вбачав усю різноманітність цінностей, тому виділяв: предметні та суб'єктивні.

Академік В. С. Нерсисянц наполегливо відстоює думку, що як в праві, так і в державі не застосовуються загальні цінності філософсько-етичного порядку, а, навпаки, створюються власні ідеали, які потім визнаються і застосовуються в різних сферах життя. З академіком солідарний В. А. Четвернин, який вважає, що Арістотель не право пояснював через справедливість, а навпаки, справедливість через право.

Свобода – це можливість чинити так, як хочеться кожній людині. Це передбачає, як відзначав ще Іммануїл Кант, незалежність від зовнішньої волі по відношенню до діючого суб'єкту. Великий російський теоретик права Б. Н. Чичерін дотримувався такої ж думки: свобода є незалежністю від чужої волі у зовнішніх діях.

В. С. Нерсисянц вважає, що саме формальна рівність є правовою основою, а фактична рівність сприймається як антиправове явище. Але

є і протилежна точка зору: щоб перетворити рівність з формальної в фактичну, потрібно допустити певну юридичну нерівноправність – її висунили американець Дж. Ролз та француз Х. Перельман.

Для Арістотеля справедливість – це і особиста чеснота і об'єктивно існуюче правило розподілу благ. Також він вважав, що вона покликана виправляти закон, коли він виявляється недостатнім в силу свого загального характеру. Є. С. Ерліх найважливішою ознакою справедливості виділяв відсутність особистої зацікавленості.

Проаналізувавши думки та концепції науковців, ми дійшли до висновку, що держава і право являють собою найбільш важливі загальні правові цінності. Право являє собою цінність у вигляді гарантії від свавілля і беззаконня.

Литвин Альона
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
1 факультет, 1 курс, Пгрупа

МІЖНАРОДНИЙ ТЕРОРИЗМ ЯК НАСЛІДОК ГЛОБАЛІЗАЦІЇ. ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ ПРОБЛЕМИ

В сучасному світі проблеми глобалізації та її наслідків є дуже актуальними. Негативний вплив на суспільство здійснюють прояви міжнародного тероризму, як відповідь країн, що розвиваються на політичні, економічні та культурні втручання розвинутих країн. До глобалізації ведуть необхідність торгівлі, нерівномірне розташування на Землі природних ресурсів та зростаючий міжнародний поділ праці.

Існує багато різних визначень поняття «глобалізація». Найближче до «природного» розуміння і визначення глобалізації підійшов вітчизняний філософ Л. М. Карапетян: «Глобалізація – це об'єктивний процес встановлення економічних, науково-технічних, соціально-політичних, культурних та інших відносин між країнами і практична діяльність держав, їхніх лідерів та інших суб'єктів щодо організації взаємопов'язаного і взаємозалежного функціонування регіонів і континентів країн світової спільноти».

Глобальні структури, що зв'язують світ в єдине ціле, це структури розвинених країн – країн Заходу. Звичайно, що ці структури відповідають інтересам країн Заходу, а вся глобалізація набуває відповідну спрямованість, прозахідний характер. В результаті, за термінологією І. Валлерстайна, Захід виявляється «центром» цілісного світу, а інша його частина – «периферією». «Центр» створює, контролює і експлуатує «периферію». Розвинені країни нав'язують свої правила гри решті світу. Вони визначають структуру глобальних відносин в економіці, відповідно до якої в розвинених країнах концентруються високотехнологічні наукомісткі галузі, енергозберігаючі та ресурсозберігаючі технології, тоді як господарства країн, що розвиваються мають сировинну і обробну спрямованість, орієнтуються на сільське господарство, змушені розвивати брудні та енергоємні виробництва. Це ставить країни, що розвиваються в не вигідне становище на світовому ринку. Природно, що в бідних країнах виникає бажання змінити становище і змусити багаті країни піти на встановлення справедливого світового порядку, при якому доходи бідних країн перестануть витікати в багаті країни, а останні підуть на більш справедливий розподіл світових доходів, що дозволить бідним країнам швидше розвиватися і вирішувати свої проблеми. Такими настроями дедалі більше переймається населення бідних країн. Однак серйозного економічного, політичного, воєнного тиску на багаті країни бідні країни надати не можуть. В результаті виникає почуття безнадії і озлобленості. Одним з виходів є міжнародний тероризм окремих осіб і організацій проти розвинених країн.

Основною причиною міжнародного тероризму, є економічні та політичні відносини, сформовані глобалізацією. На мотивацію терористів впливає культура, багато в чому традиційна в країнах, що розвиваються, ментальність і, особливо, релігія, в основному іслам, оскільки населення більшості бідних країн сповідує саме цю релігію. З різних положень ісламу вибираються ті, які орієнтують на боротьбу. На базі цих положень формуються радикальні ісламські течії, організації, які виховують терористів і посилають їх на завдання.

Заходу не слід прагнути будь-що-будь нав'язувати свій цивілізаційний досвід. Треба ввести принципи демократії на рівні міждержавних відносин, взаємодій регіональних союзів і об'єднань в світову політику взагалі. Тоді слаборозвинутих країнам не доведеться вибачатися за наявність власних інтересів. Загалом, такого жадливого явища, як те-

роризм не буде існувати, якщо країни, що розвиваються отримають право вибору власного шляху розвитку, без певних утисків з боку розвинутих країн.

Лобко Марина

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
7 факультет, 1 курс, 3 група*

РОЛЬ ПРАВОСВІДОМОСТІ В ПРОЦЕСІ ПРАВОТВОРЧОСТІ І ПРАВОРЕАЛІЗАЦІЇ

Сучасна Україна являє собою молоду незалежну державу з великим потенціалом у науці, промисловості, культурі. Вона має все необхідне для того, щоб стати однією із найрозвиненіших держав світу. Розуміння цього має якнайшвидше дійти до кожного громадянина. Але, на жаль, сьогодні лише невелика частка жителів розуміє важливість розвитку всіх сфер діяльності та всебічного розвитку кожного хто проживає на території України.

Правосвідомість не тільки виражає ставлення індивіда до правової дійсності, а й спрямовує її на певні зміни в правовому середовищі, прогнозує і моделює їх.

Найбільш виразно вона виражається у тому, що правосвідомість:

— є одвічним супутником права; правосвідомість певною мірою як би випереджає юридичне право, є його безпосереднім ідейним джерелом, передує йому, існує «до» права.

— діє «паралельно» з правом: уловлює потреби його вдосконалення в напрямку відображення об'єктивних суспільних процесів; визначає перспективи розвитку права; безпосередньо впливає на процес і результати правотворчості;

— є певною формою впливу правосвідомості на правотворення у вигляді наукового прогнозування розвитку права. Форми прогнозування можуть бути різними: наукові публікації з обґрунтуванням прийняття законів, внесення до них змін; програмні заяви політичних партій відносно свого бачення розвитку галузей права; політичні висловлювання спеціалістів у галузі права;

— існує «після» права у тому сенсі, що служить орієнтиром вибору доцільного, оптимального варіанта поведінки в межах норм права, які застосовуються або реалізуються;

— певним чином надає «будівельний матеріал» у вигляді помислів, почуттів, намірів людей відносно врегулювання певної сфери суспільних відносин задля визначення шляхів формування права. При розробці законопроекту законодавець спирається на правосвідомість і враховує правову культуру народу, створює правові приписи, які б втілювали в собі очікувані суб'єктами суспільних відносин еталони і зразки поведінки.

— може використовуватися як важливий інструмент застосування аналогії закону і аналогії права з метою заповнення прогалин у законодавстві;

— виступає як ідейно-моральний вимірник професіоналізму діяльності посадових осіб у системі органів державної влади і місцевого самоврядування;

— служить засобом забезпечення законності і справедливості застосування правових норм (зокрема, при визначенні юридичної відповідальності) та ін.

Право впливає на правосвідомість тим, що воно є найважливішим джерелом її формування, перетворення і розвитку. Правда, зміст, напрямок цього впливу не однозначні і залежать від якості законодавства, його відповідності реальним потребам, від рівня роботи державного апарату.

Важливою є роль професійної правосвідомості, адже: кожна посадова особа, особливо робітники правоохоронної сфери діяльності держави зобов'язані знати зміст, сенс норм права, вміти застосовувати правила тлумачення, бути переконаними у справедливості і законності своїх рішень; більш того, юристи-практики, залучені до розроблення нормативних актів, допомагають забезпечити реальне застосування права, його відповідність суспільним реаліям, зв'язок із суспільним життям та юридичною практикою.

Отже, правосвідомості притаманні як ті властивості, що є загальними для всіх видів суспільної свідомості, так і ті, що відрізняють її від них. Своєрідність правосвідомості обумовлена особливим предметом відображення і впливу – правову дійсність. До того ж правосвідомість не тільки відбиває їх у правових принципах, категоріях, концепціях, теоріях, поглядах, а й спрямовує суб'єктів права на здійснення певних змін в правовому середовищі.

РЕФЛЕКСІЯ СТРАХУ В ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКІЙ РЕТРОСПЕКТИВІ

На відміну від тварин, людина може як свідомо переживати своє буття, так і замислюватися про небуття, яке обов'язково чекає її в майбутньому. При цьому її часто охоплюють надзвичайно сильні почуття, серед яких особливо дієвим і сильним є стан страху. Г. Гегель називає страх невіддільною властивістю будь-якого буття.

В античній філософії людина не лише переживала страх, а й робила його предметом своїх дослідницьких інтенцій, вольових і моральних посилянь. У концепціях видатних мислителів Давньої Греції Платона й Арістотеля розуміння страху поєднується з основоположним принципом «золотої середини». Страх є екстремальним станом душі. Платон виділяв два основні види страху: страх природний, до-соціальний, тобто страх майбутніх утрат, який може бути посланим із царства мертвих, страх перед Аїдом («Федон») та страх соціальний (сором) як страх чужої думки, божественний страх закону. Арістотель виділяє страх та описує його в «Риторичі» й «Поетиці». Він пов'язує його зі стражданням. Загалом екзистенціал страху в епоху Античності етимологічно поєднаний зі словами «загроза», «потрясіння», «втеча», «покарання», «переступання через межі».

У добу середньовіччя страх інтерпретувався філософією насамперед крізь призму євангельських положень, чого не можна однозначно сказати про повсякденну культуру «низів», хоча вплив останньої на філософію, безперечно, існував. Особливо цікавим у добу середньовіччя видається поняття «Страх Божий». Воно включає в себе багато теологічних та екзистенціальних смислових відтінків і нюансів. Страх Божий створює комплекс релігійно-екзистенціальних перешкод, які екзистенціально-превентивно утримують людину від гріха й зла.

В епоху Відродження екзистенціал страху проявляється парадоксально й суперечливо. Так, Дж. Бруно проголошував: «Страх смерті гірше, ніж сама смерть». Л. да Вінчі писав: «Хто в страху живе, той і гине від страху». Слід сказати, що гуманістична позиція того часу не була широ-

ко популярною та являла собою певний гармонізуючий заклик, виражала бажання подолати багатоликі страхи, що оточували середньовічну людину.

Ставлення філософії Нового часу до страху прослідковується дуже чітко у Ф. Бекона: «Немає нічого страшнішого, ніж сам страх». Класичне ж розуміння значення феномена страху можна побачити в концепції Р. Декарта, згідно з якою страх «присутній» у людській душі не як екзистенціал, а як психологічна пристрасть поряд з іншими пристрастями.

Поняття страху посідає одне із чільних місць у неklasичній філософській думці ХХ століття (це яскраво видно в екзистенціальній та психоаналітичній філософії). Екзистенціалізм декларує, що світ страшний тим, що в ньому немає смислу, він не піддається людському розумінню. Під маскою доброзичливості люди діють одне проти одного. Для цієї філософії страх є насамперед можливістю свободи, долає все остаточне та виявляє його оманливість. У психоаналітичній філософії страх і його природа – одна з головних тем. У цьому напрямі психологічної й філософської думки (особливо в ранній період) яскраво виділяються види страху: страх перед зовнішньою небезпекою та глибинний ірраціональний страх. Ірраціональний страх є страхом перед самим собою (як і в екзистенціалістів).

Таким чином, екзистенціал страху – полівекторний феномен, який відіграє надзвичайно важливу роль у житті людства. Страх може мобілізувати людину, захищати її від небезпеки, а надмірний страх часто руйнує особистість і може навіть призвести до смерті людини.

Лук'янчук Катерина

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
І факультет, І курс, ІІ група*

ФІЛОСОФІЯ ЯК СПОСІБ ЖИТТЯ

Актуальність цієї теми визначається дискусією з проблем затребуваності у сучасній культурі філософського знання. Наука чи філософія, світогляд чи – що несе вона сучасній людині?

Досвід світової історії переконливо довів, що людині потрібні ідеї. Але історія філософії показує, що ідеям так само потрібна людина. Не

випадково книги з історії філософії не обходяться без докладного життєпису мислителів, тоді як книги з історії науки більше говорять про історію самих відкриттів. Відносини людини і ідеї можуть бути вельми різними і, на жаль, зазвичай тяжіють до двох крайнощів: пасивне підпорядкування абстрактної ідеї і безвідповідальне використання ідей для власних, суб'єктивних цілей.

«Золота середина» між цими полюсами – це сприйняття ідеї як істини, яка робить людину вільною. Можна проілюструвати сказане таким чином. На одному полюсі – одержимість людини ідеєю. Наприклад, багато героїв Достоевського або Ібсена. На іншому – скептична зневага ідеєю, небажання приймати її всерйоз. Такі наївні послідовники грецьких софістів. Посередині – вчення Сократа, яке передбачає, що думка не можна вкласти в людини, її можна лише свідомо і вільно прийняти, але вже якщо це зроблено, ми несемо відповідальність за втілення ідеї і всі наслідки цього. Звідси випливає, що зв'язок філософії і життя закладена в самій природі філософського мислення.

В історії ми зустрічаємо широкий спектр таких рішень: від життя Сократа або Спінози, де в ціле зливалися ідея і доля, до життя Сенеки, який говорив, що треба жити, як він вчить, але не як він сам живе. Будь-яке чесне і послідовне мислення вимагає життєвого втілення, але все ж наука і філософія вимагають цього по-різному.

Шамфор колись зауважив: «Серед філософів, так само як і серед ченців, зустрічаються люди, які вибрали свою долю не з доброї волі і тому вічно її клянуть; інші примиряються з нею, але тільки деякі цілком нею задоволені. Ці останні нікого не закликають наслідувати їх наприклад, тоді як ті, хто ненавидить своє покликання, завжди жадають придбати послідовників». Ось чому іноді навіть крайня відстороненість від життя, перехід у світ кабінету ставали в біографії філософів викликом і проповіддю. Адже тим самим вказувалося, що, крім світу вирішених питань, є і світ інших рішень і цінностей.

У повсякденній мові є такий вираз, як «життєва мудрість», який говорить про те, що не тільки професійні філософи прагнуть поєднати життя і ідею. Найчастіше ці вирази створюють образ особистості, якій властиво деякий (здоровий) скепсис по відношенню до загальноприйнятого, покірність долі, але невіддільність пристрастям. Спіноза дозволяв філософам мати тільки одну пристрасть – «інтелектуальну любов до Бога».

І все ж філософський образ життя передбачає певні загальні цінності: невіддатливість заботонам, неприйняття ерзаців і смак до справжності.

ті, відстороненість від дрібниць, зневага користю, критичне ставлення до думок і довірче – до реальності, любов до сенсу.

Відмова від філософії буде відмовою людини задаватися вічними питаннями. Проте вічні запитання тому й називаються вічними, відповідь ними шукає кожна людина собі. У філософії велике місце займають думки про те, що є істина, як співвідноситься матеріальне й духовне у світі, душа в тіло, що таке людина, може бути свобода волі і потрібна т.д. Філософія – осмислення людиною умов свого існування, побудова загальної картини світу, створення спільного уявлення про світ і людині, про місце людини у світі.

Лялюк Дар'я

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
1 факультет, 1 курс, 14 група*

СЕНС І ПРИЗНАЧЕННЯ ФЕМІНІСТСЬКОЇ ФІЛОСОФІЇ ПРАВА

Яке місце займає жінка у суспільстві? Чому протягом багатьох століть жіночі права пригнічуються? Усі звикли, що жінка – це слабка стать, яка має погодитись зі своїм «слабким» існуванням. Але хоча б хто-небудь запитав у нас, чи вважаємо ми себе такими? Протягом тривалого часу жінки не наважувались спростувати таку думку про їхнє становище у суспільстві, але жодне пригнічення не може існувати вічно. Саме тому у ХІХ столітті виникає жіночий рух, який отримав назву «фемінізм». Спробуємо з'ясувати, що ж являє собою феміністська філософія права, у чому полягає її сенс та призначення та які її основні проблеми.

Важливою складовою фемінізму є феміністська правова теорія, або як ще її називають феміністська юриспруденція, яка виникає у 2-й половині ХХ століття і базується на переконанні, що закон є основоположним у жіночій історичній підпорядкованості. По-перше, феміністська юриспруденція прагне пояснити, яку роль відіграє закон у підпорядкованому статусі жінок. По-друге, феміністська правова теорія покликана змінити цей статус за допомогою переробки закону і його підходу до гендерних питань.

Серед видатних представниць феміністської філософії варто відзначити О. де Гуж, С. де Бовуар, Б. Фрідан, С. Файерстоун та інших. Усі вони справили значний вплив на розвиток феміністського руху, що полягав у активних діях та протистоянні феміністок старому режиму, за якого відбувалося пригнічення жінок. Серед сучасних представниць феміністської філософії права на особливу увагу заслуговують праці К. МакКіннон та М. Файнман. Мета фемінізму є практичною і полягає у зміні світу. Фемінізм принципово акцентує увагу на досвіді пригнічення, якого зазнають жінки в усьому світі та який не хоче помічати панівна ліберальна культура та філософія. Сучасний фемінізм надзвичайно різноманітний, і це розмаїття є частиною його природи. Використовуючи у своїх цілях майже всі основні напрямки політичної та моральної філософії, фемінізм, однак, зберігає нормативну єдність, яка зводиться до загального прагнення покласти кінець пригніченому положенню жінок і досягти справжньої рівності.

Визнаючи безсумнівну заслугу лібералізму в утвердженні формально юридичної рівності прав чоловіків і жінок, більшість напрямів в фемінізмі критикують обмеженість цієї ідеї. Панівний ліберальний підхід до гендерної нерівності був названий у класичній статті К. МакКіннон «підходом відмінності». Сенс цього підходу полягає в подоланні необґрунтованої відмінності між статями. Він закликає заборонити всі необґрунтовані гендерні відмінності та надати всім рівні шанси. Іншими словами, він дає жінкам можливість брати участь нарівні у змаганнях за блага життя. У свою чергу К. МакКіннон, яка є прихильницею радикального напрямку у фемінізмі, вважає, що сексизм має більш глибоке коріння, ніж те, яке можна викоринити за допомогою введення формальної рівності прав та утвердження підходу відмінності. Коріння сексизму – в глибоких соціально-культурних структурах і символах, включаючи структуру самої мови. Іншими словами, цей світ з усіма його смислами і цінностями є чоловічим світом, і справжньої гендерної рівності не може бути, якщо не змінити маскулінізм цього світу. Різні напрями фемінізму пропонують різноманітні шляхи подолання сексизму. Один з них – це утвердження ідеалу андрогінності. Ідеал андрогінного суспільства полягає не тільки в тому, що біологічна стать не повинна грати жодної ролі в розподілі соціальних ролей. Відповідно до цього ідеалу, кожен може розвинути у собі як чоловічі, так і жіночі чесноти. Другий, напрочуд протилежний шлях подолання домінації чоловіків полягає в утвердженні ідеалу фемінності. Згідно з цим підходом, жінки взагалі не повинні нічого запозичувати у чоловіків. Вони

повинні розвивати специфічні жіночі риси і заперечувати риси, традиційно пов'язані з чоловічим началом.

Проблема несправедливості щодо жінок тісно пов'язана з поділом на публічне і приватне. Одним із завдань феміністської філософії права є не просто переглянути цей поділ, а зовсім відмовитися від нього. Так, М. Файнман вважає, що у той час, як сім'я може виглядати як приватна сфера життя, вона контролюється та регулюється державою. Право визначає, хто має на кому одружуватися та які формальні процедури повинні бути дотримані. Тож, формально, межа між приватним і публічним стирається. Окреслюючи, що є публічним, держава також визначає і приватне.

Сьогодні захист прав жінок не вважається виключно внутрішньодержавною справою: у міжнародному праві зростає питома вага і значення норм, присвячених положенню жінок, створені міжнародно-правові механізми контролю за дотриманням цих стандартів, жінкам надаються можливості захищати свої права шляхом безпосереднього звернення до міжнародних судових органів. Сучасний жіночий рух набув дійсно всесвітніх масштабів. Головні його установки – ненасилля та гуманістичні цінності, егалітаризм та партнерство в якості основи відносин між чоловіком і жінкою, визнання їх відмінностей та взаємодоповнюваності за рівних соціальних умов.

Магац Тарас

*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
магістрант кафедри
конституційного права*

ДО ПИТАННЯ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА ОХОРОНИ ДЕРЖАВНИХ СИМВОЛІВ УКРАЇНИ

В процесі утвердження незалежності та суверенітету держави надзвичайно важливе значення мають атрибути державності, а саме наявність в неї державних символів – прапора, герба та гімну. В основі поняття «державні символи» лежить слово грецького походження «*simvolon*», яке в стародавній Греції означало «умовний знак для членів таємного угруповання», пізніше стало розумітися як «умовний (речовий,

графічний, звуковий) знак, що означає певне поняття, ідею». Поняття державної символіки, до певної міри відоме ще від часів середньовіччя, але безпосереднє його утвердження, як наукової категорії та його нормативне закріплення з'явилася лише у ХХ столітті. Дискусія щодо розуміння державних символів триває й донині.

Близьким до поняття «державні символи» є категорія «національні символи». Як правило, національна символіка є формою абстрактного відображення наукових знань про свій народ, а також формою оповіщення про себе інших народів. Національна символіка представляє собою групу специфічних понять по історії народу, культурі, побуту та ін. Як правило, вона мало відома поза межами держави. По відношенню до державної символіки вона, як правило, є більш древньою, так як рідко коли підлягає будь-яким змінам.

Слід також зазначити, що у практиці зарубіжних країн, прямо чи побічно до державних символів відносять, наприклад, столицю держави (Болгарія, Албанія, Угорщина), державну печатку (Ватикан, Румунія, Словаччина, Чехія).

На сьогодні в конституційному праві класичним вважається підхід, за яким до державних символів відносять: державний прапор, державний гімн та державний герб. Саме вони, згідно з положеннями частини 1 статті 20 Конституції України є державними символами України.

Згідно з пунктом 4 частини 1 статті 92 Конституції України порядок використання і захисту державних символів України встановлюються виключно Законами України. До того ж, частина 6 статті 20 Конституції України чітко встановлює, що опис державних символів України та порядок їх використання встановлюються законом, що приймається не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України Проголосивши Державний Прапор України, Державний Герб України та Державний Гімн України своїми державними символами держава повинна і створити надійну систему їх захисту, правової охорони.

Чинне законодавство передбачає лише кримінальну відповідальність у вигляді штрафу або арешту за публічну наругу над державними символами, а також незаконне підняття Державного прапора України на річному або морському судні. На наш погляд, система правової охорони державних символів України не повинна обмежуватися лише кримінальною відповідальністю, а має включати також й адміністративну відповідальність. Згідно із статтею 65 Конституції України громадяни України повинні шанувати її державні символи. Складом же злочину, передбаче-

ного статтею 338 Кримінального кодексу України не охоплюються всі можливі випадки неповаги до державних символів. Адміністративну відповідальність можна було б встановити за порушення порядку користування державними символами України.

Отже, необхідно підкреслити, що утвердження національної символіки та використання її в усіх сферах життя, сприятиме формуванню національної свідомості громадян та зміцненню суверенітету країни, позитивно вплине на міжнародний імідж України.

Макитренко Вікторія
*Національний юридический
університет
імені Ярослава Мудрого
1 факультет, 1 курс, 16 група*

ПРОБЛЕМА СМЫСЛА ЖИЗНИ С ПОЗИЦИИ ТРАНСГУМАНИЗМА

Смысл жизни, смысл бытия – проблема, имеющая отношение к определению конечной цели существования, предназначения человека и человечества.

Рассматривая вопрос, уместно выявить, как эта проблема рассматривалась в различные эпохи. Ряд толкователей проблемы пытались уменьшить значение «самоценности» человеческой жизни путем призывов к самоотречению и жертвенности во имя будущих поколений. Но человек должен быть счастлив не в чужой, а в своей жизни, счастлив не за счет других и не в ущерб другим. Суть проблемы сжато выражается в форме вопроса: «Для чего жить?». Есть, как считает французский философ А. Камю, только один фундаментальный вопрос философии. Это вопрос о том, стоит или не стоит жизнь того, чтобы ее прожить. Все остальное – имеет ли мир три измерения, руководствуется ли разум девятью или двенадцатью категориями – второстепенно. Среди многих подходов к решению этой сложной проблемы можно выделить трансгуманизм.

Трансгуманизм – философская концепция, а также международное движение, поддерживающие использование достижений науки и технологии для улучшения умственных и физических возможностей человека, с целью устранения тех аспектов человеческого существования, которые

трансгуманисты считают нежелательными – страданий, болезней, старения и даже смерти.

Трансгуманизм берет свои истоки в глубокой древности, даже великий Данте Алигьери упоминал о нем. На самом деле, это течение основывается на возможности совершенствования человека, которое может происходить до бесконечности.

Здесь уже присутствует доля футуризма. Трансгуманизм подразумевает использование для этих целей передовые достижения науки в сфере нано- и биотехнологий. Эти люди свято верят в свободу каждого индивидуума, обеспечить которую помогут новейшие открытия. Главной целью является победа над смертью, старением, это и есть либерти в широком понимании этого слова, право на выбор, на свободу.

Трансгуманисты противостоят движениям, которые препятствуют развитию науки и техники. К ним относятся и секты, и традиционалы, и все, что препятствует прогрессу и эволюции. Самыми перспективными для развития сферами являются нано-, инфо- и биотехнология, идеи искусственного интеллекта. Тема трансгуманизма все чаще поднимается в литературе и кинематографе. Ученые полагают, что уже к 2050-м годам удастся создать постчеловека, которым бредит нано- и киберпанк.

Эти люди будут кардинально отличаться от современных, обладать более развитыми способностями. Противники учения и критики очень часто выдвигают гипотезы об антиутопическом общественном строе, который возникнет с таким населением.

Найти смысл жизни для всех времен и народов невозможно, поскольку наряду с общечеловеческими, вечными истинами, он включает нечто специфическое – мировоззрение людей каждой данной эпохи. Смысл жизни каждому человеку открывается по-разному. Содержание цели жизни меняется не только в зависимости от исторических условий бытия человека, но и от его возрастных особенностей: в юности цели одни, в зрелости и старости они другие. Только мы сами сознательно или стихийно, намеренно или невольно самими способами нашего бытия придаем ей смысл и, тем самым, выбираем и создаем свою человеческую сущность. «Только мы и никто другой», – пишет в своей книге «Время человеческого бытия» талантливый философ Н. Н. Трубников.

Смысл жизни – это самостоятельный осознанный выбор тех ценностей, которые (по Э. Фромму) ориентируют человека не на то, чтобы иметь, а на то, чтобы быть. Смысл жизни – в самореализации личности, в потребности человека творить, отдавать, делиться с другими, жерт-

вовати собою ради других. І чим значительней людина, тем більше вона оказує вплив на оточуючих її людей. Смысл жизни заключається в том, чтобы совершенствуя себя, совершенствовать мир вокруг себя.

Ети общіє представлення о смысле жизни должны трансформироваться в смысл жизни каждого отдельного человека, обусловленный объективными обстоятельствами и его индивидуальными качествами.

Трансгуманизм, в свою очередь, выдвигает гипотезу, что человек должен искать улучшения человеческой расы как целого. Но он идёт дальше гуманизма, подчёркивая, что человек также должен активно совершенствовать тело, используя технологии, для того чтобы преодолеть все биологические ограничения (смертность, физические недостатки и пр.). Первоначально это означало, что человек должен стать киборгом, но с появлением биоинженерии открываются другие варианты развития. Таким образом, основная цель трансгуманизма – это развитие человека в так называемого «постчеловека», наследника человека разумного (*Homo sapiens*).

Малик Костянтин

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
7 факультет, 1 курс, 5 група*

МАКІАВЕЛЛІЗМ ЯК ПРОЯВ АМОРАЛІЗМУ

Проблема моральної політики не втрачає своєї актуальності протягом усіх двох десятиріч існування Української держави. Вона загострюється, що природно й закономірно, у ті періоди, коли політика настійно стукає у двері до кожного. Це час глибоких суспільних перетворень або й потрясінь: виборів, референдумів, створення нових органів влади, внесення змін до Конституції, здійснення політичної або адміністративно-територіальної реформ тощо.

«Мета виправдовує засоби» – це висловлювання італійського політичного ідеолога Н. Макіавеллі на цілі століття стало маніфестом політичного аморалізму. Доводячи принципову розбіжність політичного і морального світів, він виходив з того, що у політиці домінує суспільна

доцільність, а в моральному світі – етичні переконання. Відтак у реальному політичному житті правитель використовує заради досягнення своїх цілей будь-які засоби, в тому числі й аморальні – підступність, убивство, обман. Н. Макіавеллі не настоював, що політика має бути аморальною, але стверджував, що вона є такою насправді.

Макіавеллізм став номінальним виразом, синонімом безпринципності, ознакою та доказом аморалізму політики. Умовиводи італійського політолога стали використовувати для характеристики його власних переконань, що цілком несправедливо. Макіавеллі, і в цьому його історична заслуга, показав, який має вигляд зв'язок моралі та політики в тих обставинах суспільно-політичного життя, безпосереднім свідком і учасником якого виступає. Фіксуючи як учений роз'єднаність моралі і політики, Макіавеллі вперше в політичній науці визначив «гострі кути» проблеми, сформулював її основні суперечності. Але було б помилково на цій підставі зараховувати його в ряди ідеологів аморалізму в політиці. Виходячи в аналізі співвідношення політики та моралі з дійсного стану політичного життя, а не з поняття належного, Макіавеллі зовсім не зводив у принцип жорстокість політики, не заперечував, що в ідеалі допустимий збіг політичної мети та моральних засобів, говорив про необхідність навчати молодь доброу.

Політико-етичні погляди Н. Макіавеллі внаслідок цього позначені переплетенням принаймні трьох основних ідей:

а) реалістичне виправдання «неминучого» аморалізму, оскільки «державцеві, щоб утриматися, необхідно навчитися вміння» «бути недоброчесним і користуватися, чи не користуватися цим, виходячи з потреби»;

б) доведення того, що вимоги раціональної з погляду практичної політики доцільності, як правило, не розташовані у площині моральної аргументації (імморалізм);

в) і, нарешті, надія на те, що з часом вибудується така держава, правителі якої гарантують громадянам свободу та справедливість.

Характеризуючи своє розуміння співвідношення політики і моралі та нібито упереджуючи несправедливе абсолютизування його «політичного реалізму», цей справжній фундатор політичної теорії Нового часу зазначав: «У моїй оповіді ніколи не було ані прагнення приховати безчесну справу під благодійною личиною, ані навести тінь на похвальне діяння».

Отже, політика, не підкріплена моральністю, приречена на поразку. Безчесна, цинічна особистість, для якої егоїстичні інтереси понад усе –

тимчасовий персонаж на політичній сцені. Термін його перебування там обмежують, скорочують до мінімуму саме міцні моральні засади суспільства. А в нерозвинених демократіях, навпаки, немає навіть механізму позбавлення депутатських повноважень тих, хто дискредитував себе аморальними діями.

Мальцева Дар'я

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
4 факультет, 1 курс, 5 група*

БУТТЯ ЛЮДИНИ В СИМУЛЬОВАНОМУ ПРОСТОРИ

Тема симульованого простору є однією з найбільш гострих і дискусійних у багатьох напрямках сучасної філософії. Серед найбільш знаних авторів тут слід назвати Ж. Дельоза, Р. Барта, Ж. Бодрійяра, Ж. Дерріду. Актуальність теми визначається тим, що симулятивні утворення починають змінювати уявлення людини про світ, суспільство, культуру і саму себе, а симульований простір вибудовує «паралельний» світ, перетворює об'єктивний світ на новий лад. Тому для людини, яка прагне до щасливого життя, дуже часто симульований простір виступає як більш зручний та комфортний простір, ніж світ культурних та природних об'єктів. З цим пов'язана проблема самоідентифікації людини, коли симульований простір може виконувати компенсаторну функцію, даючи можливість людині самоствердитись в тих якостях, які є нереалізованими у соціальній дійсності.

Тепер ми можемо розглядати сучасність як еру тотальної симуляції. Сучасна соціальна реальність підмінюється симуляцією як вищою реальністю, яка реальніша за саму реальність.

В політичній сфері симулякри також розмивають реальність. Політика симулюється із суто прагматичною метою збереження або отримання владних повноважень – успіх локального рівня, що не має нічого спільного ні з реалізацією конкретних програм, ні навіть з виконанням традиційних «обіцянок» політиків своєму народові. З'явилися симулякри і у сфері міжнародних відносин. Тепер ламаються і відходять у минуле

колишні образи «друзів» і «ворогів», але нові норми взаємодії між країнами ще не позначились. Саме тому нормою стає симуляція «стратегічного партнерства», до якого, щоб воно стало реальним, треба деяким країнам політично і економічно дозріти.

В симульованому просторі економіки корисність продукту визначається не стільки через універсальну споживчу вартість продукту, скільки через індивідуальну, часто знакову, цінність його для споживача. У сучасному світі зникає мета і зміст праці, як процесу добування людиною засобів для свого існування. Сучасне суспільство платить навіть за безробіття, тобто за відмову людини від праці, заради підтримки своєї загальної структури.

Релігія у симульованому просторі подає себе у еклектичному світогляді віруючих, вона не несе у собі релігійних авторитетів, вона посилює прагматичне звучання віри. Бог виступає як Бог-заради чогось: Бог – заради спорту, Бог – заради успіху, Бог – заради самореалізації.

Симульований простір в українському контексті можна розглядати в двох вимірах. Перший – художньо-літературний. Сучасна українська література, використовуючи постмодерністську стилістику, наповнює її традиційним для української літератури змістом. Стійка символіка і тематика української літератури одержує в симульованому просторі нову інтерпретацію. Симуляція намічає нові шляхи розвитку української літератури, як засобу вираження національної ідентичності та позитивно впливає на культурну свідомість сучасного українського суспільства. Другий, де симуляція займає значне місце у дебатах про сутність української національної ідентичності, національної ідеї. Тут симуляція артикулює для українського суспільства цілу низку проблем, які воно має вирішити: протистояння універсальної глобальної культури та особистісної ідентичності, необхідність перегляду національних ідеологем, прагнення до компромісу, прагматизму, що є втіленням справжнього європейського духу.

Отже, симульована реальність сприймається нами різноманітно, адже вона поєднує в собі велику кількість і сучасних, і класичних надбань людства. Ми вибудовуємо симульований простір, «паралельний» світ, який перетворює звичний нам об'єктивний світ на новий лад. І вкрай важливо знайти і зберегти своє «Я» в симульованому просторі та не загубитись серед симулякрів.

Мартін Енріке
Екстремадурський університет
(Іспанія)
факультет права, 4 курс

КОНЦЕПТ «ЖИТТЄВОГО СВІТУ» У ТЕОРІЇ ЮРГЕНА ХАБЕРМАСА

Ю. Хабермас в аналізі теорії комунікативної взаємодії головну роль віддає поняттю «життєвий світ».

На думку філософа, життєвий світ виконує не лише функцію формування контексту (комунікативної дії). Одночасно це резервуар, з якого учасники комунікації черпають переконання, щоб в ситуації, коли виникають потреби у взаєморозумінні, запропонувати інтерпретації, придатні для досягнення консенсусу.

Життєвий світ стає ресурсом, що констатує процеси розуміння. «Ми можемо уявити собі життєвий світ, оскільки він залучений до розгляду як ресурс інтерпретації, як мовний організований запас первинних припущень, переваг, що відтворюються у вигляді культурної традиції», – зауважує філософ.

У комунікативній повсякденній практиці, стверджує Хабермас, не існує незнайомих ситуацій. Навіть нові ситуації спливають з життєвого світу. «За спинами» діючих суб'єктів завжди залишаються мова і культура. Тому їх зазвичай «омінають» коли описують ту чи іншу ситуацію.

Узята як функціональний аспект взаєморозуміння, комунікативна дія служить традиції і оновленню культурного знання; в аспекті координування дії вона служить соціальній інтерації і формуванню солідарності; в аспекті соціалізації комунікативна дія служить створенню особистої ідентичності. Символічні структури життєвого світу відтворюють себе на шляху безперервного існування знання, що зберігає значущість на шляху стабілізації групової солідарності та залучення до дії «акторів» (дійових осіб), здатних до раціонального розрахунку.

Хабермас вважає, що процес відтворення – це процес приєднання нових ситуацій до існуючих станів життєвого світу, а саме «ситуацій в їх семантичному вимірі значень і змісту (культурних традицій), як і у вимірі соціального простору (соціально інтегрованих груп) та історичного часу (наступних один за одним поколінь)». Цим процесом культурного

відтворення, соціальної інтеграції і соціалізації відповідають (як структурні компоненти життєвого світу) культура, суспільство і особа.

Хабермас розуміє суспільство на двох рівнях: по-перше, як життєвий світ, тобто символічне самовідтворення; по-друге, як «систему» дій, через яку суспільство виявляється перед стороннім спостерігачем. Суспільство має розглядатися одночасно і як система, і як життєвий світ. Система і життєвий світ – це два різні способи розуміння світу, що розділений на три частини: об'єктивний світ фактів, соціальний світ норм і суб'єктивний світ внутрішніх переживань.

Життєвий світ – це сукупність інтерпретацій, що належать всім трьом світам. Інтерпретація відбувається в якійсь конкретній ситуації – в уривку з життєвого світу, що виділяє з нього певні теми і цілі дій.

Головною проблемою і специфікою сучасності, за Хабермасом, є роз'єднання системи і життєвого світу, що виражається в процесі матеріалізації сучасних життєвих світів і все більшої їх провінціалізації. Життєвий світ стає надбанням приватного життя і випадає з соціальної системи, яка включає гроші і владу, незалежні від мови і комунікації середовища. Це означає ніщо інше, ніж поглинання життєвих світів іншими системами.

Масалігін Вадим

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
4 факультет, 1 курс, 4 група*

ФІЛОСОФСЬКА КОНЦЕПЦІЯ СЕКУЛЯРИЗАЦІЇ ЦЕРКВИ ТА ДЕРЖАВИ У ПРАЦЯХ УМБЕРТО ЕКО

У лютому цього року виповнився рік з моменту смерті одного з найвідоміших філософів та публіцистів сучасності – У. Еко. Його літературна та наукова спадщина є надзвичайно різноманітною. В контексті обраної теми нас найбільше цікавлять його релігійні погляди, зумовлені низкою чинників, в тому числі біографічного характеру.

У. Еко в зрілому віці, після отримання вищої освіти, свідомо перейшов в атеїзм, хоча походив із католицької родини. У подальшому його філософські та культурологічні дослідження були присвячені культурі

Середньовіччя, взаємовідносинам церкви та людини, історії, семіотиці, герменевтиці тощо. У сфері релігії У. Еко особливу увагу приділяв теоцентризму середньовічного світобачення, в ході якого церква займала центральне місце в системі цінностей людини, обмежуючи її мислення. Характеризуючи середньовічну філософію та науку, У. Еко казав: «Якби я народився в часи Середньовіччя, я б помер». Він мав на увазі те, що Середні віки не залишали жодного простору для філософії та інтелектуальної діяльності для тих осіб, які були атеїстами чи принаймні висловлювали сумніви стосовно постулатів церкви.

Доліджуючи середньовічну культуру, У. Еко пояснив механізм обмеження церквою сфери інтелектуальної діяльності людини через введення в її мислення консервативних елементів. Ця теза надзвичайно яскраво ілюструється романом У. Еко «Ім'я Рози», в якому філософ продемонстрував прагнення християнської церкви XIV ст. до приховування тих знань, які могли послабити її власний вплив. Ми можемо використовувати цей твір для дослідження філософських поглядів У. Еко, оскільки його створенню передувала велика та кропітка робота з аналізу середньовічної культури. Багато дослідників, розглядаючи цей твір, вказували на те, що він має декілька змістових пластів та демонструє надзвичайно глибокий аналіз середньовічної філософії.

Екстраполюючи ці погляди на сучасні часи, слід зазначити, що У. Еко, незважаючи на атеїзм, не був радикальним противником існування церкви. Він лише вважав, що в часи антропоцентричного мислення та секуляризації церква не повинна обмежувати людину у її інтелектуальній діяльності. Філософські погляди У. Еко багато в чому сформувались під впливом того, що він, будучи атеїстом, не міг вільно висловлювати свої погляди та проводити філософські дослідження в часи, коли церква і Бог, в якого він не вірив, займали центральне місце у світобаченні людини. Саме тому концепції антропоцентризму та секуляризації займали провідне місце у світогляді філософа. Адже, на думку У. Еко, саме концентрація на внутрішньому світі людини, центральне положення людини у системі світогляду та відділення церкви від влади були головними умовами того, щоб будь-яка особа могла вільно висловлювати власні погляди. Саме через це секуляризація церкви та зменшення її впливу для У. Еко були не ціллю, а скоріше інструментом. Кінцевою ж метою повинно було стати досягнення такого рівня свободи думки та совісті, коли кожна людина могла б вільно висловлювати свої погляди, не ризикуючи стати маргіналом. Другим аспектом цієї свободи, за У. Еко, є свобода

сфер дослідження, за якої особа могла б проводити дослідження та ставити під сумнів будь-яке питання без заангажованості та зовнішнього впливу.

Такі погляди У. Еко стосовно ролі релігії у формуванні світогляду та вільного мислення людини узгоджуються з іншими дослідженнями філософа. Так, у сфері семіотики та герменевтики У. Еко досліджував питання інтерпретації тексту та проблему ідеального читача, здатного осягнути дійсний зміст створеного автором тексту. При цьому, адекватне розуміння змісту тексту можливе, на думку філософа, за умови вільного мислення та свободи поглядів, коли читач може ставити під сумнів та розглядати постулати тексту з усіх боків. А такому аналізу та вільнодумству часто перешкоджала консервативна церква та прищеплюване нею релігійне світобачення. Таким чином, У. Еко на підставі аналізу та глибинного дослідження середньовічної культури та взаємовідносин між людиною та церквою прийшов до необхідності відстоювати ідею секуляризації церкви як головного інструменту досягнення вільного мислення та свободи совісті.

Мельниченко Владислав

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
1 факультет, 1 курс, 1 група*

НАСИЛЬСТВО: ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ

Проблема насилля та ненасилля, рішення соціальних та особистісних негараздів має глибоке історико – соціальне коріння, бо вже на початку історії люди зіштовхнулися з необхідністю пригнічення стресових імпульсів у поведінці. Майже вся історія людства – це історія воєн, конфліктів і жорстокості. Спокій та рівновага є скоріше винятком або коротким періодом між війнами.

Насильство визнається невід’ємним елементом суспільних відносин і політичного життя сучасного суспільства, найчастіше ототожнюється з небажаним фізичним впливом. Насильство – це суспільні відносини, в ході якого одні індивіди (групи) за допомогою зовнішнього примусу, що становить загрозу життю, підпорядковують собі інших, їх здібності,

продуктивні сили, власність. Така дефініція підкреслює соціальний характер насильства, його застосування в усіх сферах суспільного життя – економічній, політичній, духовній.

Спільним для філософських напрямків, які розглядають проблему насилля (соціал-дарвінізм, соціальна етологія, фрейдизм, неофрейдизм, марксизм) було визнання інституту насилля в суспільстві та позитивна чи негативна оцінка механізму його функціонування.

Ненасильство – це культурно – світоглядна модель опозиції насильству в будь-яких формах його прояву. Філософські вчення і релігії Сходу (індуїзм, буддизм, даосизм) підкреслюють внутрішнє перетворення в результаті звільнення від насильства. Західні релігії і філософія надають більшого морального значення зовнішньому звільненню від практичних справ.

Генрі Девід Торо, Лев Толстой, М. Ганді і Мартін Лютер Кінг вчили бачити взаємозв'язок внутрішньої та зовнішньої свободи. Ненасильство – це частина людського існування, його треба розвинути в кожній людині, щоб потім перейти до колективних дій. Мета ненасильства в подоланні несправедливості на рівні совісті. Його принцип передбачає певну концепцію і розуміння людини.

Аналізуючи проблему співвідношення насилля і права, то стане зрозумілим, що не вистачає ще одного елемента – держави. Право дає дозвіл державі на застосування насилля, якщо населення порушує встановлені раніше правила або держава змінює їх взагалі.

Коли суспільство не є вільним, насильство, що застосовується державою фактично стає необмеженим. Це можна пояснити значною нерівністю у розподілі влади між населенням і державним апаратом. Влада допускає насильство, це одна з її «природних» функцій, але коли мова йде про диктатуру, насильство виходить на перший план. В країнах, де влада розподіляється за принципом плюралізму, а населення має і реалізує свої громадянські права, насильство зустрічається рідко.

В літературі можна зустріти заяву, що будь-яке насильство – це абсолютне зло, проте насильство, що спирається на закони, міжнародні пакти, є неминучою й обов'язковою умовою захисту прав громадян та світу в цілому. Застосування насильства в рамках закону дозволяє боротися зі злочинністю, припиняти збройні конфлікти. Тоді мова йде не про насильство проти тих чи інших соціальних груп як за тоталітаризму і східному деспотизмі, а про покарання окремих осіб, їх угруповань, що порушують закон, припинення міжнародних злочинів.

Насильство, підкріплене правом, якісно змінює свій зміст і вже ніби не є насильством. Державна влада має певні межі, які вона не в праві порушувати (невідчужувані права особистості на життя і свободу думки). Хоча застосування сили за певних умов і формах неминуче, воно завдає шкоди моралі суспільства, веде до потрясінь, руйнувань, а в крайніх формах – до масової загибелі людей.

Насильницькі методи діяльності були б етично виправдані, якби не було альтернативи і ті суб'єкти, проти яких застосовують насильство, давали згоду на його застосування.

Микитюк Олександр
*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
4 факультет, 1 курс, 1 група*

ФІТОНІМИ В УКРАЇНСЬКІЙ І АНГЛІЙСЬКІЙ МОВНИХ КАРТИНАХ СВІТУ: ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ

Взаємовідносини картини світу й мови є однією з найважливіших філософських проблем, оскільки найсуттєвіші знання про світ і про себе людина отримує на основі дискурсивного мислення. Мова є найважливіший спосіб формування і існування знань людини про світ. Відображаючи в процесі діяльності об'єктивний світ, людина фіксує в слові результати пізнання. Мовна картина світу – це результат переробки інформації про середовище і людину. Вона має багаторівневу організацію (картина світу окремої людини, групи, народу, загальнолюдська), з'єднує загальнолюдське і національно-специфічне, загальне і індивідуальне, фундаментальне і історично обумовлене, глобальне і приватне.

Фітоніми (від грец. «phyton» – рослина, «онума» – ім'я, назва) є складовою національної картини світу, відображеної в мові, фольклорі, літературі, у повсякденному житті. Численні найменування рослинного світу відіграють особливу роль у процесі пізнання, а сприйняття природи у кожного народу має як загальнолюдські, так і національні відтінки. Фітоніми, позначаючи існуючу реальність, є також важливими лінгвістичними елементами світогляду як вищого духовного рівня уявного світу.

Фітолексеми яскраво репрезентують життєвий досвід людини, її тонкі, індивідуальні спостереження за навколишнім світом. Отже, можна говорити про відображення специфічних рис характеру, культурних та історичних традицій народу у лексиці флори. Фітоніми є носіями символічного змісту завдяки таким семантичним ознакам, як багатозначність, образність та імпліцитність змісту.

У культурі кожного народу існують поняття, що можуть дати уявлення про всю культуру, представити найосновніші особливості етносу, їх називають ключовими концептами культури. Прислів'я говорить: «Без верби і калини нема України», – але не тільки ці концепти представляють Україну, важливими є також вишня, дуб, тополя та інші. Рослини також суттєво важливі в англійській культурі, деякі з них стали символами країни. Так національною квіткою Англії вважається роза, в Шотландії шанують чортополох, Уельс вибрав собі за символ нарцис та цибулю-порей, а емблема північної Ірландії – всім відомий трілісник.

Проведений аналіз фітонімів англійської та української мовних картин світу дозволяє зробити висновок, що фітоніми крім своїх номінативних значень, наділені ще й символічними, які виражають своєрідність світовідчуття та світорозуміння народів.

Отримані результати показали, що досліджені фітоніми можна поділити на такі семантичні групи: 1) загальнолюдські якості; 2) людські стосунки; 3) емоції та почуття; 4) зовнішні характеристики людини; 5) філософські аспекти буття.

Порівняльний аналіз фітолексем англійських та українських мовних картин світу встановив як універсальні, так і національно-специфічні компоненти. Джерелом семантично близьких значень англійських та українських фітонімів є індоєвропейські, слов'яно-германські та сучасні інтернаціональні традиції, фольклор, язичницько-християнські вірування й ритуали, твори всесвітньої літератури й мистецтва. У цілому за однаковими символічними значеннями асоціюються фітоніми, які становлять точки збігу образних уявлень українців та англійців про загальнолюдські почуття та характеристики (кохання, нещастя й страждання, гордість і пихатість тощо).

Різноманітні національно-специфічні культурологічні компоненти обумовлені культурними та історичними традиціями народів, мовно-культурними чинниками (етимологія фітонімів, переносні значення, їхні фразеологічні оточення, усталені цитати, народні традиції, обряди, фольклор тощо).

ЗМІСТ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СОМАТИЧНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ

Тема соматичних прав людини (прав, пов'язаних з людським тілом) сьогодні набуває особливо актуального звучання, адже рівень розвитку юриспруденції у XXI столітті вже не встигає за рівнем розвитку науково-технічного прогресу. Тому роздуми про те, яке майбутнє очікує права людини, перебувають у центрі уваги не лише пересічних людей, а й видатних філософів та теоретиків права.

Зміст соматичних прав зводиться до того, що особа має:

1) «право на смерть як найбільш радикальну категорію соматичних прав людини, реалізація якої в цілому не має сенсу». Реалізація такого права здійснюється у формі суїциду та евтаназії, що ставить під сумнів доцільність його виокремлення як права;

2) «право людини щодо її органів і тканин». Таке право в більшості випадків виявляється через презумпцію права особи на розпорядження своїми органами і тканинами як за життя, так і після смерті (відносно долі свого тіла) через заповідальний відказ чи покладення на спадкоємця інших обов'язків у заповіті;

3) «сексуальні права людини». Зазначені права, як правило, визначаються через призму заборонених сексуальних дій та через моральну оцінку цих дій суспільством;

4) «репродуктивні права людини». Ці права виявляються через зміст прав особи на материнство та батьківство. Причому зміст такого права має як позитивний характер (право на материнство та батьківство, право на профілактику та лікування безпліддя, право на штучне запліднення, право на донорство та збереження репродуктивних клітин, право на штучне запліднення й імплантацію ембріона, право на використання методу сурогатного материнства), так і негативний характер (штучне переривання вагітності, стерилізація, контрацепція), або взагалі постає у формі заборони (клонування людини);

5) «право на зміну статі», тобто зміну статі з чоловічої на жіночу та навпаки. Правовою основою реалізації такого права в Україні є ст. 51

Основ законодавства України про охорону здоров'я. Фактичною підставою для даного права є захворювання транссексуалізму, а юридичною – право на зміну (корекцію) статевої належності.

Міжнародно-правове регулювання окремих аспектів соматичних прав людини відбувається в рамках таких міжнародних організацій як ООН, Організація ООН з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО) та Рада Європи. В результаті відсутності консенсусу серед держав у 2005 р. була прийнята не конвенція, а Декларація ООН про клонування людини, при тому, що 84 члени ООН проголосували «за» і 34 «проти». Відповідно до положень Декларації про клонування людини 2005 року, держави-члени ООН закликають держави:

1) вжити всіх заходів, необхідних для відповідного захисту людського життя в процесі застосування біологічних наук;

2) заборонити всі форми клонування людей у тій мірі, в якій вони несумісні з людською гідністю та захистом людського життя;

3) вжити заходів, необхідних для заборони використання методів генної інженерії, які можуть суперечити людській гідності.

Німецький філософ Ю. Габермас у своїй книзі «Майбутнє людської природи», спираючись на сучасні біологічні досягнення в галузі зміни генетичного коду людини, а також науково-технічний прогрес, припускає можливість клонування людини, та створення так званої людини майбутнього. Проектуючи таку ситуацію, філософ намагається визначити, як це буде регламентуватися Декларацією ООН з прав людини. Дана ситуація викликає занепокоєння у мислителя, оскільки такий розвиток подій не передбачений зазначеним документом і для його модернізації знадобиться певний час, якого у людства може не бути. Тому у своїй роботі Ю. Габермас вже зараз говорить про те, що попри весь науковий прогрес людина не повинна втратити свою сутність. Адже якщо це станеться, світ буде зруйновано, оскільки по суті зараз світовий соціум стримує лише моральність. Отже, як ми бачимо, філософ песимістичний у своїх припущеннях, він не пропонує власної моделі Декларації прав людини, втім, аналізуючи головні події сьогодення, Ю. Габермас встановлює досить ясний критерій, який повинен лишитися непорушним: людина має лишитися істотою моральною, а вже потім технізованою. Із цим висновком цілком можна погодитись. Ми не знаємо, як регулюватимуться правовідносини, як регламентуватимуться права людини, і якими будуть засоби їх захисту в майбутньому. Утім завжди варто пам'ятати про моральний аспект, адже саме він є гарантом існування людської раси.

Підсумовуючи усе вищесказане, слід зазначити, що права людини знаходяться під найвищим захистом. Зважаючи на науково-технічний прогрес та ідеї вчених щодо втручання у людський організм (трансгенні мутації, клонування, криогенез), наше суспільство в певній мірі знаходиться у зоні ризику, оскільки у своєму прагненні пізнання люди можуть загубити першооснову існування суспільства – мораль, що врешті-решт може призвести до колапсу. Філософи наполягають на тому, що людина попри все повинна зберігати свою моральну сутність. І доброю тенденцією є те, що юристи всього світу підтримують філософів у цьому. Тому вже зараз до Конвенції ООН з прав людини вносяться поправки щодо питань захисту соматичних прав людини. Наразі головною метою держав-членів ООН має стати досягнення компромісу у питаннях процедури захисту біологічних прав людини. Якщо ця ціль буде досягнута, наш світ матиме шанс на щасливе існування.

Миславський Інокентій
*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
4 факультет, 1 курс, 1 група*

РОЛЬ ТЕОЦЕНТРИЗМУ У ФОРМУВАННІ СЕРЕДНЬОВІЧНОЇ ФІЛОСОФСЬКОЇ ДУМКИ

Філософія в різні часи завжди віддзеркалювала світоглядні погляди відповідної епохи. Розуміючи це, ми можемо, вивчаючи певний філософський напрямок, краще усвідомити історичну епоху яка із ним пов'язана. З цієї точки зору нами обрано філософію Середньовіччя, яка стала перехідним етапом між античною філософією та філософією Відродження. Для цього періоду були характерні вагомні напрацювання та досягнення у ряді сфер пізнання. Для того, щоб краще визначити сутність тодішньої філософії, необхідно проаналізувати світогляд того часу, що приводить нас до теоцентризму.

Погляди будь-якої людини, зрештою філософа, формуються під впливом світогляду. В свою чергу світоглядні позиції розвиваються через вплив тих цінностей, крізь призму яких сприймається світ. Античність характеризувалася міфологічним світолядом, в основі якого стояв космоцентризм, відповідно до якого людина сприймала себе частиною При-

роди. З часів Відродження почав формуватися філософський світогляд, для якого був характерен антропоцентризм, що приводило до посиленого осмислення самої людини.

Теоцентризм став комплексом цінностей, які заклали основу середньовічної філософії та релігійного світогляду. Розпад Римської імперії та занепад полісної культури призвів до формування духовної кризи в людському суспільстві. Людина здійснила поступовий відхід від матеріального до духовного, в подальшому визначивши Бога та церкву власними орієнтирами. Весь оточуючий світ сприймався середньовічною пересічною особою в контексті Бога, а отже був вторинним по відношенню до нього. В свою чергу, компоненти навколишньої природи в контексті релігійного символізму почали сприйматися, як способи донесення божественного одкровення. Бог не був рівним людині, його осягнення та розуміння вважалося недосяжним для людини.

В цих умовах філософія мала вторинний характер по відношенню до теології та сприймалася як її служниця. Головними завданнями філософії в цей час стало осмислення духовного буття людини та доведення існування Бога, що призвело до істотного звуження її пошукової сфери в порівнянні з античністю. В цей час такий міцний зв'язок філософії та теології додатково зміцнювався за рахунок того, що більшість середньовічних філософів були віруючими та належали до духовного стану. Як наслідок, секуляризоване філософське мислення, поширене сьогодні, в ті часи сприймалося як еретичне.

З вищенаведеного випливає двозначне відношення філософії Середньовіччя до знань. З одного боку, філософи того часу у своїх диспутах часто зверталися до античних здобутків, використовували понятійні категорії, розроблені в минулі часи. Зокрема однією з основоположних для філософії середньовіччя стала ідея автономії духу, яка була відкрита античними філософами. З іншого боку, ідеї багатьох філософів минулого, а також окремі наукові досягнення, які суперечили поглядам церкви приховувалися та засуджувалися. Це пояснюється тодішніми релігійними догмами та патерналізмом церкви. Церква вбачала себе пастирем суспільства, який повинен був першочергово охороняти його від тих ідей, які могли послабити авторитет християнства, адже відхилення від християнства призводило до гріхопадіння і унеможливлювало порятунок душі.

Отже, середньовічна філософія розвивалася в лоні церкви, під впливом теоцентризму. В цей час, незважаючи на двоїстість по відношенню до попередніх знань та ідей, а також до науки, зроблено багато напрацю-

вань в сфері духовно життя людини. Як наслідок, досягнення середньовічної філософії стали основою для формування філософії Відродження, з її концентрацією на людині. Середньовічна філософська думка стала гармонійною складовою загальної філософії.

Михайлов Артем

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
1 факультет, 3 курс, 20 група*

ПРАВОСЛУХНЯНІСТЬ ЯК ОДНА З ОЗНАК РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ ГРОМАДЯНИНА

Характеризуючи проблеми правового виховання в сучасній Україні, слід зазначити, що сьогоdnішні соціальні умови та рівень правової культури особи вимагають створення додаткових елементів системи (взірця) правової вихованості, котра б відповідала нинішньому розвитку науки й практики, підвищення ефективності вищої юридичної освіти, розвитку системи суспільних об'єднань, що беруть участь у процесі становлення правослухняної особи. Держава надає великого значення вихованню в особи свідомої громадянської позиції, поваги до законів і прав, готовності до активної участі в охороні правопорядку. Ці якості складають істотні сторони правової культури, розвиток якої дозволяє говорити про побудову правового суспільства.

Розвиненість і досконалість державного апарату – показник високого рівня правової культури. Тому до посадових осіб, які беруть участь у правотворчій діяльності, висуваються особливі вимоги. Однак, у фокусі правової діяльності посадових осіб окрім загальнодержавних, індивідуальних, групових, класових та партійних, часто проявляються власні інтереси, вони прагнуть до вигоди, ігноруючи при цьому право і порядок. Правовий нігілізм представників влади, які зловживають своїм становищем, згубно позначається на рівні культури в цілому, включаючи і політичну, і моральну. Як зауважує професор В. В. Лазарєв: «Володіти високим рівнем професійної культури – значить, бути майстром своєї справи у сфері правопорядку. З іншого боку, правовий нігілізм (антипод правової культури) представників влади, обхід закону, зловживання правом, нехтування правами особи згубно позначаються на рівні культури в цілому, що в свою чергу, веде до деградації держави та нації».

Сучасній правовій дійсності притаманні різного роду порушення, що виражаються в ігноруванні такого важливого аспекту правової культури, як врахування інтересів усіх соціальних груп України в процесі правотворчості. Правова культура являє собою безліч впорядкованих і пов'язаних певним чином елементів, що дозволяє в процесі її вивчення застосувати системний метод. Застосовуючи системний аналіз до вивчення правової культури, культурологи права виділяють наступні елементи її структури: правова свідомість, правові норми, правова діяльність і правові інститути. Інші дослідники, беручи до уваги системний характер організації самих елементів правової культури, виділяють рівень розвитку правових текстів, правової діяльності, правової свідомості суб'єкта. «Ця структура дає методологічну основу для виділення в якості самостійної підсистеми правової культури суспільства правову культуру особи».

Наступний підхід орієнтований на виділення суб'єктивного, інтелектуального аспекту культури. Реалізуючи цей підхід при аналізі правового життя, можна прийти до ототожнення правової культури та правової свідомості. Перші визначення правової культури були орієнтовані саме на такі суб'єктивні елементи – рівень правових знань, тлумачення права. Найважливішим елементом такого підходу є «якісний характер», що розуміється, як різноманіття ознак правової культури. Цей підхід яскраво виражений у поглядах американського культуролога права Н. Н. Фрідмана. На його думку правова культура – специфічний феномен правової свідомості, зміст якого змінюється в ході суспільного розвитку. Правова культура позначає ідеї, цінності, позиції та вірування народу по відношенню до чинного права.

У процесі формування правової культури необхідно врахувати ряд завдань. По-перше, забезпечити належну орієнтацію в основоположних засадах і принципах правової системи держави. Це принципи та ключові ідеї правової системи, які поділяються на галузеві, міжгалузеві та конституційні. По-друге, створити базу для значного розширення обсягу та підвищення рівня правової поведінки адресатів права. Високий рівень правової поведінки людей забезпечує не тільки їх свободу, але й організованість суспільних відносин, їх підпорядкованість громадському порядку. Усе це є суспільно корисним явищем, яке вважається передумовою нормального функціонування громадянського суспільства з розвинутою правовою культурою. По-третє, забезпечити грамотну та ефективну боротьбу носіїв прав і обов'язків за свої законні інтереси, подолати правову пасивність.

Найважливіша частина правової культури – почуття законності та справедливості – має перерости в потребу боротися за справедливість, незважаючи на виникаючі труднощі. Однак протидія несправедливості не повинна перевищувати меж необхідного захисту.

По-четверте, здійснювати роботу з профілактики правопорушень у ключі дії принципу «незнання закону не звільняє від відповідальності» і вести боротьбу за подолання правового нігілізму, який опанував останнім часом масову свідомість. Такий нігілізм міститься у правовому невігластві громадян і посадових осіб у їх слабкій поінформованості про закони, а також в умисному або неусвідомленому бажанні їх обійти, проігнорувати, якщо це приносить відчутної вигоди при мінімальному ризику потрапити під санкції.

По-п'яте, активізувати правову поведінку. Від активної, дієвої позиції кожного у боротьбі з порушеннями законності залежить стабільність правопорядку в суспільстві. Тому велике значення має здатність громадян допомагати державі в її правоохоронній діяльності.

Підвищення рівня правової культури суспільства передбачає проведення активної правової просвітницької роботи з громадянами, якісні викладення права у вишах та інших навчальних закладах юридичного профілю, належне кадрове забезпечення юридичних установ, законодавчих, виконавчих і правоохоронних органів. Ставлення до права формується під впливом правових та моральних норм, що існують у суспільстві, переконання про необхідність їх дотримання.

Михайловський Руслан
*Харківський національний
університет Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба
аспірант кафедри філософії*

КУЛЬТУРНО-ДУХОВНА СФЕРА ЯК ОБ'ЄКТ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОТИБОРСТВА

В умовах глобалізації виникають нові виміри безпеки, за яких її традиційне розуміння як стан і тенденції розвитку реальної захищеності життєво важливих інтересів соціуму і його структур від внутрішніх і зовнішніх небезпек доповнюється необхідністю діяльності суспільства

і держави щодо виявлення, попередження та нейтралізації виникаючих ризиків та викликів, які є загрозливими для фундаментальних матеріальних і духовних цінностей суспільства. Саме такі виклики й загрози обмежують можливості передусім духовного розвитку суспільства, ускладнюють доступ до благ глобалізації, завдають шкоди консолідації суспільства за рахунок деструктивних інформаційних впливів, маніпулювання суспільною свідомістю. Сьогодні надзвичайно актуальними уявляється точка зору Ф. Фукуями стосовно того, що культура у вигляді опору перетворенню певних цінностей у цінності демократичні, може представляти перешкоду на шляху демократизації.

Сьогодні робляться цілком очевидні спроби встановлення контролю над українським сегментом інформаційного простору, проникнення на хвилі перманентних антиукраїнських кампаній у сферу соціальних і духовних відносин українського суспільства, деструктивного маніпулювання суспільною свідомістю, реалізації різноманітних пропагандистських проєктів, спрямованих на підрив міжнародного іміджу та авторитету України.

Отже, саме інформаційний вплив іноземних політичних, економічних, військових та інформаційних структур на розробку й реалізацію стратегії зовнішньої політики України виходить на перше місце серед зовнішніх загроз її духовній безпеці.

У цих умовах хрестоматійне поняття безпеки як засобу забезпечення збереження й розвитку головного ідеалу – добробуту, особистості, суспільства й держави – усе більше перетворюється на мету – на потребу у безпеці як духовній взагалі, так і інформаційній зокрема.

Інтенсивне проникнення в інформаційну сферу українського суспільства досягається за допомогою використання агресивно налаштованими державами глобального інформаційного простору як канал впливу і пропаганди, що призводить до підпорядкування свідомості українців ілюзіям, символам і міфам, розколу українського суспільства, досягненню основної геополітичної мети держав-конкурентів – встановлення духовного, ментального, політичного контролю над українською територією.

Слід визнати, що стан інформаційної й у цілому духовної безпеки України, яка піддається такому інтенсивному зовнішньому впливу, багато в чому визначається небезпеками посилення залежності духовної, економічної і політичної сфер суспільного життя України від закордонних інформаційних структур, девальвації традиційних духовних цінностей і їх підміни духовними і моральними цінностями, які суперечать прийнятним в українському суспільстві. При цьому, головним театром «во-

енних дій», де сьогодні формуються загрози інформаційній безпеці України, які деформують суспільну свідомість нації, стає саме духовно-цивілізаційна сфера, залучена у глобальне інформаційне протиборство.

Таким чином, в умовах інформаційного протиборства саме культурно-духовна сфера, яка є одним з ключових державотворчих чинників України, у першу чергу стає об'єктом зовнішніх інформаційних впливів, здатних змінити головний геополітичний ресурс країни – її духовний, моральний і творчий потенціал, історичну пам'ять суспільства.

Мішустіна Кристина

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
7 факультет, 1 курс, 1 група*

СХОЖІСТЬ ТА ВІДМІННІСТЬ ТЕОРІЙ СУСПІЛЬНОГО ДОГОВОРУ ЖАН-ЖАКА РУССО ТА ТОМАСА ГОББСА

Концепцію «суспільного договору» як формулу об'єднання людей у «громадянське суспільство» та державу демократичного типу розробив французький просвітитель Жан-Жак Руссо (1712–1778), виклавши її у працях: «Міркування про науки і мистецтва...», «Про суспільну угоду, або Принципи політичного права» та ін.

Перший начерк політичної концепції Руссо зустрічаємо в дисертації про вплив наук і мистецтв на звичаї. Головна її ідея: люди за своєю природою є добрими, але людські установи роблять їх злими; доброчесність – це природний стан людини, розпуста і злочин породжені відносинами, що є наслідком цивілізації.

Першоджерело зла Руссо вбачав у нерівності, яка породжує багатство. Останнє спричинює розкіш й неробство. Мистецтво народжується розкішшю, наука – неробством. Тобто, за Руссо, просвітництво є похідним чинником, як і занепад моралі, і розкіш, а рабство є карою за зверхність, намагання вийти зі стану щасливого невідання, в якому вона перебуває завдяки передвічній мудрості.

Висновок про нерівність між людьми як головний чинник зла Руссо повторював неодноразово. Проте він не спромігся розмежувати залежність просвітництва й занепаду моралі, двох наслідків процесу диферен-

ціації суспільства, від залежності, де просвітництво було б причиною, а занепад – наслідком.

Згідно Гоббсу, природним станом людей до об'єднання в державу був стан війни і не просто війни, а «війни всіх проти всіх», так як людям властива від природи взаємна схильність шкодити один одному. Оскільки люди в природному стані рівні, ця війна не може закінчитися нічиєю перемогою.

Однак, настає момент, коли люди не можуть більше залишатися в природному стані в силу природних причин і змушені, під загрозою загибелі людського роду, шляхом укладання суспільного договору, перейти в громадянський стан. Розірвання договору допускається лише в одному випадку, саме коли він перестає відповідати головній меті свого існування, тобто забезпечення безпеки суспільства. Така ситуація виникає, коли держава, замість захисту індивіда, починає загрожувати його життю, позбавляючи його тим самим права на самозбереження.

Такий стан, в якому все дозволено всім, не може бути благом для людини. Тому вона, прагнучи самозбереження, в силу знову таки природної необхідності, зацікавлена у припиненні взаємної ворожнечі та встановленні миру. Крім того, в природному стані існує природна рівність і кожен має право на всі речі.

Гоббс, таким чином, створив цілком нову інтерпретацію договірної теорії, використавши її для апології сильної і навіть тиранічної держави. Його теорія природного стану, на відміну від попередніх, виходить не з того, чим люди були в давнину, а прагне пояснити те, чим вони можуть стати потенційно, якщо виключити втручання в їхнє життя авторитарної державної влади.

Жан-Жак Руссо у своїх творах «Міркування про походження і основи нерівності між людьми» (1755), «Про суспільний договір» (1762), як і Гоббс, виходить із уявлення про те, що люди у природному стані рівні між собою, а суспільство, тож саме державі, є результатом договору.

Гоббс і Руссо у своїх теоріях суспільного договору бачать один і той же єдиний вихід з природного стану, а саме укладання суспільного договору.

Вони дають однакове трактування утворення держави, причиною цього утворення став договір між людьми з метою захисту своїх природних прав і особистості.

Ще одна схожість полягає в тому, що обидва мислителя, не дивлячись на різний час життя, у своїх роздумах спираються на концепції природного права та у своїх теоріях суспільного договору описують природний стан у якому знаходилася людина.

За теоріями суспільного договору Гоббса і Руссо видно, що на чолі держави має знаходитися суверен, закони якого повинні виконуватися людьми заради власних же благ. У свою чергу суверен у мислителів не пов'язаний власними законами і тільки він може видавати або змінювати закони, оголошувати війну і укладати мир, вирішувати спори і призначати на державні посади. Так само на думку мислителів суверен володіє монополією на життя і смерть підвладних йому. Найбільш яскраво це виражено в словах Руссо: «Громадянинові уже не доводиться судити про безпеку, якому закону завгодно його піддати, і коли суверен каже йому: «Державі необхідно, щоб ти помер», то він повинен померти, тому що тільки за цієї умови він жив до цих пір в безпеці і тому що його життя не тільки благодіяння природи, а й дар, отриманий ним на певних умовах від Держави».

Що стосується відмінностей, то людина у розумінні Руссо за своєю природою добра і вільна, володіє міцним здоров'ям. Людина, на думку Руссо, розвинена гармонійно і всіх людей між собою об'єднує дружба і співчуття.

За Гоббсом ж людина за своєю сутністю егоїстична, вона шукає не спілкування, а панування над іншими людьми, і що до інших людей її тягне не любов, а жага слави і зручності. У природному стані люди перебувають у постійній ворожнечі один з одним. Людина боїться іншу людину як свого ворога, ненавидить його, намагається їй нашкодити. Егоїстичні прагнення і страх характеризують людину в природному стані: «Людина людині – вовк».

Овдієнко Максим

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
1 факультет, 1 курс, група*

РОЗУМІННЯ ДЕРЖАВИ ТА ЇЇ СПІВВІДНОШЕННЯ З ГРОМАДЯНСЬКИМ СУСПІЛЬСТВОМ У ФІЛОСОФІЇ Г. В. Ф. ГЕГЕЛЯ

На всіх етапах історичного буття людина прагнула осмислити, зрозуміти, досягнути себе, світ навколо себе, себе у світі й світ у собі. В цьому аспекті не є винятком і світ права. Предметом людського осмислення за-

вжди були поняття «рівність», «свобода», «справедливість», «закон», «соціальна справедливість», «правова держава». З урахуванням здобутків та напрацювань філософії, ці ідеї призвели до появи в ній філософсько-правової течії, а згодом – філософії права як її галузі знань. Німецький мислитель Георг Вільгельм Фрідріх Гегель, як прибічник філософсько-правової течії, цікавився такими питаннями: «Що таке право та які його складові?», «Що таке держава?», питання про співвідношення громадянського суспільства та держави. Гегель вважав, що «Держава є дійсність моральної ідеї, – моральний дух як явна, сама собі ясна, субстанціональна воля, що мислить і виконує те, що вона знає, у результаті чого вона має найвище, незалежне право», тому держава, за вченням Гегеля, є самоціллю; держава – це глибина, звідки людина черпає поняття про моральність, лише в державі вона здійснює свою справжню волю. З утвердженням абсолютного значення держави Гегель робить два висновки:

– не можна розглядати державу лише як засіб для охорони інтересів окремої особистості, вбачати призначення держави в забезпеченні і захисті інтересів і власності окремого громадянина (однак, якщо оцінювати з точки зору сьогодення, слід визнати, що думки Гегеля не зовсім відповідають існуючим у сучасній правовій науці положенням, оскільки держава, здійснюючи свої соціальні зобов'язання, є головним гарантом соціального захисту).

– держава має пріоритетне значення в порівнянні з інтересами окремої особи, «вона має найвище право у відносинах окремих людей, найвищий обов'язок яких – бути членом держави» (це положення Гегеля також не відповідає реаліям сучасності в соціально-правовій державі, оскільки така держава повинна служити народові, сприяти його консолідації). Окрім того, Гегель виокремлює поняття громадянського суспільства та співвідносить його з державою. Узагальнивши і проаналізувавши договірні теорії про державу англійських і французьких філософів XVIII ст., вчений дійшов висновку: те, що вони називали державою, у дійсності нею не вважається, оскільки система соціально-економічних відносин людей за Гегелем є громадянським суспільством. Відносини людей в цьому суспільстві визначаються їх матеріальними інтересами («системою потреб та цілей окремої особистості»), існуючим у суспільстві поділом праці і різними способами задоволення цих потреб, і все це базується на пануванні приватної власності і загальній формальній рівності людей. А соціальні неузгодженості Гегель вважає основою прогресивного розвитку суспільства і держави, визнаючи при цьому, що, з одного

боку збільшується нагромадження багатства, а з іншого – підсилюється залежність і тяжке положення прикріпленого до праці класу.

Отже, осмисливши концепцію Гегеля про громадянське суспільство та державу, можна зробити висновок, що громадянське суспільство – це сукупність сімей, об'єднання яких спричинив «магніт» – держава. А держава, вважав Гегель, є «загальне начало», всередині якого сукупність цих об'єднаних сімей перетворюється в громадянське суспільство, тобто держава є первинною щодо громадянського суспільства. А тому можна сказати, що сукупність людей може існувати без держави, як наприклад, деякі племена Африки, але громадянське суспільство може існувати лише в межах держави, оскільки однією з обов'язкових ознак та передумов виникнення держави є територія, що власне і породжує інститут громадянства.

Олексієнко Аліна

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
4 факультет, 1 курс, 12 група*

ПРО СПЕЦИФІКУ ЕСТЕТИЧНОГО ДОБИ ПРЕМОДЕРНУ

Кожна епоха дає власну відповідь щодо специфіки художнього поля та естетичної діяльності. У філософській рефлексії Премодерну естетична проблематика існувала як «метафізика прекрасного». У цьому зв'язку слід згадати концепт давньогрецького космологізму, де *αστος* («невидиме, невідоме, зникле») тлумачили як враження, почуття, отримувані безпосередньо від богів. Лише з позиції космологізму можна зрозуміти естетику античності, поза якою не існує ні філософії, ні риторики.

Прекрасне є атрибутивною ознакою світу загалом, божественним блиском його єдності різноманітного. Ні краса окремої речі, ні людини, ні невидимого бога не можуть вичерпати античне поняття прекрасного. Уже у досократичній філософії лише космос як досконале тіло може бути абсолютним витвором мистецтва, в єдності якого не розчиняється, а саме проявляється все розмаїття суцього. Колооборот «фюзес» (зростання не як «кількісне збільшення», а як «виток», «висвітлення видимості») і «логос» (зрізання, метафора смерті, посіву і жниву) утворюють гармонію аграрної цивілізації. Остання передбачає не відстороненість абстрактної краси,

а примусову силу з'єднання різноманітного, адже *harmonia* подібна міцним цвяхам, які, з'єднуючи деревину, перетворюють її на корабель.

Космогенеза як процес всеоживлення, всетворення також демонструє аграрні витоки латинського терміна *creation* в алегоричній постаті Церери, богині плодючості. На відміну від слов'янського поняття «творчість», що походить від «затворення», тобто перетворення диких тварин на домашню худобу.

У премодерній культурі окрема річ сприймається як прекрасне лише тією мірою, якою в неї втілено образ космогенези. Найкращим прикладом у цьому контексті може бути широковідомий у мистецтвознавстві гомерівський опис щита Ахіла, який є радше не окремим предметом з декоративним оздобленням, а оспівуванням, провіщенням космогенези.

Усе описане легендарним поетом є насправді «імагінативною картиною», яка може бути адекватно сприйнятою лише відповідно до грецької традиції бачення невидимого. Це є найбільш зрозумілою демонстрацією речі, що віщає (у російській етимології більш прозоро відстежуємо: «вещь – вещать, вещает»), провіщується поетом, оскільки знання поета – це передчуття. Людина в цьому первісному фетишизмі є зрощеною з річчю, через яку віщає голос буття. Лише поступово логіку відчуження людських стосунків переносять на ставлення до речі, але не навпаки. Саме цим зумовлене онтологічне коріння суб'єкт-об'єктної опозиції в усіх її іпостасях та рефлексіях. Премодерна концептуалізація «метафізики прекрасного» прояснює і досуб'єктивний стан людини через дотичність грецького терміна *persona* (те, через що йде звук) і латинського *image*, тобто образ, втілений у посмертній масці. Персоніфікація, оскільки вона є рупором фатуму, втіленням божественних сил, відсилає навіть не до давньогрецької драми (яку вже краще читати, ніж бачити, згідно з Аристотелем), а до театру містерій, де єдність *Drömena* (міміка, жест, дія), *Legomena* (заклинання) та *Deiknumena* (зняття покриву) передбачають єдиного глядача – бога. Маска-персона була не імітацією реальності, розгортанням дурної нескінченності, що маскує тотальне ніщо, остаточне марне заперечення, а дію/драму увіходження бога в людину, а людини – в екстатичний стан бога. Тому власні почуття/міркування людина сприймає не як виявлення суб'єктивності, а як провіщення долі, надіндивідуальної сили як насичення енергією Космосу. Античний грек сприймає свої тяги як волю і дію богів та долі, а не як прояв суб'єктивності.

Все, з чим має справу людина у міфі, є дієвим символом, опертям для божественної присутності. Ця невидима, невловима висвітленість/від

крити́сть буття, будучи схопленою, викликає у людини особливе почуття – поєднання граничного безпричинного жаху і запаморочливого захвату, яку Е. Дюркгайм визначає терміном «містична співучасть». У цьому естетичному стані надіндивідуального почуття немає чітких меж, формальних визначень, будь-якої підстави фіксації суб'єкт-об'єктних опозицій, оскільки світ загалом є полем гри, зустрічі космічних енергій, де можливість і дійсність ще не розведені. Єдність мікро- і макрокосму ґрунтована на творінні *ex teos*, де народження світу одночасно є жертвоприношенням (офіруванням) бога. Взагалі в тотальній ієрофанії опозиційність відсутня: навіть коли битва завершується, ворог залишається атрибутом переможця. Так, античні зображення Геракла ми впізнаємо в першу чергу за шкірою немейського лева.

Виникнення мистецтва і є першим симптомом (але не причиною), формою розриву людини з переживанням цілісності буття. Адже художня діяльність і є тією штучною, додатковою працею, яку людина змушена здійснювати, щоб відтворити необхідну цілісність свого життєвого світу. Специфіка мистецтва полягає у тому, що, з одного боку, глядач переживає найвищий рівень емоційного напруження (який можна визначити або як катарсис (Аристотель), або як романтичний екстаз, залежно від конотацій епохи), але, поряд з емоційним піднесенням, очевидною стає відсутність справжнього почуття, тобто почуття відсутності почуття. Ця суперечність супроводжує всю історію художнього.

Отже, за доби Премодерну власних індивідуальних почуттів як таких і не існує. Навпаки, лише колективним способом створюючи всезагальну чуттєвість у формі культури, людина має можливість її опанувати, уособити як внутрішній простір власної особистості.

Осігрова Юлія

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
4 факультет, 1 курс, 5 група*

ПОГЛЯДИ ФІЛОСОФА ТАЛ БЕН-ШАХАРА НА ПРОБЛЕМУ ЩАСТЯ

Нині актуальність проблеми щастя дискусійна, бо його осмисленню приділяють увагу багато індивідів. Очевидно, що негативна картина

світу сьогодні – є наслідком того, що люди зневірилися у пошуках щастя. Давайте зупинимося саме на працях філософа, викладача Гарвардського університету Тал Бен-Шахара, який протягом всього життя досліджує цю проблему. Філософ висуває оригінальну формулу щастя, що аргументована науковими і практичними підходами. Він говорить, що щастя – це наука, яку необхідно вивчати і популяризувати.

На думку Шахара, кожна людина повинна ставити собі питання: «Як мені стати щасливішим?» У ньому є розуміння самої природи щастя і визнання того факту, що це безперервний процес. Адже щастя – це дорога завдовжки з життя.

Перша порада, яку нам пропонує Бен-Шахар: усвідомте все те, що робить вас щасливими. Існує гарна і проста техніка, як це зробити. Візьміть аркуш паперу і закінчіть таке речення: «Щоб привнести в моє життя 5% щастя ...» Ще однією вправою є висловлення вдячності. Під час опитування з'ясувалося, що люди, які ведуть подячний щоденник і щодня вписують у нього щонайменше п'ять речей, за які вони вдячні долі, можуть похвалитися вищим рівнем духовного добробуту і фізичного здоров'я.

За концепцією філософа ми не повинні забувати поєднувати задоволення і сенс. Тал Бен-Шахар уявляє декілька видів гамбургерів, які асоціюються з різними типами людей. Ми часто прагнемо вживати продукти, які, з одного боку, доставляють нам швидке задоволення, але з іншого – згодом змушують випробувати почуття провини. Або ми звертаємося до іншої крайності: вирішуємо сісти на низькокалорійну дієту, де їжа є не смачною. Бен-Шахар із впевненістю наголошує, що ми можемо знайти те, що, врешті-решт, є для нас одночасно смачним і здоровим. Він говорить: «Задоволення постійної потреби в щасті передбачає, що ми насолоджуємося всім шляхом в тому напрямку, який ми розглядаємо як значущий. Щастя, тому, не є чимось, що знаходиться на вершині гори, воно є тим, що ми відчуваємо, коли пнемося туди».

Філософ радить нам уявити себе в віці 110 років. Озирніться на своє життя: яку раду ви дали б самому собі більш молодому? Які негативні, поверхневі речі не варті вашого часу і зусиль? Якщо вам вдається подивитися на своє справжнє під цим кутом зору, багато що стає на свої місця.

Тал Бен-Шахар підкреслює, що треба спрощувати своє життя. Запитайте себе, що ви можете не робити, чому можете сказати «ні»? Спрощуйте свої рутинні справи. Перестаньте жити з почуттям того, що вам не вистачає часу. Такий стан унеможлиблює отримання задоволення або

повне занурення в ті заняття, які роблять вас щасливим. Перетворіть щастя в свою універсальну валюту. Саме щастя, а не гроші, соціальний статус має стати тією цінністю, якою можна виміряти наше життя.

Нестримно так летить життя... Нам залишається лише насолоджуватися «життям таким, яке воно є», наповненим повсякденних звичайних речей. Ми зможемо жити щасливим життям, коли знаходимо сенс і відчуваємо насолоду в своїх діях. Що більше днів нашого життя заповнене подібними подіями, то щасливішими ми стаємо. І це все, що у нас є.

Павлович Юлія

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
I факультет, I курс, I група*

ЗАСАДИ ВИНИКНЕННЯ ДЕМОКРАТІЇ: ФІЛОСОФСЬКО-РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ

На сьогоднішній день у світі склалося багато різних моделей демократії, кожна з яких має свої переваги і недоліки. Деякі країни стоять перед непростим вибором оптимальної моделі демократії, яка би відповідала об'єктивним потребам розвитку суспільства і держави. Немає сумніву в тому, що демократія є змістом руху країни вперед, запорукою її існування, тобто зрозуміло, що рух до демократичної системи цінностей нині є пріоритетним. Але куди ми рухаємось і якими мають бути духовні орієнтири на шляху до омріяної демократії? Щоб це зрозуміти, потрібно детально розглянути та дослідити становлення та розвиток демократії.

Джерельну базу становлять публікації дослідників, що займалися проблемами розвитку та становлення демократії: Кручиніна С. В., Нижнікова С. О., Лисенка Л. Г., Давимука С. А., Колодія А. М., Кужельюка Ю. А., та ін.

Поняттю «демократія» два з половиною тисячоліття. Вже в античному світі це поняття тлумачилося по-різному, що зумовлювалося його природою.

Батько історії Геродот (484-425 рр. до н. е.) був родоначальником поняття «демократія» і виділяв два основні принципи афінської демократії: свободу слова і рівність всіх громадян перед законом.

Платон (427-347 рр. до н. е.) виділяв п'ять форм правління: аристократію, тимократію, олігархію, тиранію і демократію. Згодом він звів типологію до двох форм: монархії та демократії. На його думку, монархія небезпечна через надлишок влади, а демократія – надлишок свободи, тому треба дотримувати середини між цими крайнощами.

Арістотель (384-322 рр. до н. е.) виділяв «правильні» і «неправильні» форми державного устрою. До перших він відносив царську владу, аристократію і політику – змішаний державний устрій, а до других – тиранію, олігархію і демократію.

Демократичний ідеал середньовіччя базувався на християнській моралі. Християнство проголосило рівність прихильників нової релігії.

Досить своєрідним для свого часу було вчення Марсілія Падуанського про людський закон. Людський закон повинен прийматися народом – під народом він розуміє «сукупність громадян або найважливіша їхня частина». Такий порядок прийняття й зміни людських законів визначається їхньою метою: прийняті народом закони виражають загальне добро; народ краще кориться тим законам, які сам для себе створив.

Новий час ознаменувався сплеском інтересу до поняття «демократія». Це поняття набуває форми вимог до обмеження державної влади щодо громадянина: свобода віросповідання (В. Пені), свобода особистості і власності (П. І. Монтеск'є), участь народу в державотворенні (Ж. Ж. Руссо) свобода торгівлі та промислової діяльності (А. Сміт), право на легальний і ненасильницький спротив владі (І. Кант), можливість революційної і бунтівної боротьби (І. Фіхте). Проте єдності в розумінні демократії не було і в цей період. Англійський філософ Дж. Мілль вбачав у ній тиранію більшості. Американський президент А. Лінкольн вважав її правлінням, що походить від народу, здійснюваним народом і для народу. У. Черчіль говорив: «У демократії багато недоліків, але поки що не знайдено нічого кращого».

Реальна демократія є найбільш складною системою влади, яка творить себе навіть не десятиліттями, а століттями. Як будь-який соціально-політичний феномен, вона носить комплексний і багатоаспектний характер.

Отже, шлях, що веде до побудови демократичної держави, складний і непередбачуваний. Незважаючи на проблеми з якими зіткнулися демократичні держави, все ж у світі продовжує розгортатися процес переходу до демократії.

Панаид Яна
*Национальный юридический
университет
имени Ярослава Мудрого
4 факультет, 1 курс, 9 группа*

О ПРОГРЕССЕ В ИССЛЕДОВАНИИ СОЗНАНИЯ: К ПОСТАНОВКЕ ВОПРОСА

Статус великой тайны феномен сознания приобрел в XX веке – с появлением квантовой физики. Возник вопрос, как можно интегрировать ментальную жизнь в тотальную реальность, рисуемую с учетом электронов, мезонов, полей и прочих микрофизических сущностей?

Первые шаги к ответу на этот вопрос предприняли неопозитивисты, которые в рамках идеологии «единой науки» предложили свести язык психологии к языку физики. Более масштабное наступление началось с середины XX века. В ходе атак были задействованы разные объяснительные стратегии. Философы предложили концептуальный и натуралистический анализ. Особые стратегии предложили ученые, апеллирующие к идеям компьютерных наук, эволюционной биологии, нейрофизиологии, квантовой физики. Ни одна из стратегий не увенчалась успехом. Выводы атакующих не вылились в консенсус ни в отношении причин сопротивляемости феномена сознания, ни в отношении его предполагаемых границ, ни в отношении возможных подступов к нему.

Векторы поисков объяснения сознания традиционно остаются в логическом пространстве между жестким детерминизмом и дуализмом. Сложные построения редуктивного и нередуктивного физикализма – это попытки найти безопасный проход между «Демоном Лапласа», просчитывающим будущее на калькуляторе, и Декартом, разрубившим мир на вещи протяженные и вещи мыслящие и обозначившим «объяснительную пропасть» между ними. Проход этот не найден, а попытки обойти детерминизм и редукционизм, не вставая в оппозицию к материалистическому духу науки, каждый раз заканчиваются введением в объяснительные схемы разного рода «аномалий» и «дефектов».

Споры философов о феномене сознания и его «встроенности» в физическую картину мира не вылились в консенсус ни в отношении атрибутов сознания, ни в отношении языка объяснения, ни в установлении причин трудностей, ни в обозначении стратегий дальнейших исследова-

ний. Одни философы призывают смириться с фактом таинственности сознания (Макгинн), другие – отказаться от метафизических претензий и удовлетвориться изучением «локальных» черт. Существует также мнение, что проблема связана с тем, что взятые у Декарта, Локка, Юма, Спинозы и Лейбница концепции и понятия перестали работать. Поэтому следует либо ждать революции в физике, которая изменит представление о материи и соответственно о сознании, либо начать ломку рабочих понятий, таких как «сознание», «тело», «феноменальное», «интенциональное», «ментальная каузация», «причина», «объяснение», «редукция» и др. Скорее же всего требуется и то, и другое. Дэвид Чэлмерс считает, что нынешняя ситуация с сознанием «стала более интересной», поскольку выбраковка упрощенных методов освободила пространство для новых нередуктивных альтернатив. И все же популяризаторы науки, наблюдающие со стороны царящее в философии сознания замешательство, не без основания называют ситуацию в ней «скандалом».

Можно ли говорить о прогрессе, если тайна сознания осталась неразгаданной? Не являются ли обозначенные нами оппозиции «драчкой желтых и зеленых чертей», как оценил в свое время Ленин споры эмпириокритиков? Или «языковыми играми», интересными только для их участников, как посчитал Рорти?

На эти вопросы, на наш взгляд, лучше всего ответить сказкой: «Дьявол кроется в деталях». Конечно, убедительного во всех отношениях ответа на вопрос «что такое сознание?» никто не дал. Но прогресс все же есть. Во-первых, стали более ясными общие рамки осмысления сознания, во-вторых – к нему были применены более тонкие инструменты современной когнитивной культуры.

Прояснение состоит, прежде всего, в осознании факта, что проблема сознания оказалась труднее, чем казалось раньше. Декарт считал ее сравнительно несложной, она не вызывала особого беспокойства у спекулятивных философов. Сегодня из разряда проблем, относительно которых можно создать «цельную теорию», она возвысилась на уровень великой загадки, относительно которой лучше ограничиваться гипотезами. Применение разнообразных когнитивных инструментов позволило зафиксировать упущенные философами прошлого возможные ходы мысли, увидеть в проблеме сознания сложности, которые до этого не виделись, обозначить множество подпроблем, а дифференциация и детализация сопровождалась введением новых понятий. Позитивным результатом применения разных стратегий стало разграничение «легких»

и «трудных» проблем. «Легкие» – нелегко решаемые, но поддающиеся решению в принципе. К «трудным вопросам» относят те, подступы к которым пока не найдены: проблема квалиа, проблема интеракции сознания и тела, проблема ментальной каузации и другие.

Говоря о прояснении как признаке философского прогресса, подчеркнем заслуги аналитической философии с ее требованиями смысловой точности понятий и доказательности аргументов. Благодаря созданному ею дискуссионному полю изменился статус философской проблемы: из предмета раздумий мыслителя-одиночки она стала предметом обсуждения многих людей и в какой-то мере были переброшены междисциплинарные мосты между философией и наукой.

Что касается перспектив физикализма в нынешней многовекторной философии сознания, то вряд ли физикализм сойдет со сцены. Ведь мощный фон, создаваемый «Большой наукой», распространяется на все виды интеллектуальной деятельности, и матрицы эмпирических и естественных наук, скорее всего, будут подпитывать физикалистские интенции философии.

Пархоменко Анна

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
7 факультет, 1 курс, 3 група*

СУЧАСНІ ТЕОРІЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Серед найпоширеніших у сучасній філософії права цінностей можна назвати справедливість, рівність, свободу, людську гідність, практичну розумність, здоровий глузд і т.д.

Справедливість – це одна за основоположних юридичних цінностей. Справедливість – основна правова цінність, тому що є ідеальним началом, приносить у свідомість особистості уявлення про належний порядок, але сама по собі особистість не являється основною правовою цінністю, бо є носієм і добра, і зла одночасно. Тому порівняння теорій справедливості наразі є актуальною темою.

Егалітаристська теорія справедливості представлена теорією Руссо (рівна індивідуальна власність, переважно трудова, рівний доступ до колективної, загальнонародної власності), марксизмом (рівний доступ

до колективної, загальнонародної власності) і теорією Джона Ролза (часткова вирівнююча корекція результатів функціонування суспільних інститутів, які створюють нерівність у споживанні). У межах егалітарістського розуміння соціальної справедливості виділяється концепція Джона Ролза. Роулз вважає, що учасники гіпотетичного договору виберуть наступну спільну концепцію справедливості: «Всі первинні суспільні блага – свобода і можливості, доходи і багатства, а також умови самоповаги – мають бути розподілені порівну». Із спільної концепції далі виводяться два конкретніші принципи справедливості. Перший принцип: кожен індивід повинен володіти рівним правом відносно спільної системи рівних основних свобод. Другий принцип: соціальні і економічні нерівності мають бути організовані таким чином, щоб вони одночасно: 1 – служили благау найменш процвітаючої частки суспільства у відповідності з принципом справедливих заощаджень; 2 – позиції і посади, відкриті для всіх при умові чесної рівності можливостей.

Мерітократична теорія припускає розподіл по заслугах (у дусі знаменитого платонівського твердження, що «для нерівних рівне стало б нерівним»). Її сучасні представники – Д. Белл, Дж. Гелбрейт. Ця теорія виникла в зміненому світі, в умовах нових економічних ризиків, розширення суспільства за освітнім принципом, виникнення проблем, пов'язаних з політикою держави по відношенню до емігрантів, а також з політикою розвинених постіндустріальних країн по відношенню до держав третього світу.

Основна теза даної теорії полягає в тому, що доступ до престижних соціальних позицій повинен бути відкритий тільки для тих індивідів, які здатні до здійснення суспільно важливих функцій, і в тій мірі, в якій вони на це здатні. Парадигматичним міркуванням мерітократичного розуміння справедливості є аристотелевська думка про те, що флейти мають діставатися найкращим флейтистам або розподіл благ повинне відповідати заслугам індивіда. Саме заслуги повинні визначати не просто доступ до функціональних соціальних благ, але і всю повноту суспільного статусу, пов'язаного з ними. Здійснення суспільно важливих функцій має бути пов'язане з пропорційно нерівним винагородою, яку стосується знаків пошани і поваги, а також споживчих благ.

Лібертаріанська теорія справедливості: ключовою тезою стала вимога відмовитися від розподільної парадигми, а також від використання централізованим адміністративним апаратом будь-яких способів «справедливого» перерозподілу ресурсів.

Основна теза звучить так: якщо власність отримана індивідом на основі трудової або підприємницької діяльності або передана йому іншими особами в ситуаціях, де були відсутні шахрайство і насильство, то він володіє ними правомочним і ніхто не може оскаржити таке володіння як несправедливе. Збереження чистоти правомочностей вимагає постійного вправлення насильницьких і досконалих обманним шляхом угод.

Пенська Аліна

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
1 факультет, 1 курс, 13 група*

ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ГЕРМЕНЕВТИКИ

Особливістю філософсько-теоретичного дискурсу ХХ століття стала поява численних шкіл та напрямів, з-поміж яких особливе місце зайняла правова герменевтика як окрема сфера наукового знання. Герменевтика одразу стала необхідною основою будь-яких дій, пов'язаних з тлумаченням та застосуванням нормативно-правових актів. Методологічне розроблення питань юридичної герменевтики дозволяє інтегрувати різні способи дослідження тлумачення норм права і систематизувати знання про нього.

У сучасному розумінні термін «герменевтика» вживається в основному у двох значеннях. По-перше, як теорія інтерпретації або мистецтво інтерпретації. По-друге, як одна з методологій витлумачення, яку називають класичною та онтологічною (або філософською) герменевтикою.

У центрі герменевтичного вчення лежить категорія «інтерпретація», ключове місце в якій посідає «розуміння», що здійснюється в межах герменевтичного кола. Об'єктом дослідження виступає текст як об'єктивація людської діяльності та сам інтерпретаційний процес. Методом є герменевтична діяльність, під час якої за допомогою особистісного світу уявлення суб'єкта добувається нове знання. Згідно з Г. Гадамером, герменевтичний процес складається із трьох основних операцій: застосування, розуміння та тлумачення.

Основні проблеми філософської та юридичної герменевтики в своїх працях досліджували зарубіжні та українські вчені: Ф. Шлейєрмахер, Г. Г. Гадамер, В. Дільтей, П. Рікер, Ю. Хабермас, М. Гайдеггер, А. Кауфман; І. В. Гетьман, А. М. Бернюков, А. А. Мережко, В. А. Трофіменко.

Суть юридичної герменевтики полягає насамперед у тлумаченні правового змісту того чи іншого чинного закону стосовно конкретних умов, даного випадку. Герменевтика досліджує право в розвитку, конкретизації права, у поєднанні в герменевтичному колі сутності та існування (певний вчинок, подія).

Нині юридична герменевтика є самостійним методологічним напрямом, предметом якого є способи з'ясування, роз'яснення змісту (тлумачення) та викладу правової норми (юридична техніка).

Г. Г. Гадамер вважає, що справжня проблема юридичної герменевтики полягає в тому, що будь-який закон має загальний характер і тому не може охопити практичну дійсність у всій її конкретності.

П. Рікер порушує не тільки питання розуміння права чи інтерпретації правових текстів (що роблять майже всі представники філософсько-правової герменевтики), а й питання справедливості у праві, сутності права та його функцій, ідентифікації суб'єкта права, здійснення правосуддя тощо.

Доцільно запропонувати основні філософсько-правові проблеми герменевтики: недосконалість закону, проблема ідентифікації суб'єкта права, проблема здійснення правосуддя, проблема розуміння, тлумачення, інтерпретації тексту.

Отже, до найбільш значущих питань сучасної юридичної герменевтики можна віднести співвідношення тлумачення норм права і правотворчості. Стан вітчизняного наукового доробку в сфері методології тлумачення норм права ще потребує осмислення та дослідження, але є важливою базою для подальшого з'ясування і вивчення герменевтичного підходу у юриспруденції.

Пилипенко Марія
*Національний юридический
університет
імені Ярослава Мудрого
1 факультет, 1 курс, 16 група*

СООТНОШЕНИЕ ПРАВДЫ И СПРАВЕДЛИВОСТИ

Думаю, каждому из нас знакомо выражение, которое уже стало крылатым: «Как будем делить: по правде или по справедливости?». Безусловно, в жизни такое деление никак не применимо, но вот со справедли-

востью и правдой мы точно знакомы. Что несут в себе эти два понятия и как соотносятся между собой?

С самого детства родители учат детей, что нужно говорить правду, то есть только то, что соответствует действительности. Точно так же и о справедливости твердят с того самого момента, как мы становимся полноценными членами общества. Так или иначе, вышеупомянутые понятия относятся к человеческим отношениям и у каждого из них есть свои особенности: правда в большей степени субъективна, а справедливость связана с социумом и является социальным понятием.

Субъективность правды, в первую очередь, можно объяснить тем, что у каждого она своя. И не потому, что кто-то врет, а кто-то всегда говорит честно, а потому что, например, одно и то же событие разные люди могут освещать по-разному и, в то же время, каждый из них будет прав. Что касается справедливости, то она выражает идею правильного, должного порядка вещей в человеческих взаимоотношениях, который соответствует представлениям о назначении человека, естественных и неотъемлемых правах и обязанностях. В наибольшей степени нравственности справедливость можно назвать правдой, но, стоит, все-таки, разделить эти понятия. Справедливость – это «жизнь по правде» или «жизнь с правдой», а правда – идеальный порядок человеческих отношений. Поиск правды – это одновременно и поиск справедливости, и истины, стремление к тому, чтобы организовать свою жизнь в соответствии с её принципами. Человечество стремится к справедливости столько, сколько существует, и вопрос о том, что такое справедливость, выступает как вечный вопрос философии, важность которого возрастает по мере роста человечества.

К вопросу трактовки понятий «справедливость» и «правда», и их соразмерности обращались и философы античности – Аристотель, Платон, Августин, и основатель немецкой классической философии Кант, и современный философ Джон Ролз. Последний, в своей книге «Теория справедливости», пересматривает классическую теорию вышеупомянутого Канта, а также Локка и Руссо. Пенталогия эстонского писателя Антона Хансена Таммсааре «Правда и справедливость», изданная в XX веке, тоже освещает вопрос соотношения двух терминов из ее названия. Она открыла автора с другой стороны – мир увидел его как мыслителя, философа и исследователя. В романе главный герой переезжает из фермы в город, где сталкивается с некими «особенностями» жизни. Сам автор объясняет, что каждая из томов романа рассказывает о «сделках» человека, например, о его отношении к себе, Богу или государству.

Подводя итоги, можно сказать, что понятия правды и справедливости точно нужно разделять и этому есть весомые причины. Похожее, на первый взгляд, они несут в себе разные значения. Справедливость – «жизнь по правде», а правда – то, какой люди хотят видеть эту жизнь в самом лучшем свете.

Погрібна Анастасія
*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
1 факультет, 3 курс, 20 група*

СУЧАСНА РАЦІОНАЛЬНІСТЬ ЯК СУКУПНІСТЬ СТРАТЕГІЙ ТРАНСГРЕСИВНОГО

Останнім часом спостерігається зростаючий інтерес до проблеми раціональності. Актуальність звернення до дослідження сучасної раціональності зумовлена парадигмальними зрушеннями у теорії пізнання, новими перспективами виходу за межі, окреслені класичною раціональною західною традицією. Підвалини класичної раціональності зазнали сутнісних трансформацій. Кризовий характер суспільного розвитку минулого сторіччя легітимізував визнання сучасною наукою нестійкості та нестабільності як фундаментальних якостей світобудови, сформував проблемне поле і окреслив контури нової раціональності. Сучасна раціональність створює простір «чистої інтенсивності» – трансгресивності.

Трансгресія як один з найбільш значущих і ємних концептів сучасної філософії являє собою феномен переходу межі між можливим і неможливим, «граничний досвід», досвід неможливого. Взагалі слово «трансгресія» має значення, пов'язане із зняттям заборони, порушенням табу, насамперед, сексуальним. У традиційних культурах таке порушення відбувалось під час карнавалів. Карнавал був місцем, де порушували «межі» для того, щоб їх встановити – так профанне у певних карнавальних обставинах стверджувало сакральне. Постмодернізм змінює це значення трансгресії, перетворюючи її в профанне без сакрального, порожню форму заперечування, досвід смерті Бога.

Трансгресія для сучасного суб'єкта реалізується у сфері п'єтьми – досвіді божевілля, смерті, бажання, сексуальності. Перефразуючи М. Фуко,

можна сказати, що трансгресивний досвід, навантажений смертю Бога, не вивільняється, як це прийнято вважати, а розчиняється в мові (щоб змінити мову), перетворюється на порожній знак найбільш іманентного, внутрішнього досвіду. Трансгресія посідає у сучасній філософії те місце, яке належало трансцендентному і трансцендентальному у класичну епоху. На відміну від трансцендентного, що виводить думку за межі можливого чуттєвого досвіду, емпіричного пізнання світу у сферу надчуттєвого за межі її наявного буття, і трансцендентального, яке описує умови можливого досвіду, трансгресія є досвід переходу межі, досвід неможливого. Проте трансцендентне і трансцендентальне передбачають не тільки вихід за межі наявного буття, але і встановлення жорсткої межі, а також непорушність і нездоланність цієї межі, незалежно від можливості або неможливості здійснення переходу (трансцендування). Трансгресія ж являє собою зняття цієї межі, стирання її, це регресія за межі самого життя. Отже, трансцендування – перехід, який встановлює межі, трансгресія – їх (меж) заперечення.

Трансгресія, на думку Н. Балаклея і В. Фарітова, – це «самотрансценденція: перехід здійснюється не за межі будь-якої границі до потойбічного, а виключно за межі самого себе і за напрямком до самого себе – точніше, до іншого, яким стає всяке самототожне буття.

Трансгресивний досвід здебільшого у сучасному філософському дискурсі, йдучи за Г. Маркузе, розуміється як досвід світу, який не завойовується, а еманіпується, – це досвід свободи від травматичності репресивного розуму, виправдання задоволення, забуття смерті, це тиша, сон, рай як нірвана, як життя; повернення орфічного та нарцисичного досвіду, в якому буття переживається як задоволення. Відбувається легітимація бажань темного несвідомого. Отже, трансгресію слід розуміти як жест «переходу межі» універсуму дискурсу і дії, який утвердився. Вона (трансгресія) здійснює твердження, але не твердження чогось (трансцендентного досвіду), а твердження як таке (самого досвіду як історичної альтернативної можливості).

Парадоксальний трансгресивний досвід переміщення перспектив призводить до творення свого ефекту – такої думки, яка завжди знаходиться в становленні і кочує за допомогою перетворення системи понять (вони змінюють свій зміст і статус) в сукупність концептів. Концепти являють собою некатегоріальні форми думки, є елементарним методологічним засобом для ірраціонального способу мислення. Зміст концепту є суб'єктивним, нефіксованим, плинним, проміжним, рухомих, від-

силає до світу можливого. Невизначеність концепту робить текст відкритим полем для різних інтерпретацій, створює ефект присутності розуму.

Таким чином, сучасна раціональність не прагне розчистити шлях до чогось єдиного, є «зрізом хаосу». Але справа в тому, що в силу початковості хаосу знімаються будь-які опозиції. Концепту немає опозиції в понятті, бо у світі можливостей, пов'язаному з плинністю немає місця поняттю, яке може зупинити плинність і зв'язати різноманітність суб'єктів в якусь об'єктивну єдність. Тому логіка концепту вимагає становлення, а не сутнісного рішення.

Полунина Алина

*Национальный юридический
университет
имени Ярослава Мудрого
4 факультет, 1 курс, 8 группа*

К ВОПРОСУ О СПЕЦИФИКЕ ПРАКТИК ТОЛЕРАНТНОСТИ

Практика толерантности воспроизводится на основе оценки социальных действий и в процессе самого социального действия. Последствия социальных взаимодействий имеют временной лаг, который задаётся разницей протекания и восприятия социального времени различными социальными слоями общества, а также различным истолкованием ими значимости настоящего и будущего. Именно поэтому так важно для практик толерантности ориентация этих слоев на будущее: это позволяет избежать кризисного состояния сознания в периоды общественных трансформаций, снизить аномию.

Показателем толерантного сознания в их субъективной форме выступают «свобода», «мирная обстановка в стране», «чувство долга и ответственности», «активная деятельная жизнь», «права человека», «профессионализм» (индикаторы шкалы М. Рокича).

Социальные действия по воспроизводству толерантности могут быть основаны на практиках доверия, способствующих пониманию мотивов и действий другого, или недоверия, при котором происходит разобщение

норм и ценностей, создаются ситуации неопределенности и непрогнозируемого будущего. Практики недоверия запускают процессы в социуме, носящие деструктивный характер и создающие сеть «защитных барьеров», ограждающих от потенциальных опасностей со стороны других социальных субъектов. В данном случае практики толерантности выступают как механизмы выхода из ситуаций неопределённости и возврата к практикам доверия.

Воспроизводство практик толерантности, основанных на доверии, осуществляется: 1) за счёт конвергенции близких ценностных ориентаций представителей различных социальных групп; 2) взаимного признания правил толерантных отношений участниками социального взаимодействия; 3) за счёт репутационных выгод для групп или индивида; здесь толерантность выступает как составляющая социального капитала, позволяющая развивать горизонтальные связи.

Толерантность, основанная на практиках доверия, устанавливает общность временных перспектив между различными социальными группами без потери идентичности оных, что позволяет согласовывать их интересы и осуществлять различные формы социализации соответствующими агентами социализации. В ходе развёртывания практик доверия социальный контроль действует: через систему морали, обычаев и нравов, принимая мягкие формы санкций (например, осуждение); через профессиональную систему, что позволяет осуществлять согласование интересов, в котором доверие к иным является необходимым элементом; через социальную среду, в которой без доверия невозможны коммуникативные акты с их результирующими – обменом информацией, перцепцией и выработкой стратегий; через экономическую систему, в которой доверие позволяет достигать максимальных результатов в различных видах деятельности.

Воспроизводство практик толерантности, основанных на недоверии, осуществляется: 1) за счёт использования экономических компенсаторных механизмов, связанных с возможностью потери идентичности, то есть когда преимущества, получаемые в ходе взаимодействия с другими, столь выгодны, что индивид становится готов к такому обмену (обмен потери идентичности на выгоду характерен для социальных практик, воспроизводящихся в ресурсно-зависимых государствах и в условиях популистской политики). Под потерей идентичности подразумевается такая форма постоянно трансформирующейся идентичности, при которой

резко снижаются такие показатели, как целостность, тождественность и вера человека в свою социальную роль. Данный вид практики несёт опасность бесценностного контекста восприятия норм, как следствие, позволяет навязать любые нормы и облегчает управление массами вследствие их искаженного восприятия, толерантность в данном случае будет носить прескрипционный характер в условиях, задающихся протестарной культурой; 2) за счёт эффекта «положительного недоверия», когда недоверие к определенным группам или практикам приводит к автоматическому толерантному поведению по отношению к противоположным групповым практикам, то есть группы становятся терпимыми в отношении тех девиаций, которые не вышли за рамки их социального поля и находятся на его периферии; 3) как указал Ю. Хабермас, через «правовые акты, односторонне объявленные верховной властью»; тут задействуются механизмы принуждения, которые со временем обычно приводят к смене практик толерантности на интолерантные; 4) за счёт формирования позитивного опыта социального взаимодействия, когда практики недоверия не оправдались и в результате сформировалось стремление к доверию.

В ходе развёртывания практик недоверия социальный контроль, действуя через политико-юридическую систему государства, реализует прескриптивные практики воспроизводства толерантности в форме принуждения к повиновению соответствующим правилам и установкам; через социальную среду реализует практики воспроизводства толерантности посредством угрозы исключения индивида из определенной системы связей и отношений; через экономическую систему, в которой недоверие связано с существенно большими затратами (возрастают риски), чем доверие, стимулирует минимизацию рисков и переход к практикам доверия в воспроизводстве толерантности.

Таким образом, необходимо картографирование элементов пространства толерантности для выявления характеристик того, что следует принимать и терпеть (чужие идеи, обычаи, нормы поведения), и картографирование идентичности социальных групп, по отношению к которым планируется применение социальных технологий, направленных на воспроизводство толерантности. Воспроизводство толерантных социальных практик будет способствовать уменьшению социальной напряженности, преодолению системного кризиса, толеризации украинского общества.

ФІЛОСОФІЯ «Я» ЙОГАННА ГОТЛІБА ФІХТЕ

Німецька класична філософія є досить значним і вагомим внеском в історію і розвиток світової думки. Більшість істориків вважають засновником цього феномена Іммануїла Канта. Спробу розвинути ідеї Канта зробив його молодший сучасник, німецький філософ Йоганн Готліб Фіхте. Саме під впливом Фіхте тодішні провідні філософи відійшли від кантіанства. Ми стикаємося з ним уже в найперших трактатах Гегеля. Ще більше вплинув філософ на Шеллінга, який від нього повністю не відійшов і після того, як видав свою «Систему трансцендентального ідеалізму», несумісну з позицією Фіхте.

Фіхте відкинув «існування» (буття) і зупинився виключно на єдиному безсумнівному «Я», що і є вихідним пунктом його філософії. Разом з декартівським «існуванням» відкинув він і кантівську «річ в собі». «Я» у Фіхте – це те, що проявляється у всіх актах людського мислення, відчуття і волі; «Я» не може викликати у будь-кого сумніву в своєму існуванні. Воно є не тільки основою і єдиним пунктом людського бачення світу, але і єдиною сутністю самого світу. «Я» покладає саме себе, ні від чого не залежить, нічим не обумовлене. Воно створює саме себе.

Фіхте прийшов до розуміння того, що наше усвідомлення існування зовнішнього світу обумовлено усвідомленням своїх сприйнять як незалежних від нашої волі і супроводжуваних «відчуттям необхідності». «Звідки взялася система уявлень, супроводжуваних відчуттям необхідності?» – запитує Фіхте і відповідає, що їх джерелом є не «річ у собі», але «дія інтелекту».

Друге положення свого «Наукоученія» Фіхте сформулював так: «Я» покладає «не-Я». Воно, як бачимо, є продовженням і антитезою першого положення і говорить про те, що зовнішній для людини світ є творінням його духу, його власного «Я». Сутність пізнання і полягає, за Фіхте, в пізнанні взаємин «Я» і «не-Я», в процесі чого досягається справжнє знання не тільки, здавалося б, зовнішнього світу, а й самого «Я» (самого себе).

«Я» для Фіхте – поняття духу, волі, моральності, віри; «Не-Я» – поняття природи і матерії. Відносини між ними – поняття волі людини. «Я» шукає, вважає, конструює свою обумовленість, щоб усвідомити себе як суб'єкта, що володіє самосвідомістю і волею.

На переконання Фіхте, вже в первинному відчутті нами власного «Я» містяться всі кантівські категорії. Звідси і виникає категорія тотожності. Я реальний, і в цьому не можна сумніватися – отже, у факті самосвідомості міститься і кантівська категорія реальності. Наша самосвідомість необхідно передбачає поняття про зовнішнє, про об'єкт, який протистоїть мислячому суб'єкту. Звідси ми отримуємо категорії протиріччя, заперечення («Я» не є «Не-Я»), обмеження і взаємодії. Так як «Я» і «не-Я» (суб'єкт і об'єкт) не можуть існувати одне без одного, їх треба розглядати як дві нероздільних частини однієї загальної суті.

Акт самосвідомості розпадається на три неминучих моменти: по-перше, самовідчуття «Я», по-друге, уявлення про «не-Я», по-третє, усвідомлення того, що без «не-Я» немає «Я». Введено в філософії Фіхте поняття про ці три моменти прояву духу – тези, антитези і синтезу – отримало потім широкий розвиток в системах Шеллінга і Гегеля.

Свобода людського «Я» наочно виражається в діяльності довільної уваги. Ми, за Фіхте, володіємо «абсолютною свободою ... спрямовувати увагу на відомий об'єкт або відволікати її від іншого об'єкта». Незважаючи на постійне прагнення зробити людське «Я» повністю незалежним від усього зовнішнього, Фіхте все ж доводиться визнати, що сам первинний акт свідомості, яким створюються «Я» та «не-Я», суб'єкт і об'єкт, не залежить від вільної волі окремої особистості. Виникнення цього акту не можна пояснити без гіпотези про наявність поряд з нашим особистим «Я» іншого – абсолютного, надіндивідуального «Я». Воно дає початковий поштовх до діяльності розуму, яка, отримавши його, потім йде вільно.

Систему своєї філософії Фіхте назвав «Наукоученія». Це назва його основного твору, який він все своє життя доповнював, поліпшував; в розвиток закладених в ньому ідей написав додатково ряд книг і статей, частина з яких була видана вже після смерті філософа.

Отже, Фіхте у «Наукоученії» створює свою систему філософії про всепокладаюче «Я», розкриває і осмислює діяльнісний бік людського «Я», повідомивши про ті проблеми, які залишалися зацініними у попередніх мислителів.

Починок Александр
*Национальный юридический
университет
имен Ярослава Мудрого
1 факультет, 1 курс, 21 группа*

ФУТУРОЛОГИЯ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА ПО РЭЮ БРЭДБЕРИ

«Дурака лелеют, дурака заботливо взращивают, дурака удобряют, и не видно этому конца... Дурак стал нормой, еще немного – и дурак станет идеалом, и доктора философии заведут вокруг него восторженные хорорыводы. А газеты водят хорорыводы уже сейчас».

В середине XX века, с разницей в 11 лет родились две гениальные антиутопии – «451 градус по Фаренгейту» и «Хищные вещи века». Братья Стругацкие жили в государстве, которое считалось тоталитарным, и рассказали, как на месте диктатуры возникает общество изобилия и свободы, а его граждане превращаются в стадо бездумных потребителей. Р. Брэдбери жил в безусловно либеральном мире и показал, как либеральное общество закономерно, с абсолютной неизбежностью, перерождается в общество тоталитарное, а его граждане превращаются опять же в стадо бездумных потребителей. Только мир дураков у Р. Брэдбери еще страшней, злей и бездушней, чем мир дураков у Стругацких.

Роман Р. Брэдбери удивительно точно иллюстрируется будущее СССР и тоталитарного общества вообще. «451 градус по Фаренгейту» наиболее ярко передаёт нам все тонкости жизни в таком мире, где политическая власть берёт полный (тотальный) контроль над обществом, над всеми аспектами жизни человека, лишая его права на самостоятельность мышления и действия. Существует официальная идеология, которую обязаны поддерживать все граждане, при этом все стороны жизни общества подчинены этой идеологии. Наблюдается тотальный полицейский контроль над всем обществом с целью выявить «врагов народа»: люди, читающие книги, – порочны и опасны для окружающих.

В этом романе тоталитарный режим можно сравнивать с механическим псом, о котором повествуется в части 1. «Очаг и саламандра». О нём рассказывает главный герой как о некоей части забавы пожарников. По ночам, когда становилось скучно, а это бывало каждую ночь, пожарники спускались вниз по медным шестам и, настроив тикающий механизм

обонятельной системы пса на определённый запах, пускали в подвал крыс, цыплят, а иногда кошек, которых всё равно предстояло утопить. Держали пари, которую из жертв пёс схватит первой.

Тоталитарный механизм равнял всех под одну мерку, а шаг влево или вправо считался предательством. Общество должно было слепо следовать тем моделям поведения, которые навязывались властью. Любое отступление от этих установленных правил грозило обернуться если не физической расправой, то унижением человеческого достоинства и лагерным сроком. А тут уже и речи не может идти о соблюдении каких-либо прав человека или моральных ценностей, ничто не устоит перед тоталитарным правительством. Уровень жизненной стойкости духа тоже был неодинаков. А зависел он лишь от моральных установок: сильный человек выживет, приспособится, а слабый – погибнет, и это неизбежно.

Не мы ли находимся сейчас на месте главного героя, когда пытаемся бороться с навязанными нам технологиями, с помощью которых быт становится легче, но тем самым происходит деградация нашего ума? Или же мы те, кто смотрит по сторонам, не вглядываясь в красочную палитру нашего мира, обладающего миллиардами оттенков? Не мы ли отдаем себя в добровольное рабство и отказываемся от собственной свободы, а значит, и от собственных прав?

Приблуда Павло

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
1 факультет, 1 курс, 1 група*

СПІВВІДНОШЕННЯ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ЛЮДИНИ

Права людини розглядаються як сформульовані дійсні моральні вимоги, які люди можуть висувати один до одного і, зокрема, до держави та її установ, посадових осіб, навіть (чи особливо тоді), коли існуючі організаційні структури не в змозі захистити або забезпечити ці претензії.

При нормативному обґрунтуванні, в тому числі обґрунтуванні прав, необхідно врахувати інтереси людини: звернення до них *саме по собі* не зможе забезпечити свого роду однозначність, що характерна для права.

Права не можуть бути «визначені» інтересами, навіть основними, тому що людські інтереси, навіть нагальні, такі як ухилення від неминуч-

чої смерті, можуть порушуватися або нехтуватися різноманітними способами без будь-яких неправильних вчинків, не кажучи вже про дії, що мають характер правопорушення.

Зрівняння прав з інтересами не є можливим, особливо відносно охоронної позиції, якою прагнуть зафіксувати права людини виключно як засіб захисту і реалізації основних людських інтересів. Інтереси часто виходять за рамки прав: ми можемо бути зацікавленими в придбанні чужої власності або бути об'єктом чиєїсь романтичної любові. І права часто виходять за рамки інтересів: кожен може мати право на свободу слова або асоціації, але деякі люди не зацікавлені в цьому або, наприклад, вони не мають достатньо можливостей для спілкування або об'єднання з іншими.

Вимоги інтересів у практичному розумінні більш вразливі, ніж права, оскільки останні за своєю природою пов'язані з обов'язками, що характеризуються двома рисами, які надають їм більшої стійкості до компромісів:

1) невідповідність між правами й узагальненим видом інтересів, загибених правом;

2) рівність правовласників.

В цілому, того факту, що інтереси особи не можуть повністю співпасти з інтересами інших або якщо вони коли-небудь повністю співпадуть, досить, щоб показати, що інтереси повинні постійно бути протиставлені один проти одного. Це демонструє, що *самостійно* інтереси не можуть запропонувати правдоподібне обґрунтування прав, де, як правило, маються на увазі компроміси.

Приліпко Віта

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
1 факультет, 1 курс, 3 група*

ФЕМІНІСТСЬКА ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

Одним з найважливіших аспектів справедливості є проблема гендерної рівності, вирішення соціальних та особистих питань у її контексті. Ця проблема має глибоке історико-соціальне коріння, бо ще з початком утворення цивілізації зародилася нерівність між чоловіками та жінками,

яка з часом лише посилювалась. Навіть на сучасному етапі розвитку суспільства продовжується дискримінація за гендерною ознакою.

Феміністська філософія права визначає всеохоплюючий вплив патріархату на правові структури, демонструє його вплив на матеріальне становище жінок і просуває реформи для усунення гендерної несправедливості, експлуатації або обмежень. У межах цих цілей вона співвідносить висновки феміністської епістемології, метафізики, феміністської політичної теорії, та інших подій у філософії, щоб зрозуміти, як правові інститути забезпечують домінування норм сили.

Феміністська філософія права – це осмислення і критика права як патріархального інституту. Її вихідними положеннями є такі:

1) патріархальне світорозуміння, засноване на уявленні про природу і неминучу нерівність статей, втілене у системі відносин та інститутів, яка пригнічує жінок, – патріархаті;

2) патріархальні засади суспільства відображені також у праві, яке не здатне забезпечити справедливості щодо жінок;

3) такий стан речей не є ані природним, ані задовільним, тому кінцевою метою феміністської теорії права є не просто переосмислення природи права, а і його трансформація в напрямі ліквідації гендерної несправедливості.

Серед загальних проблем, що поставив правовий фемінізм, можна віділити основні: обґрунтування «жіночого» ідеалу права і справедливості; реформування права з метою усунення таких формулювань чи норм, які дискримінують жінок; вирішення та аналіз конкретних проблем, таких як право жінок на аборт, сурогатне материнство, сексуальні насильства, порнографія, сексуальна експлуатація жінок та ін.

Головним кроком на шляху вирішення цих проблем і подолання гендерної нерівності є усвідомлення, як чоловіками, так і жінками, того, що вони мають рівні права й можливості, тобто самі мають створювати собі однакові умови для розвитку власного людського потенціалу. Важливу роль у становленні гендерної демократії має відіграти держава.

На рівні правових практик йдеться про створення особливої правової галузі – феміністської юриспруденції, яка за способами досягнення мети кардинально відрізняється від насильства, тобто цілі досягаються шляхом реформування системи законодавства з урахуванням природних особливостей жінок та зрівняння їх у правах з чоловіками. Феміністська юриспруденція – це вивчення конструкцій та дії закону з перспективи, яка висуває на перший план наслідки закону для жінки та її життя. На

теоретичному рівні, а також у плані практичних наслідків феміністські вчені, юристи, активісти ставлять питання про значення та вплив права на життя жінки.

Отже, можна зробити висновок, що викорінення із свідомості суспільства нерівнозначності статей потребує низки послідовних кроків. До них, в першу чергу, потрібно віднести усвідомлення наявності проблеми, адже більшість людей вважають, що нерівності як такої не існує, або ж пасивно ставляться до цієї ситуації. Виявлення причин гендерної дискримінації та визначення комплексу заходів, спрямованих на її ліквідацію, і є завданням феміністської філософії права та феміністської юриспруденції.

Прилука Анна

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
1 факультет, 1 курс, 4 група*

ФІЛОСОФІЯ СТАТІ ТА ПРАВО

Перш ніж безпосередньо перейти до проблеми гендерної рівності у філософії права, необхідно визначитися, як і коли філософи почали досліджувати це питання, і яким чином воно виокремилось в спеціальний термін «філософія статі».

За влучним зауваженням вітчизняного дослідника Н. Хамітова, головним симптомом змін передуючої нам патріархальної цивілізації є актуалізація толерантності – органічної поваги до свободи іншого. Під тиском цієї проблеми філософія була змушена включити аналіз чоловічого та жіночого у свою структуру. І навіть вже на цьому етапі можна говорити про виокремлення філософії статі в особливу галузь філософських досліджень.

Тут не можна не згадати фундатора німецької класичної філософії. І. Кант вважав, що відмінність чоловічої та жіночої суб'єктивності визначена не особливостями жіночої чуттєвості, а відмінністю способу, в який чоловіки та жінки використовують свій розум. Екстраполюючи думку філософа на проблеми філософії права, слід зазначити, що, дійсно, не варто відкидати особливості жіночої чуттєвості, адже у жінки на підсвідомому рівні закладено материнський інстинкт – інстинкт захисту. Тобто жінки здебільшого спочатку аналізують будь-яке питання спира-

ючись на почуття, а потім на розум. Жінка в силу своєї природи не може ставитися до справи так само холодно, і, напевно, навіть, настільки раціонально, як може це робити чоловік. Жінки більш суб'єктивні, ніж представники чоловічої статі. Тут постає питання, чи потрібні в праві почуття? Неодмінно потрібні, але за умови, що вони знаходяться у здорову симбіозі з розумом. На нашу думку, жінки-юристи якнайкраще можуть впоратись із завданням поєднання емоцій та розуму у праві.

С. Жеребкін, коментуючи ідеї І. Канта, розрізняє конструкцію внутрішньої провини, коли чоловік знаходить причину всередині себе і намагається її усунути, і «жіночу» конструкцію зовнішньої провини, коли причиною невідповідності загальному закону завжди постає інший, а не сам суб'єкт. Дослідник наводить цікавий приклад цієї теорії, розглядаючи злочини як представників «сильної» статі, так і «слабкої». Найхарактернішим злочином для жінок він вважає дітовбивство, для чоловіків – дуель, коли для чоловіка важливий у першу чергу не певний результат, а можливість виконання морального обов'язку. Цікавою також є думка І. Канта про те, що чоловік є рефлексивним індивідом, орієнтованим на ставлення свого «я» до світу, схильним до пошуку відповіді на питання «Що я можу знати?» і «Що я повинен робити?». Натомість жіночий суб'єкт ставиться до світу приватним чином, його знання про світ є досить ситуативним.

В історії європейської філософської думки феномен статі як правило пов'язують з феноменом любові. Наприклад, А. Шопенгауер аналізував різницю між чоловіком та жінкою як самодостатньою та не самодостатньою особистостями. Р. Мей описує проблему статі в контексті взаємодії любові та волі у внутрішньому світі особистості.

Як бачимо, думки розділялися. Але в усіх зазначених підходах філософію статі ще не розглядають як окрему царину досліджень, що має свій предмет, метод та специфічну структуру. Проте важливо, що ще за часів І. Канта статя визначається як філософська проблема. Виокремлення її в окремий напрямок філософії ми спостерігаємо лише у XXI сторіччі. За визначенням сучасних дослідників, філософія статі – це галузь філософського знання, що досліджує екзистенційну статя в її єдності з іншими виявами статі – біологічним, соціально-культурним та психологічним.

Правовий вимір філософії статі актуалізується саме сьогодні. У XXI сторіччі жінок юристів в рази більше, ніж у будь-який попередній період. Жінки вступають в активну боротьбу за свої права. Але чи змінює це саму юриспруденцію? Вважаємо, що так. Адже саме образ жінки завжди асоціювався із гуманністю та справедливістю – найважливішими прин-

ципами права. Здебільшого саме жінка дивиться на питання не тільки виключно з точки зору «букви закону», але й оцінює питання з точки зору моралі та гуманізму. Відтак, у певному сенсі саме жінка і є уособленням справедливості у праві.

Примак Юлія

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
4 факультет, 1 курс, 13 група*

КОНЦЕПТ НІГІЛІЗМУ В ФІЛОСОФІІ ФРІДРІХА НІЦШЕ

Проблема нігілізму зберігає свою актуальність, адже відмова від культурних традицій свого народу, заперечення будь-чого в світі є тим пріоритетним напрямом, що заповняє розум сучасної людини. Нігілізм постає як розумова конструкція, пов'язана з переконаннями, що заперечують загальноприйняті моральні норми, цінності, ідеали та культуру.

Ідея волі до влади як реалізація волі до життя сформувалася в думках Ф. Ніцше ще за багато років до виходу праці «Воля до влади. Досвід переоцінки всіх цінностей». Ідею заперечення слабкості у час, коли вирішується доля цілих народів, а також ідею пожертвування людьми для досягнення вищої мети Ніцше вважає виправданими («Як говорив Заратустра»). У цій роботі принцип волі до влади знаходить своє місце у будь-кого з людей – чи то слуга, селянин або ремісник. Завжди є ті, хто керує, і ті, ким керують. Для Ніцше принцип «волі до влади» стає основоположним принципом волі до життя, де працює принцип нігілізму.

Поняття «нігілізм», за Ніцше, позначає стан, при якому заперечуються цінність та зміст життя, а також будь-які ідеали. Мораль філософ розглядає як «систему оцінок, що зіштовхується з нашими життєвими умовами».

Ніцше задається питанням: чому нігілізм як такий необхідний для Заходу, адже в більшій своїй частині він має негативний характер. Мислитель дає наступну відповідь: «Тому, що всі наші цінності, які існували до сьогодні, самі знаходять в ньому свій останній висновок; тому що нігілізм є до кінця продумана логіка наших великих цінностей і ідеалів; тому що нам потрібно спочатку пережити нігілізм, щоб переконатися

в тому, яка по суті була цінність цих «цінностей»... Нам потрібно коли-небудь знайти нові цінності...». Отже, нігілізм, на думку Ф. Ніцше: «це те, що вищі цінності втрачають свою цінність».

Християнська мораль багато століть пропонувала людям досить суттєві, на їхню думку, переваги. По-перше, вважала людину абсолютною цінністю на противагу думці про мізерність та випадковість існування та смерті. Християнська мораль служила «адвокатом Бога», залишаючи за світом право вибору між добром та злом, де зло мало свій певний смисл. По-друге, вона надавала людині можливість для адекватного пізнання всіх можливих цінностей, постійно вимагала від неї збереження власного життя. Отже, мораль поставала як засіб протистояння практичному та теоретичному нігілізму. Однак при цьому є сила, яка врешті-решт повернулася проти християнської моралі, а саме правда, або, як називає її Ф. Ніцше, «правдивість», адже в християнській моралі є чимало питань, в яких правдивість не має свого місця, а його займають хиба, обман та корисливість.

Вищі цінності, яким мала слугувати людина, були поставлені вище людини, тому життя й існування відходили на другий план, а первинними поставали мораль та надія на краще майбутнє – якщо не в земному житті, то в потойбічному.

Нігілізм як психологічний стан має і буде мати право на існування, але тут у будь-якому разі постане питання «коли?». Ніцше дає відповідь: «по-перше, після пошуків в усьому, що здійснюється, смислу, якого в ньому не має: той, хто перебуває у стані пошуку, урешті-решт падає духом. Нігілізм виявляється відтак усвідомленням довгого марнування сил, мукою «марності», невпевненості, відсутності можливостей як-небудь відпочити, на чомусь заспокоїтися – соромом перед самим собою, так ніби самого себе надто довго обманював...». Тобто процес становлення для людини, коли вона перебуває в постійному пошуку смислу чогось, вже не є актуальним. Питання тих істин, які продукувала християнська мораль, не мають сенсу, тому що мета сама по собі вже постає як смисл, тобто досягнення чогось обов'язково обумовлене самим процесом дії в напрямку мети. Однак мета, якщо узагальнити, це «ніщо», але воно є недосяжним та таким, яке не можна отримати.

Нігілізм як психологічний стан настає, по-друге, «тоді, коли в усьому, що здійснюється і під усім, що здійснюється, розуміється деяка цілісність, система, навіть організація – так, що душа, яка бажає захоплення і благоговіння, упивається загальним уявленням деякої вищої форми

влади і управління». Тобто, людина відчуває себе включеною в певну систему як частинку великого цілого, тобто Бога, «вона є образ Бога та його подоба», і коли стає зрозумілим, що такого Бога не має, людина, відповідно, втрачає цінність свого власного існування, адже вона вже не є частинкою нескінченного цінного цілісного.

Нігілізм як психологічний стан, на думку Ф. Ніцше, проявляється ще й тоді, коли людина для себе збагнула дві речі: 1) шляхом свого становлення вона нічого не досягає; 2) під усім процесом становлення не має ніякої великої єдності. Натомість людина вигадує собі новий світ, що постає як істинний та потойбічний. І тільки людина усвідомлює факт, що метафізичний світ є запереченням реального світу та викликає недовіру до істинного світу, а також формує питання про істинність світу.

Отже, стає зрозумілим, що такі поняття, як «мета», «єдність» та «істина» не можуть розкрити загальний характер буття. Коли людина розмірковує над цими поняттями, вона нічого не досягає та нічого не отримує в результаті. Вона більше не може стверджувати істинність буття, але може говорити про його хибу. Відтак зникає питання істинності буття всього світу. І коли знищуються ці три поняття, повністю знецінюється світ. Саме тому в подальшому людина має уникати оцінювання світу через «мету», «єдність» та «істину».

Таким чином, будь-яка моральна система цінностей, за Ніцше, приводить до нігілізму, адже людина не дивиться на себе як на творця, а лише як на істоту, підкорену чийсь волі.

Проценко Олеся

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
7 факультет, 1 курс, 5 група*

ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ СМЕРТІ ТА БЕЗСМЕРТЯ

Одна з головних проблем, – а можливо і головна проблема, яку намагаються осмислити релігія і філософія, – це проблема смерті. Античний філософ Цицерон говорив: «Філософувати – це вчитися помирати.» Філософ Ренесансу Мішель Монтень пояснював цю думку: «Вся мудрість і весь розум світу, зрештою, націлені на те, аби навчити нас не боятися

смерті.» Їх слова зводяться до висновку – щоб зустріти смерть спокійно, потрібно вибудувати своє життя так, аби вкінці воно тебе відпустило. Невирішені питання, незроблені справи, неказані слова, образи та кривди триматимуть людину, замість того аби вона могла сприйняти смерть, знаючи, що зробила все можливе, що отримала від цього життя те, що хотіла. Звідси зрозуміла особлива важливість смерті. Смерть – це кінець людського життя, особлива, остання його подія, після якої в ньому не буде вже ніяких інших подій. Вона ніби підбиває підсумки людського життя. Тому німецький філософ Мартін Хайдеггер говорив, що людське життя – це буття-до-смерті. А давньогрецький філософ Епікур писав: «Вміння добре жити й добре помирати – це одна й та сама наука». Тому й виходить, що смерть – це підсумок життя, і щоб правильно померти потрібно правильно жити. У цьому прослідковується переплетіння і взаємозв'язок, здавалося, двох протилежних явищ – життя і смерті.

Ця хоч і сумна обставина є цілком природною. По-перше, у світі все, що має початок, має й кінець. По-друге, смерть будь-якої живої істоти біологічно неминуха, вона запрограмована на генетичному рівні. Смерть не є просто зовнішньою протилежністю життя, вона – момент самого життя.

Отже, людина це єдність вічного і тлінного, скінченого і нескінченного. Як жива істота людина не може не жахатися смерті, не відчувати страху перед нею, тому у ній живе прагнення безсмертя, яке свідчить про те, що не лише смерть, а й безсмертя постає реальним моментом і чинником людського життя. Це значить, що людське життя набуває завершеності та сенсу через смерть, але ця завершеність передбачає існування зав'язків, що виводять це ж обмежене життя за його власні межі, у певну неперервність та тривалість вищого і ширшого плану.

Звідки виникає прагнення безсмертя, яке знаходить себе у людській вірі? Поняття безсмертя породжує страх. Перспектива небуття – це якраз і є те, що найбільше жахає людей, – набагато більше, ніж будь-які страждання. Ось як пояснює це іспанський письменник і філософ Мігель де Унамуно: «...нещасливі люди ... віддають перевагу нещастю перед небуттям. Про себе можу сказати, що у юності і навіть у дитинстві мене не надто хвилювали страшні картини пекла, тому що вже тоді ніщо не здавалося мені настільки жахливим, як саме по собі небуття. ...ніколи, в часи простодушної віри мого дитинства, мене не лякали описи мук пекла, якими б жорстокими вони не були, і я завжди відчував, що небуття набагато страшніше пекла.» Незважаючи на загальновідомий факт,

що усі люди смертні, людині дуже важко уявити і прийняти свою смертність та смертність близьких людей, – якщо смерть розуміти як небуття, зникнення людського Я, його перетворення на ніщо. Тому у ній зароджується прагнення безсмертя, як відповідь на страх перед небуттям.

Отже, життя, смерть, безсмертя – усі духовні системи людства виходили із суперечливої єдності цих феноменів. Про них міркували пророки і основоположники релігій, філософи і моралісти, діячі мистецтва і літератури, педагоги і медики. Навряд чи знайдеться доросла людина, яка рано чи пізно не задумувалася б про сенс свого існування, майбутню смерть і досягнення безсмертя.

Прядка Тетяна

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
2 факультет, 1 курс, 1 група*

РОЛЬ ФІЛОСОФІЇ В ЖИТТІ ЛЮДИНИ І СУСПІЛЬСТВА

Питання про негативну чи позитивну роль філософії в житті людини має різноманітні погляди. Будучи свідомою істотою, людина теоретизує, філософствує, вона не може чинити по іншому, тому що, це є самий універсальний і необхідний спосіб її духовного існування.

Взагалі філософія посідає важливе місце в житті людини і відіграє значну роль в її діяльності. Більшість античних філософів намагалися зрозуміти причино – наслідкові зв'язки виникнення світу, життя, поняття духу і матерії, людину в центрі всесвіту; міжособистісні відносини людей; людину, як частину суспільства, держави; вплив моральних і релігійних законів на її формування; людського буття та існування в об'єктивному матеріальному світі.

Специфіка самої філософії полягає в законах, категоріях та принципах, які носять всезагальний характер, що може поширюватися як на природу, так і на суспільство, людину, врешті решт її мислення. Таким чином, в людині починає формуватися і розвиватися світогляд як своєрідна чітка система поглядів суб'єкта на світ і місце людини у цьому світі.

Сокровенна ціль філософії (як і релігії) – вивести людину з сфери повсякденності, захопивши вищими ідеалами, відкрити шлях до самих до-

сконалих цінностей. Але якщо релігія – це масова свідомість, то філософія – свідомість елітарна, яка вимагає не тільки таланту, а й професійності.

Так призначення філософії формується в основних аспектах: руйнування звичних стереотипів мислення, формуванні вільного, нестандартного мислення, виховання уваги, є так званою теоретичною базою для розумової орієнтації людини у світі та стратегії розвитку держави, формує методичку пошуку відповідей на «вічні» питання.

Для суспільства в цілому філософія виступає накопиченим і узагальненим духовним досвідом людства. Тобто тим досвідом, з якого необхідно брати уроки. Також вона підсумовує основні духовні результати кожної даної епохи і виступає як провісниця нової історичної перспективи. Це дозволяє їй судити про теперішнє, з одного боку, на основі досвіду минулих поколінь, а з другого – з точки зору майбутнього. Це означає, що філософія бере на себе роль накопичення світоглядного досвіду та його передачі майбутнім поколінням.

Філософія тісно пов'язана не тільки з минулим, а й з майбутнім. Вона володіє могутніми можливостями творчого формування нових ідей. Здатна «мислено програвати» різні варіанти світорозуміння, світогляду та майбутнього, але ніколи не дасть чіткої відповіді для теперішнього покоління.

Підводячи підсумки, можна зазначити те, що у процесі суспільного розвитку або при реалізації складних наукових проблем люди відмовляються від застарілих поглядів та уявлень, стереотипів, цінностей, хибних світоглядних настанов. Філософія допомагає усувати помилки, звільнитися від застою, віджитих догм. Також поєднати практичне, пізнавальне та ціннісно-орієнтованого досвіду життя людей.

Псьота Олександр

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
1 факультет, 1 курс, 10 група*

ФІЛОСОФІЯ ПРАВА В СИСТЕМІ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ

Сучасні процеси демократизації українського суспільства тісно пов'язані з проблемами право- і державотворення. Шлях до демократизації –

процес реалізації людських інтересів, їх узгодження і гармонізації через розгалужену систему суспільно-владних відносин, ефективність якої зароджується в глибинах національного менталітету народу, його духовних цінностей та історичних традицій. На жаль, сьогодні в Україні майже втрачений ціннісний зв'язок, який можна продемонструвати простою формулою: особа – право – держава. Через це гостро постало питання щодо філософсько-правового осмислення державно-правової дійсності, що, в свою чергу, дасть можливість глибше проаналізувати й усвідомити феномен права як дієвого регулятора суспільних відносин. Саме тому на сьогодні філософії права приділяється значна увага в системі юридичної освіти.

Останнім часом в Україні спостерігається зростаючий інтерес до філософії права, розширюється тематика філософсько-правових досліджень (зокрема, це стосується вивчення співвідношення права, моралі, релігії та інших форм

суспільної свідомості, специфіки концепцій відомих представників класичної та сучасної філософсько-правової думки тощо), акцентується увага на необхідності аналізу державно-правових явищ через призму антропоцентризму, ціннісно-орієнтаційного виміру права і держави, направлення політики на загальні проблеми суспільства.

Однією з особливостей сучасного розвитку української філософії права є її позиціонування як «спільної території» філософів та правознавців. Потреба у філософії права, зокрема, у підготовці юристів, пов'язана з попитом на фахівців із системною світоглядною підготовкою, яку і дозволяє дати саме філософія права, а в контексті подальшого утвердження ідеї верховенства права значущість філософсько-правової підготовки буде тільки зростати. Характерною специфічною ознакою може стати здатність філософії права до активного інтелектуального каталізатора правової політики, фундаментальних процесів державотворення в Україні.

Особливе значення філософія права як синтетична наука світоглядного характеру, що орієнтує пізнавальні процеси не просто на сприйняття соціальної дійсності, а на усвідомлення та втілення високого призначення права як міри справедливості, свободи та формальної рівності, складатиме для майбутніх юристів, тобто для тих, хто безпосередньо буде втілювати принцип справедливості у своїй практичній роботі. Філософія права має також неабиякий потенціал для того, щоб стати платформою для конструктивної критики чинного права й правореалізації державної діяльності.

На сьогодні вкрай необхідно досліджувати такі невід’ємні складові частини філософії права, як правова онтологія, правова антропологія, правова гносеологія, правова аксіологія тощо, щоб майбутній правник мав змогу зрозуміти суть природного права, його джерела, вплив на життя суспільства, синтезувати отримані знання та завдяки цьому піднятися на вищий щабель розуміння специфіки свого фаху. Важливо також подолати суто нормативістський підхід до права, що відмежовує людину від права і підпорядковує її лише закону як державновладному велінню, незалежно від його внутрішнього змісту. Без філософії права юрист залишився б лише законознавцем, а дана наука допомагає йому стати правознавцем у широкому сенсі цього слова, сприяє практичному втіленню правових цінностей, допомагає в оволодінні методологією пізнання права та в проникненні в глибинний зміст та сутність державно-правових явищ. Сьогодні актуальним постає питання підготовки не просто юриста, який добре знає нормативно-правові акти, а правознавця-гуманіста, спеціаліста найвищого рівня, який на практиці здатен втілити в життя такі високі ідеали права, як свобода, рівність, справедливість, гуманізм тощо.

Радченко Руслан

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
2 факультет, 1 курс, 5 група*

РОЛЬ ДЕДУКЦІЇ В ПРОЦЕСІ РОЗКРИТТЯ ЗЛОЧИНІВ

Ні для кого не є секретом, що дедукція нарівні з індукцією грає одну з найважливіших ролей в процесі розкриття злочинів. Володіння розвиненим логічним мисленням, чітке знання законів, а також вміння поставити себе на місце потенційного злочинця – ось ті три складові, які необхідні представникам правоохоронних органів для того, щоб мати можливість розкривати злочини та запобігати новим. Одним з найбільш важливих компонентів логічного мислення для слідчих, на яких, як правило, безпосередньо покладені функції розслідування злочинів, є дедукція. Дедукція – це перехід від загального до окремого, одна з форм умовиводу, при якій на основі з загального правила логічним шляхом з одних положень як істинних з необхідністю виводу нове істинне суджен-

ня. Розробником дедукції був Рене Декарт – французький філософ, математик, механік, фізик і фізіолог, який вважав її універсальним методом всіх наук. У своєму трактаті «Роздуми про метод» Декарт виділив наступні чотири правила, яких слід дотримуватися в процесі пізнання:

– не приймати ніяку річ за істину, доки ти її не пізнав як істину вочевидь;

– уникати будь-якого поспіху та зацікавлення; поділяти кожне з питань на стільки частин, скільки необхідно для їх розв’язання;

– свої ідеї розміщувати в потрібній послідовності, починаючи з предметів найпростіших і найлегше пізнаваних;

– здійснювати такі повні розрахунки і такі повні огляди, аби бути впевненим, що нічого не залишено поза увагою.

Перелічені правила Декарта правильні та застосовні не тільки в повсякденному житті, коли звичайна людина прагне дізнатися те, чого вона раніше не знала, але і безпосередньо в діяльності правоохоронних органів, які займаються розслідуванням злочинів. Правила Декарта легкі та прості під час застосування на практиці, а також вони є істинними, якщо мова заходить про боротьбу зі злочинністю. Жоден поліцейський, робітник прокуратури або робітник Служби Безпеки України не повинен приймати жодних свідчень потенційного злочинця, поки особисто не переконається, що його свідчення є правдивими або навпаки – помилковими. Так само робітники, чия безпосередня діяльність пов’язана з боротьбою із злочинністю та розкриттям злочинів, повинні правильно та, що важливо, логічно мислити під час своєї діяльності. Під час роздумів, силовики повинні уникати будь-якої поспішності в мисленні, правильно, чітко та структуризовано обмірковувати свої ідеї, припущення та гіпотези. Все це – вчення Декарта, який вбачав в своєму методі певний раціоналізм, який поза всякими сумнівами, є важливою складовою успішної та продуктивної роботи осіб, які займаються розслідуванням злочинів.

Таким чином, можна зробити висновок, що дедукція дійсно відіграє велику роль у процесі розкриття злочинів. Якщо кожна людина, чия професійна діяльність пов’язана з правоохоронними органами, та безпосередньо з розкриттям злочинів, буде дотримуватися вищевикладених правил Рене Декарта, то процент нерозкритих злочинів буде набагато менший, ніж за умов того, що силовики будуть нехтувати цими правилами. За цих умов, життя всього суспільства в країні стане більш безпечнішим, оскільки кожен, хто був покликаний боротися зі злочинністю, буде якісно та сумлінно виконувати свою роботу.

Рева Аліна
*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
1 факультет, 1 курс, 9 група*

ДО ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА ПРИКЛАДІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

На сьогоднішній день захист прав та свобод людини посідає вагоме місце у світовому суспільстві. Надзвичайну актуальність на міжнародному та загальносвітовому рівні набуває питання глобалізації у сфері забезпечення прав людини. Цю проблему не обминає стороною й Україна. Отже, необхідно детальніше проаналізувати захист інститут прав та свобод людини в умовах глобалізації.

На сучасному етапі, доцільно виділити такі загальносвітові та європейські організації, що стоять на захисті людських свобод: Організація Об'єднаних Націй (ООН); ЮНІСЕФ; ЮНЕСКО; Міжнародна організація праці; Всесвітня організація охорони здоров'я; Human rights watch; World organization against torture; Amnesty international.

Усі вищевказані організації, займають високий щабель у дослідженні та забезпеченні людських прав та свобод. Вагоме місце у розгляді судових справ українців на позадержавному рівні посідає Європейський Суд з прав людини. В умовах глобалізації можливості людини у сфері реалізації та захисту власних потреб розширюються. Безумовно, зараз великого значення набуває захист власних інтересів, та дослідження порушень людських свобод на місцевому/державному рівні. Людина, що стала свідком або об'єктом порушення власних прав на такому ступені має змогу звернутися у вищі інстанції задля досягнення своєї мети. Особа, яка стала свідком будь-якого порушення у суді або зіткнулась з проблемою невиконання судового рішення має право звернутися у Європейський суд з прав людини. Не можна стовідсотково зазначити, що особа отримає позитивне рішення (як, наприклад, ситуація з громадянами України).

Досліджуючи питання на прикладі діяльності Європейського суду з прав людини, необхідно розглянути ситуацію на рівні справ українців. Статистика показує, що наразі у ЄСПЛ перебуває приблизно 14,5 тисяч заяв, що стосуються України, а це становить приблизно 20% від усіх

клопотань, що надходять до суду. На жаль, приблизно 8-8,5 тисяч заяв стосуються питань невиконання судових рішень. Ці статистичні дані наводить Наталія Шнир, учасниця семінару Асоціації адвокатів України: «На розгляд кожної з таких справ Суду потрібно 1,5 – 2 роки, хоча окремі юристи відзначають, що на це треба набагато більше часу. Розглядаючи ці справи Суд намагається «розчистити шлях» до більш складних справ. Однак через обмежений ресурс ЄСПЛ частина питань зависла у повітрі.» З цього твердження випливає такий висновок, що влада на державному рівні не може забезпечити гарантування особистих прав і свобод, не може створити умови, за яких людині не потрібно турбувати вищі судові ланки.

Аналізуючи діяльність лише Європейського суду і лише зі сторони міжнародного рівня відносно України, постає доволі просте питання: «Про яку глобалізацію може йти мова, якщо майже 60% від усіх поданих заяв до суду стосується невиконання судових рішень?» Наш уряд та реформи не завжди мають змогу гарантувати їх виконання.

Отже, у висновку можна сказати, що винесення питання щодо прав і свобод на загальносвітовий або міжнародний рівень, безумовно, сприяє поліпшенню гарантій та захисту життєдіяльності людини, але існують проблеми, які необхідно вирішувати на державному рівні. Держава має на меті, перш за все, зберегти та посилити свій авторитет як на міжнародному рівні, так і серед власних громадян, визначити пріоритетні напрямки регулювання для забезпечення набуття та використання людиною прав та свобод.

Рекотова Олександра
*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
I факультет, I курс, II група*

ПРОБЛЕМА ЄДНОСТІ ТА ВІДМІННОСТІ ПРАВА І МОРАЛІ

Питання співвідношення права і моралі з давніх часів вважається однією з найбільш досліджуваних та актуальних проблем. Співвідношення цих категорій досліджували філософи Античності, епохи Прогресу, Нового часу, сучасні філософи, юристи, науковці.

Існують дві основні позиції щодо відношення права і моралі: право і мораль взаємодіють, хоча мають деякі відмінні риси (І. Кант, Г. В. Ф. Гегель – природно-правовий підхід, обґрунтовується необхідність відповідності права моральній природі людини); позиція проти змішування права та моралі (Д. Остін, Г. Харт – позитивістський підхід, протиставляє право та мораль).

У регулюванні суспільних відносин право взаємодіє з мораллю. Застосування норм права вимагає проникнення в етичну оцінку життєвих відносин, обставин у конкретній юридичній справі (зокрема при розгляді сімейних, багатьох цивільних і кримінальних справ). Мораль і право – головні регулятори поведінки людей. Співвідношення між ними складне і включає взаємозв'язок єдності та відмінності.

Німецький філософ Г. Радбрух підкреслює: «Право настільки з самого початку чуже моралі, настільки відмінне від неї і навіть, імовірно, протилежне їй, як і будь-який засіб у відносинах між засобом і метою. Право та мораль – несумісні, оскільки перше пов'язано з примусом, а друге – зі свободою, тому існує необхідність звільнити право від ідеалізованих понять і морального змісту».

Правові норми створюються або офіційно визнаються державою, а норми моралі не є продуктом якоїсь спеціальної цілеспрямованої діяльності, вони виникають і розвиваються в суспільстві стихійно. На відміну від права, моральні норми мають історичний характер виникнення, формуються під впливом таких категорій, як добро, зло, чесність, справедливість і охоплюють майже всі сфери життєдіяльності суспільства: економіку, політику, право тощо.

Ще однією відмінністю між правом і мораллю є форми виразу: правові норми виражають волю держави і закріплюються в спеціальних юридичних актах, а моральні норми виникають й існують у свідомості людей.

Правові норми характеризуються більшою конкретністю розпорядження, моральні вимоги відрізняються релятивізмом, тобто відносністю. Не завжди однозначно можна оцінити вчинок людини як моральний або аморальний. Тоді як із точки зору права межа між правомірним і неправомірним завжди очевидна.

І. Кант визначає галузь права як сферу легального виконання вимог категоричного імперативу, а мораль – як сферу дотримання морального закону. Згідно з його вченням, право та мораль взаємно передбачають одне одного: моральність індивіда виявляється в його

правоздатності, а право означає, передусім, визнання публічною владою моральної самостійності підданих і відмову від опіки над ними. На думку І. Канта завданням моральної філософії полягає в тому, щоб, виходячи з розуму, вказати загальні правила поведінки, яким людина повинна слідувати.

Таким чином, можна зробити висновок: все, що регулюється правом, регулюється і мораллю, але не все, що регулюється мораллю, регламентується правом. Мораль і право взаємно доповнюють одне одного. Норми права служать і повинні служити провідниками моралі, закріплювати і захищати моральні засади суспільства. Правова система державно-організованого суспільства закріплює життєво-важливі для всього суспільства вимоги моралі. За допомогою права держава добивається утвердження у свідомості громадян, усього населення прогресивних норм моралі, бореться з несправедливістю, злом і пороками. У свою чергу мораль впливає на правове життя суспільства, розвиток права, разом із ним сприяє зміцненню громадського порядку.

Рымарчук Яна

*Национальный юридический
университет*

имени Ярослава Мудрого

1 факультет, 1 курс, 18 группа

ПРЕДЕЛЫ ТРАНСГУМАНИЗМА

В поистине энциклопедии средневековых научных, политических, философских, моральных, богословских знаний – «Божественной комедии» Данте Алигьери почти 700 лет назад впервые прозвучало слово «transhumane».

Желание человека получить божественные качества, по-видимому, столь же старо, как сам человеческий вид. Люди всегда стремились расширить границы собственного существования: географические, космические, физические или умственные. Похоронные обряды и сохранившиеся фрагменты религиозных записей свидетельствуют, что доисторические люди были глубоко взволнованы смертью своих близких и пытались уменьшить когнитивный диссонанс, предполагая существование загробной жизни. В шумерской истории о Гильгамеше король

отправляется на поиски растения, которое может сделать его бессмертным. То, что люди действительно стремились прожить более долгую и насыщенную жизнь, видно на примере развития различных систем магии и алхимии; не имея практических средств, люди обращались к магическим методам. Типичный пример – это различные эзотерические школы даосизма в Китае, которые стремились к физическому бессмертию и гармонии с силами природы.

Большинство людей отвергают эту идею как сказку, как что-то несбыточное. Но если посмотреть со стороны, разве эпоха трансгуманизма не настала уже сейчас? Разве линзы для глаз, пломбы для зубов, пересадка органов, искусственное оплодотворение, протезирование, клонирование, преимплантационная генетическая диагностика и отбор эмбрионов, экзоскелет – не проявление того самого трансгуманизма?

Идея бесконечного совершенствования человеческого организма уже вселилась в разумы людей и будет существовать до тех пор, пока не достигнет апогея. Оно неизбежно. И той половине человечества, которая выступает на защиту концепции расчеловечивания – постепенной утраты человеком своей видовой, сексуальной, социальной и духовной самоидентификации ещё до практического вмешательства в природу собственного тела, необходимо смириться и принять это движение как следующую ступень эволюции. Возможно, она послужит началом освобождения повседневной жизни людей от влияния религии, как желал биолог-эволюционист Джулиан Хаксли в своей работе «Религия без откровения». А быть может энвайронментализм победит, и все люди смогут возвратиться к природе?

Трансгуманизм – мировоззрение, в основе которого лежит предположение, что человек не является последним звеном эволюции, а значит, может совершенствоваться до бесконечности. Н+ – это постчеловечество, которое будет свободно от болезней, несовершенств и, в конце концов, достигнет физического бессмертия. Тело можно будет сменить или подправить, а через какое-то время и напечатать на 3D-принтере. Виртуальные сети станут новой средой обитания, полностью вытеснив привычную для нас реальность.

На вопрос: «Существуют ли пределы трансгуманизма?» – можно ответить другим вопросом: «Существуют ли границы прогресса и развития человечества?». Смертность человека – это не проблема. Это задача.

ПРОБЛЕМА ГЕНДЕРНОЇ САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ

З кожним роком сучасне суспільство характеризується зміною ціннісно-моральних орієнтирів у відносинах між статями, в ньому відбувається розмивання меж між жіночими та чоловічими соціальними ролями, що пізніше може перерости у глобальну проблему не лише однієї країни, а й цілого світу. Тому розгляд цієї проблеми є актуальним зараз, і потребує негайного обговорення.

У зв'язку з цим в даний час вивченню гендерної (статевої) ідентичності приділяється велика увага. Нехтування цією проблемою статево-рольової ідентифікації та соціалізації в цілому обернулося багатьма проблемами для сучасного суспільства. Гендерна самоідентифікація не була проблемою лише ХХІ століття, вона викликала інтерес ще й у педагогів та мислителів минулого (Ж. Ж. Руссо, К. Д. Ушинський, М. А. Бердяєв та ін.). Вони, виділяючи суттєві психічні відмінності представників чоловічої і жіночої статі, підкреслювали, що стать не є одна із сторін людини – він захоплює і визначає всю людину. Головну увагу дослідники приділяли тому, що процес формування людини як представника певної статі протікає у взаємодії вроджених задатків і програм розвитку, які задаються суспільством, культурою, вихованням.

Проблема гендерного розвитку особистості набувають особливої актуальності в умовах розбудови сучасного суспільства, вибору власної лінії поведінки, творення особистого щастя. Гендерна ідентичність має велике значення для людини, тому що без неї не може бути повноцінної особистості ані в психологічному, ані в соціальному плані. Увійти у суспільство індивід може лише за умови придбання статевої належності, відносячи себе до чоловічої або жіночої статі і намагаючись переконати в цьому оточуючих.

Гендерна ідентичність – це широка концепція, що включає всі якості індивідуальних поєднань чоловічих і жіночих рис, обумовлена вели-

ким масивом біологічних, психологічних, соціальних та культурних чинників. Столлер підкреслює, що в ході розвитку ефекти ідентифікацій з об'єктами як своєї, так і протилежної статі накладаються один на одного, тому остаточна гендерна ідентичність – тобто особистісна ідентичність в поєднанні з біологічною статтю – являє собою поєднання чоловічих і жіночих рис.

Нормальна гендерна самоідентифікація значною мірою залежить від батьків, від їхніх відносин один з одним, від виховання. Зазвичай діти бачать у своїх батьках еталон поведінки і стараються наслідувати її.

Але не завжди правильне виховання сприяє нормальному розвитку особистості та визначенням гендерної ідентифікації. Різні життєві ситуації, психологічні травми можуть суттєво вплинути на формування і визначення статі людини. Наслідком цього стало розвиток гомосексуалізму, маскуліності, фемінності, переходу особи із однієї статі в іншу.

Я вважаю, що кожна людина має право вибору, який в ніякому разі не повинно засуджувати суспільство. Але на жаль, людські стереотипи, які набулися в процесі розвитку людства, заважають сприймати тих людей, які суперечать цим принципам. Наше суспільство ще не навчилось адекватно сприймати таких людей, толерантно ставитись до їхнього життєвого вибору, хоч Європа вже давно змирилась із цією «проблемою». Звичайно, наше суспільство потребує рівноцінного гендерного поділу, адже це було закладено ще з давніх-давен, але не потрібно засуджувати тих людей, які самоідентифікували себе не так як більшість. На мою думку, найбільша проблема зараз не в тому, що люди не правильно визначають свою гендерну приналежність, а в тому що суспільство не хоче приймати чогось нового, що суперечить їхнім звичаям та традиціям.

Светлічна Світлана

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
4 факультет, 1 курс, 3 група*

ФІЛОСОФІЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВІЙН

Третє тисячоліття відзначається стрімким глобальним розвитком інформаційних технологій, однак становлення інформаційного сус-

пільства створює не лише позитивні зрушення, але й передумови інформаційних катастроф, які пов'язані з руйнуванням етичних та соціальних настанов, що забезпечують гармонію в суспільстві.

Інформаційний простір фактично стає театром воєнних дій, де кожна сторона прагне отримати перевагу та розгромити противника. Розмах протиборства в інформаційній сфері досяг широких масштабів. Це зумовило необхідність створення спеціальної концепції, яка отримала назву «інформаційна війна».

Тема інформаційної війни порушує важливі питання, які необхідно розв'язати для встановлення причин такої війни тому, що вона є інформаційно-психологічною тільки за формою, а за змістом – метафізичною, тісно пов'язаною із самою сутністю людини.

Об'єктом інформаційних війн є як масова свідомість, так і індивідуальна. Вони стають найпоширенішим засобом досягнення цілей у внутрішній та зовнішній політиці.

Мета інформаційної війни – послабити моральні й матеріальні сили супротивника або конкурента, посилити власні. Вона передбачає заходи пропагандистського впливу на свідомість людини. Такі війни не призводять безпосередньо до кровопролиття, проте руйнування, яких завдають інформаційні війни суспільній свідомості, часом перевищують наслідки збройних війн.

Головним засобом ведення цих війн є маніпулювання масами, яке полягає у пропаганді ворожих ідей, дезорієнтації і дезінформації, залякуванні. У цьому випадку інформаційна війна є складовою конкурентної боротьби.

Проходячи через свідомість кожного члена суспільства, тривалий масовий інформаційно-психологічний вплив руйнівного характеру створює реальну загрозу існуванню нації в результаті трансформації її культури, основних світоглядних та ідеологічних настанов.

Система забезпечення інформаційної безпеки передбачає формування відповідної системи протидії зазначеним загрозам. У загальному випадку можна виділити чотири основні складові цієї системи: нормативно-правову, організаційну, технологічну та кадрову.

Отже, інформаційні війни мають суттєвий вплив на суспільну свідомість, що має наслідком безпосереднє відображення на бутті людства в цілому.

Свистун Диана
*Национальный юридический
университет
имени Ярослава Мудрого
1 факультет, 1 курс, 5 группа*

«ДЕЛО СПЕЛЕОЛОГОВ» ЛОНА ФУЛЛЕРА: СОВРЕМЕННЫЙ ВЗГЛЯД

«Дело спелеологов» – фиктивное дело, созданное знаменитым философом права Л. Фуллером. Этот случай изучается на юридических факультетах ведущих западных университетов и привлекает внимание многих исследователей. Как пишет С. В. Моисеев «возник даже жанр подражаний Фуллеру, когда суть различных направлений в философии права раскрывается через новые вымышленные мнения других членов Верховного суда государства Ньюгарт по данному делу». В деле фигурируют пять исследователей, занимающихся изучением пещер. Когда экспедиция находилась в пещере, произошел оползень и тяжелые валуны полностью закрыли путь наверх. Исследователи имели с собой незначительные запасы еды. И когда их после тяжелой операции освободили, стало известно, что один из исследователей – Роджер Ветмор – был убит и съеден своими компаньонами. Выжившие были признаны виновными в убийстве. По законам вымышленного графства Стоуфилд, наказанием за это преступление является повешение.

Сам случай представляет собой демонстрацию спора между различными школами права. Мнения судей разделяются. Судья Фостер ходатайствует о помиловании обвиняемых, мотивируя это тем, что «когда перестает существовать разумное основание закона, перестает существовать и сам закон», а также необходимостью интерпретации закона «в свете его явных целей». Так, в своей книге «Мораль права» Л. Фуллер писал о восьми способах потерпеть неудачу, составляя закон. Среди них он выделил «законы, требующие невозможного». Законы, требующие невозможного, и есть законы, потерявшие разумное основание. Как известно, одним из оснований для несения юридической ответственности является намерение совершить общественно опасное деяние. Но порой намерение, наличие которого требует закон, определить достаточно сложно. А выражаясь словами Л. Фуллера, «считать человека ответственным за обстоятельства, в возникновении которых нет его вины, означает

возлагать на него ответственность за неподвластные ему события». И хотя в современном уголовном праве выделяют прямой и непрямой, определенный и неопределенный, заранее обдуманый и спонтанный умысел, задачу это не облегчает. Разве желали обвиняемые оказаться в ситуации, в которой придется принять решение со столь пагубными последствиями, разве не избрали бы иной путь, располагав им?

Судья Таттинг предпринимает попытку опровергнуть «целевую направленность закона», ссылаясь на численность его целей и сложность в определении ключевой цели. Но своей четкой позиции он не выдвигает, отстраняясь от дела и возлагая ответственность на плечи иной ветви власти. Как можно заметить, неясность закона, делающая невозможным его соблюдение, породила потребность в его применении по усмотрению иного органа государства, что, в свою очередь, вредит согласованности между официальными действиями и принятым законом. Судья Кин критикует своих коллег за неспособность отличить правовые аспекты дела от моральных. Он указывает на явное различие между правом и моралью и, по всей видимости, отвергает необходимость выявления в праве моральных оснований как критерия его действительности. В свою очередь судья Хэнди желает прибегнуть к помощи практической мудрости. Он выносит предложение учесть общественное мнение при решении этого дела, обосновывая это его резонансным характером.

Как же следует «решить дело по справедливости»? Один из современных сторонников теории естественного права Э. Д'Амато пишет: «Справедливость – это то, для чего существует право; справедливость – это то, что должны реализовывать юристы». Как видно из анализа дела спелеологов, даже с течением времени законодательство остается всегда неполным и содержит скрытый момент неопределенности: жизнь меняется, возникают новые ситуации, не укладывающиеся в существующие нормы. В свою очередь право справедливости «смягчает суровость писаного права», разрешая судам использовать собственную точку зрения и применять правосудие в согласии с естественным правом. Апелляция к естественному праву означает здесь обращение к принципам права. Как утверждает Р. Дворкин, принципы в отличие от формально определенных норм не подразумевают «все или ничего», «да или нет», а работают совершенно по-другому. Они могут приниматься во внимание и одновременно противоречить друг другу при рассмотрении одного и того же дела: «Принципы – это основания для действий, а основание для действия не перестает быть таковым, даже если в данном конкретном

случае какое-то другое основание более важно». Так, судьи в деле спелеологов, в силу того, что данное дело «из ряда вон выходящее», прибегают к взвешиванию «конкурирующих» принципов. Такими принципами являются гуманизм и индивидуализация наказания. Согласно принципу гуманизма, человек, его жизнь и здоровье являются высшими ценностями, а значит, люди, которые лишили жизни Роджера Ветмора, несомненно, должны понести суровое наказание. Но в тоже время принцип индивидуализации наказания указывает на то, что необходимо учитывать факт прямого или непрямого умысла, опасности личности преступника, характер преступления, обстоятельства, которые смягчают наказание. А значит, по крайней мере, применить в полном объеме санкцию в данном случае не представляется возможным. Подобная позиция может показаться опасной с точки зрения возможности произвола со стороны судебной ветви власти, ведь полномочия судей в этой модели принятия решений достаточно велики. Однако опасения безосновательны – судьи связаны принципами правовой системы, а процесс принятия решений ограничен и структурирован ими. У судей есть лишь незначительная свобода выбора, то есть они должны принимать решения, которые основаны на самом точном «взвешивании» относящихся к делу принципов.

Сергієнко Софія

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
7 факультет, 1 курс, 1-ма група*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ТА ПРИВАТНОСТІ В ІНДИВІДУАЛІЗОВАНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Пусть я не знаю смысла жизни, но искание его уже задает смысл жизни. (Н. А. Бердяев)

Поняття «самовизначення» індивіда в суспільстві має багато сенсів: культурний, національний, політичний, релігійний, економічний, ідеологічний тощо. Але загальним смисловим підґрунтям для його усвідомлення є розуміння ступеню й способу соціалізації людини та особливостей співвідношення приватного і суспільного у її житті. Особливої акту-

альності проблема пріоритетності «Я – Колектив» набула в умовах високорозвинутого, технічно забезпеченого, комфортабельного суспільства, що змінило умови й принципи самоствердження соціального індивіда, спосіб його буття взагалі.

Особистісне самовизначення відбувається на рівні цінностей. Цінність же принципово позачасова. Згідно М. Бахтіну, задаючи людині уявлення про майбутнє, цінність не співвідносить його з тимчасової віссю, з хронологією, бо те інша розмірність «смиислового майбутнього». У сьогоднішніх нестабільних, швидко мінливих умовах, людині доводиться нерідко перебудовувати всю смислову сферу особистості, що драматично проявляє себе у розпаді соціального, професійного «Я», у втраті сенсу буття, в почутті втрати себе тощо.

У психологічному плані особистість – це «суб'єкт, який усвідомив, чого він хоче (цілі життєві плани, ідеали), що він може (можливості, схильності, обдарування), хто він є (особистісні та фізичні властивості), що від нього чекає колектив, суспільство; суб'єкт, готовий функціонувати в системі суспільних відносин. Так соціокультурна ідентифікація особистості в умовах трансформації сучасного українського суспільства характеризується суперечливістю, неоднозначністю і, найголовніше, незавершеністю. В умовах зростання динамізму громадського життя і розмаїття культурно-історичного простору соціокультурна ідентифікація особистості також піддається трансформації.

На думку В. Распутіна, ми є свідками своєрідної культурної «поверхневості», «непотрібності», які в свою чергу породжують «чужу мораль», що ще раз наголошує на духовній кризі та гострому дефіциті моральних цінностей у суспільстві. Сьогодні демонструє таку відносність моральних норм та сягає такої безмежності релятивізму, що всі загальнолюдські цінності взагалі позбавляються суті. Діючі ж моральні цінності зазвичай розглядаються як прості «раціоналізації», або як «речові реакції», що маскують егоїстичні та користолюбні мотиви особистості. Подібна ситуація призвела до створення своєрідної техносфери, світу речей та механізмів, де людина виступає механізованим індивідом, який доповнює функціонування техніки, а конфлікт виникає тоді коли потреби, або можливості людини не співпадають з вимогами технічного забезпечення.

З. Бауманом індивідуалізація розглядається, в першу чергу, як заперечення форм соціальності, відомих з минулого. Саме це є причиною і наслідком фрагментації соціальної дійсності та життя кожної конкретної людини. В таких умовах люди все частіше і охочіше відмовляються від

«довгострокової» ментальності на користь «короткострокової». Як і колись, особисте і суспільне залишаються нерозривно пов'язаними, але життя людини стає вже не стільки взаємодією з суспільством, скільки «біографічним дозволом системних протиріч», до виникнення яких він здебільшого не має ніякого відношення.

Популярність ідей індивідуалізму набула особливого змісту в США та знайшла відображення в ліберальній ідеології «self-made man» (людина, що творить себе сама). Це поняття вперше використав Ф. Дуглас у кінці XIX століття для того, щоб позначити людину, яка цілеспрямовано творить себе за допомогою праці, рівності, оптимізму, віри у себе, самореалізації, а також удачі. У сучасному суспільстві інтереси соціальних груп, партій та класів відходять на задній план, а перше місце займають атомізовані, персоніфіковані потреби індивідуалізованих особистостей. За цих умов приватність також зазнає змін, стаючи об'єктом інтересу як для суб'єкту, так і оточуючих. Приватність за своєю природою закрита та така, що знаходиться в тіні, поза інтересом публічності. Але в сучасних умовах, приватне висувається на передній план публічних дискусій. Але чим обумовлений факт опублічнення приватності? Чому все більше і більше людей прагнуть до того, щоб показати деталі свого особистого життя іншим? Існує думка, що причиною цього є потреба в суспільній підтримці, схваленні та емоційній розрядці в умовах зростаючого напруження та беззахисності сучасної індивідуалізованої людини.

Проголошується зростання цінності набутих особистістю унікальних навичок та їх комбінації – освіти, досвіду, мотивації, компетенції та особистісних якостей. Декларована рівність має ставати справжньою рівністю, якщо індивід є корисним для своїх роботодавців, якщо він має унікальні, корисні навички, в такому разі все інше не має значення.

Така свобода та незалежність індивіда розширює можливості індивідуального вибору, що збагачує особистісний досвід та дає змогу реалізовувати власний потенціал та втілювати свої бажання. Проте зростання індивідуалізації та автономізації не зменшує внутрішню потребу людини відчувати себе частиною певної спільноти, бути суб'єктом колективної взаємодії та брати участь у реалізації спільних з групою задач. Отже, новітні технології дали не тільки широкі можливості до самореалізації себе, але водночас запровадили нові механізми соціального контролю та впливу. Все це є рисами індивідуалізованого суспільства, що формує новий образ людини.

Сердюк Валентин
*Национальный юридический
университет
имени Ярослава Мудрого
1 факультет, 1 курс, 13 группа*

ФИЛОСОФСКО-МИРОВОЗЗРЕНЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ В ЮЖНОЙ КОРЕЕ (НА ПРИМЕРЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПАК ЧЖОН ХИ)

Республика Корея стала одним из ведущих государств во многом благодаря целостно сформулированной философии государственного управления Президента Пак Чжон Хи. Осмысление этой философии является актуальным и для Украины как государства, осуществляющего реформы в политической и экономической сферах. В целом философия управления Пак Чжон Хи включала несколько тематических блоков, среди которых можно выделить этатизм, прагматизм и национализм.

Основной принцип философии этатизма следующий: государство хранит в себе моральные ценности, превосходящие ценность индивида, а индивид – существо, которое естественно должно служить и жертвовать всем необходимым ради государства. Жизнь индивида имеет смысл только тогда, когда государство успешно выполняет свои функции. Для убеждения в справедливости философии этатизма Пак Чжон Хи максимально использовал исконные традиции и культуру Кореи, пропагандировал ценности конфуцианства и семейных традиций. Особый акцент делался на идее органического (живого) этатизма, согласно которой государство, нация и индивид – одно целое, связанное единой судьбой. В соответствии с этой идеей индивид должен верно служить отчизне, словно он отдает сыновний долг родителям. Также считается, что государство – это самое важное существо, которое управляет судьбой народа, общества и индивида.

Второй тематический блок философии управления Пак Чжон Хи – прагматизм (первоочередность экономического развития). Для Хи философия прагматического управления – это превосходство государственной политики в вопросах экономического развития и в то же время стратегическое использование всех ресурсов и средств, необходимых для развития экономики. Следуя такой философии управления, экономическое развитие – это и есть модернизация, а главная цель экономического

развития – установление экономической самостоятельности. Пак Чжон Хи стремился вести экономическую политику, которая сделала бы возможным превосходство общей выгоды и рациональное деление всех государственных ресурсов. Главным критерием для Хи во всех разработках и мерах экономической политики была эффективность, что еще раз четко демонстрирует прагматичность его мышления.

Пак Чжон Хи подчеркивал важность народа и национализма. Традиционно корейцы воспринимают народ как целое, как единую историческую субстанцию. Говоря о гармонии и конфликте индивидуальной и общей выгод, Пак Чжон Хи дал определение «народной совести». Согласно философии управления по принципам национализма Пак Чжон Хи, индивид, опираясь на идею национализма, заключающуюся в стремлении к независимости и процветанию народа, должен усваивать национальную совесть и поступать соответственно этим принципам. Пак Чжон Хи подчеркивал важность национального самосознания и национального чувства независимости. Для более подробного объяснения своей философии управления по принципам национализма Пак Чжон Хи сформулировал три основных положения. Во-первых, национализм является противоположностью диверсификации или раздробленности. Во-вторых, установление национализма или национальной независимости возможно благодаря экономическому развитию. В-третьих, главная причина национального кризиса – отсутствие способного руководителя. В результате для сплочения народа и установления мышления независимости для преодоления кризиса необходимы общие усилия народа и национальное чувство независимости, создаваемое под мощным управлением способного государственного руководителя.

Силка Євгенія

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
2 факультет, 1 курс, 5 група*

ТРАНСПЛАНТОЛОГІЯ У ФІЛОСОФСЬКОМУ ОСМИСЛЕННІ

Сучасне суспільство вступило у третє тисячоліття свого розвитку, що обумовило появу нових проблем і викликів. Впровадження найнові-

ших досягнень науки і техніки у наше життя призвели до глибоких якісних змін, з одного боку, а, з іншого боку, загострило суперечності розуміння цих новацій. Зокрема, галузь медицини – трансплантологія, яка викликає численні дискусії з приводу її впровадження у лікарську практику.

Трансплантація – це пересадка органу або тканини з однієї частини тіла в іншу або від однієї людини (донора) іншій (реципієнту). Стрімкий розвиток трансплантології дає багатьом людям надію на дивовижне зцілення, але разом з цим постає чимало проблем, що потребують філософського, юридичного та етичного осмислення:

1. Завжди присутній ризик, як для реципієнта, так і для донора. Пересадка органу від живого донора завжди пов'язана з завданням шкоди його здоров'ю. Тут лікар стикається з моральною проблемою «не нашкодь» і «твори благо». У цій ситуації повинно діяти правило: одержувана користь має перевищувати шкоду, що заподіюється.

2. Своєрідне відношення до тіла померлого. Для релігійної та світської свідомості мертво тіло має особливий статус. Всі світові релігії забороняють нанесення ушкоджень тілу померлої людини. Вилучення будь-яких його частин сприймається як наруга. Але тут думки православної і західної християнської церкви розійшлись. Перші вважають, що органи померлої людини не можуть бути об'єктом купівлі і продажу, а римсько-католицька церква вважає, що донорство в трансплантології – це «служіння життю», або акт милосердя і моральний борг. Католицизм припускає донорство лише у тому випадку, якщо немає інших альтернативних засобів лікування.

3. Стан «дефіциту донорських органів» – це невідповідність між їх «попитом» і «пропозицією». Приблизно 10 000 осіб очікують на донорський орган. Це спонукає на пошук нових шляхів к стабільним джерелам донорського матеріалу. Один із таких шляхів приводить до необхідності визначення «моменту смерті», а також «рання констатація смерті» і виявлення «потенційних донорів». Ці шляхи призводять тільки до прагматичного відношення до смерті людини, що може породити прагматико-споживче відношення до людини, тіла або частини тіла. З тенденціями комерціалізації трансплантації пов'язана заборона купівлі-продажу органів (Закон України «Про трансплантацію»). Також законодавство України дозволяє пересадку органів лише у тому разі, якщо донором є родич реципієнта. Вирішити проблему дефіциту органів можуть подальші наукові розробки у сфері медицини – створення і використання

штучних органів, ксенотрансплантація, яка базується на трансплантації органів тварин. Також існують перспективи розвитку клонування органів і тканин.

Отже, розглянувши вищевказані проблеми, можемо виділити кілька аспектів їх недоліків з точки зору філософського розуміння:

– антропологічний аспект: взаємовідносини людей перетворюються модель відносин «продавець-покупець». Тут втрачається моральна цінність життя окремого індивіда на основі формування превалювання ступеня важливості життя однієї людини, щодо іншої.

– аксіологічний аспект: втрачається цінність: людина розглядається як механізм, в якому можна замінити деталь, яка вийшла із ладу. Розвивається байдуже ставлення людини до свого здоров'я, де вона впевнена у можливості оновлення організму.

Таким чином, трансплантологія дійсно є наукою майбутнього і шансом для порятунку життя, але для цього необхідно викоринити філософсько-етичні проблеми розуміння, аби надалі розвивати цю галузь.

Сільченко Вероніка

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
7 факультет, 1 курс, 5 група*

СПРАВЕДЛИВІСТЬ І ПРАВО

Право невід'ємне від справедливості, яка, по суті, є серцевиною права. Справедливість як основний принцип природного права внутрішньо властива праву, яке повинне являти собою не стільки зовнішню примусову силу, скільки припис діяти по справедливості.

Існує дві протилежні точки зору щодо співвідношення права і справедливості. Одна стверджує, що справедливість – це неправова категорія, більш того, вона не має відношення до права і правової теорії, а, навпаки, «веде до змішування категорій права і моралі».

Справедливість – категорія оцінна. Те, що справедливо для одних, часто обертається несправедливістю для інших. Причому, кожна сторона щиро переконана в істинності, самоочевидності і справедливості тільки своєї позиції. Коли справа йде про справедливість, було б невірно спиратися на почуття при оцінці того, що відбувається. Сторонній спосте-

рігач найбільш об'єктивний в цьому питанні, оскільки його власні інтереси не зачіпаються.

Принципи загальної справедливості, які були б універсальними і влаштовували абсолютно всіх, сформулювати не те що складно, а просто неможливо. Тому поняття справедливості завжди пов'язане з певним історичним і культурним контекстом. Ця позиція завжди була характерна для юридичного позитивізму. Ця теорія не ігнорує справедливість, а лише вважає, що вона знаходиться за межами закону. Справедливість – це вимога моралі, а не права. Категорії справедливості, належного, хорошого і поганого саме в зв'язку з тим, що вони досить довільні, суб'єктивні і мінливі, звичайно ж, мають право на існування, але ніяк не в рамках теорії права. Ганс Кельзен, творець «чистого вчення про право» не втомлювався повторювати, що моральні цінності, в тому числі справедливість, відносні і при всій своїй необхідності є недосяжний ідеал.

Тому, завдання держави потрібно звести мінімум до того, щоб закони не тільки не були явно несправедливими, але і їх прийняття усували б максимальне число несправедливостей.

Інша теорія стверджує: право має бути справедливим. За змістом, воно в будь-якому випадку сходить до справедливості, означає наявність в соціальному світі правового початку і виражає його правильність, імперативність і необхідність.

Може бути тільки два варіанти: або право розглядається як втілення справедливості, або люди прагнуть привести його у відповідність з нею. Раніше у вітчизняній юридичній літературі право визначалося як «нормативно закріплена справедливість». Справедливість – це вища цінність у праві.

Хоч право і повинно бути справедливим, але те, що крім нього немає справедливості, погодитися не можна. Таке твердження підходить тільки для древніх систем, де право ще не виділилося в особливу окрему форму регулювання поведінки людей.

Справедливість – це внутрішня властивість і якість права, правова категорія і характеристика. Право по суті справедливо. Тому питання про справедливість чи несправедливість закону можна сміливо інтерпретувати як питання про правовий або неправовий характер закону, його відповідність або невідповідність праву.

Отже, право тому справедливо, що втілює загальнозначущу правильність, іншими словами загальну правомірність. Право виступає як

однаково справедлива для всіх суб'єктів права міра регуляції. Все те, що виражає право, відповідає праву і слідує праву справедливо. І з іншого боку діяти по справедливості – значить діяти правомірно, відповідно загальним вимогам права. Тому будь-якої іншої форми вираження, крім правової, справедливості мати не повинна або регулювання суспільних відносин за допомогою права придбає суб'єктивний характер.

Сімавонян Валерія

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
4 факультет, 1 курс, 3 група*

СВОБОДА СОВІСТІ ЯК ОДНА З КАТЕГОРІЙ СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКОГО РЯДУ

Свобода совісті, яка є однією з фундаментальних загальнолюдських цінностей, постає основою буття демократичного суспільства, важливою передумовою правової демократії та існування інших прав і свобод людини як особи.

Філософське визначення поняття «свобода совісті» дає «Релігієзнавчий словник» (за ред. А. Колодного і Б. Лобовика): «У філософському контексті свобода совісті – це особлива якісна визначеність людського буття, яка відображає внутрішню здатність суверенного суб'єкта до вільного, недетермінованого зовнішніми силовими чинниками самовизначення в духовній сфері, а також можливість його творчої та відповідальної самореалізації на основі ціннісно орієнтованого вибору».

На мою думку, свобода совісті як категорія соціально-філософського ряду постає однією з найважливіших синтезуючих категорій. Її зміст розкривається через такі субординовані поняття як толерантність, віротерпимість, свобода світогляду, свобода віросповідання, самовизначення і самореалізація. Найважливішим компонентом, системотвірним елементом свободи взагалі постає індивідуальна свобода в аспекті свободи совісті. Адже без свободи совісті людина – це тільки ланка в ланцюзі природних і соціальних детермінацій: без неї вона не може бути суб'єктом духовної діяльності, тобто володіти духовною суб'єктивністю. Свобода

совісті як особистісна внутрішня інтенція проявляється лише тоді, коли особа здатна зробити світоглядний вибір.

Свобода совісті історично склалася як політично-правова категорія, яка традиційно пов'язується зі ставленням людини як особи до релігії. Проте очевидним є той факт, що релігія в просторі означеної сфери постає лише як один із важливих її структурних елементів, однак не покриває її. Тому, коли ми ведемо мову про проблеми вільного самовизначення і самореалізації людини як особи в релігійній площині, то цей процес ми характеризуємо через поняття «свобода релігії». Це дає можливість стверджувати, що поняття «свобода совісті» і «свобода релігії» тісно взаємопов'язані, однак не є тотожними.

Загалом категорія «свобода совісті» охоплює своїм змістом сферу духовного і світоглядного буття людини, в якій особистість вільно самовизначається і самоактуалізується. В філософсько-етичному контексті ця категорія віддзеркалює внутрішню здатність особистості осмислювати, оцінювати різні моральні, світоглядні, в тому числі й релігійні парадигми, переводити їх ціннісно-сміслові параметри в площину своїх переконань, життєвих орієнтирів, забезпечуючи можливість безперешкодної їх самореалізації на основі свого самовизначення.

Філософська категорія «свобода совісті» виявляє свою сутність і специфічність через єдність внутрішнього і зовнішнього аспектів. Саме тому прояв внутрішнього аспекту свободи совісті через процес самовизначення дає змогу зрозуміти механізм і зміст «набуття внутрішнього духовного досвіду». На думку відомого російського філософа І. О. Ільїна, «зовнішня свобода потрібна людині для того, щоб стати духовним центром, щоб набути внутрішньої свободи. Внутрішня свобода є ніщо інше, як жива духовність людини». Ці два (внутрішній і зовнішній) аспекти свободи совісті у своїй нерозривній єдності і дають змогу осягнути сутнісний зміст цього феномена.

На сьогоднішній час існують різні парадигмальні модифікації свободи совісті, серед яких переважає правова парадигма, яка склалася історично й відображає юридично оформлені концепти, що розкривають правові можливості свободи совісті. Такий підхід є не лише важливим компонентом теорії права, а й таким, що знайшов своє відображення у відповідних законодавчих актах багатьох держав світу та міжнародних документах щодо права на свободу думки, совісті, релігії та переконань.

Смушак Діана
*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
1 факультет, 1 курс, 4 група*

ФУТУРОЛОГІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

Одне з найбільш важливих питань майбутнього – чи буде досягнуте фізичне безсмертя людей або відбудеться глобальна катастрофа? Під фізичним безсмертям ми розуміємо необмежене існування і реалізацію інтересів особистості, а під глобальною катастрофою – подію, що призводить до загибелі всього людства.

Основною дилемою футурології права є така: зберегти права людини в їх традиційному вигляді або впустити в середовище «людей» надлюдські і квазілюдські сутності та надати їм рівні з людиною права? Багато в чому ця дилема виникла в результаті розвитку трансгуманізму.

Трансгуманізм – це раціональний, заснований на осмисленні досягнень і перспектив науки, світогляд, який визнає можливість і бажаність фундаментальних змін в становищі людини за допомогою передових технологій, який має на меті ліквідувати страждання, старіння і смерть, і значно посилити фізичні, розумові і психологічні можливості людини. Про це свідчить один з принципів Декларації, прийнятої Всесвітньою трансгуманістичною асоціацією в 2009 році: «Ми захищаємо добробут всього того, що наділене чутливістю, включаючи людей, інших тварин і будь-які майбутні штучні інтелекти, модифіковані форми життя або інші види розуму, які можуть виникнути завдяки науковим і технологічним досягненням». У зазначеному документі статус людини прирівнюється до статусу тварин і різних штучно створених форм життя та розуму. Іншими словами, людина тут розуміється в якості лише однієї з можливих форм, одного з носіїв життя, інтелекту чи розуму. Всі вони, а не тільки людина, як це прийнято в гуманізмі, наділяються вищою цінністю. І сьогодні це вже не лише питання наукової фантастики, а реальність, в тому числі права.

Так, 13 червня 2013 року Верховний суд США у своєму рішенні заборонив патентування природної ДНК, але дозволив вважати синтезовану ДНК об'єктом інтелектуальної власності. Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО) видала декларацію, котра має рекомендаційну силу, під назвою «Загальна декларація 1998 року про людський геном і права людини». Декларація проголошує, що

«ніякі наукові дослідження не скасовують повагу до прав людини, фундаментальних свобод і людської гідності особистості». Декларація стосується всіх питань біомедичних досліджень. В Європі з 1997 року існує Конвенція про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини: конвенція про права людини та біомедицину, так звана Конвенція Ов'єдо від 4 квітня 1997 року. Конвенція допускає широкий спектр законів і політики, від повної заборони таких технологій до більш ліберальної практики. При цьому Конвенція не потребує встановлення єдиних законів чи єдиної політики, вона дозволяє окремим державам – учасникам Конвенції – приймати своє законодавство в цій сфері.

Що стосується досліджень на ембріоні чи зародкових тканинах, Європейська конвенція про права людини та біомедицину не забороняє подібні дослідження. Проте вона все ж таки накладає певні обмеження на окремі види досліджень, що проводяться. Варто ще раз звернути увагу на те, що прогрес в біомедицині та в біології може викликати негативні наслідки для недоторканості, гідності і прав людської особистості, тому концепція згоди на основі обізнаності – необхідна умова поваги людської гідності в цій сфері. З проблемою статусу ембріону пов'язані дві інші проблеми – генна інженерія (розшифрування генів людини і маніпуляція ними) і клонування людини.

Також варто сказати про кріоніку, котра передбачає збереження клітин і тканин біологічно померлої людини і припускає вірогідність того, що збережених даних про особистість вистачить для оживлення людини медициною майбутнього. Проте відсутність або суперечливість діючих правових норм створюють досить серйозні бюрократичні проблеми і призводять до значних тимчасових зволікань, що негативно позначається на стані пацієнта і нерідко призводить до інформаційної смерті, тим самим роблячи процес його реанімації абсолютно неможливим. Більше того, правове становище кріоклінік практично не визначене. Немає законодавчих гарантій безпеки кріопацієнтів, які знаходяться в кріоклініках, при зловживанні своїми повноваженнями з боку клінік або родичів. Так, наприклад, мозок М. Джексона повинен був кріонуватися в компанії Alcor, але його родичі забрали даний орган для поховання.

В умовах розвитку сучасної медицини ще зберігаються старі, а також проявляються нові захворювання, невиліковні в наш час. Крім того, рівень розвитку економіки багатьох держав не забезпечує можливості повноцінного лікування. Тому евтаназія на сьогоднішній день набуває певної актуальності. Звісно, хворих потрібно лікувати незважаючи ні на що, якщо є хоча б один шанс із тисячі на порятунок. Однак з моменту, коли ця надія

втрачена, з усією гостротою постає питання про милосердя в його найвищому прояві. І в цьому випадку ним може бути лише евтаназія.

Таким чином, на даному історичному етапі найбільшої актуальності у футурологічному прогнозуванні розвитку права набувають правовідносини в сфері трансгуманізму, дослідження на ембріонах та зародкових тканинах, кріоніки та евтаназії. Усі вони мають складне моральне підґрунтя, а тому потребують детального та чіткого регламентування у нормативно-правових актах. Оскільки світ змінюється – змінюються і права людини. І задля найкращого їх забезпечення, вони мають бути закріплені на законодавчому рівні.

Сорокіна Анастасія

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
1 факультет, 1 курс, 8 група*

ВЧЕННЯ ПРО СПРАВЕДЛИВІСТЬ, ПРАВО І ДЕРЖАВУ АВГУСТИНА АВРЕЛІЯ

На сьогоднішній день Середні віки вважають часом розквіту культури та суспільного життя. Саме тоді створюється основа для сучасної цивілізації. І як і будь-яка інша епоха Середні віки дали світу багато великих філософів та мислителів, які заклали підвалини нової християнської філософії.

До таких ключових постатей доцільно віднести Августина Аврелія, прозваного Блаженным, роботи якого справили значний вплив на розвиток християнства, політичної та правової думки. Вагомими темами його філософських роздумів були проблеми справедливості, права і держави. Тому для юристів актуально розглянути його філософсько-правові ідеї.

Вчення Августина Аврелія про справедливість, право і державу досліджували такі науковці: Майорова Г., Кібардіна Н., Потьомкіна В., Гарнцева М., Поснова М.

Августин Аврелій розробив основні положення християнської філософії, створив політико – правову концепцію, яку виклав у працях «Проград Божий», «Про вільну волю».

Філософ стверджує, що справедливість – це така чеснота, яка віддає кожному те, що йому слід. Це риса, яка є обов'язковою для права; і там, де нема справедливості, нема і права.

Говорячи про державу, Августин Аврелій стверджував, що вона пов'язана із царством диявола і існує як покарання за первородний гріх, бо є системою панування одних людей над іншими. Держава пристосована лише для виживання людей в цьому світі і не дає можливості відчувати щастя.

У своїх роботах він стверджував, що існує дві держави: «Град Божий», де живе любов, добро та альтруїзм, та «Град земний», у якому панує зло та гріх.

Форма християнської держави за Августином – це рабовласницька християнська держава.

Відстоюючи ідею верховенства церкви над державою, Августин іменує церкву полонянкою, яка змушена зносити недосконалість нав'язуваних їй людською владою законів, але в той же час визнає право держави на підтримку церкви і втручання у боротьбу церкви проти еретиків або конкуруючих релігій.

Проаналізувавши його філософсько-правову спадщину, доцільно виділити декілька властивих їй рис: по-перше, природне право походить від Бога і має теономний характер, по-друге, існує верховенство релігійних норм над правовими, по-третє, право має бути справедливим. Боже-ственне право необхідно для того, щоб обмежувати гріховність людини та закріпити порядок, створений Богом.

Таким чином, на думку Августина Аврелія справедливість, держава і право нерозривно пов'язані із Богом. Так, мірилом справедливості у філософа є Бог; держава вважається покаранням за первородний гріх і призначена тільки для виживання у цьому світі; джерелом права є божественний початок.

Ставнічук Ганна

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
I факультет, I курс, II група*

ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВЕ ОСМИСЛЕННЯ ГЕРМЕНЕВТИЧНОГО МЕТОДУ В СУДОВІЙ ПРАКТИЦІ

Потреба в поглибленому науковому дослідженні процесу здійснення правосуддя обумовлена тим, що механізм судочинства в багатьох аспек-

тах відзначається відсутністю єдності та системних зв'язків, у зв'язку з чим судова практика характеризується численними помилками на шляху свого розвитку та вдосконалення, що, насамперед, пояснюється недовістю існуючої концепції суддівського праворозуміння.

Нині суд здійснює найбільш значиму за наслідками юридичну інтерпретацію. Саме в суді безпосередньо вирішуються конфлікти конкретного праворозуміння. Як зауважує Г. Дроздов, що «за своєю правовою сутністю судова функція – це не тільки застосування норм, створених законодавцем, але разом з тим їх конкретизація та індивідуалізація».

Герменевтичний аналіз судового праворозуміння вимагає переорієнтації з традиційного тлумачення мови закону на оцінку правильності його застосування, яка перевіряється досягненням справедливості вирішення справи. Як зазначає Бернюков А., що істина у судовому процесі – це відображення минулої дійсності справи, яка повинна бути відтворена під час розгляду, однак повністю сягнути яку є дуже важким, але важливим герменевтичним завданням.

Коли йдеться про тлумачення судових рішень слід згадати застосування текстуалізму і контекстуалізму, які сприяють не лише дослідженню дійсного змісту правового положення нормативно-правового акта, але й розумінню підстав і мотивів ухваленого рішення. Якщо текстуальний підхід визначає розуміння тексту рішення, то контекстуальний – контексту, в якому воно приймалося. Контекстуальний підхід дозволяє пояснити вплив різних чинників на судові рішення, а також дозволяє пояснити вплив поза правових чинників на судові рішення. Тому контекстуальний підхід є істотним чинником аналізу судового рішення.

Щодо інтерпретація фактичних обставин справислід зауважити, що справжній пошук дійсності не можна обмежити суворими межами процесуального закону. Сподівання на зрозуміння абсолютної судової істини є неможливим через обмежені властивості людського пізнання. Тому під час судового розгляду встановлюється лише одна із можливих вірогідностей, яка обґрунтовується переконанням судді в дійсності певного факту, що насправді в реальності може виявитися зовсім іншою.

Основне своє призначення юридична герменевтика реалізує саме в праворозумінні; її суттю є орієнтування в правовій реальності шляхом правильного вміння інтерпретації закону, природного права та звичаю відповідно до існуючих суспільних умов.

Слід зробити висновок, що у контексті філософсько-правового осмислення сфери судового процесу юридична герменевтика виступає

основним методологічним підґрунтям прийняття судового рішення як акта правоінтерпретації обставин справи. Ця діяльність відбувається у два етапи: спочатку розв'язок вибудовується у внутрішній сфері судді, а на другому – зовнішньо об'єктивується у судовому рішенні, яке має бути завжди справедливим. При аналізі судового право розуміння слід зауважити, що не можна досягнути тотальної законодавчої регламентації усіх суспільних відносин, тому правотворча діяльність судді як герменевтико-правовий акт, спрямований на з'ясування змісту права.

Сучкова Анастасія

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
5 факультет, 1 курс, 2 група*

ПАТРІОТИЗМ: ЗМІСТ І АКТУАЛЬНІСТЬ ПОНЯТТЯ

В умовах тотальної кризи економіки, військово-політичного конфлікту та ідеологічного перезавантаження, тема патріотизму в сучасній Україні постає досить актуальною. Саме рівень відданості своїй країні визначає внесок конкретної особистості в різні галузі соціального життя. Зміст і спрямованість патріотизму обумовлюються перш за все духовним і моральним станом суспільства, його історичним минулим та ставленням до традицій, що визначає суспільне життя наступних поколінь. На суттєвих зламах історії, таких як війни, революції, кризові явища, стихійні лиха, роль і значення патріотизму зростають. Це пов'язано з різкою зміною тенденцій розвитку суспільства, підвищенням громадської активності. Патріотизм як явище виявляє себе саме в ситуаціях відвертої жертовності в ім'я Батьківщини, благородних поривів, щодо її захисту.

Мета дослідження – аналіз змісту й підґрунтя патріотизму, його історичного сенсу, особливостей та ролі в сучасному українському суспільстві.

Дану тему в своїх наукових працях досліджували такі відомі вітчизняні філософи, як В. Кротюк, Н. Ковган, С. Дацюк, В. Лях та інші. Їх роботи стали теоретичним підґрунтям даного дослідження.

Той факт, що Україна стала незалежною державою відносно недавно визначає особливості сучасного українського патріотизму. Значна частина населення країни, що застала епоху СРСР, ставиться до сучасних ідеалів нейтрально або навіть критично, не робить повною мірою того, що могла б зробити для суспільства і Батьківщини. Радянська мораль визнавала пріоритетність колективних інтересів, потреб та цінностей над індивідуальними, особистісними. З такої позиції патріотизм, як відданість народу і державі, постає абсолютно органічним і виправданим. Патріотизм – категорія моральна. В умовах, коли радикально змінилася вітчизняна мораль, змінилися, відповідно, і моральний сенс та значимість патріотизму. Так, на початку століття патріотизм відійшов на другий план, втратив належний героїзуючий сенс та свою актуальність. Інша причина непопулярності жертви в ім'я колективу, суспільства, держави – це загальна тенденція індивідуалізації суспільства, вакуум суспільних ідеологій, панування цінностей індивідуального блага, корисності і комфорту та сміхотворність альтруїстичних потягів з боку індивідуума. Тож сьогодні патріотизм вплетений в коло цінностей переважно приватного, індивідуального характеру, стало очевидним таке явище, як громадська деморалізація. Причинами цього можуть слугувати остаточно несформоване громадянське суспільство, відсутність програми виховання, що була б спрямована на формування патріотичних почуттів та поглядів, нелегітимність влади, що породжує відчуженість громадян від держави тощо.

Отже, можна зробити висновок, що за останні десятиліття української історії жодна ідеологічна цінність не піддавалася таким переосмисленням, як патріотизм. За сучасних умов існування демократичного суспільства саме патріотизм є головним чинником його розвитку. Без усунення причин відходу патріотизму на другий план, без належного патріотичного виховання населення на історичних традиціях України навряд чи можна з певністю говорити про надійне відвернення загроз і стійке гарантування безпеки держави, суспільства, особи. Саме в умовах політичної ситуації, що склалася в нашій державі, утвердження в свідомості людей образу України, як суверенної, незалежної і соборної держави, усвідомлення ними готовності стати на захист інтересів свого народу має стати одним з пріоритетних завдань.

ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ОСНОВ ПРАВ ЛЮДИНИ

XX століття – доба війн, морально-етичного та гуманістичного занепаду, коли життя людини та реалізація її природних, невід’ємних прав знаходиться під загрозою. Тому, сьогодні є досить важливим повернутись до прав людини, до змісту та призначення права у житті окремої людини та суспільства в цілому

Часто, під час детального розгляду як природних прав так і ратифікованих прав людини, звертаємось до такого поняття, як гідність. Але, чим виступає гідність для права? Джеремі Волдрон видатний новозеландський філософ (популярні книги «The harm is hate speech», «Law and disagreement») визначає чотири важливих аспектів регулювання відносин між правом та гідністю.

Перший, напевно, найважливіший аспект – походження прав людини та вимоги до створення наступних прав. Вирішення цього питання завжди виступало центром багатьох дискусій. Гельсінський Заключний акт у принципі VII проголошує, що основні права та свободи випливають саме з гідності, яка властива людській особистості – це схоже саме на філософське розуміння, а в історичному – гідність відображує соціоісторичної концепції основоположних прав і свобод, а не те, що вона створює ці права.

Друге, на що слід звернути увагу, юридичне закріплення прав людини у джерелах права. За Оскаром Шехтором, права людини випливають з гідності, та не походять від держави (є загальнолюдськими, незалежно від національності), а отже і не потребують закріплення у джерелах прав. Людські права – є непорушними, універсальними і не можуть регулюватися законом, легітимність ідеї як гідності так і інших моральних настанов – є основою законності.

Третє, до чого ми звернемося, що буде виступати основою для вимог у подальшому створення прав. Дуже складно визначити основу, але вдаючись до дедуктивного та емпіричного методу, можемо детально розібрати з чого складається гідність, тобто що є її складовими елементами, як вона існує окремо, та яке місце займає у праві на волю та добробут.

Четвертий аспект, який заслуговує не меншої уваги, як люди відносяться до наданих прав, усвідомлюють навіщо ці права данні та в який

спосіб їх можна реалізувати. Тут вже йде мова про правосвідомість, адже саме вона характеризує відношення особи, суспільної групи до чинного чи бажаного права.

Необхідно розглянути гідність і в іншому випадку, деякі зазначають, що гідність – це статус-концепт, а не цінність-концепт. Адже, вона надає скорочений набір прав та обов'язків для людини різного статусу (наприклад: якщо дитина, то вона не має права укласти договори, а якщо військовий, то він повинен охороняти територіальну безпеку та суверенітет держави). У розумінні гідності як статусу, вона відіграє дуже важливу роль, можливо навіть важливішу, якщо б виступала основою для створення вимог щодо прав людини. Гідність – ланка, задача якої поєднати зміст статусів для надання нової інформації. Більше того, самоповага виконує важливу роль у розумінні існування права окремо та у сукупності з іншими правами.

Якщо ми і беремо гідність за основу для створення прав людини, то що тоді виступає основою для самої гідності. Дехто вважає, що основою виступає здатність діяти за моральними принципами, незважаючи на будь-який сторонній вплив. Інші кажуть, що гідність – це особливість нашого виду, коли ми беремо відповідальність за свої вчинки на себе. Але напевно, питання які ставляться і виступають основою. Неможливо чітко відповісти на багато питань, якби навіть ми провели детальний аналіз, є питання на які не має точної відповіді, як казав Аристотель детальні пошуки це не завжди мудро.

Отже, розглянувши основні підходи до визначення основи для прав людини, в якому контексті ми б не розглядали гідність вона все-таки – є основою і всі права в тій чи іншій мірі включають в себе поняття гідності.

Токарєва Катерина

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
4 факультет, 1 курс, 12 група*

ДІАЛЕКТИКА СПРАВЕДЛИВОСТІ ТА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ СУЧАСНИХ СУСПІЛЬСТВ

Упродовж досить тривалого періоду поняття відповідальності формується в контексті філософської теорії про соціального актора й, ширше,

про правового суб'єкта як інстанції *imputatio* (лат. «приписування відповідальності», «увідповідальнення»).

Теорія Ролза розглядає індивідів як автономних суб'єктів, об'єднаних у спільноту на ґрунті раціональної згоди щодо базових принципів справедливості. Відтак індивід відповідальний виключно за свої власні цілі і, як частина суспільного цілого, за підтримку інституцій, що забезпечують рівність можливостей. Теорія Ролза є антропоцентричною, і вона, як наслідок, залишає за своїми межами, зокрема, неантропні підходи до розуміння справедливості. Наприклад, поза ролзівською моделлю виявляються вкрай актуальні питання справедливості (і відповідальності) стосовно природи. Для Ролза відповідальність передусім пов'язана із свободою, яку забезпечують справедливі політичні інституції. Однак насправді вона пов'язана і з виною, чому не приділяє достатньої уваги американський мислитель.

Сучасні теоретики справедливості вказують передусім на необхідність розрізнення вини та відповідальності. Так, американська дослідниця А. М. Янг пропонує відрізнити вину від відповідальності у тому випадку, коли, зокрема, індивід бере участь у структурній несправедливості, але особисто не здійснює вчинків, що заслуговують на осуд (для прикладу: співробітники транснаціональних корпорацій особисто не здійснюють дій, спрямованих проти справедливості, але при цьому самі корпорації сприяють встановленню режиму глобальної соціальної несправедливості). «Люди можуть бути відповідальними без того, щоб бути винними», – зазначає Янг.

Янг пропонує новий тип відповідальності – «відповідальність за справедливість». Слід зважати на те, що відповідальність може бути не лише наслідком справедливості, вона здатна стимулювати боротьбу за неї. У зв'язку з цим Янг пропонує іншу, відмінну від ролзівської, модель колективної відповідальності. Йдеться про модель соціальної взаємодії, яка передбачає, що індивіди несуть відповідальність за структурну несправедливість тією мірою, якою вони «своєю діяльністю сприяють процесам, що породжують несправедливі результати». Янг розробляє парадигму політичної відповідальності як колективної відповідальності за реформування поширених сьогодні економічних і політичних практик (приклад реалізації такої парадигми – рух «Fair trade», тобто рух за чесну, справедливу торгівлю). Адже, як наголошено у праці Янг «Відповідальність за справедливість», бідність – це не результат особистих невдач, вона має соціальне походження, пов'язане з фоновими умовами

(тобто специфікою функціонування політичних та економічних інституцій і практик розподілу соціальних благ). Янг точно фіксує характерну для сучасного капіталістичного суспільства проблему: ідея особистої відповідальності підмінила собою парадигму взаємної відповідальності членів суспільства. І оскільки остання парадигма є засадовою для сформованої в межах капіталістичної системи моделі соціально зорієнтованої держави (welfare state), сьогодні ця модель (разом із welfare state) перебуває під загрозою руйнації. Політична відповідальність, про яку веде мову Янг, це колективна відповідальність індивідів за політичні, економічні та соціальні структури, адже індивід не здатен бути відповідальним за них сам (так само як і вина за несправедливість, породжувана на структурному рівні, є деперсоналізованою). Крім того, така відповідальність не може бути обмежена національною державою, оскільки структурні процеси діють не лише на локальному, а й на глобальному рівні. Гострота проблеми глобальної справедливості є додатковим свідченням актуальності підходу Янга. Запропонована модель виявляється обмеженою в своїх евристичних можливостях при аналізі, наприклад, відповідальності національних держав, оскільки останні є вкрай складними соціальними утвореннями, продуктом поєднання не лише індивідуальних інтересів та історично зумовлених практик спільної дії, а й цінностей, норм, інституцій влади та ідеології, законодавства, певної системи економічних відносин. Тому модель соціальної взаємодії, що її пропонує Янг, має бути доповнена моделлю відповідальності, яка є результатом того, що індивіди, які складають певну групу або політичну спільноту, поділяють загальні норми та цінності або, інакше кажучи, поділяють загальний етос. У межах такої моделі відношення справедливості та відповідальності виявляються менш однозначними, ніж це має місце в ролівській традиції. Наприклад процеси глобалізації спричинили розширення кількості суб'єктів міжнародних відносин за рахунок того, що ними поступово стають не лише національні держави, а й, наприклад, терористичні організації, як «Аль-Каїда», або екологічні організації, як Greenpeace, або транснаціональні корпорації чи Міжнародний Валютний Фонд.

У сучасних умовах, ведучи мову про відповідальність за глобальну справедливість, необхідно брати до уваги не лише колективну (національну) відповідальність, а й відповідальність індивідів – громадян національних держав, які ідентифікують себе з певною політичною спільнотою або соціальною групою. Підставою для приписування відповідальності індивідові є не його вільна воля діяти у той чи той спосіб (саме

так розуміють відповідальність у межах ліберальної парадигми Канта-Ролза), а його дії як члена спільноти, спрямовані на відтворення певних соціальних практик (наприклад, практик розподілу соціальних благ, що є несправедливими) та/або збереження певного етосу (як у випадку належності індивіда, наприклад, до релігійних або політичних організацій радикального штибу).

Тонконог Олександр

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
7 факультет 1 курс 1-ма група*

САМОВИЗНАЧЕННЯ ІНДИВІДА ЯК ВІЧНА ПРОБЛЕМА ФІЛОСОФІЇ

Питання самовизначення індивіда в суспільстві займає важливе місце у світовій філософії. Воно становить підґрунтя еліністичної філософії кініків, стоїків, епікурійців, теоретичних пошуків Сократа, Григорія Сковороди, філософії екзистенціалізму, філософії життя, вчень Михайла Бахтіна, Миколи Бердяєва, Сергія Хоружего, Йогана Хьойзинга та інших видатних теоретиків. *Метою* даного дослідження є обґрунтування вічної значимості антропологічної проблеми самоусвідомлення людиною своєї сутності.

Протягом всього свого життя люди займаються пошуком свого призначення і місця в цьому світі. Самовизначення – процес вибору і встановлення людиною індивідуальних цінностей, можливостей, потреб, способів і норм поведінки, а також критеріїв, за якими він сам оцінює себе і свої досягнення. Пошук свого призначення займає не один рік. Цей процес дуже складний і триває протягом всього нашого життя. Що таке самовизначення з точки зору філософії? Насамперед, це спроба людини знайти сенс свого існування.

Епікурейці вважали, що людина знайшла своє місце у житті лише тоді, коли вона щаслива отримує від життя насолоду. Якщо у людини немає потреб у харчуванні, друзях, щасті, то вона вже там, де їй потрібно. На думку ж Сократа, людина, яка відірвана від суспільства, має певну свободу і не оточена проблемами, проте вона не може самовизначилась у світі. Справжні ж життєві цінності й ідеали мають суспільний, об'єктивний, загально визнаний характер, адже людина має жити заради інших.

Згідно ідеї «внутрішньої людини» Григорія Сковороди, щасливою людиною стає лише у своєму моральному й професійному вдосконаленні. Тобто, якщо людина осягає своє призначення, то дійсно стає щасливою.

Екзистенційна філософія полягала суто у пошуку й знаходженні відповіді на питання мети людського існування. Отже дійшла висновку, що заради відкриття своєї сутності людина має пройти шлях самоздолання, пізнаючи себе і здійснюючи власну свободу.

М. Бахтін також був прихильником того, що людина повинна осмислити свою природу. І у разі успіху, це буде не просто перемога, а завоювання свого місця у світі.

Й. Хейзинга у своїй роботі «Людина граюча» відстоює тезу про ігровий характер культури. Він намагається довести, що праця є невід'ємною частиною у становленні як культури суспільства, так і людини окремо. Він переконаний, що людина – істота символічна – повинна працювати над собою і здобути певний рівень знань аби пізнати світ і себе.

Аналіз філософської традиції по даному питанню дозволяє стверджувати, що самовизначення людини відіграє найважливішу роль у формуванні та становленні її як особистості. Наскільки б примітивними не була свідомість, вона має потребу ідентифікувати себе як частину цілого, адаптуватись у середовищі людей, подій, речей, цінностей, інформації.

Людству із самого початку були властиві спроби розуміння особистості в світі, саме як знання про картину єдиного всесвіту, а не тлумачення суб'єктивних, окремих відчуттів про нього. Отже, філософсько-антропологічна проблематика самовизначення людини в світі виводить того, хто нею цікавиться за межі інтервалу його особистісного існування, додає стимулу самопізнання, самовдосконалення й самореалізації, надає осмисленості і сенсу життя.

Торгашова Катерина

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
1 факультет, 1 курс, 17 група*

ПОНЯТТЯ СВОБОДИ В ПРАКТИЧНІЙ ФІЛОСОФІЇ Й. Г. ФІХТЕ

Проблему свободи Й. Фіхте розглядав у дусі ідей Просвітництва, підкреслюючи, що зростання свободи йде поряд з нагромадженням зна-

ння: «знання в своїй внутрішній формі і сутності є буття свободи». Мислитель вважає, що осягнення свободи як вищої цінності, а тим більше її реалізація приходить до людини в певних історичних умовах, на певному, достатньо високому ступені суспільного розвитку, при розвиненій духовній культурі. Фіхте розрізняв свободу справжню і порожню. Перший акт свободи – твердження «я єсмь». Справжня свобода – це свобода в чистому вигляді. Реалізація свободи можлива лише сумісно з іншими людьми, у співпраці з ними.

До того часу, допоки бажання й природні здатності індивіда визначають його вчинки, його максимою є не закон свободи, а закон природи, тобто егоїзм. Проте індивід може побороти власний егоїзм і звільнитися від нього. Але недостатньо звільнитися від законів природи – потрібно ще вміти підкоритися вищому закону.

В основу своїх теоретичних роздумів Й. Фіхте помістив індивідуума, певне «Я», що є вільним стосовно будь-якого примусу. Таким чином, Й. Фіхте філософськи обґрунтовує положення індивіда в суспільстві і вважає, що йому забезпечується максимально можлива свобода.

Протягом усієї творчої діяльності Й. Фіхте виступав з роботами соціально-історичного й етичного характеру, у яких викладалась, як він сам стверджував, практична філософія, що являє собою поширення основних положень теоретичного науковчення на питання права, держави й моралі. Принцип свободи є з'єднувальною ланкою між практичною й теоретичною частинами філософії Й. Фіхте. У своїй практичній філософії Й. Фіхте намагається не обмежувати індивіда. Відносини між двома індивідами, між індивідом і сукупністю всіх індивідів, які творять державне об'єднання чи суспільство, регулюються виключно моральним законом. Й. Фіхте, услід за Кантом розрізняє «природне право» і «природний стан». Правовий закон, вважає мислитель, потребує, щоб людина, яка живе в суспільстві, серед інших людей, обмежувала свою свободу, не перешкоджаючи діяти всім іншим людям. Проте правовий закон при цьому не потребує, щоб людина жила в суспільстві певних людей: кожен може жити в тій державі чи в такому суспільстві, у якому бажає. Хоча проживаючи у певній державі, людина тим самим дає згоду дотримуватись законів цієї держави. Мислитель заперечував існування як природного, так і додержавного суспільного стану людей. Держава – лише допоміжний, тимчасовий інститут. Держава стане непотрібною, коли люди достатньо розвинулись морально, а метою діяльності уряду стане створення умов, за яких усякий уряд виявляється непотрібним.

Фіхте вважає, що його соціальні ідеї зможуть втілитись лише за умови «вічного миру». Війну він розглядав як суспільне явище, що знаходилось в опозиції до розуму. Причину війни своєї епохи він вбачав у політичній і соціальній структурі феодальної держави. Місію зміни державного устрою він призначив народу, оскільки лише народ є верховним сувереном. На жаль, ця теорія Й. Фіхте не завжди використовувалась так, як була представлена, – часто далеко поза контекстом і без урахування історичних умов.

Дослідники творчості Фіхте знаходять багато суперечностей у творчості мислителя. Але якими б різними не були їхні, всі вони сходились на тому, що видатний німецький філософ усе своє життя був послідовним у своїй системі і своїх учинках, а свобода була для нього найвищою цінністю.

Трішина Софія
*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
1 факультет, 1 курс, 8 група*

ПРАВОВЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ФІЛОСОФСЬКИХ ПОГЛЯДІВ УКРАЇНСЬКИХ ДЕРЖАТВОРЦІВ 1917-1918 рр.

Вивчення питання власної державності в нашій державі є дуже важливим. Українці з самого початку зародження нації робили спроби будувати свою незалежну державу. Найкращою спробою після Козацької держави постає у ХХ ст. справжня Українська держава – Українська Народна Республіка. Українська революція – суперечливе й динамічне явище національної історії, сутність якої становить наповнення різними подіями, які розвивались в хаотичній формі. Дослідження історичного процесу 1917–1918 рр. перебуває у площині втілення і трансформації ідеї державності, розвиток якої неможливо розглядати, лише маючи досвід різних національних держав того часу. Створені українськими силами, вони на певних етапах не відповідали реаліям суспільного життя, тенденціям соціокультурного розвитку, а іноді й узагалі суперечили. Державотворці цього періоду зробили великий внесок для розбудови нової Української держави. Найбільш відомими постають такі постаті,

як М. Грушевський, В. Винниченко, М. Міхновський. М. С. Грушевський стояв на ідеї федералізму, яка проголошувала автономію України. На думку вченого автономія це — «право жити по своїм законам, самим собі становити закони, а не жити по чужим законам і під чужою властю». В. Винниченко також як і М. Грушевський вбачав, що ідеал української держави полягає у автономії з Росією. А М. Міхновський навпаки говорив про націоналізм та відкриту незалежність України. Філософська думка України після 1917 р. пережила суворі історичні випробування. Соціально-політичні та економічні перетворення спонукали зміни у філософській культурі. Громадянська війна розкидала українську інтелігенцію до різних політичних об'єднань, розірвала її на корінну інтелігенцію, діаспори. Дослідження цих питань триває вже 100 років. Особливо активно цей етап почали досліджувати після проголошення незалежності України. Все ж деякі аспекти цих змагань залишаються малодослідженими і дискусійними. На мою думку, події революції 1917–1918 рр. в Україні стали переломними для усвідомлення народом необхідності незалежності. Доба УНР стала великим досвідом та уроком для наступних поколінь українців. Отримавши свою державу, українське суспільство взяло курс на побудову демократичного суспільства, хоча фактично жоден з мислителів цієї доби не вважав демократію за ідеальну форму державного устрою. Сьогодні показує, що ми знаходимося на етапі побудови справжньої незалежної держави і досвід УНР дуже важливий для нас. Філософські вчення політичних діячів того періоду треба застосовувати на практиці. Саме це приведе нас до розуміння і створення власної державності.

Трофімов Богдан

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
1 факультет, 1 курс, 9 група*

Н. МАКІАВЕЛЛІ: ПРІОРИТЕТ ПОЛІТИКИ НАД ПРАВОМ І МОРАЛЛЮ

Серед великої кількості політико-філософських вчень та теорій важливого значення посідає макіавеллізм. З огляду на поширеність та популярність цього вчення в сучасному світі його дослідження є актуаль-

ним. Дане питання досліджували такі вчені і науковці: Л. М. Баткін, І. Ф. Попова, Б. Тененбаум, П. Баренбойма та ін.

Існують різні підходи щодо співвідношення політики та моралі (відповідно і права): моралізаторський (політичні цілі мають бути високоморальними і повинні бути досягнуті виключно моральними засобами), ціннісно-нейтральний (політика – справа політичних лідерів, а мораль – громадянського суспільства; політичні цілі владної особи можуть досягатися не зважаючи на мораль) та компромісний (необхідність встановлення компромісу між вимогами моралі і права та потребами політики). Ідеї Макіавеллі відносять до ціннісно-нейтрального підходу.

Квінтесенцією політичних поглядів Макіавеллі є його трактат «Государ», в якому серед іншого викладені думки мислителя щодо переваги політики над правом і мораллю. З питання теми в даному трактаті можна виділити наступні цитати: «Де не існує морального суду, судять за результатами», «Государю годиться дотримувати свого слова, жити чесно, а не обманом», «правителю належить поводитися не лише за християнськими канонами, а й за будь-якими іншими людськими канонами; неправильно поводитися з людьми так не гуманно, як це робив Філіп Македонський, переселяючи людей з провінції в провінцію». Відповідно до цього, можна дійти висновку про визнання Макіавеллі важливості моралі для особи, що наділена владою.

Однак, за Макіавеллі, дії правителя можуть бути аморальними задля досягнення поставленої мети, але при цьому супроводжуватися підтримкою народу, сама мета, відповідно, повинна бути сприйнята населенням як загальне благо. Розвиваючи цю думку слід зауважити, що мораль в такому значенні визначається як суб'єктивна, і, якщо людина (з народу) схвалює певні аморальні дії правителя, вірить в їх цінність, то ці дії втрачають статус аморальних, що дозволяє правителю втримувати та посилювати власну політичну владу.

Сутність поглядів Макіавеллі полягає в тому, що він допускає зневажання мораллю та правом за певних обставин, наголошує на дієвості такого методу та його обов'язковій присутності в державному політичному житті. В сучасному світі втілення на практиці подібних ідей можна побачити в багатьох державах, особливо яскравого вираження вони отримують в країнах із авторитарними та тоталітарними режимами. Поширеною є думка про цинічність та антропологічний мінімалізм поглядів Макіавеллі, однак це є однобоким та неповним їх висвітленням. Варто також зазначити їх утилітаризм та присутність в концепції Макіавеллі ідей політичного реалізму.

Виходячи з вищенаведеного, автор погоджується з Макіавеллі в тому, що в певних випадках та за умови, що «суд результату» буде на користь правителя, а населення визначить аморальні дії необхідним засобом для досягнення блага, поступка правом і мораллю може мати місце.

Уступний Артур

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
6 факультет, 1 курс, 1 група*

ФІЛОСОФСЬКИЙ ВИМІР СУЧАСНИХ СУБКУЛЬТУР

У сучасному світі молодь має широкий спектр інтересів, тому створюються певні формальні й неформальні об'єднання. На мою думку, ці об'єднання почали виникати тому, що кожна особистість прагне до самовираження, адже у суспільстві переважає «сіра маса», яка поглинає нас все більше. Тому сучасна молодь використовує будь-яку можливість для самореалізації, зокрема через субкультури. На думку науковців, субкультура – це частина культури суспільства, носії якої виділяються своєю незвичною поведінкою, життєвими нормами, поглядами. Отже, мета цієї роботи полягає у виявленні тенденцій розвитку та особливостей певних субкультур, причин їх виникнення та популярності.

Щоб вміти розрізняти субкультуру потрібно мати певні знання щодо її особливостей: всім членам окремої субкультури властива виражена автентичність; вони формуються навколо певної ідеї, символу, літератури. Кожна субкультура є відмінною одна від одної: деякі формуються на певній території, інші готують нових членів за певною системою, можуть мати ієрархію в своїй організації. Також деякі субкультури можуть існувати ніяк не впливаючи на життя та побут суспільства, а деякі можуть впливати на суспільне життя, задля забезпечення своїх інтересів за допомогою громадянської акції. За словами американського соціолога та юриста Д. Рісмена: «Кінцева ціль для них ніщо, імідж – все. Вони хочуть тільки одного – бути несхожими на інших. Вони приходять і йдуть, але без них ніяк». Для представників субкультур одяг, манера поведінки, жаргон, стиль життя – надійні соціальні маркери для поділу на «своїх» та «чужих». Як правило у субкультурах завжди присутній протест, а також власна філософія життя. Так, хіпі виступають за світ без воєн та

існування в екологічно чистому середовищі; у скінхедів – пропагуються нацистські погляди (боротьба з «нижчими расами»).

Однією з популярних молодіжних субкультур сьогодення є емо. Їх світоглядні орієнтири полягають у наступному: не палити, не вживати алкоголь та наркотики, не зраджувати своїм ідеалам, не вживати м'ясо і не шкодити природі. Своїм стилем життя вони виражають протест «сірій масі» суспільства. Існує стереотип про те, що емо – «плаксиві» люди, які прагнуть до самогубства, хоча вони не пропагують нічого шкідливого. Головні риси емо – це творче самовираження, емоційно-яскраве світовідчуття. Наступною субкультурою є байкерство, яке виникло у США наприкінці 80-х років ХХ століття. Саме тоді основою їх організації була філософія «держава у державі» – вони мали свою мораль, закони, кодекс честі, свої етичні правила (наприклад: вітання при зустрічі, допомога тим, хто цього потребує). Вони мали свою мотоідеологію: вважали, що коли маєш мотоцикл та можеш у будь-який момент здійнятися і поїхати в іншу частину країни – ти вільна людина. Байкери були віддалені від політики та утверджували своїм способом життя філософію свободи.

Підводячи підсумок, можна констатувати, що субкультури відіграють важливу роль у формуванні особистості та суспільства в цілому. Субкультури допомагають людині визначити систему цінностей та сенс життя. До субкультур належить переважно молодь, адже нігілізм – справа молодих. Як говорив Джордж Бернард Шоу, «світом правлять молоді – коли зістаряться».

Фаркош Олександра

Національний юридичний університет

імені Ярослава Мудрого

7 факультет, 1 курс, 1 група

ФЕМІНІЗМ ЯК ФІЛОСОФСЬКА СИСТЕМА

Фемінізм (лат. femina – жінка) – науковий напрям і суспільний рух, метою якого є повна рівноправність чоловіків і жінок у всіх сферах життя. У філософії фемінізму категорія статі використовується як інструмент аналізу культури. Фемінізм далеко не відразу сформувався як альтернативна філософська концепція соціокультурного розвитку. Саме в пошуках відповідей на реальні питання щодо статусу жінок у суспільстві теоре-

тики фемінізму, не задоволені традиційною соціальною наукою, почали формувати свої теорії та претензії до традиційного знання і нові теоретико-методологічні підходи до аналізу культури.

Проблема жіночого як філософська проблема сьогодні ставиться як в рамках традиційних різновидів фемінізму, так і на основі гендерного підходу до проблем статі, що визначає всі відмінності соціально сконструйованими, в тому числі, і перш за все те, що в класичній філософії вважалося сутнісно визначальним по відношенню до індивіда, атрибутивною ознакою людського існування – стать. Цілком закономірно, що такий підхід в корені міняє розуміння цієї проблеми і сприяє появі принципово нових концепцій людської суб'єктивності, способів її презентації та визначення.

Гендерна філософія кінця ХХ століття і новітні напрямки феміністської теорії з'явилися на хвилі потужного, перш за все політичного, руху жінок за свої права, що бере свій початок з Мері Уолстонкрафт («Виправдання прав жінок» 1792) і Олімпії де Гуж («Декларація прав жінки і громадянки» 1793). Безсумнівно, на ці яскраві кроки ліберального фемінізму, що ставив своїм завданням дати жінкам рівні права з чоловіками, вплинули просвітницькі ідеї про соціальну природу людини, про роль виховання у формуванні дитини, а пізніше – ідеї політичного лібералізму, що спонукали феміністок на створення перших політичних проєктів, як, наприклад, американської «Декларації почуттів» (1848), і на політичну боротьбу традиційними політичними методами за їх втілення. Сформований вже до кінця ХVІІІ століття, більш теоретичний марксистський фемінізм виступає, відповідно до теорії марксизму, складовою частиною боротьби за звільнення людини від соціального гноблення. Мабуть, саме в цих роботах («Походження сім'ї, приватної власності і держави» (1883) Ф. Енгельса, «Жінка і соціалізм» А. Бебеля (1879)) розуміння жіночого виявляється найбільш близьким до того, що затребуване теоретично сьогодні: жінка – не особливий людський підвид, а повноправний член суспільства, проблеми якого пов'язані перш за все з соціальним гнобленням, що виникло на основі приватної власності. Однак, з цього випливає, що і політичного рівноправ'я в рамках буржуазного суспільства бути не може. Третій різновид фемінізму – радикальний – з'явився в 60-і роки ХХ століття і був пов'язаний насамперед з критикою сучасного суспільства як принципово не здатного здійснити ідею гендерної рівності, як тоталітарного. Радикальні феміністки вводять в оборот протиставлення «патріархального» сучасного суспільства, побудованого за законом панування сили, за принципами владного домінування – за чоловічими

принципам – суспільству ідеальному, не ієрархічному. У розумінні можливості досягнення такого суспільства радикальні феміністки розходяться, проте всі вони вважають, що саме жінки повинні реалізувати своє бачення суспільства чи це разом з чоловіками, або окремо від них.

Отже, фемінізм – це рух проти дискримінаційних щодо жінок суспільних звичаїв та законів, рух за формування жіночих організацій з підтримки тієї чи іншої публічної активності жінок, рух за переосмислення усталених – патріархальних – понять про роль статі в суспільстві.

Федоркова Жозефіна

*Братиславський університет
імені Коменського (Словакія)
юридичний факультет, 2 курс*

ПРАВДА, ПРАВО ТА ІСТИНА У СЛОВ'ЯНСЬКОМУ СВІТОГЛЯДІ

Розуміння права і правди слід перш за все шукати в історії певного народу. Право трактується як антипод правди. Це пізні трактування, і пов'язані вони з тим, що на слов'янський ґрунт були привнесені західні зразки права. І саме за ними закріпилося слово «право» як антитеза до поняття «правда», оскільки дані образи (цілком ефективні соціальні регулятори в рамках рідної культури) так і не отримали змістовного наповнення з боку слов'янської культурної традиції, не придбали внутрішнього змісту правди (благодать), а стали лише зовнішнім встановленням без внутрішньої єдності належного і суцього.

Слов'янський же образ права розуміється як зовнішня форма внутрішньої справедливості, а, значить, правда не виключає права, а лише необхідно вимагає, щоб зовнішня форма не набувала самодостатнього значення, але служила вираженням внутрішнього дійсного змісту. Змістом була справедливість. Але розуміння справедливості значно відрізнялося від західного. Розуміння права в слов'янському світогляді є онтологічним, на заході – гносеологічним. Моральне відчуття присутнє в дійсному бутті. Трансцендентальна повинність – у метафізичному бутті. Дійсне буття не ставиться під сумнів через свою очевидність. Трансцендентне – через свою позамежність для наших відчуттів ставиться під сумнів. В результаті моральна повинність стає не проблемою буття, а проблемою свідомості.

Перед людською свідомістю ставиться проблема досягнути те, що його не чекає як об'єкт реальності. Звідси пізнання належного – це спочатку пізнання способів пізнання належного. Вчення про право – це вчення про можливість пізнання права, а не про способи буття права.

Слов'янський світогляд не розділяє світ на трансцендентний і іманентний. Світ єдиний. Божественне існує в людині і діє через людину. Моральне відчуття – це переживання в собі присутності Бога, а не пізнання ідеї Бога, яка хоча і дана людській свідомості, але апіорі, тобто до досвіду. В тому і річ, що в слов'янському світобаченні не ідея Бога дана нашій свідомості, а присутність Бога переживається людиною в досвіді.

Розуміння світу виходить не з принципу природної необхідності (типового для язичництва) або суб'єктивно-людського принципу (так або інакше, що виявлявся на середньовічному Заході), але з суто об'єктивно-особистісного принципу, визнання Бога як позаприродного начала, не скутого жодною необхідністю, і що диктує Закон світу природному. Звідси і закон людського життя визначається Божественним початком (Логосом). Саме у ньому створене все наступне: Логос є принцип, іманентний речам, звідси всяка річ таїть все приховане, сокровенне Слово. І в той же час Логос одвічно існує в собі – як Бог, який сам «є істина». Звідси – онтологічна концепція істини, де Істина не відповідність (чомусь), але мислима лише як усвідомленість свого буття, суть якого «Бог живий і Цар вічний». У християнстві отримання правди – прийняття заповідей Божих. Правда також полягає в тому, що, відходячи від Бога, чоловік втрачає і здібність до справжньої свободи, спотворюючи її «злими» думками.

Фішер Марія

м. Мюнхен (Німеччина)

Національний юридичний університет

імені Ярослава Мудрого

вступниця до аспірантури кафедри

філософії

ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ДЕРЖАВНОГО ПРИМУСУ

Сьогодні, як ніколи, наше суспільство відчуває необхідність пошуку нових правових ідеалів, які могли б відповідати традиціям і менталітету

суспільства. Тому є досить доцільним розібратися в питанні застосування державного примусу, оскільки особливості його застосування особливо точно відображають рівень розвитку суспільства і держави.

В даній роботі вбачається за мету довести те, що демократична, правова держава повинна використовувати потенціал примусу, знаходячи баланс між правовою цінністю примусу і правами та свободами людини, а також застосовуючи інші, альтернативні примусу методи і засоби здійснення державного регулювання.

Однією з найважливіших внутрішніх функцій держави є підтримання надійного громадського порядку, для забезпечення якого, нею застосовується примус, що є «головною зброєю» для відновлення справедливості. Примус може приймати різні форми. Основними серед них є психічний і фізичний примус. Перший з них несе в собі загрозу застосування сили і виконання покарання і має, по суті, попереджувальний характер. Другий – діє вже як безпосереднє застосування фізичної сили, оскільки він пов'язаний з впливом на людину і на ті чи інші обмеження у її волевиявленні, пересуванні, свободі вибору, місцезнаходженні і т.д.

Немає держави у світі, котра не використовувала б примус як гарант волі своєї влади, але немає й влади у світі, котра була б спроможна лише одними примусовими мірами змусити усіх і кожного коритися усім її велінням. Саме тому окрім примусу держава залежно від правової системи, що склалася і панує, володіє цілим набором інших інструментів, на котрі вона спирається: духовно-моральний і релігійний світогляди, логічні та етичні норми, переконання в розумності права, його корисності, необхідності.

Деякі філософи вважають, що корінне питання філософії права лежить у площині співвідношення державного регулювання суспільних відносин з свободою, і на відміну від норм моралі, правові норми є примусом власне по своїй сутності. Юридичний закон підтримується примусовою владою, етичні ж та моральні норми звертаються лише до совісті, тому саме цими двома категоріями (право і моральність) обумовлюється свобода людини.

Можна припустити, що в саму ціль потрапив в цьому питанні П. Кропоткін, аналізуючи працю Р. Герінга «Мета в праві»: «...яке нікчемне значення має в суспільстві примус порівняно з добровільною згодою». Хотілося навести й інші слова вченого: «... до примусу люди вдавалися протягом цілого ряду століть і так безуспішно, що ми знаходимося тепер в положенні, з якого не можемо вийти інакше, як зруйнувавши і знищивши примусові установи нашого минулого; ... якщо ви прислухаетесь до

старої поради, що була дана Дж. Бентамом, і подумаєте про руйнівні – прямі, а особливо непрямі наслідки усякого законного примусу, ви зне-навидите, як Л. Толстой і як ми, це використання сили і дійдете висновку, що в руках держави є тисяча інших, набагато більш дієвих засобів для запобігання противосупільних вчинків... ». Розмірковуючи над цим, мимоволі можна замислитися: якщо філософи в законному примусі вбачали таку згубну силу, то що можна сказати про стан нинішнього суспільстві, де примус дуже часто застосовується незаконно?

Таким чином, примусом має вважатися така дія, яка застосовується державою, у разі, якщо вона зачіпає правовий статус громадянина. Застосування примусу не є, однак, виключним і безальтернативним способом підтримання правопорядку і запобігання порушень в державі, і тим самим юридично порядок тим міцніше, тим нормальніше, чим рідше держава вдається до застосування примусу.

Ольга Фурсенко

Тартуський університет (Естонія)

юридичний факультет,

1 курс магістратури

ДИСПУТ ЯК ОДНА З ФОРМ ПРАВОВОГО НАВЧАННЯ ТА ВИХОВАННЯ В ЛІЦЕЯХ ФРАНЦІЇ

Один з головних принципів програми правового навчання та виховання – створення знання. Проста передача інформації обумовлює формування пасивних громадян, які сприймають знання як дещо відсторонене від соціальних, економічних та політичних цілей. Сучасні педагоги вважають, що знання необхідно зробити власним світоглядним надбанням учнів. Вони зможуть відчувати й здійснити свою громадянськість завдяки знанню, відтвореному ними же в одночасному особистому та спільному пошуку. Завдяки такому процесу згодом має сформуватися зрілий, вільний, автономний громадянин, який здійснюватиме через активну участь у спільноті свої власні критичні міркування. У такий спосіб утворюється справжня громадянська мораль, що передбачає увагу до колективних питань, а також бажання і вміння вирішувати публічні справи. Також мова йде про відкриття смислу права як гаранта свобод, а не про викладання права з вузькоюридичної точки зору.

Вказані особливості обумовлюють вибір форм навчання. Одна з найпопулярніших – диспути з громадських питань. Вибір такого шляху не є даниною моді, а свідчить про бажання учнів опанувати плідний метод. Аргументоване обговорення сприяє мобілізації та засвоєнню знань, що беруться з різних галузевих дисциплін – історії, філософії, літератури, біології, географії, соціально-економічних дисциплін, фізики, фізичного виховання. Даний досвід спирається також на документи, попередньо вироблені учнями та рекомендовані викладачами, що передбачає пошук, редагування, доповіді, а це, у свою чергу, обумовлює відповідальність щодо редакцій та висновків. Обговорення має ґрунтуватися на повазі до іншого і, відповідно, виключати будь-які форми інтелектуальної чи свідомо ідеологічної диктатури. Використання матеріалів, пов'язаних з сьогоденням, підвищує практичний вимір, а також підсилює справжній інтерес до системи громадянсько-правового виховання.

Обговорення передбачає наявність документального досє. Воно може набувати двох перемінних форм: 1) основоположний текст або тексту закону, статті з періодичних видань, свідоцтва, відео-, аудіо- та фотодокументи; 2) так звані «Особистісно забарвлені праці», що дозволяють не тільки ознайомитися з юридичними правилами та інститутами, а й творчо осмислити їх роль. У зв'язку з цим виділяють три важливі моменти.

Перший момент передбачає вивчення історичних обставин та умов запровадження юридичного правила або інституту. Так, учні досліджують родинні правила, пов'язані з батьківською владою та яким кожна дитина мала підкорятись; таке знання допомагає учням зрозуміти трансформації, що відбулися у родинному праві протягом останніх десятиріч. Інший приклад: правила, що визначають сучасні трудові відносини, можуть бути зрозумілі за наявності знань про контексти і конфлікти, що протягом століття обумовлювали й обумовлюють трудове право. Вивчення умов зародження правила, показ при цьому що воно – історичний продукт, а не апіорний абсолют сприяє гуманізації юридичного правила: воно не сприймається більше не догма, а розуміється як правило життя.

Другий момент стосується використання правил. Практика застосування правила може віддалитися від принципів, які було покладено в основу його створення. Відтак необхідно змусити учня запитати себе, чому люди іноді змушені використовувати правило скоріше в одному

контексті, ніж в іншому. Пошуку відповіді допомагають знання з соціально-економічних дисциплін. Зокрема, географія сприяє пізнанню простору з точки зору індивідуальних та колективних інтересів; так, відкрита зона, з можливими в ній відхиленнями від загальних юридико-економічних правил, може сприяти певним процесам та розумітися як податковий рай.

Третій момент робить акцент на дискурс, що виробляє правила. Кожна епоха продукує дискурс, за допомогою якого раціонально виправдовуються існуючі правила. Від епохи до епохи, від місця до місця вони можуть настільки відрізнитися, що впадають між собою у суперечність. Громадянсько-правове виховання має навчити здатності аналізувати існуючі дискурси.

Підготовка та обговорення матеріалів передбачають послідовне здійснення наступних завдань. По-перше, прагнути урізноманітнити джерела, аби якомога об'єктивніше судити про реальність фактів. Не «оброблена» подія не існує сама по собі, вона існує лише через посередника, який говорить про неї, знайомить з нею; вона також по-різному тлумачиться залежно від домінуючих уявлень на даний момент. Дистанційований розгляд різних фактів існування спільноти є надзвичайно істотним для виховання громадянина.

По-друге, кожну досліджувану подію необхідно розглядати в її ж просторово-часовому контексті. У такий спосіб згладжуються емоційна та чуттєва складові у сприйнятті події на користь більш раціонального аналізу. Одна з серйозних перешкод сьогодення полягає в «тиранії теперішнього», що витісняє з безпосередньої пам'яті попередні події та перешкоджає неупередженому порівняльному аналізу. Відтак, будь-яка розглядувана подія має поміщатися в історичний ланцюг.

По-третє, слід обов'язково вивчати та аналізувати різні суперечливі інтерпретації, висловлені стосовно однієї події. Явні чи неоднозначні факти, обрані переконливі чи спростовані аргументи, вибір лексики, термінологічна ієрархія – все це елементи аналізу поточного дискурсу, які є надзвичайно важливими.

Головна мета аргументованого обговорення – підвести учнів до теоретичного розуміння поняття громадянства. Воно спочатку співвідноситься з суспільствознавчою лексикою (поняттям громадянськості, інтеграції, права, прав людини та громадянина, соціальних, політичних та особистих прав, національності тощо), і у такий спосіб отримує базову дефініцію та перспективу подальшого використання.

Хоменко Марина
*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
1 факультет, 1 курс, 20 група*

СУЧАСНІ КОНЦЕПЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ

В історії розвитку людської цивілізації поняття справедливості мало різне значення – етичне, політичне, юридичне – і використовувалося для позначення ставлення людини до дійсності, слугувало ідеологічним чинником для визначення пріоритетів розвитку суспільства. Найпоширенішою серед вчених у радянському суспільстві довгий час була концепція соціалістичної соціальної справедливості, що ґрунтувалася на визначальній ролі економіки (К. Маркс, Ф. Енгельс). Основні елементи цієї концепції такі: визначальна роль способу виробництва, класова ідеологія, дистрибутивний характер справедливості, політична заангажованість. Основна ідея зводилась до глобального контролю над розподілом: над розподільниками, розподільвачем та адресатом розподілу.

Цілком протилежне розуміння справедливості притаманне лібертаристу Ф. Хайеку. Він приходить до тотального заперечення самого поняття соціальної справедливості: лише ринковий розподіл, який ґрунтується на приватній власності та суспільному договорі, здатний забезпечити принцип рівних можливостей. А єдиним мірилом справедливості може бути конкуренція.

Особливо поширеною довгий час була егалітарна теорія «справедливості як чесності» американського ліберального ідеолога Дж. Роулза, котра вирішально вплинула на створення ліберальної концепції розвитку суспільства. Вона ґрунтується на тому, що усім людям потрібно забезпечити гарантовану мінімальну частку соціальних благ і дати можливість на справедливій основі брати участь у їх розподілі. В ідеалі справедливості – це розподіл цінностей у суспільстві, спрямований на соціальний захист людини, особливо соціально незахищеної. Несправедливість пов'язується з нерівністю, внаслідок якої одна частина населення багатіє за рахунок інших. Проблема рівності результатів розподілу вирішується Дж. Роулзом за допомогою відносної максимізації частки тих учасників розподілу, які опинились у скрутному становищі.

Ліберальній, егалітарній теорії справедливості протистоїть консервативна, меритократична. Д. Белл як представник цього напрямку пере-

носить обговорення проблеми у площину моральну та соціально-політичну. Він стверджує, що нормативні принципи повинні бути результатом суспільного договору, проте не розглядає питання про критерії вибору цих принципів, вважаючи, що вони виникають як результат довільної конвенції. Тільки на цій основі можливі договірні відносини як основа соціальної справедливості, без яких панувала б тільки груба фізична сила. Для кожної сфери діяльності існує своя шкала цінностей і пріоритетів, свої критерії справедливості.

Засновником наступної теорії справедливості є соціальний психолог Дж. Стейсі Адамс, який розглядає взаємозв'язок результату і винагороди. Відмінність полягає в тому, що результат і винагорода одного працівника розглядаються у зв'язку з винагородами, отриманими іншими працівниками. Якщо людина згодна з тим, що її оцінка дорівнює оцінці інших людей, то вона вважає, що з нею поводяться справедливо. Якщо винагорода сприймається як справедлива, виробнича поведінка повторюється. Якщо в процесі порівняння з'ясовується, що оцінки її та інших людей розходяться, то виникає психологічна напруга: людина вважає, що її «недооцінили». У цьому випадку люди, як правило, прагнуть щось зробити, щоб виправити таке становище.

Жодну з розглянутих концепцій не можна сприймати некритично, але не варто й ігнорувати їх досвід. Аналіз різноманітних концепцій дає змогу у подальшому сформулювати підхід, який сприятиме вирішенню складних соціальних проблем та відповідатиме сучасним потребам суспільства, його стабілізації та досягненню у ньому соціальної злагоди. Нині концепція справедливості розширюється за рахунок сфери захисту соціально-економічних прав. Вона наповнюється змістом, який пов'язаний з віднайденням балансу між свободою людини і пом'якшенням соціальної напруги.

Хребтова Юлія

*Национальный юридический университет
имени Ярослава Мудрого
4 факультет, 1 курс, 8 группа*

О ДИАЛЕКТИКЕ ВЛАСТИ И НАСИЛИЯ В ПОЛИТИЧЕСКОЙ ЖИЗНИ

Практика показывает, что политическая система тем прочнее и долговечнее, чем более разнообразным арсеналом средств власти располагает.

гают властвующие. Это относится к любым средствам власти, как к насильственным, так и ненасильственным. Ни одно из них не является настолько эффективным и всеохватывающим, чтобы обеспечить стабильность государственной власти.

В этом смысле возможности «голой силы» так же ограничены, как и «голого авторитета». Еще Ж. Ж. Руссо подчеркивал: «Власть, возникающая из любви подданных, несомненно, наибольшая, но она непрочна и условна...».

Итальянский социолог конца XIX – начала XX вв. В. Парето отмечал, что, если правящий класс использует силу и убеждение в определенных пропорциях, он может править, в принципе, вечно. Однако пока ни одна элита в этом не преуспела: те политические лидеры, которые склоняются к насилию, недооценивают убеждение, и наоборот.

Использование насилия должно быть подчинено принципам логичности и последовательности. Любые крайности, резкие переходы от жестоких репрессий к мягкой, либеральной политике, и обратно, как правило, ослабляют политический режим. Колебания, отсутствие логики в действиях субъектов насилия вызывают непонимание и неприятие со стороны объектов власти. Непринятие мер против лиц, подрывающих стабильность режима, создает ощущение безнаказанности. С другой стороны, репрессии против невинных будут вызывать отчуждение.

Анализ политической жизни различных государств показывает, что наиболее стабильны либо те из них, в которых насилие систематически применяется в широких масштабах (при наличии легитимности), либо либерально-демократические режимы, где используются мягкие меры подавления экстремистских выступлений.

Это объясняется тем, что систематические последовательные репрессии, разветвленная система слежки, характерные для тоталитарных режимов, лишают оппозицию каких бы то ни было шансов на организованные действия. Поэтому крушение тоталитарных режимов, за редким исключением, связано или с внешним военным поражением, или со смертью вождя и расколом правящей элиты, но не с массовыми оппозиционными действиями.

С другой стороны, в демократических государствах, где наблюдается диффузия власти, перераспределение различных ее видов (экономической, культурной и др.) между различными социальными группами, ни одна из них не имеет полного контроля над политическими институтами общества. Это означает, что политические решения принимаются в результате компромисса между основными политическими силами.

Рядовые граждане имеют возможность оказывать влияние на политическую элиту благодаря использованию демократических процедур. Политический вес оппозиции в демократических государствах невелик, а большинство участников политического процесса не прибегают к насилию для достижения своих целей.

Психологическая основа зависимости между уровнем репрессий и степенью лояльности объекта власти исследована рядом американских ученых. Так, установлено, что наказания имеют двойной эффект. С одной стороны, они запрещают агрессивный ответ из-за боязни еще большего наказания. С другой – повышают фрустрацию (ощущение отчаяния вследствие невозможности достичь значимых целей) и, следовательно, агрессивность.

Чтобы подавить агрессивный эффект, нужно либо использовать очень сильные наказания, либо, наоборот, применять более мягкие санкции или поощрения. В то же время наказания среднего уровня не обладают таким потенциалом сдерживания, как сильные или мягкие санкции.

Насилие более эффективно в том случае, если его субъекты учитывают социально-политические и культурно-психологические условия, в которых оно применяется. Насилие имеет больший потенциал в обществах с авторитарной политической культурой, где оно традиционно рассматривается как приемлемый образец политического поведения. Для таких обществ характерна привычка к подчинению сильной власти (понимаемой как принудительная) и презрение к слабой, нетерпимость к инакомыслию и т.д.

Нравственная оценка насилия имеет большое влияние на его результативность. Учитывая это обстоятельство, большинство политиков пытаются придать своим действиям видимость моральной оправданности.

Практика показывает, что насилие более эффективно тактически, для решения элементарных политических задач, а не глобальных, стратегических. Х. Арндт справедливо отмечает, что насилие – скорее оружие реформаторов, чем революционеров, имея ввиду политические возможности этого средства.

С помощью насилия можно физически устранить или изолировать некоторую часть оппозиции, но невозможно уничтожить оппозицию как политическое явление, которое порождено определенными социальными причинами. Ш. Л. Монтескье отмечал: «Общество есть связь, соединяющая людей, а не сами люди».

Систематическое, грубое, крайнее насилие способно создать атмосферу всеобщего страха и породить трансформацию сознания. У объекта насилия формируется привычка к подчинению репрессивной власти.

В этих условиях режим, опирающийся на «голую силу» может существовать довольно долго. Однако при этом социальная цена такого режима будет весьма высока (застой социальных отношений, низведение объекта власти до уровня биологического существа и т.д.).

Учитывая это обстоятельство, цивилизованным политикам следует относиться к насилию с величайшей осторожностью.

Цимбаліста Ольга

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
1 факультет, 1 курс, 1 група*

ОСНОВИ ПРАВ ЛЮДИНИ: ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ

Природа прав людини – це предмет, про який ми говоримо, коли звертаємось до категорії практичних стандартів, є відмінним питанням від їх фундаментів або основ. Щодо цієї теми є розбіжності відносно переваг ортодоксальної точки зору, згідно з якою права людини – це моральні права, якими володіють всі людські істоти в силу їх належності до людського роду. Ортодоксальна думка про природу прав людини прагне до тези про те, що задоволення відповідних умов є предметом природного розуму. Але природа цих умов, як відомо, є предметом глибокого і наполегливого дослідження. Деякі філософи представляють людську гідність в якості основи, інші звертаються до таблиці основних потреб людини або універсальних інтересів, ще інші до значення особистісності або ж деякої комбінації цих факторів. І, звичайно, є ще ті, хто проти всіх перелічених світських доктрин наполягають на тому, що переконливе обґрунтування прав людини теїстичне за своїм характером.

Перш ніж звернутися до ролі людської гідності, потрібно почати з дуже схематичного пояснення того, як права людини засновані в цілому на моральних інтересах. Права людини є правами, які всі людські істоти мають просто в силу своєї людяності. Права, основані в загальному на інтересах, ґрунтуються саме в універсальних інтересах, що в свою чергу породжують обов'язок з боку інших. Хоча було б симетрично те, що обов'язки повинні бути також універсальними. Це пояснюється тим, що всі особи несуть обов'язки кореляційні до прав, якими вони ж і користуються.

Також однією із основ прав людини вважається свобода. Поширене значення свободи також проявляється в тому, що багато прав людини

захищають нашу здатність робити вибір з цілого ряду цінних варіантів, включаючи вибір не приймати будь-який з цих варіантів. Право на вступ до шлюбу і право на сім'ю не просто наділяє когось гарантією створити шлюб і мати сім'ю, але наділяє правом вибирати, на кому одружитись один або чи мати сім'ю взагалі. Аналогічним чином, право на свободу віросповідання захищає не тільки вибір своєї релігійної приналежності з дуже великої кількості конфесій, але і вибору відхилити будь-яке таке приєднання. Природа і ступінь свободи для існування і змісту права людини природно відрізняються від одного права до іншого.

Важливою рисою точки зору на основу прав людини ґрунтовану на інтересах по лінії плюралістичної теорії є те, що вона не ототожнювала права людини або з універсальними інтересами людини або з тим принципом, що вони володіють рівною часткою в людській гідності.

Отже, права людини – розуміються як моральні права, якими володіють усі люди просто в силі своєї людяності – засновані на універсальних інтересах їх власників, всі з яких мають рівний моральний статус людської гідності. Це плюралістичний погляд на два типи основ прав людини, так як він звертається як до моральних (рівних людській гідності), так і до пруденційних (загальнолюдських інтересів) міркувань, і це дозволяє безлічі людських інтересів грати роль основ. Одним із наслідків цієї точки зору є те, що права виступають універсальними моральними правами, а не базовими цінностями. Ідея про те, що особливий характер прав людини включає в себе досить відмінну основу, розроблену порізними прихильниками екстремального і нормативного фундаменталізму у поглядах на основи, або фундаменти прав людини, має бути відкинута як обструктивна фантазія, яка була проєктованими філософами на моральність прав людини.

Чернєва Катерина

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
7 факультет, 1 курс, 4 група*

СОВІСТЬ ЯК ФЕНОМЕН СВІДОМОСТІ ЛЮДИНИ

Совість – моральне почуття, що дозволяє визначати цінність власних вчинків. Через неї людина пізнає етичні цінності у їх фактичному вигляді. У вузькому сенсі совість визначається як моральна свідомість,

орієнтує людину в космосі вчинків. Здатність до оцінки дій з погляду добра і зла – основна риса людини, яка хоч і мінлива, але без сумніву властива людям. Проте в реальності вона може притуплятися або опинитися гранично ослабленою. Християнська етика порівнює совість з вікном, через яке проникає божественна воля.

Як учив Платон, не золото треба заповідати дітям, а найбільшу совісність. На думку Аристотеля, совість – це правильний суд доброї людини. Цицерон же вважав, що свідком нашим є Бог, тобто наша совість.

Совість – феномен вельми заплутаний. Невже все різноманіття є одне і те ж саме? Чи це різні феномени з однаковим загальною назвою «совість»? Філософи дали величезну кількість різних відповідей на поставлені запитання. Цицерон і Сенека говорили про совість як про внутрішній голос, який звинувачує і виправдовує наші вчинки з позиції моральної гідності. Філософія давньогрецьких стоїків тлумачила совість як турботу про свою особистість. Інші мислителі описували совість як свідомість внутрішньої гармонії. У філософії Середньовіччя совість розумілася як закон розуму, навіяна Богом. Німецький філософ Фрідріх Ніцше, їдкий критик релігійної совісті, називав її «поганою совістю».

Совість – більш ефективний регулятор людської поведінки, ніж страх перед зовнішнім авторитетом. Однак, багато хто все ж керується тим, що спираються у своїх вчинках не так на внутрішнє переконання, а на чужі цінності. Таку совість Фромм назвав «авторитарною». Норми поведінки виявляються значущими не тому, що вони «хороші», а тому що вони запропоновані авторитетом. Так якщо ці норми виявляться «поганими», вони теж будуть елементом совісті.

Авторитарна совість викликає відчуття благополуччя і безпеки, оскільки має на увазі велику близькість до авторитету і його схвалення. Нечиста, обтяжена свідомістю своєї провини совість викликає почуття страху і невпевненості, незахищеності, бо дії проти волі авторитету припускають можливість покарання і презирства з боку цього авторитету. Для авторитарної людини немає нічого страшнішого цього. Звичайно, любов і схвалення авторитету доставляють їй найбільше задоволення. Але навіть покарання краще, ніж відкидання. Караючи, авторитет все ж залишається такою особистістю. Навіть якщо людина «згрішила», покарання, зрештою, доводить, що авторитет все ще піклується про неї.

Совість – це «пазуристий звір». Однак, крім авторитарної совісті існує ще совість гуманістична, що не продиктована прагненням догодити. Це реакція всієї повноти нашої особистості. Це блюстителю нашої чистоти. У ній міститься суть нашого морального досвіду. Будь-які спроби утискати, принижувати себе, бути іграшкою в руках іншого – суперечать вимогам совісті. Однак, щоб чути голос власного сумління, людина повинна вміти слухати себе. Саме в цьому полягає головна трудність для більшості людей. Людина слухає чий завгодно голос, але тільки не свій власний.

Людство за останні п'ять-шість тисячоліть сформулювало етичні норми, які виражені в різних філософських і релігійних системах. З ними повинна сходиться совість кожної людини, якщо ж вона у своєму розвитку не починає з нуля – то звідки починає свій розвиток людство в цілому?!

Отже, совість представляє собою здатність людини критично оцінювати свої вчинки, думки, бажання. При цьому людина усвідомлює і переживає з приводу невиконаного обов'язку, недостойної поведінки, відчуває себе винним.

Чернишова Катерина

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
2 факультет, 1 курс, 1 група*

ІСТИННІСТЬ У РАМКАХ ГНОСЕОЛОГІЇ ПРАВА

Правова гносеологія – це складова філософії права, яка вивчає пізнавальні процеси у функціонуванні права як засобу самоуправління суспільства, регламентації його саморозвитку, суспільні відносини, як систему, що самоорганізується за допомогою права.

Гносеологія має свій категоріальний апарат, центральне місце в якому займає істина. Проблема істини була предметом філософського дослідження ще у Стародавній Греції. Давньогрецький мислитель Платон описував істину так: «...той, хто говорить про речі відповідно до того, якими вони є, говорить істину, той же, хто говорить про них інакше – помиляється...». За часів Платона істину розглядали під кутом зору юри-

дичної та політичної практики. Вона згадується разом із ораторським мистецтвом, мистецтвом дискутувати. Згодом, Аристотель зазначав, що у суперечках потрібно не лише використовувати ораторське мистецтво а й зіставляти різні думки, аналізувати їх та виводити істинне твердження. Він дійшов висновку, що істина встановлюється лише через безпосереднє споглядання її розумом. Уявлення про істинність змінювалося. В епоху Відродження існувало таке поняття як подвійна істина, а саме вчення про поділ філософських і богословських істин, згідно з яким істинне у філософії може бути хибним у теології й навпаки. теології й навпаки. З нової точки зору істинність розглядав Г. В. Ф. Гегель. Він розумів істину як процес осягнення світу у формах наукового знання в процесі практичної діяльності.

Найважливішим різновидом застосування права є розслідування злочинів. Слідчий, прокурор, суддя, інші представники держави, які провадять розслідування кримінальної справи, не переслідують наукових цілей. Вони встановлюють об'єктивні й суб'єктивні ознаки злочину, а також інші обставини, які в сукупності визначають підстави і форму рішення, що його належить винести у справі. Іншими словами, вони вирішують практичні задачі, пов'язані зі здійсненням правосуддя. Гносеологічна природа цих задач очевидна. Під час розслідування особи, що його провадять, здобувають певні знання про вчинений злочин, винну особу і на цій підставі роблять висновки, виносяться відповідні рішення. Юристи вважають, що істина, виражена в судовому вироку, має ті самі риси, що й будь-яке інше істинне знання, відрізняючись від останнього лише конкретним змістом. Істотна особливість розслідування злочину з погляду гносеології полягає в тому, що ця ситуація має конфліктний характер, що ускладнює встановлення істини. З одного боку, особи та організації, не зацікавлені в об'єктивному розслідуванні правопорушення, намагаються перешкодити йому. З іншого боку, виникає небезпека необ'єктивних суджень і дій з боку осіб, переконаних у винності підозрюваного. Розслідування злочину через свою специфіку повинне давати обґрунтоване знання, істинність якого не міг би заперечити жоден учасник кримінального процесу.

Таким чином, істинність дійсно є центральним поняттям у гносеології, а також у кримінальному провадженні. Прагнення істини ставить мету правильно аналізувати отриманні чуттєвим способом знання, об'єктивно ставитися до покладених задач.

Чернявський Олександр
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
4 факультет, 1 курсу, 5 група

СУЧАСНІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ «СПРАВИ СПЕЛЕОЛОГІВ» Л. ФУЛЛЕРА

Коли будуть справедливі закони, будуть справедливі і люди.
(А. Франс)

Коли будуть справедливі люди, будуть справедливі і закони.
(А. Шанс)

Найцікавішим філософсько-правовим ребусом в історії є «Справа спелеологів» видатного американського філософа права Л. Фуллера.

Концепція права Л. Фуллера виникла під впливом пануючої в США філософії прагматизму, а також двох впливових рухів американської юридичної науки, натхненних ідеями О. Холмса, – правового реалізму і соціологічної юриспруденції (Р. Паунд). Прагматизм задав практичну орієнтованість концепції права Л. Фуллера. Одне з положень прагматизму можна сформулювати так: «Істинно те, що корисно (доцільно)». Л. Фуллер вважав, що юриспруденція в такій же мірі вивчає соціальну реальність, в якій і конструює її. Тому вчений повинен розвивати наукову концепцію в такому ключі, який буде служити меті підвищення якості суспільних відносин. З цим пов'язаний той факт, що Л. Фуллер неявно протиставляє «поганій людині» американських правових реалістів (у термінології О. Холмса) образ «хорошої людини». У свою чергу, Р. Паунд вважав, що право – різновид «соціальної інженерії», а на думку Л. Фуллера, юрист (в тому числі, і вчений) – архітектор соціальної реальності.

Так, Л. Фуллер орієнтувався на концептуальне поєднання права і моралі. Право, на його думку, засноване на співпраці та чітко виражає суспільно значущі цілі. Тому воно є одним із видів цільової діяльності. У ньому факти і цінності поєднуються. Право має внутрішнє моральне ядро, що є консолідуючим системоутворюючим чинником правової системи. Для Л. Фуллера таке право є потенційною інтенцією юридичного закону як правового феномена. Він окреслював вісім принципів внутрішньої моралі права: 1) всезагальність, 2) відкритість (доступність законів для тих, кого вони стосуються), 3) передбачуваність юридичної дії, 4) ясність (зрозумілість закону), 5) відсутність суперечностей, 6) від-

сутність вимог, які не можуть бути виконані, 7) постійність у часі (відсутність частих змін) і, нарешті, 8) відповідність між офіційними діями і проголошеним правилом.

Вигадана Л. Фуллером справа про спелеологів є однією з найцікавіших судових справ всіх часів. Згідно з фабулою, група спелеологів, опинившись у печерній пастці, залишилась без їжі та врешті-решт змушена була з'їсти одного свого товариша. П'ять суддів Верховного суду Л. Фуллера безтурботно, але строго показати складність фактів і гнучкість правового обґрунтування. П'ять думок зосереджені на різних фактичних деталях і юридичних прецедентах, і відображають різні правові та політичні принципи. За допомогою цих висновків Л. Фуллер зображує важливі конфлікти принципів та ілюструє позиції основних існуючих на той час шкіл у філософії права.

Випадок Л. Фуллера був названий «класичним в юриспруденції», «мікрокосмом дебатів цього століття» і «захоплюючим інтелектуальним досягненням». Основні філософсько-правові проблеми, відображені у «Справі спелеологів», такі: вплив громадської думки на судові рішення і рішення людини взагалі; взаємовідношення права і моралі; крайня необхідність і необхідна оборона як обставини, що виключають злочинність діяння; судовий розсуд і судова правотворчість тощо.

Цей казус викликав великий резонанс у свій час і залишається предметом зацікавленості багатьох вчених в наш час. Досліджуючи дане питання, С. В. Моїсеев вказує на те, що «виник навіть жанр наслідувань Фуллера, коли суть різних сфер у філософії права розкривається у вигляді продовження «Справи спелеологів», тобто через нові вигадані думки інших членів Верховного суду держави Ньюгарт по даній справі». Цікавими є висновки автора щодо особливостей формування та функціонування права з точки зору філософії Л. Фуллера, соціологічного підходу, а також поєднання цих наук та створення нової науки – «євноміки». Досліджував це питання і знаменитий філософ права Р. Дворкін, який насамперед наголошував на можливості та необхідності дати змістовне етичне обґрунтування права. Орієнтуючись на ідеї І. Канта, Р. Дворкін підкреслював особливе значення деонтологічного обґрунтування права, тобто такого, яке спирається на концепцію обов'язку і належного. При цьому, підкреслював він, моральне обґрунтування права значно полегшується тим, що позитивне право вбирає в себе і моральний зміст. Це твердження також перегукується з ідеєю І. Канта про «взаємодоповнюваність моралі і права». Р. Дворкін, як і Л. Фуллер, є прибічником тієї

тези, що саме спірні філософсько-правові питання живлять сучасну комунікативно-дискурсивну теорію права.

Ця справа привертає велику увагу багатьох юридичних університетів Європи і США в наш час. Адже більшість з основних сучасних напрямків в юриспруденції так чи інакше відображають позиції фулерівських суддів. При цьому Л. Фуллер покладає основний тягар вирішення цієї справи на читача. Цікаво, що кількість суддів у нього непарна. Однак і сьогодні ми не можемо із впевненістю запропонувати справедливе вирішення цієї філософсько-правової загадки, оскільки Л. Фуллер підняв питання, які не мають і не можуть мати остаточного вирішення. Відтак, на практиці відповідальність за рішення повинні брати на себе судді.

Чехівський Ярослав

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
1 факультет, 1 курс, 3 група*

ФІЛОСОФІЯ ПОКАРАННЯ

Проблеми покарання вже давно привертають увагу не тільки фахівців, а й суспільство взагалі, оскільки покарання завжди виступало і буде виступати засобом захисту суспільства від злочинних посягань. Численні концепції в рамках філософії покарання покликані виявити глобальний сенс практики застосування покарання в конкретному суспільстві та ціль, яку переслідує покарання з моменту свого виникнення і до сьогодення.

Можна виділити три найзагальніші концепції покарання. Перша з них передбачає, що покарання спрямоване на відплату. Такий підхід дістав обґрунтування навіть в релігії, доказом чого може слугувати Біблія, яка говорить: «Хто проллє людську кров, того кров проллється людиною», що передбачало помсту як реалізацію вродженого почуття справедливості людини. Доправове уявлення про покарання полягає в тому, що це зло, яке повинен відчувати кожен, хто вчинив зло, а також безумовна справедливість, яка вимагає відплати за вчинене зло. Відплата, що передбачає обмеження прав і свобод, щодо засудженого здійснюється завжди, коли застосовується покарання, і саме це є гарантом того, що більше такого злочину не станеться, оскільки якщо метою покарання буде тільки ви-

правлення або запобігання вчинення злочинів засудженими, то це буде породжувати лише нові, повторні злочини.

Друга концепція наголошує на такій основній функції покарання як залякування або попередження. Ця концепція розглядає головним призначенням покарання недопущення вчинення злочинів у майбутньому шляхом залякування, загального та спеціального попередження. Спеціальне попередження передбачає неможливість або відмову від вчинення нового злочину засудженим, що здійснюється шляхом позбавлення волі, постійним контролем за поведінкою певного суб'єкта, а також шляхом закріплення у законі норм, які передбачають ще більше покарання за вчинення нового злочину. Саме ці методи застерегти особу від вчинення нового злочину. Загальне попередження поширюється на осіб, в яких є думка про вчинення злочину, і спрямована на формування правової культури і правосвідомості громадян, шляхом утвердження неминучості покарання, що виступає як засіб залякування.

З точки зору третьої концепції, основне призначення покарання – це виправлення. Вона передбачає вплив на свідомість злочинця з метою докорінної перебудови психіки особистості. Згідно з Платоном, покарання призначається заради того, щоб зробити «хворого» кращим, ніж він був до покарання. Злочинці – це морально хворі люди, тому головне завдання правосуддя полягає в лікуванні їхніх душ, а держава повинна бути «лікарем» і причиною видужання. Отже, ціллю цієї концепції є активний примусовий вплив на свідомість злочинця, шляхом внесення змін в його психіку. Покарання покликане нейтралізувати негативні настанови, змусити дотримуватися положень закону або прищепити законослухняність, повагу до закону. Тобто виправлення пов'язується з появою у засудженого таких властивостей, які утримували б його від вчинення нових злочинів. Перевиховання передбачає глибокі зміни в особистості засудженого, пов'язані з точним виконанням законів, повагою до суспільних правил і в цілому формуванням правосвідомості. Досягнення цього виправлення забезпечується переконанням, роз'ясненням кримінального законодавства, заходами виховного характеру та іншою освітньою роботою із засудженим. Разом з тим, у цій концепції є й певні недоліки: «хворий» правопорушник, якого не вважають особистістю, яка цілком відповідає за свої дії, не здатен усвідомити свою провину, натомість здатен на всілякі махінації з метою доведення власного виправлення.

Усі ці концепції тісно пов'язані між собою і обумовлюють одна одну. Їх комплексний аналіз показує, що захист суспільства від злочинних по-

сягань є неможливим без відплати за вчинений злочин, а також обов'язкового виправного впливу на винного для переведення його в статус законослухняного члена суспільства і запобігання вчиненню злочинів в майбутньому. У сучасному світі метою покарання є кара, але воно також спрямоване на виправлення засуджених і запобігання вчиненню нових злочинів. Такий підхід відображено й у Кримінальному кодексі України. Але сучасна пенітенціарна система не відповідає цим вимогам, так як після відбуття покарання засуджені не можуть стати на шлях виправлення. Це проявляється у тому, що коли особа прибуває до виправних установ, вона потрапляє до делінквентних спільнот, які здійснюють анти-суспільні, протиправні діяння у середині установи, і у яких зберігаються товарообігові відносини, що суперечить статусу засудженої людини, яка вважається повністю ізольованою. Ліквідація таких спільнот забезпечить збереження каральної справедливості як осердя будь-якого покарання.

Шевченко Юлія

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
1 факультет, 1 курс, 8 група*

ПРАВОВА КУЛЬТУРА В УКРАЇНІ ЯК ОБ'ЄКТ ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВОГО АНАЛІЗУ

На сьогоднішній день правова культура є важливим елементом правової системи, а також чинником, що впливає на становлення і розвитку державності загалом. Під поняттям «правової культури» в узагальненому варіанті прийнято розуміти усе те, що перебуває у сфері дії права: права, принципи права, правовідносини, норми права, інститути права і т.д. Досить активна увага почала приділятися розвитку правової культури в Україні зі здобуттям незалежності. Згідно зі ст. 1 Конституції України, Україна є незалежною, суверенною, демократичною, соціальною, правовою державою. Саме це положення вимагає від суспільства піднесення рівня правової культури сьогодні. Адже саме високий рівень правової культури передбачає за собою існування правової держави по суті.

На жаль, якщо говорити про нашу державу в сучасному контексті, то високий рівень правової культури не спостерігається не лише у пересічного громадянина, часто його не вистачає навіть законодавцям, по-

літичним лідерам, керівникам суспільних організацій, а також творцям правосуддя. І справа не в тому, що вони не знають закону, а в тому, що вони не рахуються з ним. А це вже зневажання правом. Низький рівень правової культури, нерозвиненість у населення юридичних традицій, що переходять у відкритий правовий нігілізм, заперечення необхідності і цінності права мають глибокі історичні корені. З покоління в покоління в Україні проявляється зневага до закону та суду, терпимість до свавілля. Слід наголосити, що тотальна недовіра до влади стала характерною рисою ментальності народу України.

Але де починається правове безкультур'я? Виходячи з вищеподаних дефініцій, правовим безкультур'ям є незнання законів та систематичне їх порушення українськими громадянами. Але як пересічна людина може уміло використовувати юридичну термінологію, орієнтуватись у вітчизняному законодавстві, якщо відсутнє елементарне: правове виховання, яке починається з правової просвіти, посередниками якої загальноосвітні та вищі навчальні заклади різних ступенів та спрямувань. Не менш важливу роль у розвитку правової культури і, відповідно, правового виховання повинні відігравати також засоби масової інформації, зокрема газети, радіо, телебачення, журнали і т.д. Наразі держава не виділяє цьому питанню належної уваги, пожинаючи плоди власної бездіяльності.

Сучасна правова система України настільки заплутана, що навіть досвідченому юристу не просто зорієнтуватись у частокілї безсистемно існуючих нормативних актів. Реальний стан вітчизняного законодавства – це показник наявності суб'єктивних передумов нестабільності чинних нормативно-правових актів, що тягне за собою нестабільність у більшості сфер діяльності уряду: економіка, політика, міжнародні відносини, освіта, правоохоронна сфера і т.і.

Таким чином, можна підвести підсумок: сьогодні першочерговим завданням для суспільства і держави є підвищення рівня правової культури і правосвідомості шляхом правового виховання. Тільки тоді, коли громадяни нашої держави усвідомлено визнають цінність права, будуть вшановувати закон, а також будуть готові безпосередньо та активно брати участь у втіленні його положень у життя, лише тоді вони відчують власну приналежність до правового життя країни, стануть учасниками правового процесу, зможуть самостійно аналізувати вітчизняне законодавство, і Україна зможе по істині називатись правовою і демократичною державою.

Шевчук Наталія
*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
I факультет, I курс, 9 група*

ЕВТАНАЗІЯ ЯК ФЕНОМЕН КРИЗИ ЕКЗИСТЕНЦІЇ

Кожна людина від народження володіє певними правами, зокрема, має право на життя, свободу, щастя. Цікаво, а чи має людина свободу волі, яка може бути направлена на власне умертвіння? Чи, взагалі, має людина право на смерть? Чи існує право на смерть і чи витікає воно з права на життя? Ці питання хвилювали не одну епоху. Адже, проблема евтаназії є актуальною впродовж століть. Евтаназія по своїй суті являється гострою екзистенціальною проблемою, що торкається кожному особистість. Феномен евтаназії цікавив багатьох філософів та юристів починаючи від найдавніших часів, зокрема Платона, Локка, Ніцше, Бекона та інших. У сучасному суспільстві досліджують питання евтаназія такі вчені: О. А. Мірошниченко, І. А. Івченко, А. В. Рибин та інші.

Думки дослідників розділилися: одні вважають, що життя священне і недоторканне, інші – життя не повинно перетворюватися в страждання і нерозумне ув'язнення. Також, проблема феномену евтаназії розглядається в наші дні як тенденція по розширенню можливостей людини, вільного її вибору власної життєвої позиції, включаючи абсолютне право розпоряджатися своїм життям, в тому числі і припинити його. Відомий філософ Френсіс Бекон в одному із своїх творів зупиняється саме на евтаназії. Ф. Бекон пише, що борг лікаря полягає не тільки в тому, щоб відновлювати здоров'я, а й в тому, щоб полегшувати страждання і муки коли вже немає абсолютно ніякої надії на порятунок і можна лише зробити саму смерть більш легкою і спокійною, тому евтаназія вже сама по собі є чималим щастям. На відміну від Бекона Фома Аквінський вважав, що позбавлення себе життя суперечить природним нахилам людини до збереження життя і милосердя до себе, воно є злочинним діянням і проти суспільства, це виклик Богу. Багато медиків поділяють точку зору професора А. Спаньоло про те, що прийняття евтаназії означає для них ганьбу і фіаско. Адже, навіть з медичної точки зору, хвороба, яка веде до смерті, не є непереможною, оскільки людина може побачити якийсь сенс і в цій події. Евтаназія як

прохання людини про смерть концентрує у собі всю антропологічну проблематику сучасності і торкається фундаментальних основ людського буття у світі. Проте, чимало країн легалізують дану практику виходячи з принципу свободи і гуманізму. Вони вважають, що людина як найвища цінність має право на гідну смерть у разі страждань. Однак, як говорять дослідження, головними причинами прохань евтаназії є втрата почуття власної гідності, залежність від оточуючих, втота від життя і недостойний людини процес вмирання, який пацієнт вважає абсолютно неприйнятним. Виявилось, що пацієнти, які звикли переносити біль, меншою мірою прагнуть евтаназії, ніж пацієнти, які страждають від депресії. Якщо ми звернемося до сучасної медицини, то зауважимо, що саме нехватка ліків, кваліфікованих спеціалістів, нестача грошей, відчай, духовне знесилення стають причиною евтаназії. Наприклад, цікавим є випадок, що стався у лютому 2008 р., коли в одній з клінік міста Сеула констатували смерть мозку 77-річної жінки. Через три місяці за офіційним проханням її родичів лікарям було дано дозвіл провести пасивну евтаназію, проте, як виявилось пізніше жінка померла лише 10 січня 2010 р. Таким чином, пацієнтка самостійно прожила ще 202 дня з моменту відключення від неї приладів життєзабезпечення.

Отже, аналізуючи усі за і проти, потрібно сказати, що феномен евтаназії є досить складним та неоднозначним. Відповідно до цього не існує однозначної думки щодо того чи має людина право на смерть. Можливо, евтаназія і є гідним способом смерті, проте, є дві речі, що стосуються людини, але проходять без її згоди – це народження і смерть. Ніхто не питає людину, чи бажає вона жити, чи бажає прийти в цей водночас простий та складний світ. І ніхто не питає її, чи бажає людина покинути його. Евтаназія не відповідає людській природі. Також, у випадку її легалізації чимало людей зловживатиме нею. Наприклад, евтаназія може стати способом вбивства та тиску на старих, дітей – інвалідів, хворих іншими невиліковними захворюваннями. Також, узаконення даної дії може позбавити стимулу для пошуку нових медикаментів, прогресу медицини. Позбавлення життя навіть безнадійно хворого і навіть за його проханням контрастує з самою сутністю лікаря. Професія лікаря є покликанням боротися зі смертю, а не допомагати їй. Евтаназія посягає на святість людського життя, переходить межу моральних та біблійних законів. Лікар – особлива особистість, що давала клятву, згідно до якої вона має рятувати людину, боротися за її життя

до останнього, при будь-яких умовах. І завдання лікарів полягає в тому, щоб докласти максимум зусиль аби всіма існуючими способами дати пацієнту надію. Адже, існує чимало випадків коли невиліковно хворий видужує. До того ж не завжди ті, хто хочуть закінчити життя розуміють сенс своїх дій. Тому, боротьба за життя людини завжди була і буде найважливішим та найгуманнішим принципом медицини. Треба вірити у своє видужання. Людське життя дано не просто так. У кожного своя місія, тому забирати життя має істинний його творець. А для того, щоб у світі не було самогубств та прохань про евтаназію, потрібно удосконалити медицину, а також, змінитися самим. Адже, люди створюють світ і умови проживання в ньому. Якщо людина матиме гідну підтримку у вигляді друзів та рідних, матиме добрі умови проживання та роботи, вона ніколи не буде думати про евтаназію з причин таких як відчай, занепад духом, депресія. З'явиться непереборне бажання жити, яке, за статистикою досліджень, перемагає смерть!

Шукалова Дар'я

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
3 факультет, 1 курс, 2 група*

ПРОБЛЕМА СЕНСУ ЖИТТЯ ЛЮДИНИ: ПОШУК ВІДПОВІДІ НА СКЛАДНЕ ПИТАННЯ

З людським існування, його сутністю та природою пов'язане питання про сенс життя, яке є глибинною основою людської мотивації. Ця проблема постає у переломні епохи, які пов'язані з глибинними світоглядними кризами. Саме тому, в наш час визначення людиною сенсу життя постає особливо гостро. Актуальність цієї теми зумовлена змінами, що відбуваються в суспільстві та впливають на становлення особистості. Зміни створюють нову соціально-духовну атмосферу, її вирізняють суперечливість та боротьба поглядів.

Людина здатна задавати собі питання про власне призначення, місце у світі та, в залежності від відповіді на ці питання, обирати спосіб власної самореалізації та власний життєвий шлях. Проблема сенсу людського життя обумовлена специфікою самого існування особистості. Ця проблема постає перед людиною особливо гостро, коли вона, відхиляю-

чись від повсякденних справ, усвідомлює кінцевість свого існування або тоді, коли вона втрачає віру в ідеали, якими жила. Сенс життя людини полягає в пошуку, а пошук і є життям людини. Якщо він припиниться – урветься людське життя. Людина, яка не переживає радості, горя, любові, страждання, не здатна активно реагувати на оточуючий світ, не живе, а існує. Життя – це процес активного ставлення до оточуючого світу, прилаштування його до своїх потреб. І. Кант стверджує, що людина має сформулювати сенс свого життя: «Найвище покликання людини – уміти належним чином визначити своє місце в процесі творення й правильно зрозуміти, ким вона має бути, щоб стати людиною.» Виникнення уявлень про сенс життя пов'язане із зародженням самосвідомості, з появою можливості вибору. Жодна людина не може і не хоче жити без мети, певного завдання чи мрії, а шукає завжди щось, чим можна було б наповнити своє життя, зробити його більш значущим. Чітка уява про зміст і призначення свого життя є основою буття людини, що дозволяє їй перебороти усі труднощі та випробування на життєвому шляху. Людина повинна сама знайти своє місце у світі, відповідно до своїх здібностей, зробити своє життя максимально творчим і яскравим. Саме від вибору мети, ідеалів залежить чи вдасться людині реалізувати власний життєвий проект. Унікальність людського життя полягає в тому, що людина здатна зайняти оцінювальну позицію стосовно життя взагалі й сама розпоряджатися ним. Складні життєві ситуації, випробування ставлять людину перед проблемою вибору: боротися, протистояти цим обставинам або знайти шляхи, щоб позбутися душевних переживань. Кожна людина на певному етапі своєї життєвої історії повинна зробити конкретний вибір на користь тієї чи іншої системи свого існування. На мою думку, сенс життя людини не сумісний з егоїзмом та з відстороненням від обов'язків стосовно світу та інших людей. Людина, яка виявляється потрібною лише собі, втрачає сенс життя, її охоплює безнадійний песимізм. Широта зв'язків людини із зовнішнім світом, з іншими людьми збільшує повноту її буття.

Отже, пошук сенсу життя є невіддільним від самого життя кожної людини. Людина, щоб стати особистістю повинна вміти належним чином визначити своє місце у суспільстві. У кожної людини має бути мета, до якої вона повинна прагнути для того, щоб життя не втрачало сенсу і було більш насиченим. Сенс життя людини визначається її особистою життєвою історією, а також духовними, економічними, політичними та іншими чинниками.

Шульцев Олександр
*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
6 факультет, 1 курс, 1 група*

ГЛОБАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ РЕЛІГІЙНОГО ФУНДАМЕНТАЛІЗМУ

Визначальною ознакою сучасного світу є глобалізація. Глобалізація – це процес всебічної інтеграції суб'єктів міжнародних відносин в єдиний всезагальний політичний, правовий та інформаційний простір. Відповідно, глобалізація є планетарним процесом, і саме через це вона породжує величезну кількість проблем. Однією з таких проблем є розповсюдження релігійного фундаменталізму, який став підґрунтям діяльності екстремістських рухів та терористичних організацій.

Передумовою виникнення цієї проблеми є те, що релігія й досі залишається одним з найпоширеніших методів регулювання правовідносин у багатьох країнах. Про це свідчить той факт, що держави релігійно-правової сім'ї будують своє законодавство на основі релігійних догматів. Цивілізований глобалізований світ в наш час стає все більш світським, діє принцип секуляризації, церква відділена від держави, а законодавство будується на консенсусі інтересів соціальних груп, певному суспільному договорі. Міжнародне співтовариство здебільшого економічними та дипломатичними методами намагається тиснути на мусульманські країни з метою утвердження в них демократичних цінностей. Покращення становища жінки у цих країнах, гуманізація покарання, розширення повноважень місцевого самоврядування свідчать про те, що імплементація демократичних цінностей відбувається доволі успішно.

Проте, існують певні соціальні групи, які постулюють категоричну відмову від інтеграції в глобальну світову спільноту. Переважно, це замкнуті релігійні секти або цілі релігійні течії, як приклад можна назвати організацію Імаррат Кавказ або ісламських радикалів-ваххабітів. Чому, власне, ці люди не приймають цінності об'єднаного світу та спільний ринок? Проблема полягає в нездоланній ідейній прірві між уніфікованою ліберальною свідомістю глобалістів та фундаментальною свідомістю їх противників. Релігійний фундаменталізм – це явище, яке характеризує особливий тип мислення людини, яке засноване на релігійних догмах, що вважаються єдиноправильними та споконвічними. На нашу думку,

доцільно розглядати дане явище на прикладі діяльності представників радикальних течій ісламу, адже вони постійно наполягають на очищенні даної релігії й поверненні до законів Шаріат, які є переліком простих і недвозначних норм та доступні для розуміння людям з різним рівнем інтелекту.

Отже, суть проблеми співвідношення тенденцій розвитку глобального сучасного світу й організованих груп носіїв ідей релігійного фундаменталізму полягає в наступному: склалась ситуація «запитання-відповіді», тобто одні (радикали) будують свою етику за принципом безсумнівної істини, в основі їхньої поведінки міститься фундаментальна ідея (у випадку ісламу, ще й підкріплена чіткими приписами), відповідно до якої і відбувається їхня діяльність; інші (глобалісти) пропагують ідею світської держави, де «безсумнівна істина» радикалів нівелюється. Таким чином, проблема радикального прояву релігійного фундаменталізму, з усіма витікаючими з неї наслідками у вигляді тероризму, війни, проявами ксенофобії, набуває певних закономірностей, і в цьому я вбачаю одну з основних глобальних проблем людства. На мою думку, якщо світова спільнота не сформує адекватну (прийнятну для всіх культур) економічну, політичну, духовну стратегію розвитку людства, не здійснить переосмислення філософських основ власного існування, проблема релігійного фундаменталізму може перетворитись у глобальну катастрофу внаслідок ще більшого поширення, ніж зараз протистояння на релігійно-культурному ґрунті із застосуванням насильства.

Шумейко Анастасія

*Национальный юридический
университет*

имени Ярослава Мудрого

1 факультет, 1 курс, 16 група

ТАЄМНИЦЯ ПОХОДЖЕННЯ ЛЮДИНИ: ЧИ ІСНУЄ КОНСЕНСУС МІЖ РЕЛІГІЙНОЮ І НАУКОВОЮ ТЕОРІЯМИ?

Завжди існували вічні проблеми: «Хто ми такі?», «Як виникло життя?», «Що з нами буде через тисячі, мільйони років?». Чи може людство відповісти на ці питання? Відповідь питанням у тому, як з'явився фор-

мувалася людина, як йшов антропогенез, був предметом жорстоких дискусій протягом віків і тисячоліть.

Я вважаю, що людину створив Бог. Релігійна концепція виникла історично першою, оскільки релігія з'явилася набагато раніше науки й перші запитання про походження та сутність людини було дано саме релігією. Залежно від рівня розвитку релігії можна виокремити декілька варіантів відповіді це запитання.

Так, народи, які мають розвинені тотемістичні міфи, розповідають, як тотемний предок (зазвичай рослина або тварина, чи якийсь неживий предмет), перетворився на першу людини і зробив початок їхньому роді. Наприклад, австралійці вважають себе нащадками ящірки, говорять, як тотемний предок прийшов із півночі, і знайшов людські зародки зі склесеними пальцями і зубами, закритими вухами і очима. Він кам'яним ножем відокремив ці зародки одне від одного, відкрив їм очі й вуха, навчив добувати вогонь, готувати їжу. тощо.

У язичницьких релігіях, заснованих на вірі у безліч богів, що уособлюють сили природи, людина вважається витвором цих богів. Так, давні шумери вважали, що перші люди були створені богами з глини, аби ті служили їм. Іноді люди були прямими нащадками богів. Наприклад, древні греки будували родовід багатьох своїх героїв до олімпійських богів.

У монотеїстичних релігіях, як християнство чи іслам, є лише єдиний Бог, який вважається творцем світу і людини. Так було в Біблії, священній книзі християн, розповідається, що у бой день Бог створив людини за образом і подобою своєю, щоб він володів всією Землею. Він зробив Адама з праху земного і вдихнув до нього подих життя. Потім з ребра Адама він створив Єву. Коран розповідає, як Аллах створила людину з есенції глини, перетворив її у краплю, створив із неї згусток крові, потім шматок м'яса та слонової кістки.

Насправді релігія і наука не можуть протистояти один одному тому, що в різних описах і доказах існують тимчасові невідповідності одних доказів іншим.

Наприклад, дарвінізм намагаються протиставити релігії. На мій погляд, ніяка теорія походження видів не може суперечити Біблії, так як у Біблії викладається лише принципова сторона питання про походження людини, а саме, що Бог завершує творіння світу створенням людини. Про те, як з'явилися всі види на Землі, і як довго тривав процес їх розвитку, а також про сам процес створення людини, Біблія нічого не говорить, тому що це вже сфера науки, але не релігії. Тому дарвінізм, зовсім

незалежно від того, правдивий він чи неістинними, як природничо-наукова теорія, не може бути протиставлений релігії.

Проблема походження людини не належить повністю до царини науки, тому що важко довести будь-яку з наведених версій. Однак, навіть Ватикан визнає теорію еволюції як одне із можливих пояснення виникнення життя на Землі, поєднуючи її з релігійними догматами. На мою думку, навіть першу мавпу створив Бог, тому я схильна вірити у правдивість релігійної теорії походження людини.

Шумченко Анжела

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
I факультет, I курс, 17 група*

ВІЧНА ПРОБЛЕМА БУТТЯ

Актуальність теми: на даному етапі розвитку нашої держави тема сенсу буття набула особливого значення. Уява про сенс буття у кожної людини своя. Але в цих індивідуальних уявах неминуче присутнє загальне обумовлене цілями й інтересами суспільства, до яких належить людина. Питання про сенс буття людини – це ключова світоглядна проблема. Від її вирішення залежить спрямованість її соціальної діяльності.

Що приховане за тимчасовим існуванням окремих людей, їхнім життям і смертю, у чому сенс людського існування? Чи існує світ тільки «тут» і «тепер» або і «там», «скрізь» і «завжди», тобто кінцевий або безмежний світ у просторі і у часі? Цей ланцюжок питань і спроб відповісти на них утворює перший аспект проблеми буття. Другий аспект цієї проблеми – питання про єдність (або неєдність) світу. Вже у дитячі роки людина усвідомлює відмінність у самій собі тіла і духу, природного і суспільного. І мимоволі виникає питання: чи немає чогось загального для всього цього багатоманіття предметів і процесів світу, чогось, що об'єднувало б їх у єдиний, цілісний, безмежний, вічний світ?

І перше, що приходить людині на думку, це висновок про їх єдність у бутті: природа, людина, ідеї схожі, єдині у тому, що вони «є. Щоправда, подальші міркування призводять нас до думки про те, що сама по собі констатація наявності буття, скажімо, речі і думки, ще нічого не говорить про те, у чому же вони єдині. Вона тільки спонукає нас до пошуку основ цієї єдності.

Розуміння буття, існування всього, що є, було і буде у світі – це не остаточна відповідь на питання про єдність (або неєдність) світу, а передумова до такої відповіді: спочатку світ повинен існувати, перш ніж він може бути єдиним. І третій аспект проблеми буття – питання про те, як співвідносяться між собою світ речей і світ ідей, світ взагалі і свідомість конкретних індивідів і конкретних генерацій людей.

Спроби відповісти на ці смисложиттєві питання і склали уявлення того духовного явища, яке отримало назву «філософія», тобто проблема буття – це ядро філософського осмислення світу, а її вихідним пунктом, першопочатком є поняття «буття». Першу в історії філософії концепцію буття дали давньогрецькі філософи VI-IV сторіччя до нашої ери. У досократиків поняття буття співпадає з матеріальним, нероздільним і досконалим космосом ;у Парменіда – як щось незмінне, єдине, непорушне, тотожне самому собі; у Геракліта – як щось таке, що безупинно змінюється; у філософії епохи Відродження і Нового часу (до І. Канта) буття розглядається як реальність, яка протистоїть людині і яку людина освоює у своїй діяльності та інші концепції.

Таким чином, проблема буття, саме поняття буття, обертаючись все новими і новими гранями, протягом от вже більш двох тисяч років ініціює філософські роздуми в нових, підчас неочікуваних напрямках, породжуючи багатокольорову палітру філософського світогляду.

Шутько Вікторія

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
2 факультет, 1 курс, 1 група*

ГОМОСЕКСУАЛІЗМ – НОРМА ЧИ ПАТОЛОГІЯ?

В наш час, коли заборон стає все менше і можна відкрито говорити про відверте, все більшої популярності зазнають дискусії з приводу гомосексуалізму. Ще в недавньому минулому це явище різко засуджувалось в багатьох країнах, а люди, які мають потяг до одностатевих стосунків піддавалися жорсткій дискримінації, зокрема, в трудовій сфері, і мало того, насильницьким знуцанням. В ХХ столітті гомосексуалізм лікували в психічних лікарнях, а в США вважали таких людей неблагонадійних, і вони перебували під особливим наглядом спецслужб; в Німеччині люди

нетрадиційної орієнтації піддавалися винищенню, так само як і євреї. В деяких країнах світу таке вороже відношення до гомосексуалів залишилося і до сьогодні, прикладом може слугувати те, що в мусульманських країнах за це передбачена смертна кара.

Витоки гомосексуалізму простежуються ще в Давній Греції, бо любов чоловіка до чоловіка вважалася любов'ю вищого порядку, а любов до жінки чимось вульгарним та приземленим. (Докладніше про це можна прочитати у книзі Платона «Бенкет»)

Наразі проблема визнання осіб, які схильні до одностатевих актів стоїть дуже гостро. Адже в наших головах вкорінена думка про те, що правильним є лише сексуальний потяг до протилежної статі, а все інше є відхиленням, патологією та збоченням. Але загально визнаної дефініції для цього явища немає. Та все ж таки більшість психіатрів та констатує це як розлади психіки чи хворобу.

З наукової точки зору це не можна назвати збоченням, адже сексуальне збочення – це неприродний статевий потяг (педофілія, некрофілія, зоофілія, ексгібіціонізм і т.д.). Але ж збочення також виключає можливість реалізації дітородної функції, що притаманне і для гомосексуалізму. Та не потрібно поспішати з висновками. Вчені визнають це як норму, але відносно. На мою думку, це щось на кшталт аутизму: ніби-то і не хвороба, але заважає повноцінному життю.

Але гіпотеза патогенного погодження все таки існує. Її суть в тому, що гомосексуалізм викликаний порушенням імунного внутрішньоутробного розвитку і є вірусним захворюванням. Але подібні версії не дістали належного обґрунтування і тому потяг до одностатевих стосунків вважається непатологічним за офіційною версією. Але є такий цікавий факт, що серед представників секс-меншин дуже поширені психологічні проблеми, які найперше пов'язані з неможливістю таким шляхом давати потомство.

Зараз суспільство толерантніше ставиться до людей з «особливостями» сексуальної поведінки аніж раніше. Почалося це, коли до влади прийшов Горбачов і відмінив статтю про содомію, що означало вільний вибір сексуальної орієнтації. Це був стратегічний крок, щоб здобути більше прибічників, адже після цього ще 6% електорату підтримали його політику.

І надалі політика щодо сексуальних меншин стає все більш демократичною. Як приклад, один із документів, підтриманих Україною на міжнародному рівні є прийняті Комітетом Міністрів Ради Європи «Рекомен-

дації щодо заходів для подолання дискримінації на основі сексуальної орієнтації та тендерної ідентичності». Це означає, що наша країна визнала, що не можна піддавати людей дискримінації за нетрадиційну орієнтацію. Це є важливим кроком, адже слід пам'ятати, що люди іншої орієнтації теж люди. Кожен має на обрання свого шляху і це вже питання інтересів.

Але я вважаю, що хоч ми і боремося проти дискримінації за будь-якою ознакою (не тільки гомосексуалізму), але повинна бути присутня певна гомо цензура, бо не є правильним пропагування одностатевих стосунків через мітинги, фільми, сайти, клуби однодумців – це варто обмежити. Адже сексуальна меншина повинна залишатися меншиною і не претендувати на панівне становище, а нація повинна зберігати «традиційні» моральні цінності.

Яков'юк Вікторія

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
5 факультет, 1 курс, 2 група*

СВІТОГЛЯД ЛЮДИНИ ПОСТМОДЕРНУ

У середині ХХ ст. людство пережило глобальну кризу, яка охопила усі сфери суспільного життя. Зневіра людини у попередніх цінностях та ідеалах вимагала повного перегляду принципів і методів науки, філософії, культури. Це призвело до виникнення якісно нової концепції світосприйняття, а саме філософії постмодерну. Людина втрачає орієнтири в житті, приймає цілком нові цінності, які змінюють способи її самовираження, що призводить до байдужості, індивідуалізму та егоїзму. Так, проблема самоідентифікації та самоусвідомлення гостро постає перед сучасною людиною, що і зумовлює актуальність дослідження.

Метою роботи є дослідження обумовленостей та особливостей постмодерного типу буття людини та розуміння нею світу, основних тенденцій культури постмодерну, особливостей пізнання людиною самої себе, а також світогляду сучасного соціального індивіда. В основу дослідження лягли праці таких зарубіжних та вітчизняних філософів, як Ж. Дерріда, М. Фуко, Ж. Бодріяр, Н. Маньковська, І. Гобозов, В. Миронов та ін.

У філософській традиції постмодерністи виділили чотири основних пізнавально-розуміючих напрямки: агностицизм (істина – загальноприйняті судження), прагматизм (критерій інтелекту – успіх), еkleктизм (у прагненні до успіху можливе використання і змішування різних способів і методик, відображенням дійсності стає колаж), анархо-демократизм (будь-які об'єднання, включаючи державні – насильство над особистістю). Визначаючим спосіб буття людини визнається мова. Постмодерну притаманні відчай у пошуках сенсу та істини, загальний стан сумніву. У мисленні постмодерної людини відсутні традиційні опозиції, що сформувались у минулому, наприклад, протистояння соціально-економічних формацій, політичних таборів та ідеологій (буржуазний-соціалістичний, капіталізм-комунізм), гендер (чоловік-жінка) та інші.

Розчарування в ідеалах та цінностях призвели до посилення нігілізму та цинізму. Етика відходить на другий план, пропускаючи вперед естетику, культ чуттєвих та фізичних насолод. Наука підлягає критиці, за те, що абсолютизує раціональні методи пізнання, ігнорує інтуїцію, уяву та інші нерациональні способи пізнання, прагне пізнавати загальне і суттєве, недооцінюючи одиничне та випадкове. Констатується деінтелектуалізація суспільства. Ніколи людство не мало таких можливостей для збагачення духовного світу індивідів, але ніколи загальний інтелектуальний рівень людей не падав так низько, як в даний час.

Суспільству притаманне співіснування безлічі поглядів, ціннісних установок, світоглядних позицій, принципово протилежних думок тощо. Однак, плюралізм водночас призводить до невизначеності індивіда. Спостерігається урізноманітнення форм мистецтва, культури, суспільної активності, що характерне для періодів соціальних змін, коли руйнуються одні форми ідентичності, й створюються нові. У мінливому світі поява культурних груп є одним із найважливіших засобів самозбереження індивіда. Ідентифікація через створення своєї культурної групи виступає як головний засіб подолання постмодерністського хаосу.

Постмодернізм є такою концепцією сприйняття світу, що спирається на недовіру до традицій, має своїм результатом руйнування світоглядно-філософських, економічних та політичних систем, спричиняє виникнення нового типу мислення людини. Індивід у сучасному суспільстві егоцентричний, байдужий та спрямований виключно на задоволення своїх потреб. Проте, попри наявний і очевидний негативний зміст парадигми постмодерну, він є найсучасним, актуальним, закономірним й неминучим способом буття та сприйняття людиною світу, а також черговим етапом розвитку філософії.

РЕПРОДУКТОЛОГІЯ У ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВОМУ ВИМІРІ

Переосмислення людської природи в сучасній філософії не лише знаходить відображення у медичних та психологічних науках, а й дозволяє вийти за межі усталеної у пострадянських країнах соціоцентричної парадигми права, яка часто не в змозі вирішити практичні питання правозастосування, пов'язані з науковим прогресом.

Науково-технічний прогрес у медицині та генетиці уможливорює трансформацію навколишнього світу взагалі та людського тіла зокрема. Стрімкий розвиток допоміжних технологій породжує питання появи та юридичного оформлення такої категорії, як соматичні права людини – права, пов'язані з людським тілом. Серед них виокремлюють, зокрема, репродуктивні права людини (право на штучне запліднення тощо). У зв'язку з цим особливо гостро постає питання: чи є репродуктологія виправданою з точки зору моралі та уявлення про свободу й людську гідність?

У цьому контексті особливо цікавою видається думка сучасного німецького філософа Ю. Габермаса, що викладена в його праці «Майбутнє людської природи» і тісно пов'язана з питаннями релігії. Так, доволі часто, говорячи про поводження з людськими ембріонами, вчені згадують слова з Книги Буття: «І створив Бог людину за образом Своім...» Мається на увазі, що Бог, який є уособленням любові, створив подібних собі свободних істот. Однак, дуже вагомою, за зауваженням Ю. Габермаса, є потреба у розмежуванні любові та свободи. Позаяк любов не може існувати без знання про іншого (іншу людину), а свобода – без взаємного визнання людей людьми. Парадоксом релігії є те, що ця «нова людина», створенна Богом, розглядається не як подоба Бога, а лише як Його творіння, «твар Божа». Детально вивчаючи це питання, Г. В. Ф. Гегель дійшов висновку, що Бог залишається Богом свободних людей до тих пір, доки ми не зрівнюємо тотальної відмінності між Творцем і Його творінням. А саме, до тих пір, поки ми, наділяючи Бога людською формою, не маємо на увазі будь-яку узурпацію людської самобутності та самовизначення як такого. Що ж це означає для репродуктології?

Станом на сьогоднішній день допоміжні репродуктивні технології дозволені у Англії, Греції, Грузії, Ізраїлі, Іспанії, Індії, Казахстані та деяких штатах США. Звертаючись до міжнародного досвіду, зазначимо, що, наприклад, законодавство Італії у галузі допоміжних репродуктивних технологій залишається досить консервативним. Так, зокрема, закон Італії «Про норми допоміжних репродуктивних технологій» від 19 лютого 2004 р., № 40 істотно обмежує репродуктивні технології та накладає заборону на репродуктивні програми за участю третьої сторони, тобто сурогатне материнство і донорство. У будь-якому разі, жодне чинне законодавство не встановлює чіткого механізму правового регулювання постопераційних конфліктів, суб'єктом яких постають вже ті самі «нові люди», котрі були народженні за допомогою репродуктивних технологій. Такий конфлікт – за Ю. Габермасом, «конфлікт власних життєвих планів з генетично зафіксованими намірами іншої особи» – може вперше постати, коли вже доросла «нова людина» дізнається про дизайн генетичного втручання, скоєного щодо неї в момент її зачаття шляхом репродуктивних технологій. Саме такий конфлікт породжує питання щодо доцільності відмови такій людині у знаннях про факт такого генетичного втручання. Це питання є тотожним до проблеми таємниці ідентифікації особистостей біологічних батьків особи.

У такому випадку ми маємо співставити користь репродуктивних технологій для осіб, що мають потребу у них, як єдиний шанс мати дитину, та шкоду для цієї дитини у вигляді генетичного конфлікту (конфлікту хромосом). Чи здатні ми заделегіть дізнатися, благом чи стражданням обернеться для цієї дитини народження за допомогою репродуктивних технологій? На думку Р. Дворкіна, у світлі об'єктивного пізнання людських цінностей, буде-який орієнтований на благо дитини самовільний відбір тих чи інших генетичних ознак є допустим, правомірним та легітимним.

Тож чи є такі допоміжні репродуктивні технології виправданими з точки зору моралі та загальнолюдських уявлень про свободу і гідність індивіда? Ми вважаємо, що так, і відповідно наголошуємо на необхідності розширення меж законодавчо дозволеного у цій сфері. У зв'язку з цим слід привітати рішення Британського управління з ембріології і штучного запліднення HFEA, яке містить дозвіл на народження дітей шляхом використанням ДНК трьох осіб. Адже, на думку генетиків-репродуктологів, використання ДНК трьох осіб дозволить запобігти народженню дітей з невиліковними мітохондріальними захворюваннями, а це вочевидь слід розцінювати як благо.

Та коли мова йде про ідентифікацію людини, про її гідність, то ми завжди будемо стикатися із боротьбою різних концепцій. При цьому на-вряд чи можна остаточно вирішити, повинно право спиратись на релігію чи на науку. Не слід забувати, що перебільшена віра в науку, яка з часом дозволить замінити особисте самовизначення будь-яким об'єктивуючим самоописанням, є лише поганою філософією.

Ярмак Анастасія

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
7 факультет, 1 курс, 1 група*

ГЛОБАЛІЗМ: НЕОБХІДНІСТЬ ЧИ ЗАГРОЗА ДЛЯ ЛЮДСТВА

Глобалізація посідає провідне місце серед світових макротенденцій, які викликають зростаючий інтерес фахівців. Якщо не тлумачити сутність глобалізації багатосторонньо, то слід визнати, що на планеті йде глобальна трансформація макросоціуму, процес формування соціо-плентарної реальності, яку вже неможливо визначити у таких категоріях, як «держава», «ринок», «нація». Глобалізм – сукупність переконань і поглядів на глобалізацію, які полягають в позитивній її оцінці і розглядають глобалізацію як найважливіший процес, що відбувається в сучасному світі.

На межі тисячоліть людство зіткнулося з надзвичайно гострими проблемами, які дістали назву «глобальні» і під якими розумітимемо сукупність суперечливих процесів, що є змістом сучасної кризи світової цивілізації. Глобальні проблеми створюють загрозу нормальному розвитку і навіть існуванню країн світу, потребують для відвернення цих катастрофічних наслідків спільних зусиль, тобто мають всеохоплюючий характер.

Джерела глобальних проблем сучасності можна поділити на дві групи: поглиблення суперечностей між людиною та природою (екологічні, продовольчі, енергетичні та ін.) та у відносинах між людьми (проблеми війни і миру, демографічні кризи, подолання слаборозвиненості, захист та розвиток духовного середовища, боротьба із хворобами, злочинністю тощо). Набуття цими суперечностями характеру глобальних зумовлене

безпрецедентним загостренням протиріч людської діяльності, зростанням масштабів її неконтрольованого впливу на природне та суспільне середовище, реальною загрозою перетворення наслідків цих процесів на невідворотні («ядерна зима», вичерпання ресурсів, зникнення озонового шару та ін.). Як самі глобальні проблеми сучасності, так і визначення шляхів їх розв'язання мають комплексний характер, і це потребує не лише глобальної інтеграції зусиль всіх країн світу, а й, відповідно до вчення В. Вернадського про ноосферу, інтеграції філософських, політичних, природничих та техніко-економічних знань. А відтак необхідна докорінна зміна парадигми світової політики: відхід від конфліктної, конфронтаційної орієнтації, перехід до глобального конструктивного співробітництва на засадах визнання пріоритету загальнолюдських цінностей, спільний пошук ефективних шляхів виходу із тієї кризи, у яку людство потрапило внаслідок власної життєдіяльності. Характер і ступінь впливу глобальних проблем на життя світу різний. Деякі з них внаслідок свого загострення набувають дедалі більше політичного забарвлення, а відтак виникає відносно самостійна, цілісна сфера всеохоплюючих політичних зв'язків у процесі політичної діяльності. Глобальні політичні відносини формуються на міжнародній арені без єдиного центру політичної влади і є рівнодієюю взаємозв'язків усіх суверенних держав, що розвиваються в умовах боротьби та співробітництва, незгод і компромісів, скептицизму й довіри, негативізму й конструктивізму, напруження й розрядки. Для глобальних проблем характерним є їх динамізм, можливість як збільшення, так і зменшення їхньої кількості, а також посилення або послаблення гостроти. З одного боку, з розвитком наукових знань, техніки й технології з'являються нові методи контролю за природними процесами, нові можливості впливу людини на природу. З другого – розвиток науки, прогрес виробництва, розвиток міжнародного співробітництва сприяє вирішенню деяких глобальних проблем.

Таким чином, глобалізація не є лінійним процесом. Вона розвивається хвилеподібно і пройшла не один етап: від періоду Великих географічних відкриттів та створення іспанської та португальської колоніальних імперій, від капіталістичної колонізації світу до постсоціалістичного періоду.

Це процес, здоровий розвиток якого обумовлює проходження його нормативних засад та цінностей через суспільну свідомість, через глобальні процеси у громадянському суспільстві.

Кальницький Максим
*Національний аерокосмічний
університет
імені М. Є. Жуковського
факультет РТСЛА, 5 курс, 5 група*

ДЕАНТРОПОЛОГІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ ЯК НАСЛІДОК ВІДТВОРЕННЯ КРИМІНОГЕННО-ЕКЗИСТЕНЦІЙНИХ ФАКТОРІВ

Зростання злочинності, «освоєння» нею нових сфер суспільного життя, залучення новітніх технологій, глобалізація посилили інтерес до осмислення причин її виникнення. Деякі дослідники визнають, що ці причини слід убачати у соціальній природі людини, тобто криміногенні чинники постійно відтворюються суспільством завдяки його взаємодії з біологічною природою людини.

Антонян вважає, що відчуженість від суспільства та його цінностей формує специфічний психологічний настрій: відчуття власної непотрібності, непристосованості, нездатність до адекватного оцінювання і задоволення соціальних норм, відсутність мотивів додержання соціальних вимог. Відчуженість, на його думку, виявляється у тому, що серед злочинців більше тих, хто має невисокий рівень освіти, у кого немає сім'ї, послаблені зв'язки з рідними. Зазначені чинники разом з антисуспільними настановами та орієнтирами в їхніх індивідуальних поєднаннях і є безпосередньою причиною вчинення злочинів. При цьому дослідник особливо наголошує на низькій соціальній пристосованості та загальній невдоволеності своїм суспільним станом, імпульсивності, зниженні самоконтролю, непродуманості вчинків, нехтуванні наслідками своїх дій тощо.

Натомість Я. Турбовської, вважає можливим розв'язання проблеми за умови обрання правильного шляху подальшого розвитку. А для цього він визнає за необхідне критичне осмислення історії боротьби і захоплення злочинності у колишньому пострадянському просторі.

Неналежні духовні орієнтири завжди є у будь-якому суспільстві, і тому злочинність існує протягом всієї історії людства. Але якщо з нею не боротися, вона може поглинути і зруйнувати будь-яке суспільство. Боротися слід не тільки з її виявами, а безпосередньо з причинами: недосконалістю особистості

Слід заперечити, що криміногенно-екзистенційні фактори постійно відтворюються суспільством завдяки людській природі. Навпаки, зіпсованість людської природи, недосконалість суспільних відносин, духовно-моральної організації суспільства є безпосередніми причинами відтворення і поширення злочинності. Формування злочинної особистості є виявом руйнації її екзистенції (збіднення буття аж до сприйняття його як нестерпних тортур), яка у свою чергу відбувається завдяки прагненню саморозвитку, тобто намаганню збагатити власне буття через хибну мотивацію.

Тому декриміналізація суспільства можлива за умови утвердження традиційних, таких, що дійсно орієнтують людину на саморозвиток і збагачення буття, ціннісних і мотиваційних орієнтирів. Їх слід не тільки декларувати, проголошувати позитивними цінностями, а й забезпечувати доступ до них усіх членів суспільства. А це потребує зміни підходів до організації навчально-виховного процесу в навчальних закладах, виховної роботи в установах виконання покарань, взагалі зміни організації виконання кримінальних покарань. Така робота повинна проводитися базуватися на системних і ґрунтовних дослідженнях науковців – філософів та кримінологів, які потребують ґрунтовної філософсько-методологічної бази.

Никорович Богдан

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
7 факультет, 1 курс, 2 група*

ГЕНЕЗА КРИЗИ ДУХОВНОСТІ В УКРАЇНІ

Слід розглянути генезу духовної кризи в Україні, щоб зрозуміти, що саме призвело до негативних наслідків, які існують на сьогоднішній день, тому що стверджувати, що криза духовності з'явилась вже в сучасному суспільстві не можна. З самого початку слід розглянути первісне суспільство. Говорити про хоч якісь духовні цінності в той період часу буде абсурдом, оскільки тоді люди керувались лише своїми тваринними інстинктами. Розглядаючи Київську Русь, як перше, велике державне утворення на території сучасної України, слід сказати, що саме тоді і почала зароджуватись духовна криза суспільства, оскільки відомо, що з самого початку Київська Русь була язичницькою державою в якій па-

нували свої звичаї та моральні цінності, але внаслідок того, що ввели християнство, як державну релігію, щоб не тільки наблизитись до Візантії та Європи, а й встановити такий порядок, який міг підкорити громадян чомусь єдиному, всі жителі на території Київської Русі змушені були відмовитись від своїх переконань і підкоритись новій релігії. Велику роль в формуванні кризи духовного світу суспільства відіграла монголо-татарська навала та її панування на території сучасної України понад століття. Саме через татар припинився розвиток країни. Наступним етапом, є прийняття Люблінської унії 1569 року, внаслідок якої українські губернії, що самі колись пішли під владу Литви опинились в ярмі Польщі. Річ Посполита не лише хотіла забрати в українців християнську віру, яка колись була насаджена Володимиром Великим, а й встановити свою, католицьку, а потім і зовсім заснувати нову віру, підкорившись якій, українці мали молитись як православні, але підкорятись Папі Римському. Внаслідок прийняття Люблінської унії багато ким були втрачені основоположні моральні принципи в гонитві за багатствами, які пропонував король, тим, хто перейде на бік корони. Слід сказати, що були спроби звільнитись від такого ярма – це Національно-визвольна війна під проводом Богдана Хмельницького, проте менше зло призвело до появи ще більшого – протекторату Російської імперії. В часи, коли Україна була частиною великої імперії, загарбники намагались викоринити всі джерела такого протистояння: знищувалась еліта української нації, були намагання асимілювати її, людей перетворювали на кріпаків з нелюдськими умовами праці. В той самий час, паралельно з Росією, вплив на розвиток української духовності мала і Австрійська імперія до якої відійшли західні області сучасної України. Там ситуація була не настільки жорстокою, тому що австрійські реформи дозволили українцям йти на вибори до вищих органів державно влади, а отже люди, змогли відчутти свою значущість, важливим є також те, що знищення кріпацтва там відбулось набагато раніше, ніж в губерніях, що були підвладні Російській імперії. Незважаючи на все вище перераховане піком знищення української духовності багато хто вважає саме період перебування України в Союзі Радянських Соціалістичних Республік, коли панував насаджений атеїзм, коли людей змушували вступати в колгоспи не зробивши чого їх чекала жорстока розправа. Навіть в період Великої Вітчизняної війни, людей, які віддавали своє життя за рідну Батьківщину, вважали ніким і після повного захоплення України німецько-фашистськими загарбниками вищі посадові особи сказали: «нехай змиють кров'ю позор захоплення». Отже,

можна сказати, що протягом всього свого існування, в духовному аспекті Україна була вільною лише декілька років, які з легкістю можна перелічити на пальцях. Що саме було причиною цього сказати важко, проте, зміни можуть відбутись в будь-який момент – краще пізно, ніж ніколи. Я вважаю, що в наших сучасників є величезний потенціал задля того, щоб створити з України приклад для інших, навіть більш розвинених країн, головне в цьому – бажання робити щось для суспільства, а не для себе особисто.

Пуделька Йорг
*м. Берлін, Німеччина,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
аспірант кафедри фінансового права*

ДИАЛЕКТИКА СВОБОДЫ И ОТВЕТСТВЕННОСТИ В ОБЩЕСТВЕННОМ РАЗВИТИИ

Под свободой в целом понимается возможность без принуждения выбирать из различных вариантов. Свобода является необходимой предпосылкой для вменяемости какого-либо действия в смысле ответственности. Как таковая она образует условие для морального поведения вообще. В самом широком смысле свобода означает возможность самоопределения.

Понятие свободы, лежащее в основе современного понимания, было разработано в эпоху Просвещения, которая символизировала освобождение от традиционных догм и предрассудков. Согласно Канту это означало «выход человека из состояния своего несовершеннолетия, в котором он находится по собственной вине». Свобода, по Канту, является правом «публично пользоваться» своим рассудком во всех сферах. Публичное пользование рассудком это – то, что делает кто-либо в качестве частного лица. В противовес этому является «частное пользование» рассудком, присущее человеку как обладателю публичной должности (например, чиновник или судья). Публичное пользование рассудком включает в себя правовую свободу, право свободного выражения своего мнения устно и письменно. Оно, по Канту, «всегда должно быть свободным». В отличие от этого, частное пользование рассудком может (и отчасти должно) «нередко быть очень ограничено», что в общем не препятствует развитию

просвещения. Различение публичного и частного пользования рассудком базируется не только на различных измерениях свободы, но и ответственности. В частности, немецкое законодательство о чиновниках и сегодня предусматривает обязанность подчиняться приказам на службе. Если они воспринимают какое-либо возложенное на них действие как неправомерное, они, как правило, обязаны его выполнить. При этом они не несут никакой ответственности, однако могут (а при определенных обстоятельствах должны) выразить начальнику свое несогласие.

Под ответственностью в целом понимается приписывание мышления, поведения и действий какого-либо человека его свободному волевому решению, за которое он обязан ответить со всеми вытекающими отсюда последствиями. Тем самым ответственность основывается на свободе человека. Ведь только тогда, когда человек имеет возможность самостоятельно определять свое мышление, поведение и действие, он и может быть привлечен к ответственности.

Таким образом, свобода и ответственность диалектически связаны. Они взаимно обуславливают друг друга: ответственность невозможна без свободы, точно также как свобода немыслима без ответственности. Ответственность подразумевает содержательные ориентиры, при соблюдении которых происходит пользование свободой. Например, предпринимательская свобода должна учитывать интересы работников предприятия, а при необходимости – в зависимости от размеров предприятия – и социальные цели в целом. Без формирования диалектического взаимоотношения между свободой и ответственностью современные предприятия не могут быть по-настоящему успешными. Многие крупные компании, учитывая это, инвестируют в социальную рекламу, спонсируют социальные учреждения и т.д., чтобы с помощью имиджа предприятия, действующего с осознанием своей социальной ответственности, улучшать свой бизнес. Если же такой ответственности нет, то это – не действие, совершенное в свободе, а произвол, который в долгосрочной перспективе не представляет собой успешной стратегии ни в сфере экономики, ни в других сферах.

В 2017 году, в 500-летнюю годовщину Реформации, нельзя не вспомнить Мартина Лютера, который в конце Средневековья в своем трактате «О свободе христианина» отводит христианину место между слугой и господином: в христианстве все люди свободны, но эта свобода связана любовью или ответственностью за ближнего. То есть у Лютера свобода также не является неким необузданным и безориентирным выбором между возможностями. Напротив, это – свобода решения, направленная

на ясные ориентиры. Этими ориентирами являются нужды общества, которые тем самым определяют рамки действий отдельного человека. Конечно, во времена Лютера они мотивированы еще весьма религиозно и задают сравнительно узкие рамки поведения.

В духе Иммануила Канта государственно-правовой порядок должен быть системой разумного порядка. Сегодня разные проявления свободы во многих государствах имеют статус основных прав, в частности, в форме охраняемых правом свобод. С другой стороны, государства Европы, устроенные как преимущественно социальные государства, предусматривают в принципе также и социальное формирование осуществления охраняемых правом свобод. Исходя из конституционного права Германии, можно сказать, что все основные права предоставляются при условии пользования ими в пределах рамок свободно-демократического базового общественного строя. Помимо этого, границей осуществления основного права одного человека всегда является беспрепятственное осуществление основного права других. Однако рамки ответственности, установленные Основным Законом Германии, этим не ограничиваются. Ст. 14 ч. 1 GG предусматривает, в частности, гарантию собственности. Ответственность, которую он при этом обязан соблюдать, затрагивается содержательными и ограничительными положениями ч. 1 ст. 14 Основного Закона и положением ч. 3 ст. 14 ОЗ об оговорке в законе. Хотя при этом возможные ограничения, в свою очередь, должны быть пропорциональными и ориентироваться на определенные ценности, однако, именно эта ценностная ориентация и есть ответственность, в которой должна осуществляться свобода обладателем основных прав.

Самійленко Аліна

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
4 факультет, 1 курс, 1 група*

ГЛОБАЛІЗМ: НЕОБХІДНІСТЬ ЧИ ЗАГРОЗА ДЛЯ ЛЮДСТВА

Про актуальність цієї теми свідчить те, що глобалізація стала важливим реальним аспектом сучасної світової системи, однією з найбільш впливових сил, яка визначає подальший розвиток нашої планети.

Сучасний етап історичного розвитку характеризується високим динамізмом. Ескалація змін настільки стрімка, що навіть мобільні за характером індивіди дивуються тому, що відбувається. Практично всі ми стали заручниками цих змін, від яких не ухилитись, не схватитись. Узагальнюючи відомі підходи, можна сказати, що глобалізація становить комплексне геополітичне, гео економічне і геокультурне явище, яке справляє потужний вплив на всі сторони життєдіяльності суспільства. Глобалізація – це процес становлення глобального суспільства та глобальної людини.

Зміст поняття «глобалізація» органічно поєднує онтологічні, гносеологічні, епістемологічні ракурси вивчення реальності. Інакше кажучи, жодних семантичних обмежень найширшого використання терміна, детермінованих якісними особливостями тієї чи іншої сфери дійсності, принципово не існує.

Глобалізація сучасного світу, суспільства включає і глобалізацію права. Під глобалізацією розуміється складний та всеохоплюючий процес людської взаємодії, що йде понад встановленими державними кордонами та визначає існування сукупності політичних, економічних, культурних і суспільних зв'язків, пріоритетність яких щодо місцевих, регіональних, національних обмежень забезпечує умови для створення нової транснаціональної цивілізації.

Просторово-часові характеристики глобалізації пов'язані з релятивізацією фізичних відстаней. Науково-технічний прогрес забезпечив відносну легкість реального, а останнім часом ще й віртуального долаття великих відстаней. Поступово руйнується структура основних принципів, на яких до сьогодні організовувалися та жили суспільства, держави, являючи собою територіальні, відмежовані одна від одної єдності.

За сучасних умов чітко визначилося значення для правових систем їх загальноцивілізаційної, загальнокультурної основи, глобальних процесів інтеграції і утвердження свободи. У всіх правових системах сучасності визначальним чинником, що відображає таку основу, є єдині загальнолюдські начала, права людини. З одного боку, це зростання цілісності суто комунікативної природи – такого погляду дотримуються Е. Гідденс і Д. Гелд. З іншого – людство все тісніше «зціплюється» спільною долею, спільними глобальними проблемами і небезпеками.

Можна також припустити, що глобалізація стане впливовим чинником, який прискорить довгоочікувану «руйнацію кордонів» між різними соціальними науками (зокрема, між політологією, соціологією і право-

знавством), що значно розширить «поле» їх спільного, інтегрованого наукового пошуку. Але широке використання інформаційних технологій, які створюють можливість глибокої і свавільної перебудови масової свідомості. Процеси глобалізації є результатом компромісів, що підривають моральні основи та ставлять питання про ідентичність, справедливість та істину. У сфері людської екзистенції глобалізація трактується як нівеляція, уніфікація і навіть руйнація таких «пережитків» минулого, як національна ідентичність.

Отже, глобалізація – це незворотний процес. Як би не ставились до глобалізації її супротивники та прихильники, необхідно визнати, що вона вже змінила світову систему, як породжуючи нові проблеми, так і відкриваючи нові можливості.

Шаповал Валентина

*Національний технічний університет
«Харьковский политехнический институт»
КИТ факультет, 2 курс, група КИТ-16Б*

ПРОБЛЕМА ВЛАСТИ В ФИЛОСОФИИ МИШЕЛЯ ФУКО

Власть всегда будет актуальной проблемой в обществе. Всегда есть различные индивидуальные и групповые интересы, которые необходимо регулировать, соподчинять, снимая социальную напряженность и поддерживая целостность общества. Классическое философское понимание власти можно найти в работах Платона, Аристотеля, Н. Макиавелли, Т. Гоббса, Дж. Локка, М. Вебера. Они в целом характеризовали власть как способность и возможность социального субъекта осуществлять свою волю, используя различные ресурсы и технологии (авторитет, силу, традиции, закон, техники манипулирования сознанием и др.).

Однако времена менялись, и классическая интерпретация феномена власти уже не объясняла всех процессов, которые происходили с цивилизацией за последнее столетие. Среди наиболее интересных авторов, изучавших феномен власти, был М. Фуко. Он полагал, что необходимо критически пересмотреть прежние представления о власти, в соответствии с которыми власть рассматривается либо как сила подавления, подчинения, господства, либо как система наведения порядка, установления общих

правил поведения, законности, справедливости, обеспечения суверенитета. Да, существуют видимые формы, в которых осуществляется власть. Однако, согласно Фуко, власть не является ни институтом, ни системой правил, ни подавлением, ни господством. Власть мыслится им как множественность отношений силы, которые внутренне присущи области, где они осуществляются. Власть есть игра, соперничество, столкновение стратегий, и ее крайние формы воплощаются в государственных аппаратах, в формулировании закона, в формах социального господства.

Конфигурации отношений господства и подчинения носят подвижный характер, а значит, власть можно понимать следующим образом: 1) власть не есть нечто, что приобретается, вырывается или делится, нечто такое, что удерживают или упускают; власть осуществляется из бесчисленных точек и в игре подвижных отношений неравенства; отношения власти не находятся во внешнем положении к другим типам отношений (экономическим процессам, отношениям познания, сексуальным отношениям), но имманентны им; 2) власть приходит снизу; это значит, что в основании отношений власти в качестве всеобщей матрицы не существует никакой бинарной и глобальной оппозиции между господствующими и теми, над кем господствуют; 3) нет власти, которая осуществлялась бы без серии намерений и целей; то есть власть все-таки обладает рациональностью как целесообразностью, но рациональность власти есть рациональность тактик – зачастую весьма явных на том ограниченном уровне, в который они вписаны. Кроме того, власть тесно связана с определенным знанием, различными дискурсами, именно дискурсы выступают теми силами, которые обеспечивают эффекты власти и знания.

Особого внимания заслуживает идея Фуко о системном единстве власти и сопротивления. Там, где есть власть, есть и сопротивление, и сопротивление никогда не находится во внешнем положении по отношению к власти. Отношения власти и вписанные в них узлы сопротивления, согласно Фуко, неравномерно и иррегулярно распределяются в социальном пространстве, образуя подвижную сеть властных конфигураций.

Таким образом, можно говорить о том, что власть давно перестала быть простой внешней формой, которая хорошо заметна, и даже сопротивляться такой власти достаточно просто. Власть сегодня – сложная система отношений, пронизывающих все общество, ее проявления часто незаметны, а значит ее влияние на человека, его жизнь трудно переоценить.

СУЧАСНІ ПОГЛЯДИ НА ЖІНКУ. НЕОФЕМІНІЗМ

Рівноправ'я чоловіків і жінок є невід'ємною частиною прогресу людства, елементом демократії і важливою умовою розбудови демократичної, правової держави. Сучасний стан суспільних відносин не дозволяє ігнорувати знання, навички та творчі здібності жінок і потребує повного їх використання.

Фемінізм як ідеологія рівноправності статей має довгу і складну історію.

Наприкінці XVIII ст. ідеї фемінізму заявили про себе у Великобританії передусім старанням журналістки Мері Волстонкрафт. У 1827 р. у м. Сенека-Фоллзе (США) відбувся перший з'їзд американських феміністок-суфражисток, на якому було прийнято Декларацію прав жінок. У середині XIX ст. боротьба за надання жінкам виборчого права стала провідною ідеєю фемінізму.

У тогочасному фемінізмі чітко окреслилося три напрями: суфражизм— рух за надання жінкам права обирати; гуманістичний, який звільнення жінки вбачав у розвитку її інтелекту, підвищенні грамотності; марксистський вважав, що становище жінки-робітниці зумовлене класовими причинами, тому боротьба за її звільнення збігається із загальним завданням звільнення пролетаріату.

З розвитком соціалістичної думки зародилось нове розуміння статусу та ролі жінки в суспільстві. Соціалісти розглядали боротьбу за рівноправність статей як частину боротьби за зміну суспільного ладу і вважали нерівноправність статей, рас і класів внутрішньо властивими буржуазному суспільству. Засновники теорії наукового комунізму доводили, що на початку історії людського суспільства жінка перебувала в залежному, приниженому становищі. Ф. Енгельс (1820–1895) розглядав це історичне явище в зв'язку з розвитком виробничих сил, що привели до першого суспільного поділу праці. Оскільки ремесло було справою чоловіка, йому належали худоба й отримані в обмін на неї товари і раби. Це й обумовило розподіл власності між чоловіком і жінкою, яка брала участь у споживанні прибутку від ремесла, але не була власницею майна. На думку Ф. Енгельса, саме поява приватної власності та поділ праці в сім'ї привели до економічної залежності жінки від чоловіка.

Отже, за одне століття фемінізм поширився в цьому світі, вперше порушивши питання про права жінки, рівність статей, сприяв формуванню атмосфери морального осуду патріархату. Успіх суфражизму (у багатьох країнах напередодні Другої світової війни жінки здобули виборче право), а також об'єктивні чинники – війна, повоєнне відродження – призвели до того, що фемінізм фактично не виявляв себе майже до 60-х років ХХ ст. Поштовхом до його відродження стала книга французької Симони де Бовуар «Друга стаття» (1949 р.), яка є повним історико-філософським дослідженням становища жінки від створення світу. Саме Симону де Бовуар вважають основоположницею і теоретиком та так званої «другої хвилі» фемінізму.

Саме праця Симони де Бовуар засвідчила появу неофемінізму, основними ідеями якого є:

- боротьба не за отримання рівних прав, а за рівні можливості;
- виклик патріархальній культурі з метою не тільки змінити становище жінок, а ревізувати всі можливості соціальної реальності, всі сфери буття;
- прагнення до того, щоб у збалансованій культурі жіночі соціальні ролі, духовні потенції набули цінності та значущості для суспільства.

Неофемінізм констатує, що сучасна західна культура є патріархальною, маскуліною, організованою не тільки за чоловічим зразком, а й пронизаною забобонами стосовно жінок, що виявляється в усіх сферах: науці, сім'ї, владі.

Таким чином, спільним для всіх напрямів є зосередження на проблемі пригнічення жінок, а відмінним – підхід до з'ясування причин такого становища та бачення шляхів його подолання.

Мельниченко Ігор,

Леонов Михайло

Національний юридичний університет

імені Ярослава Мудрого

1 факультет, 1 курс, 2 група

ПРАВА ЛЮДИНИ ЯК ОСНОВОПОЛОЖНІ УМОВИ ГІДНОГО ЖИТТЯ

Мрія про хороше життя завжди була в умах суспільства, проте кожен досягав цієї мрії по-своєму. Хтось важко і довго працював, а хтось пус-

кався по шляху найменшого опору і ступав на стежку грабежів і розбоїв. Щоб зупинити це свавілля, людство розробило систему норм та правових концепцій, здатних забезпечити захист як природних прав і свобод людини, так і придбаних.

Однією з таких концепцій виступає фундаментальний підхід для досягнення гідного життя. Термін «гідне життя» характеризує стиль життя, присвячений діям і вчинкам, які важливі як для життя людства в цілому, так і для окремої особистості.

Основними умовами для створення такого «ідеального» життя є різні товари (предмети), можливості та варіанти, які необхідні людям для здійснення своїх бажань і цілей. Однак наявність цих або будь-яких інших умов не може гарантувати гідного життя, бо ці товари і можливості тільки дадуть шанс людині займатися певними, цікавими для неї, видами.

При детальному аналізі будь-яких галузей людської діяльності, неминуче виникають конфлікти з іншими людьми. В такому випадку людству необхідні гарантії, що при вирішенні спору кожен учасник матиме однаково справедливе ставлення до себе. Справедливий судовий розгляд, презумпція невинуватості, рівний захист перед законом і неможливість довільного арешту не гарантують справедливе і рівне ставлення, проте якщо до цих прав додати реально діючий механізм їх застосування, то справедливість і рівність, які є заповітною мрією всього українського народу, будуть нарешті знайдені.

У Декларації про права людини і в ряді статей професора філософії Роджера Гріффіна зафіксовано, що поняття свободи повинно визначати зміст прав людини. Гріффін пише: «Мені здається, що кращим поясненням прав людини, є поняття свободи. Ми, люди, самі здатні формувати картину того, що в нашому розумінні значиться «хорошим життям» і спробувати реалізувати мрії в реальність».

Ми, люди, високо цінуємо наші свободи, найчастіше, більш пріоритетно, ніж наше щастя, а тому права людини, в такому випадку, можуть розглядатися як захист наших свобод – тобто те, що можна назвати нашим волевиявленням. Це є головною ідеєю автора. Тому, маючи умови для досягнення «гідного» життя потрібно також мати і певний захист для гідного теперішнього існування.

В сучасній правовій спільноті існує два основних підходи до визначення змісту прав людини.

Один з них – природна концепція – розуміє права людини як невід’ємні, надані з моменту народження. Ця правова течія, з доктри-

нальної точки зору, визнає позачасовість, атемпоральність прав людини. Таким чином, вона стверджує, що виключно всі люди завжди мали права і свободи, навіть якщо вони не визнавались державою. Держава не є джерелом походження цих прав, тому вона не здатна їх відібрати. Це дає змогу, в такому випадку, назвати права людини природними.

Політична концепція, в свою чергу, визнає існування прав людини тільки з моменту визнання їх державою – на правовому рівні. З цього випливає, що двома важливими умовами існування прав людини є наявність держави і визнання останньою певного кола прав за особами, що проживають на її території. Таким чином, політична концепція заперечує атемпоральний характер прав людини, бо вони мають певне місце і час свого існування.

Однак існує певне пояснення цьому феномену прав людини. Для цього потрібно розмежувати право людини на його мету й об'єкт. Ціллю прав людини є виконання покладеного завдання або досягнення певного результату. Об'єктом же виступають, безпосередньо, засоби досягнення цього завдання або результату.

Візьмемо, наприклад, право на початкову освіту. Можна сказати, що вона є об'єктом права, а тому має сенс тільки в певний час, в певному місці і в конкретному суспільстві. На відміну від цього, мета права на безкоштовну початкову освіту незмінна – вона полягає в здобутті всіх необхідних знань для повноцінного існування в навколишньому середовищі. В контексті кам'яного віку такими знаннями могли бути певні навички полювання, збиральництва, існування в первісному колективі тощо.

Сучасний науково-технічний розвиток спонукає вчених-дослідників у галузі права впроваджувати докорінні зміни в розумінні прав людини. Виникає питання існування прав у роботів зі штучним інтелектом, а також у тварин. Така позиція призводить до переосмислення людини як єдиного носія цих прав, що за собою тягне і зміну самої назви – права «людини». Тому питання прав людини як основоположних умов гідного життя залишається і досі не розкритим, а тому і сьогодні є актуальним в правових колах.

Зміст

<i>Вступне слово</i>	3
<i>Аксельрод Ю.</i> ІДЕОЛОГІЇ НЕРІВНОСТІ: ПСИХОАНАЛІТИЧНІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ.....	5
<i>Анисимова Л.</i> ІДЕЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ В ТВОРЧЕСТВЕ ВОЛЬТЕРА.....	7
<i>Бабіч А.</i> ФІЛОСОФІЯ СЕРЦЯ Г. С. СКОВОРОДИ.....	9
<i>Бігдаш В.</i> ПРИНЦИП ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ ЯК ПРОЯВ ФЕМІНІСТСЬКОЇ ТЕОРІЇ В ПРАВОВІЙ СФЕРІ.....	11
<i>Білянська С.</i> ФІЛОСОФІЯ СЕСТРИНСЬКОЇ СПРАВИ.....	13
<i>Бойко А.</i> ПРАВОВА КУЛЬТУРА ОСОБИСТОСТІ ВІЙСЬКОВОГО ПРОФЕСІОНАЛА: СУТНІСТЬ І СОЦІАЛЬНИЙ МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ.....	14
<i>Бойко О.</i> ХРИСТИЯНСЬКА ЕТИКА ТА ЕСТЕТИКА У КОНТЕКСТІ СЕРЕДНЬОВІЧНОГО СИМВОЛІЗМУ.....	16
<i>Бойчук Ж.</i> ФІЛОСОФСЬКІ ПОГЛЯДИ ПЛАТОНА НА СТАНОВЛЕННЯ ДЕМОКРАТІЇ.....	18
<i>Болдова С.</i> СУЧАСНІ КОНЦЕПЦІЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ.....	20
<i>Бондаревич М.</i> УТОПІЯ ЯК МОТИВАЦІЯ.....	22
<i>Бондаренко А.</i> В ПОИСКАХ ІДЕАЛА ЧЕЛОВЕКА.....	23
<i>Бородавко А.</i> МОРАЛЬНІ ЯКОСТІ ЮРИСТА ЯК ЦІННІСНЕ ПІДҐРУНТЯ СПРАВЕДЛИВОГО СУДОЧИНСТВА В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ.....	25
<i>Васильєва В.</i> НАТУРАЛІСТИЧНІ ТЕОРІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ: СПОСОБИ РОЗУМІННЯ ТА РОЛЬ У СВІТОВІЙ ПРАКТИЦІ.....	27
<i>Вишневська І.</i> ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ЛАТЕНТНОСТІ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ ТА СПОСОБИ ЇЇ ПОДОЛАННЯ.....	28
<i>Війтова Д.</i> ІСТОРІЯ ФЕМІНІЗМУ ЯК РУХУ ЗА ПРАВА ЖІНОК.....	30
<i>Власенко С.</i> КОНЦЕПЦІЯ БЛАГА І СПРАВЕДЛИВОСТІ В ДІАЛОЗІ ПЛАТОНА «ДЕРЖАВА» ТА ЇЇ ІНТЕРПРЕТАЦІЯ НА СУЧАСНУ УКРАЇНУ.....	32
<i>Галушка А.</i> ПРАВОВА РЕАЛЬНІСТЬ ФРАНЦА КАФКІ.....	34
<i>Гамаюнова В.</i> ФАУСТ КАК АРХЕТИП.....	36
<i>Ганжело В.</i> РЕВОЛЮЦІЯ ГІДНОСТІ КРІЗЬ ПРИЗМУ ФІЛОСОФСЬКОЇ КОНЦЕПЦІЇ ЦИЦЕРОНА.....	37
<i>Гармаш Т.</i> ЕВТАНАЗІЯ ТА ПРОБЛЕМИ ЇЇ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ.....	41
<i>Годованець Д.</i> ОСОБИСТІСТЬ ВІЙСЬКОВОГО ПРОФЕСІОНАЛА: СУТНІСТЬ І ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ.....	42
<i>Горовенко С.</i> ДЕЯКІ ПІДХОДИ ДО КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО ТЛУМАЧЕННЯ УМОВ ВОЄННОГО АБО НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ.....	44

<i>Грекова А.</i> ПРОБЛЕМА СВОБОДИ В КОНТЕКСТЕ ЕКСИСТЕНЦІАЛІЗМА	46
<i>Григорцев А.</i> ВПЛИВ ОСОБИСТИХ ЗАСЛУГ ЛЮДИНИ НА ОБСЯГ ЇЇ ПРАВ	48
<i>Гуськов А.</i> КОСМОЦЕНТРИЗМ АНТИЧНОЇ ФІЛОСОФІЇ	49
<i>Дайнеко К.</i> ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ СТАНОВЛЕННЯ ФЕНОМЕНУ ГЛОБАЛЬНОГО (МІЖНАРОДНОГО) ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	51
<i>Демченко В.</i> МАЙБУТНЄ ЛЮДСЬКОЇ ПРИРОДИ (за однойменною книгою Ю. Габермаса)	52
<i>Дергачев А.</i> ОДИНОЧЕСТВО КАК КУЛЬТУРНАЯ ПРОБЛЕМА: ОПЫТ ТРАНСЦЕНДЕНТАЛІЗМА И ЭКСИСТЕНЦІАЛІЗМА	55
<i>Діброва К.</i> АНТРОПОЛОГІЧНА КРИЗА СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА КРИЗЬ ПРИЗМУ ФІЛОСОФСЬКОЇ РЕФЛЕКСІЇ	57
<i>Дрозд В.</i> ТРИ ПРАВОВІ ПРИНЦИПИ ОСОБИСТОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ, ЯК ФУНДАМЕНТ ПРАВОВОГО СУСПІЛЬСТВА	58
<i>Жмуренко В.</i> ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ ПОГЛЯДИ Й. Г. ФІХТЕ	60
<i>Журавель Н.</i> СМЕРТЬ ТА БЕЗСМЕРТЯ В КОНТЕКСТІ ПРОБЛЕМИ СЕНСУ ЖИТТЯ	61
<i>Запаскіна А.</i> РОЛЬ ФІЛОСОФСЬКИХ ІДЕАЛІВ ТА НОРМ У РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ НАУКИ	63
<i>Заточна В.</i> КАТЕГОРІЯ «СВОБОДИ» У ФІЛОСОФІЇ М. МАМАРДАШВІЛІ	64
<i>Зельцер М.</i> ПАТРІОТИЗМ ЯК ПРОБЛЕМА ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ	66
<i>Зозуля А.</i> БІОПОЛІТИКА	68
<i>Зубашков М.</i> НАРОДНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ: ОБ'ЄКТИВНА ІЛЮЗІЯ ЧИ СУБ'ЄКТИВНА РЕАЛЬНОСТЬ?	70
<i>Зубенко А.</i> ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВЕ РОЗУМІННЯ СВОБОДИ	71
<i>Зубко А.</i> ГІДНІСТЬ: ОСНОВА ПРАВ ЛЮДИНИ ЧИ ЇЇ СКЛАДОВА?	73
<i>Іванова А.</i> О СПЕЦИФИКЕ КОНТРАФАКТУАЛЬНОГО МЫШЛЕНИЯ	75
<i>Іващенко В.</i> «ФІЛОСОФІЯ СЕРЦЯ» Г. СКОВОРОДИ	77
<i>Капліна В.</i> ЕКЛЕКТИЗМ У ФІЛОСОФСЬКІЙ ДУМЦІ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ	79
<i>Кახнова М.</i> ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ ПОГЛЯДИ М. ДРАГОМАНОВА	81
<i>Кичигина Н.</i> ПОНЯТИЕ «СОЦИАЛЬНОЕ РАВЕНСТВО» В ИСТОРИИ ФИЛОСОФИИ	83
<i>Климович Ю.</i> ІНДИВІДУАЦІЯ В КОНЦЕПЦІЇ К. ЮНГА	85
<i>Кобенко О.</i> ЕММАНЮЕЛЬ ЛЕВІНАС: СПРОБА ПОШУКУ ДОВІЧНОГО МИРУ	87
<i>Козлова Г.</i> ОСОБИСТІСТЬ І САМОГУБСТВО: ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ	89

Колосов И. ФИЛОСОФСЬКА ПРОБЛЕМА РАЗВИТТЯ В КОНТЕКСТЕ УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ СОВРЕМЕННОЙ ПРАВОВОЙ СИСТЕМЫ	91
Коробка В. СУСПІЛЬСТВО СПОЖИВАННЯ (за працею Жана Бодрійяра «Суспільство споживання: його міфи і структури»)	92
Котько К. ПОСТМОДЕРНІСТСЬКА КОНЦЕПЦІЯ ПРАВА	94
Крутько Е. КОНЦЕПТ АНДРОГИНА В ФИЛОСОФСЬКІЙ АНТРОПОЛОГІЇ ВЛАДИМИРА СОЛОВЬЄВА	95
Куксіна К. РОЗУМ ТА ЕМОЦІЇ У ПРАВІ	97
Курман Д. КОНЦЕПЦІЯ НООСФЕРИ У ФІЛОСОФСЬКІЙ СПАДЩИНІ ВОЛОДИМИРА ВЕРНАДСЬКОГО ТА П'ЄРА ТЕЙЯРА ДЕ ШАРДЕНА	100
Курохта К. ФІЛОСОФСЬКІ РОЗДУМИ ПРО СУТНІСТЬ СПРАВЕДЛИВОСТІ	101
Кучеренко Д. ЗНАЧЕННЯ ГУМАНІТАРНИХ НАУК ДЛЯ ДЕМОКРАТІЇ	103
Лапта А. ПРАВДА Й ОБМАН ЯК ОБ'ЄКТИ ФІЛОСОФСЬКОГО АНАЛІЗУ	105
Лебедеєва А. ПРАВОСУДДЯ ЯК ГЕРМЕНЕВТИЧНА ПРАКТИКА	106
Леськів О. ХРИСТІЯНСТВО ТА НОРМИ ПРАВА: ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИЙ ДИСКУРС	108
Леута О. ПРАВОВА АКСІОЛОГІЯ: ЦІННІСНІ ЗАСАДИ ПРАВА	109
Литвин А. МІЖНАРОДНИЙ ТЕРОРИЗМ ЯК НАСЛІДОК ГЛОБАЛІЗАЦІЇ. ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ ПРОБЛЕМИ	111
Лобко М. РОЛЬ ПРАВОСВІДОМОСТІ В ПРОЦЕСІ ПРАВОТВОРЧОСТІ І ПРАВОРЕАЛІЗАЦІЇ	113
Логвиненко С. РЕФЛЕКСІЯ СТРАХУ В ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКІЙ РЕТРОСПЕКТИВІ	115
Лук'янчук К. ФІЛОСОФІЯ ЯК СПОСІБ ЖИТТЯ	116
Лялюк Д. СЕНС І ПРИЗНАЧЕННЯ ФЕМІНІСТСЬКОЇ ФІЛОСОФІЇ ПРАВА	118
Магац Т. ДО ПИТАННЯ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА ОХОРОНИ ДЕРЖАВНИХ СИМВОЛІВ УКРАЇНИ	120
Макитренко В. ПРОБЛЕМА СМЬСЛА ЖИЗНИ С ПОЗИЦІЇ ТРАНСГУМАНІЗМА	122
Малик К. МАКІАВЕЛЛІЗМ ЯК ПРОЯВ АМОРАЛІЗМУ	124
Мальцева Д. БУТТЯ ЛЮДИНИ В СИМУЛЬОВАНОМУ ПРОСТОРІ	126
Мартін Е. КОНЦЕПТ «ЖИТТЄВОГО СВІТУ» У ТЕОРІЇ ЮРГЕНА ХАБЕРМАСА	128
Масалітін В. ФІЛОСОФСЬКА КОНЦЕПЦІЯ СЕКУЛЯРИЗАЦІЇ ЦЕРКВИ ТА ДЕРЖАВИ У ПРАЦЯХ УМБЕРТО ЕКО	129
Мельниченко В. НАСИЛЬСТВО: ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ	131
Микитюк О. ФІТОНІМИ В УКРАЇНСЬКІЙ І АНГЛІЙСЬКІЙ МОВНИХ КАРТИНАХ СВІТУ: ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ	133

Милоненко Ю. ЗМІСТ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СОМАТИЧНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ	135
Миславський І. РОЛЬ ТЕОЦЕНТРИЗМУ У ФОРМУВАННІ СЕРЕДНЬОВІЧНОЇ ФІЛОСОФСЬКОЇ ДУМКИ.....	137
Михайлов А. ПРАВОСЛУХНЯНИСТЬ ЯК ОДНА З ОЗНАК РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ ГРОМАДЯНИНА	139
Михайловський Р. КУЛЬТУРНО-ДУХОВНА СФЕРА ЯК ОБ'ЄКТ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОТИБОРСТВА	141
Мішустіна К. СХОЖІСТЬ ТА ВІДМІННІСТЬ ТЕОРІЙ СУСПІЛЬНОГО ДОГОВОРУ ЖАН-ЖАКА РУССО ТА ТОМАСА ГОББСА	143
Овдієнко М. РОЗУМІННЯ ДЕРЖАВИ ТА ЇЇ СПІВВІДНОШЕННЯ З ГРОМАДЯНСЬКИМ СУСПІЛЬСТВОМ У ФІЛОСОФІЇ Г. В. Ф. ГЕГЕЛЯ.....	145
Олексієнко А. ПРО СПЕЦИФІКУ ЕСТЕТИЧНОГО ДОБИ ПРЕМОДЕРНУ	147
Осітрова Ю. ПОГЛЯДИ ФІЛОСОФА ТАЛ БЕН-ШАХАРА НА ПРОБЛЕМУ ЩАСТЯ	149
Павлович Ю. ЗАСАДИ ВИНИКНЕННЯ ДЕМОКРАТІЇ: ФІЛОСОФСЬКО-РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ	151
Панаїд Я. О ПРОГРЕССЕ В ИССЛЕДОВАНИИ СОЗНАНИЯ: К ПОСТАНОВКЕ ВОПРОСА.....	153
Пархоменко А. СУЧАСНІ ТЕОРІЇ СПРАВЕЛИВОСТІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ	155
Пенська А. ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ГЕРМЕНЕВТИКИ.....	157
Пилипенко М. СООТНОШЕНИЕ ПРАВДЫ И СПРАВЕДЛИВОСТИ.....	158
Погрібна А. СУЧАСНА РАЦІОНАЛЬНІСТЬ ЯК СУКУПНІСТЬ СТРАТЕГІЙ ТРАНСГРЕСИВНОГО	160
Полунина А. К ВОПРОСУ О СПЕЦИФИКЕ ПРАКТИК ТОЛЕРАНТНОСТИ	162
Полющук Д. ФІЛОСОФІЯ «Я» ЙОГАННА ГОТЛІБА ФІХТЕ	165
Починок А. ФУТУРОЛОГИЯ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА ПО РЭЮ БРЭДБЕРИ	167
Приблуда П. СПІВВІДНОШЕННЯ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ЛЮДИНИ.....	168
Приліпка В. ФЕМІНІСТСЬКА ФІЛОСОФІЯ ПРАВА	169
Прилука А. ФІЛОСОФІЯ СТАТІ ТА ПРАВО.....	171
Примак Ю. КОНЦЕПТ НІГЛІЗМУ В ФІЛОСОФІЇ ФРІДРІХА НІЦШЕ	173
Проценко О. ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ СМЕРТІ ТА БЕЗСМЕРТЯ	175
Прядка Т. РОЛЬ ФІЛОСОФІЇ В ЖИТТІ ЛЮДИНИ І СУСПІЛЬСТВА.....	177
Псьота О. ФІЛОСОФІЯ ПРАВА В СИСТЕМІ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ	178
Радченко Р. РОЛЬ ДЕДУКЦІЇ В ПРОЦЕСІ РОЗКРИТТЯ ЗЛОЧИНІВ	180
Рева А. ДО ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА ПРИКЛАДІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ	182

Рекотова О. ПРОБЛЕМА ЄДНОСТІ ТА ВІДМІННОСТІ ПРАВА І МОРАЛІ	183
Рымарчук Я. ПРЕДЕЛЫ ТРАНСГУМАНИЗМА.....	185
Сабова Х. ПРОБЛЕМА ГЕНДЕРНОЇ САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ	187
Светлічна С. ФІЛОСОФІЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВІЙН.....	188
Свистун Д. «ДЕЛО СПЕЛЕОЛОГОВ» ЛОНА ФУЛЛЕРА: СОВРЕМЕННЫЙ ВЗГЛЯД.....	190
Сергієнко С. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ТА ПРИВАТНОСТІ В ІНДИВІДУАЛІЗОВАНОМУ СУСПІЛЬСТВІ	192
Сердюк В. ФИЛОСОФСКО-МИРОВОЗЗРЕНЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ В ЮЖНОЙ КОРЕЕ (НА ПРИМЕРЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПАК ЧЖОН ХИ).....	195
Силка Є. ТРАСПЛАНТОЛОГІЯ У ФІЛОСОФСКОМУ ОСМИСЛЕННІ.....	196
Сільченко В. СПРАВЕДЛИВІСТЬ І ПРАВО	198
Сімавонян В. СВОБОДА СОВІСТІ ЯК ОДНА З КАТЕГОРІЙ СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКОГО РЯДУ	200
Смушак Д. ФУТУРОЛОГІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ	202
Сорокіна А. ВЧЕННЯ ПРО СПРАВЕДЛИВІСТЬ, ПРАВО І ДЕРЖАВУ АВГУСТИНА АВРЕЛІЯ	204
Ставнічук Г. ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВЕ ОСМИСЛЕННЯ ГЕРМЕНЕВТИЧНОГО МЕТОДУ В СУДОВІЙ ПРАКТИЦІ	205
Сучкова А. ПАТРІОТИЗМ: ЗМІСТ І АКТУАЛЬНІСТЬ ПОНЯТТЯ.....	207
Ткачук К. ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ОСНОВ ПРАВ ЛЮДИНИ.....	209
Токарева К. ДІАЛЕКТИКА СПРАВЕДЛИВОСТІ ТА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ СУЧАСНИХ СУСПІЛЬСТВ	210
Тонконог О. САМОВИЗНАЧЕННЯ ІНДИВІДА ЯК ВІЧНА ПРОБЛЕМА ФІЛОСОФІЇ.....	213
Торгашова К. ПОНЯТТЯ СВОБОДИ В ПРАКТИЧНІЙ ФІЛОСОФІЇ Й. Г. ФІХТЕ	214
Тришина С. ПРАВОВЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ФІЛОСОФСЬКИХ ПОГЛЯДІВ УКРАЇНСЬКИХ ДЕРЖАТВОРЦІВ 1917-1918 рр.....	216
Трофімов Б. Н. МАКІАВЕЛЛІ: ПРІОРИТЕТ ПОЛІТИКИ НАД ПРАВОМ І МОРАЛІЮ	217
Уступний А. ФІЛОСОФСЬКИЙ ВИМІР СУЧАСНИХ СУБКУЛЬТУР	219
Фаркош О. ФЕМІНІЗМ ЯК ФІЛОСОФСЬКА СИСТЕМА	220
Федоркова Ж. ПРАВДА, ПРАВО ТА ІСТИНА У СЛОВ'ЯНСЬКОМУ СВІТОГЛЯДІ.....	222
Фішер М. ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ДЕРЖАВНОГО ПРИМУСУ.....	223
Фурсенко О. ДИСПУТ ЯК ОДНА З ФОРМ ПРАВОВОГО НАВЧАННЯ ТА ВИХОВАННЯ В ЛІЦЕЯХ ФРАНЦІЇ.....	225

<i>Хоменко М.</i> СУЧАСНІ КОНЦЕПЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ.....	228
<i>Хребтова Ю.</i> О ДИАЛЕКТИКЕ ВЛАСТИ И НАСИЛИЯ В ПОЛИТИЧЕСКОЙ ЖИЗНИ.....	229
<i>Цимбаліста О.</i> ОСНОВИ ПРАВ ЛЮДИНИ: ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ.....	232
<i>Чернєва К.</i> СОВІСТЬ ЯК ФЕНОМЕН СВІДОМОСТІ ЛЮДИНИ.....	233
<i>Чернишова К.</i> ІСТИННІСТЬ У РАМКАХ ГНОСЕОЛОГІЇ ПРАВА.....	235
<i>Чернявський О.</i> СУЧАСНІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ «СПРАВИ СПЕЛЕОЛОГІВ» Л. ФУЛЛЕРА.....	237
<i>Чехівський Я.</i> ФІЛОСОФІЯ ПОКАРАННЯ.....	239
<i>Шевченко Ю.</i> ПРАВОВА КУЛЬТУРА В УКРАЇНІ ЯК ОБ'ЄКТ ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВОГО АНАЛІЗУ.....	241
<i>Шевчук Н.</i> ЕВТАНАЗІЯ ЯК ФЕНОМЕН КРИЗИ ЕКЗИСТЕНЦІЇ.....	243
<i>Шукалова Д.</i> ПРОБЛЕМА СЕНСУ ЖИТТЯ ЛЮДИНИ: ПОШУК ВІДПОВІДІ НА СКЛАДНЕ ПИТАННЯ.....	245
<i>Шульцев О.</i> ГЛОБАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ РЕЛІГІЙНОГО ФУНДАМЕНТАЛІЗМУ.....	247
<i>Шумейко А.</i> ТАЄМНИЦЯ ПОХОДЖЕННЯ ЛЮДИНИ: ЧИ ІСНУЄ КОНСЕНСУС МІЖ РЕЛІГІЙНОЮ І НАУКОВОЮ ТЕОРІЯМИ?.....	248
<i>Шумченко А.</i> ВІЧНА ПРОБЛЕМА БУТТЯ.....	250
<i>Шутько В.</i> ГОМОСЕКСУАЛІЗМ – НОРМА ЧИ ПАТОЛОГІЯ?.....	251
<i>Яков'юк В.</i> СВІТОГЛЯД ЛЮДИНИ ПОСТМОДЕРНУ.....	253
<i>Якубенко Д.</i> РЕПРОДУКТОЛОГІЯ У ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВОМУ ВИМІРІ.....	255
<i>Ярмак А.</i> ГЛОБАЛІЗМ: НЕОБХІДНІСТЬ ЧИ ЗАГРОЗА ДЛЯ ЛЮДСТВА.....	257
<i>Кальницький М.</i> ДЕАНТРОПОЛОГІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ ЯК НАСЛІДОК ВІДТВОРЕННЯ КРИМІНОГЕННО-ЕКЗИСТЕНЦІЙНИХ ФАКТОРІВ.....	259
<i>Никорович Б.</i> ГЕНЕЗА КРИЗИ ДУХОВНОСТІ В УКРАЇНІ.....	260
<i>Пуделька Й.</i> ДИАЛЕКТИКА СВОБОДЫ И ОТВЕТСТВЕННОСТИ В ОБЩЕСТВЕННОМ РАЗВИТИИ.....	262
<i>Самійленко А.</i> ГЛОБАЛІЗМ: НЕОБХІДНІСТЬ ЧИ ЗАГРОЗА ДЛЯ ЛЮДСТВА.....	264
<i>Шаповал В.</i> ПРОБЛЕМА ВЛАСТИ В ФИЛОСОФИИ МИШЕЛЯ ФУКО.....	266
<i>Шкурко А.</i> СУЧАСНІ ПОГЛЯДИ НА ЖІНКУ. НЕОФЕМІНІЗМ.....	268
<i>Мельниченко І., Леонов М.</i> ПРАВА ЛЮДИНИ ЯК ОСНОВОПОЛОЖНІ УМОВИ ГІДНОГО ЖИТТЯ.....	269

Наукове видання

ФІЛОСОФІЯ І ПРАВО

Тези доповідей
XIII Міжнародної наукової конференції
аспірантів та студентів

(24 травня 2017 року)

Відповідальна за випуск *Н. І. Сатохіна*

Підписано до друку з оригінал-макета 19.05.2017.
Формат 60×84 $\frac{1}{16}$. Папір офсетний. Гарнітура Times.
Обл.-вид. арк. 14,6. Ум. друк. арк. 16,2.
Тираж 100 прим.

Виготовлено у друкарні ФОП Леонов
Тел. (057) 717-28-80